

BELEIDSNOTA PLATTELAND

Provincie Antwerpen
2020-2024

Provincie
Antwerpen

INHOUD

Inleiding	5
1. Wat is platteland?	6
2. Waarom kiezen voor een plattelandsbeleid	11
3. De uitdagingen op het platteland in de provincie Antwerpen	12
Het leven in de dorpen verandert	12
Demografische ontwikkelingen	12
Sociale ontwikkelingen	18
Economische ontwikkelingen	23
Voorzieningen	38
Identiteit: architectuur, migratie	56
Klimatologische ontwikkelingen in dorpen	61
De open ruimte verandert	62
Bebouwing en verharding	62
Natuur	66
Water	70
Landbouw	73
Toerisme, recreatie en vrije tijd	80
Klimaat	83
4. Evaluatie Plattelandsontwikkelingsprogramma III (PDPOIII)	86
Maatregel OmgevingsKwaliteit	86
Maatregel Platteland Plus	90
Maatregel LEADER	92
LEADER MarkAante Kempen +	92
LEADER Kempen Oost	95
LEADER Kempen Zuid	98
5. Van analyse naar doelstellingen en instrumenten	100
6. Beleidsdoelstellingen	102
7. Instrumenten	108
Bijlagen	116
Bijlage 1: overzicht gesprekken provinciale diensten	116
Bijlage 2: verslagen expertenpanels	122
Bijlage 3: overzicht dorpen	128
Bijlage 4: projecten LEADER, OKW en P+	136

INLEIDING

Een plattelandsbeleid bestaat in onze provincie sinds 2004. Voordien werd heel versnipperd gekeken naar het platteland wat vaak tot gevolg had dat bepaalde uitdagingen op het platteland onvoldoende werden aangepakt. In 2000 werd een eerste programma ontwikkeld voor het platteland vanuit Vlaanderen als uitkomst van een Europese verordening. In 2004 werd het partnerschap tussen het Vlaamse, het provinciale en het lokale bestuursniveau ontwikkeld. Ondertussen zijn we aan de uitrol van het derde programma toegekomen en wordt het vierde programma voorbereid. Het is in de voorbereiding van dit nieuwe programma dat het moment is aangebroken om de ogen te openen voor de nieuwe uitdagingen van het platteland.

Om tot een gedragen visie te komen is een overlegtraject doorlopen met de verschillende provinciale diensten. Ieder heeft vanuit zijn sector en eigen invalshoek een blik geworpen op het platteland en aangegeven welke aspecten van belang zijn om te worden aangepakt. Dankzij het overlegtraject werd duidelijk hoe andere diensten omgingen met het domein platteland. In bijlage 1 voegen wij een overzicht toe van de verschillende overlegmomenten die plaatsvonden.

In het kader van een plattelandsbeleid is het niet enkel van belang om binnen het provinciale bestuursniveau overleg te organiseren. De complexiteit van het platteland is van die aard dat ook bestuursniveau-overschrijdend overleg van belang is. Samenwerken staat in plattelandsbeleid centraal over beleidsdomeinen en bestuursniveaus heen met overheden, kennisinstellingen, private partners en middenveldorganisaties. Daarom werden ook 2 expertenpanels georganiseerd met deskundigen uit verschillende bestuursniveaus, actoren die reeds geruime tijd aan de slag zijn op het platteland, het programma voor plattelandsontwikkeling mee vorm geven of studies uitvoeren met betrekking tot plattelandsbeleid. Bijlage 2 bevat de verslagen van de experten-panels.

De informatie uit dit traject, doorlopen in de loop van 2019, is verwerkt in deze beleidsnota platteland. De toekomstvisie is gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek, ervaringen en visies. Het toekomstige plattelandsbeleid maakt keuzes die van belang zijn voor onze provincie, maar die tevens mee uitvoering geven aan het Europese en Vlaamse plattelandsbeleid.

In deze nota worden knelpunten benoemd en instrumenten ontwikkeld om in te spelen op de noden van het platteland. Er wordt voluit gekozen voor een integraal plattelandsbeleid dat als inzet de afstemming van de vele sectorale invalshoeken heeft en dit realiseert met projecten, overleg, beleidsplanning, onderzoek, subsidies en samenwerking. We zetten hierbij in op 3 thema's:

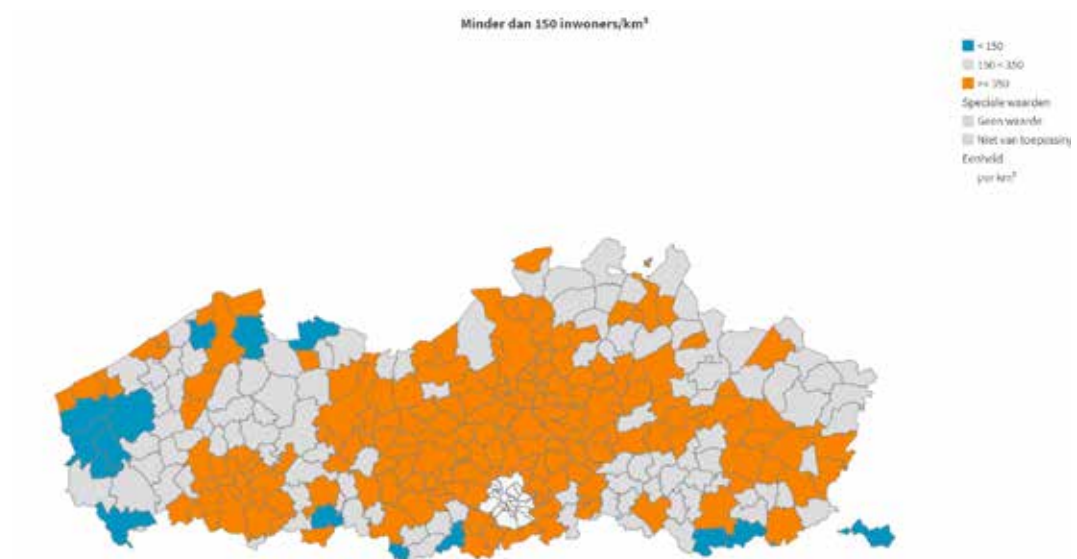
- 1. het veerkrachtiger maken van de dorpen**
- 2. behouden en versterken van de open ruimte**
- 3. het opzetten van lokale voedselstrategieën en het promoten en stimuleren van korte keten.**

Het kerkenbeleid baseert zich deels op het veerkrachtig dorpenbeleid, en wordt in een aparte beleidsnota verder uitgewerkt.

1 | WAT IS PLATTELAND?

Van bij de eerste Europese programmaperiode in 2000 was het voor Vlaanderen duidelijk dat het geografisch afbakenen van het platteland geen sinecure is. Volgens internationale en Europese criteria (OESO, <math><150</math> inwoners/km²) is duidelijk dat we in Vlaanderen vooral in de provincie West-Vlaanderen nog platteland hebben. Het resultaat van de toepassing van deze criteria is duidelijk zichtbaar op figuur 1.

Figuur 1: Afbakening platteland volgens OESO- en Vlaamse criteria

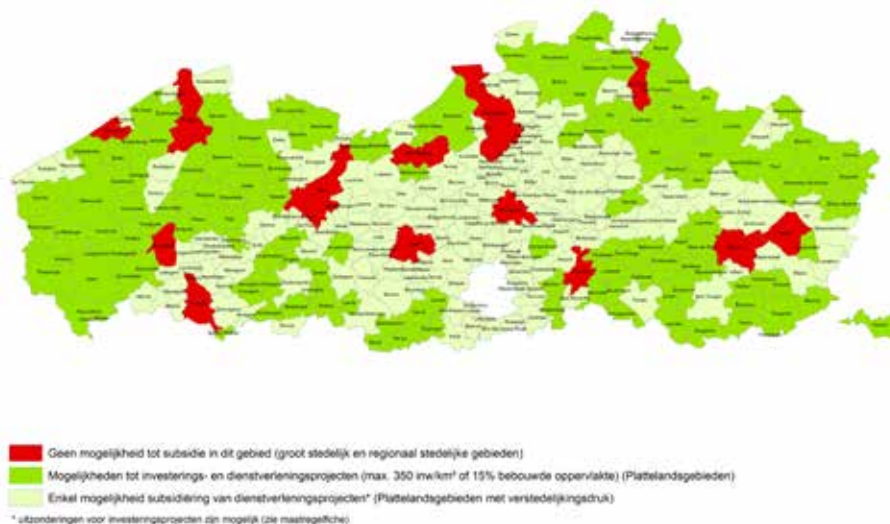

Vlaanderen is in vergelijking met andere Europese landen veel dichter bebouwd. De open ruimten die wij kennen zijn van een andere aard. De dichte bebouwing in onze regio maakte het moeilijk om de OESO-criteria te hanteren voor de afbakening van het platteland. Dit heeft ertoe geleid dat Vlaanderen eigen criteria is gaan hanteren nl. 350 inwoners/km² op gemeenteniveau. De toepassing van die criteria voor onze provincie leidt ertoe dat we enkel in de Kempense regio een duidelijk herkenbaar platteland zien. Het resultaat is zichtbaar op figuur 2.

In 2010-2011 heeft Vlaanderen werk gemaakt van een wetenschappelijke methodiek om het platteland te omschrijven (Onderzoek Omschrijving Platteland, AMRP, 2011). Er werd telkens opnieuw gebotst tegen onduidelijke grenzen van het platteland. Het Vlaamse platteland is zo divers dat het niet onder één noemer te vangen is. Een wetenschappelijke methodiek, ontwikkeld door de universiteit van Gent, benadert het platteland niet meer vanuit geografische grenzen maar wel vanuit actuele thema's die aan de orde zijn: open ruimte, infrastructuur, het aanbod van diensten, lokale economie,... De nieuwe methodiek laat toe het platteland dynamisch te omschrijven. Door indicatoren aan thema's te koppelen, kan in kaart gebracht worden waar bepaalde thema's spelen, zodat het beleid daarop kan worden afgestemd. Ons platteland wordt immers gekenmerkt door een grote diversiteit wat vraagt om een aanpak op maat. De typische gemeenschappelijke kenmerken van het platteland zijn de lage financiële draagkracht van de plattelandsgemeenten, als gevolg van structurele minderinkomsten, de uitgestrektheid, de lagere bevolkingsdichtheid, de uitdagingen op vlak van dienstverlening en de onder druk staande open ruimte en omgevingskwaliteit.

Figuur 2: Afbakening platteland PDPOIII

Kaart: Plattelandsgebied PDPOIII

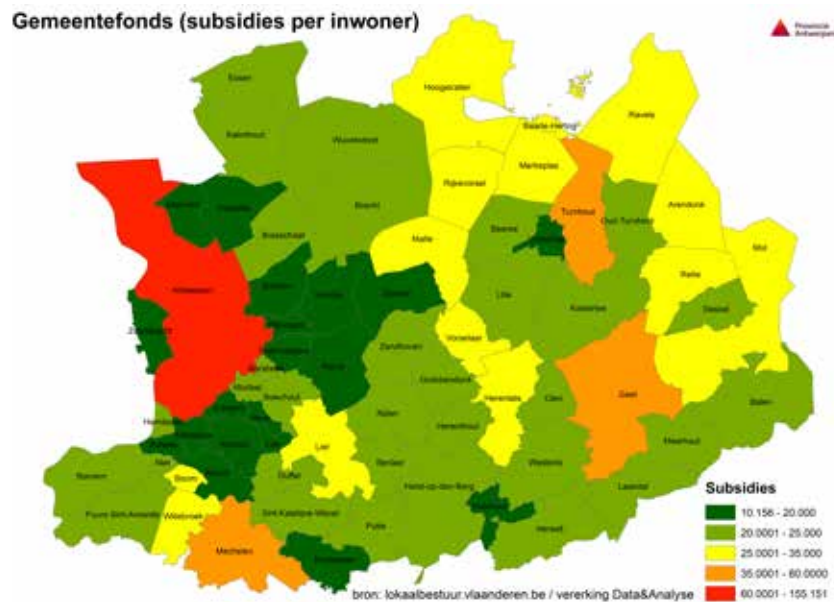

Vanuit Vlaanderen wordt op deze nieuwe manier gekeken naar het platteland en wordt een interbestuurlijk en interdisciplinair plattelandsbeleid gevoerd. Wij willen vanuit de provincie naar analogie met het Vlaamse beleid eveneens kiezen voor een integrale, transversale en interbestuurlijke aanpak. Met het plattelandsbeleid willen we gericht inspelen op de uitdagingen van het platteland en op basis van typische kenmerken en criteria inspelen op gedetecteerde noden om zo het platteland te versterken. Het provinciale plattelandsbeleid zal dan ook een gedifferentieerd beleid zijn dat maatwerk biedt.

Met het provinciale plattelandsbeleid willen wij gedifferentieerd inzetten op die elementen die het platteland kenmerken: het leven van de mensen in de dorpen en het versterken van de open ruimte. Op elk van deze aspecten staat het platteland voor nieuwe uitdagingen.

Het platteland bestaat uit mensen die leven in dorpen omgeven door open ruimte. Vanuit Vlaanderen worden middelen vrij gemaakt om het leven in de dorpen op het platteland te verbeteren en de open ruimte te versterken. Zowel de plattelandsmiddelen als het Openruimtefonds kunnen hiervoor aangewend worden. Vanuit de provincie willen wij dit Vlaamse beleid versterken en de afbakening die Vlaanderen op beide vlakken maakt, volgen. Vlaanderen maakt in onze provincie een onderscheid tussen stad en platteland en wáár de middelen voor het vrijwaren van de open ruimte worden ingezet (figuur 3 en 4). Figuur 3 toont dat de steden, maar ook gemeenten met veel open ruimte in verhouding meer middelen krijgen uit het gemeentefonds: dit doordat steden uit het stedenfonds middelen krijgen, en gemeenten met veel open ruimte ook bijkomende middelen krijgen via het gemeentefonds (figuur 4). Op diezelfde manier wordt vanuit het provinciale plattelandsbeleid een afbakening gehanteerd om de middelen niet te versnipperen maar gericht in te zetten op die gebieden die in aanmerking komen voor een open ruimtebeleid en een dorpenbeleid.

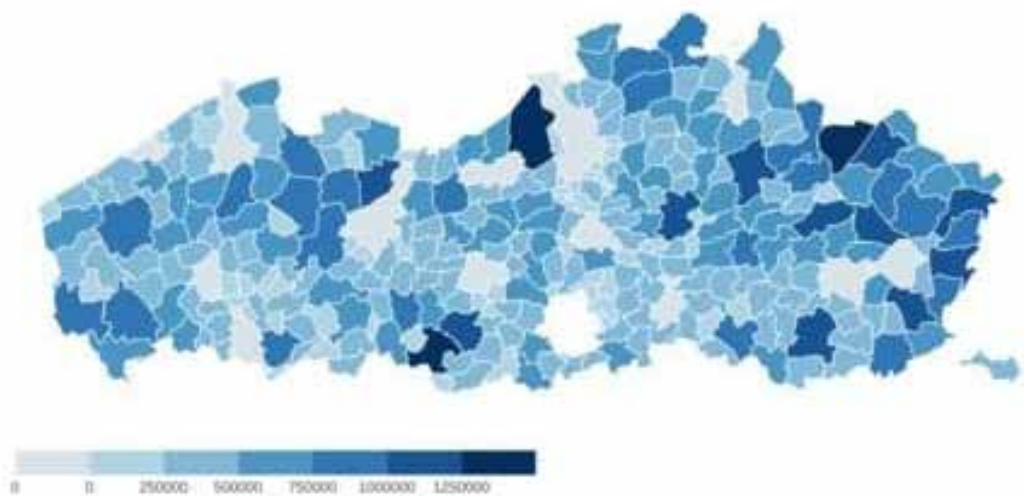
Figuur 3: middelen uit gemeentefonds per inwoner

Aanvullend op het kaartmateriaal van Vlaanderen worden de kaarten uit het PBRA (Provinciaal Beleidsplan Ruimte Antwerpen) gehanteerd om te kijken naar de dorpen en de open ruimte in onze provincie.

‘Een dorp is een samenhangende clustering van bebouwing, beperkt van omvang, bewoond door mensen met een zeker gemeenschappelijk identiteitsgevoel, dat is gekoppeld aan de plek waar ze wonen: hun dorp.’ Het dorp bestaat enerzijds uit een ruimtelijk systeem: de straten, huizen, pleinen, groene ruimte, etc. Anderzijds bestaat het dorp uit een sociaal-economisch systeem: de inwoners, verenigingen, winkels, sociale connecties, zorginstellingen, etc. Deze twee systemen hangen sterk samen en beïnvloeden elkaar.

Figuur 4: extra middelen voor open ruimte via gemeentefonds

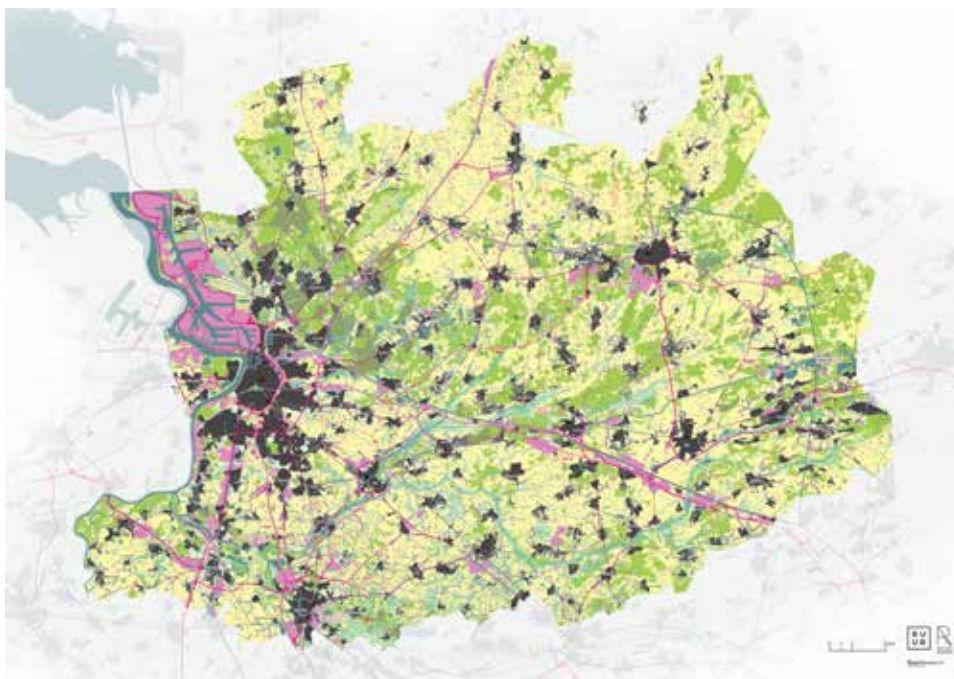

Op basis van de definitie van dorpen en beschikbare data tellen we 301 dorpen in de provincie Antwerpen (bijlage 3). Bepaalde dorpen hebben een grote omvang, waardoor het identiteitsgevoel soms eerder gekoppeld is aan buurten of wijken. Een dorp met het daaraan verbonden identiteitsgevoel bestaat echter vooral in de hoofden van de mensen, waardoor dit cijfer eerder een onderschatting is.

In het onderzoek in functie van het PBRA wordt de kern afgebakend op basis van morfologische gegevens. Figuur 5 toont de cultuurlandschapskaart uit de conceptnota van het PBRA (Op 29 mei 2019 keurde de provincieraad de conceptnota goed. De conceptnota is de eerste stap in de procedure om tot een definitief Beleidsplan Ruimte te komen.). Het cultuurlandschap geeft op een snelle manier inzicht in het huidig ruimtegebruik en de ruimtelijke diversiteit onder meer voor de dorps- en stadskernen. Een dorp wordt door mensen veel ruimer beleefd dan uitsluitend in de kernen. Ook een groot deel van de open ruimte en de mensen die in de open ruimte wonen horen er volgens de benadering van dorpsbewoners bij. Een dorp kent dus in de realiteit van de beleving een ruimere afbakening dan die in het Provinciaal Beleidsplan Ruimte wordt weergegeven.

Vanuit ruimtelijk oogpunt wordt open ruimte op het platteland gevormd door de aaneengesloten onbebouwde en onverharde gebieden beheerd door natuur, landbouw, water en zachte recreatie, inclusief de beperkte verharding en bebouwing die nodig zijn voor het functioneren van deze activiteiten. Op de cultuurlandschapskaart uit het PBRA zijn de gele, blauwe en groene delen op de kaart open ruimte. Als we inzoomen op deze kaart stellen we vast dat onze provincie slechts in zeer beperkte mate nog grote gebieden open ruimte heeft. Vooral de Noorderkempen tonen nog aaneengesloten gebieden open ruimte alsook Geel, Mol, Balen en Heist-op-den-Berg.

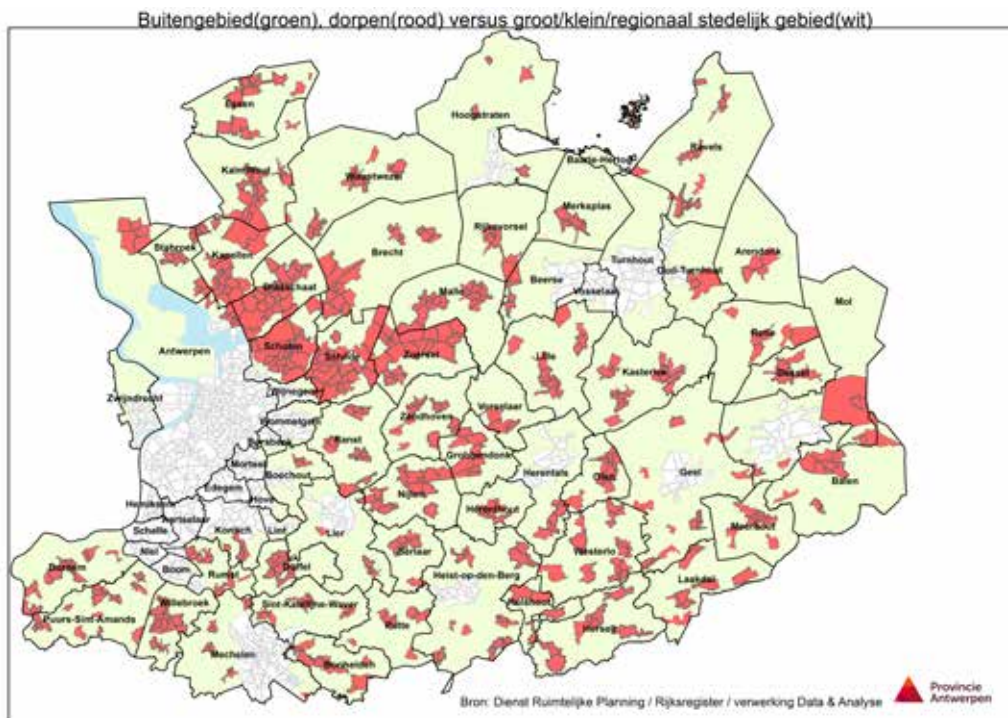
Figuur 5: Cultuurlandschapskaart PBRA (23/5/2019)

Figuur 6 toont het platteland in de provincie Antwerpen, dat bestaat uit open ruimte (licht-groen) en dorpen (rood). De witte gebieden op de kaart zijn de stadskernen. Deze beschouwen we niet als platteland.

Figuur 6: Afbakening platteland provincie Antwerpen

2 | WAAROM KIEZEN VOOR EEN PLATTELANDSBELEID

In 2004 riep de Vlaamse Regering het plattelandsbeleid als nieuw beleidsveld in het leven. Met die keuze nam Vlaanderen een uitgesproken engagement tot een eigen Vlaams plattelandsbeleid dat verder gaat dan de Europese Plattelandsverordening. De inzet van dit plattelandsbeleid was het hanteren van een integrale aanpak om te komen tot een betere afstemming van de vele sectorale benaderingen op het platteland. Maar de belangrijkste reden om een beleid te voeren specifiek voor het platteland is omdat het platteland eigen problemen kent waar op een andere manier moet over nagedacht worden dan in de stad. De context en de dynamiek zijn totaal verschillend en vragen een eigen aanpak. Door over sectoren heen op een geïntegreerde manier te kijken naar een specifiek gebied met specifieke kenmerken kan verkokering vermeden worden en kunnen gepaste oplossingen en antwoorden komen op de vele uitdagingen waar het platteland voor staat. Met een eigen beleidskader kan het platteland versterkt worden en voorbereid worden op de toekomst.

Sinds 2004 heeft Vlaanderen er bewust voor gekozen om een interbestuurlijk plattelandsbeleid te voeren waar ook de provincie een eigen rol in kreeg. Ook vandaag kiest Vlaanderen ervoor om de provincies een rol te geven in het voeren van een plattelandsbeleid. In haar beleidsnota omgeving schrijft minister voor plattelandsbeleid Demir: 'Met de provincies zal ik nagaan hoe ze kunnen bijdragen aan het realiseren van deze Vlaamse doelstellingen.' De Vlaamse doel-

stellingen gaan breed: 'platteland als diverse omgeving om te wonen, werken en ontspannen door te investeren in een kwalitatieve leefomgeving, sociale cohesie, leefbare dorpen, het landschap en de open ruimte, klimaat, en innovatie.'

De basis van plattelandsbeleid is geïntegreerd werken. Het initiëren en stimuleren van samenwerking wordt vanuit een visie op het platteland gerealiseerd. Deze samenwerking willen we vanuit de provincie vormgeven binnen de eigen organisatie, maar ook in de samenwerking met lokale besturen en het middenveld. Elke sector komt rond de tafel vanuit een eigen invalshoek en expertise. Het is in het bundelen van inzichten dat nieuwe kennis en acties ontstaan die antwoorden bieden op maat. De kracht van een plattelandsbeleid is de integrale en transversale aanpak. Daarin staan steeds twee elementen centraal: dorpen die veerkrachtiger worden en open ruimte die behouden blijft en versterkt wordt.

De nota plattelandsbeleid biedt een overkoepelend kader voor de uitdagingen op het platteland die we samengevat kunnen benoemen als het leefbaar en veerkrachtig maken van dorpen, ruraal ondernemerschap en het vrijwaren en versterken van de open ruimte. De plattelandsbeleidsvisie vormt tevens een kader voor de provinciale invulling van het gebiedsgerichte luik van PDPOIV (het Vlaams kader voor de plattelandssubsidies).

3 | DE UITDAGINGEN OP HET PLATTELAND IN DE PROVINCIE ANTWERPEN

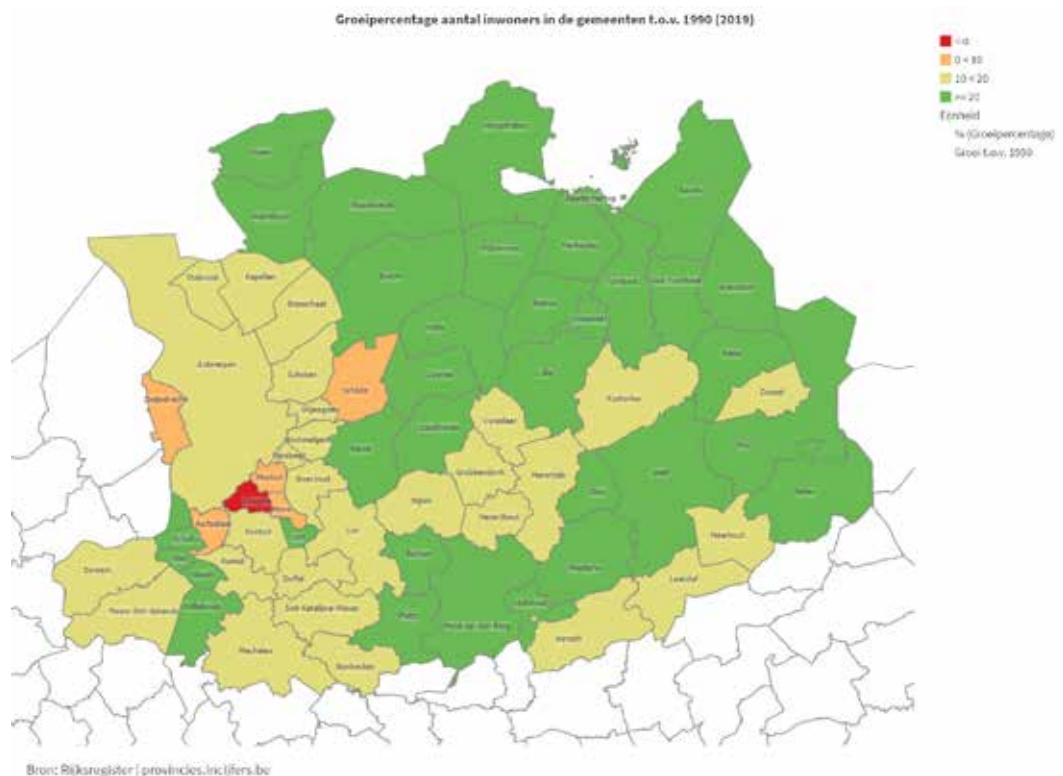
HET LEVEN IN DE DORPEN VERANDERT

Demografische ontwikkelingen

Dorpen groeien of krimpen

Figuur 7 toont dat vooral gemeenten in het midden/noorden en zuiden (regio Heist-op-den-Berg) van onze provincie sterk groeien in inwonersaantal. Slechts 1 gemeente kent een negatieve bevolkingsgroei: Edegem.

Figuur 7: Groeipercentage aantal inwoners/gemeente t.o.v. 1990 (2019) (PinC)

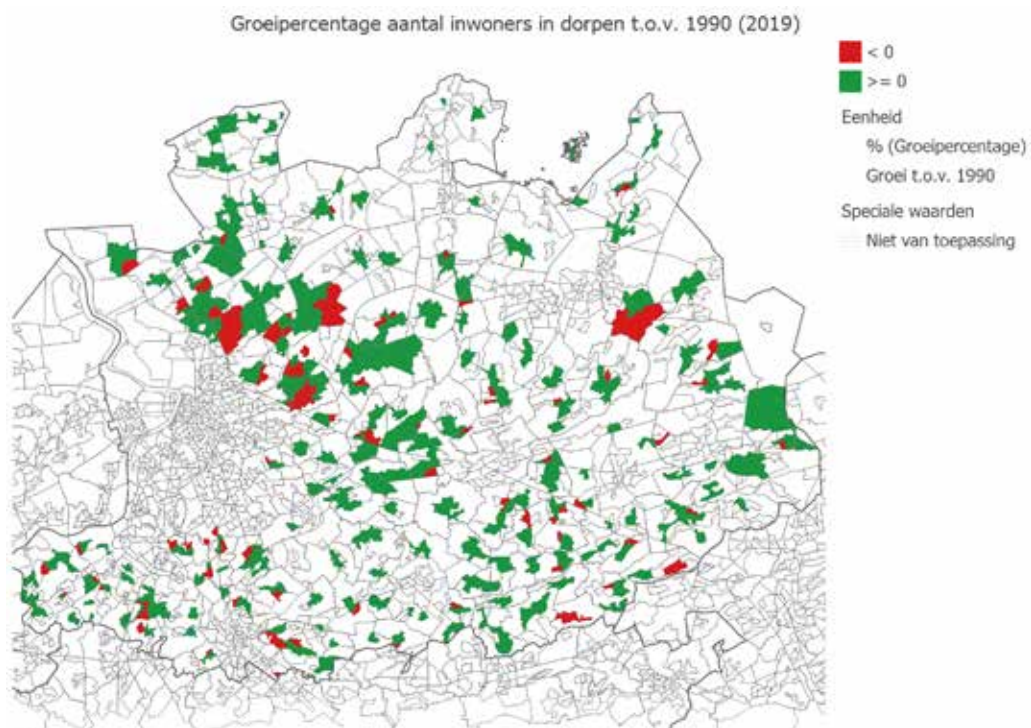

Voortbouwend op de kaart van het platteland (figuur 6) geeft dit onderstaand beeld: een aantal dorpen die gegroeid zijn (groen) versus de dorpen die de laatste dertig jaar procentueel naar aantal bewoners zijn achteruit gegaan. De krimp situeert zich hier vooral in de dorpen in de noordelijke rand rond de stad Antwerpen. De verklaringen voor deze krimp zijn velerlei:

1. Sterke ontgroening: van de 93 statistische sectoren die krimpen, zijn er 80 met minder jongeren (0-17-jarigen);
2. Kleiner aandeel actieve bevolking: van de 93 krimpende statistische sectoren zijn er 88 met een kleiner aandeel actieve bevolking. Dit kan gelinkt worden aan duurdere buurten, verouderde woningen, verouderende bevolking, weinig voorzieningen voor gezinnen...
3. Bovendien zijn dit sterk vergrijsde statistische sectoren: 91 van de 93 sectoren heeft meer 65+-ers.

Figuur 8: Groei of krimp in de dorpen t.o.v. 1990 (PinC)

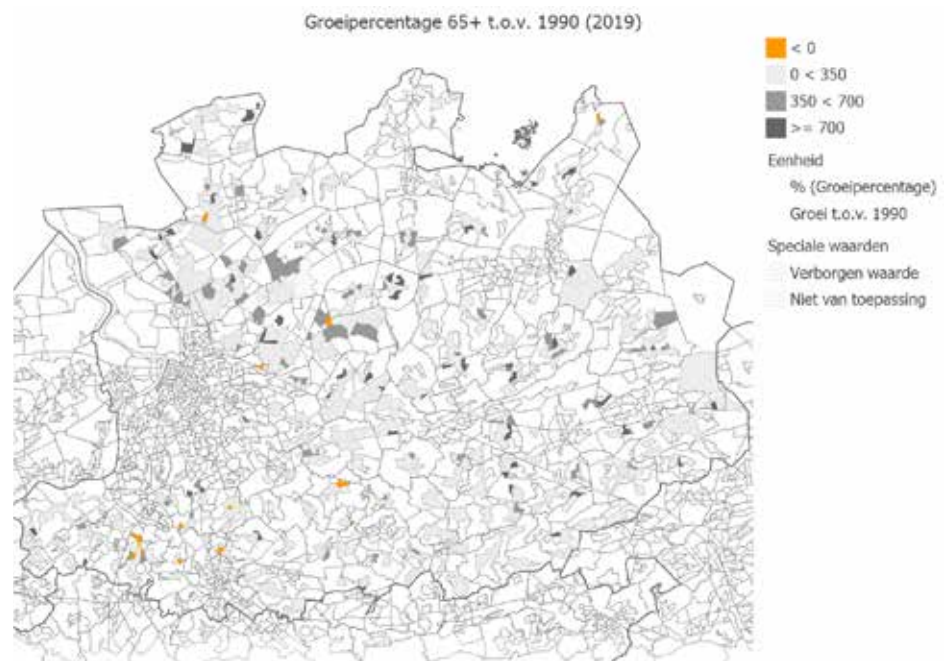
Bron: Rijksregister | provincies.incijfers.be

Dorpen vergrijzen of vergroenen

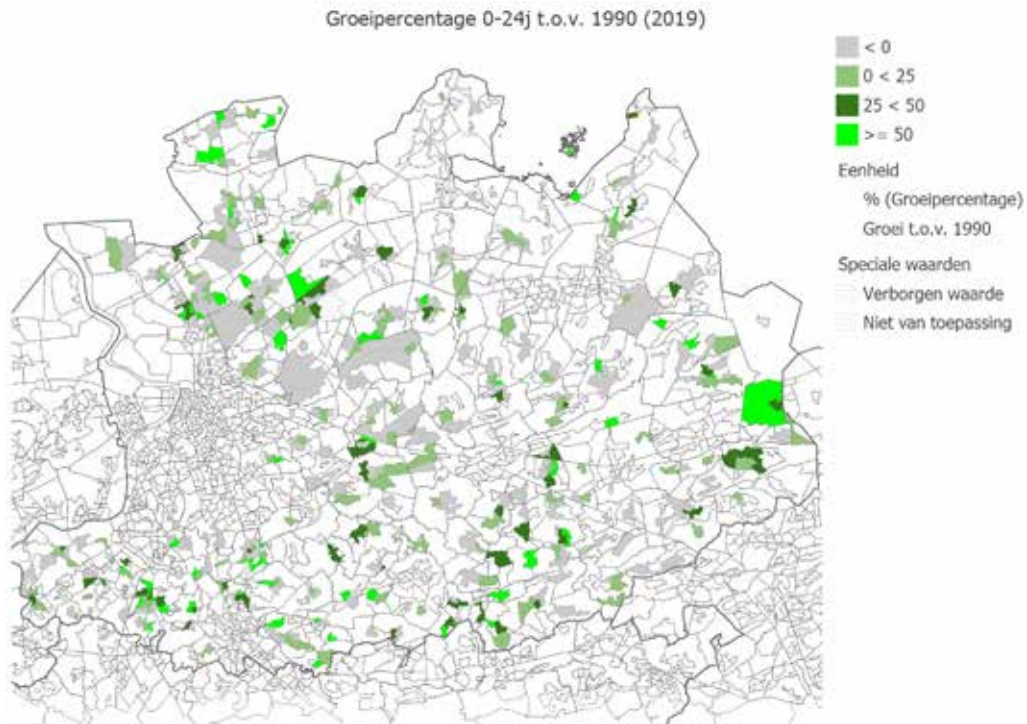
Onderstaande kaarten (figuur 9 en 10) geven een overzicht van de dorpen die vergrijzen (figuur 9) en vergroenen (figuur 10) in percentages tussen 1990 en 2019. De hoge percentages in figuur 9 tonen dat bijna alle dorpen sterk vergrijzen in onze provincie. In heel wat dorpen is er ook een toename van het aantal 0-24-jarigen, maar deze evenaart in geen geval de toename van de 65-plussers. Dit wordt weergegeven in figuur 11, die de evolutie weergeeft op dorpsniveau in de verhouding 0-24-jarigen vs. 65-plussers: groene dorpen kennen een sterkere toename van de jongeren, rode dorpen een sterkere toename van 65-plussers. Hieruit blijkt dat buiten enkele dorpen rond de stad Antwerpen en in het Mechelse, de meeste dorpen vergrijzen.

De vergrijzing in de dorpen heeft een impact op verschillende zaken, zoals aangepaste woonbehoeftes en bijkomende zorgnoden. De meeste ouderen op het platteland zijn gehuisvest in een woning met tuin. Die tuin wordt voor ouderen op een bepaald moment een last. Ook de woning zelf wordt te groot, vraagt teveel onderhoud en is niet meer aangepast. Voor ouderen die gezondheidsproblemen hebben en minder mobiel worden is ook de ligging van de woning vaak een probleem. Pascal Dedecker behandelt deze problematiek uitgebreid in het boek 'Ouder worden op het Vlaamse platteland'. Hierin wordt gesteld dat ouderen liefst zo lang mogelijk thuis blijven wonen, het zogenoemde 'aging in place'. Mensen verhuizen maar naar een zorgvoorziening als ze zorgbehoevend of afhankelijk worden. Dit vraagt om aanpassingen aan de woning zelf (bv. geen trappen) en aan de woonomgeving. Aging in place is een valabel alternatief als men kan wonen in een aangepaste woning, men een toegewijd familielid in de buurt heeft, er betaalbare thuiszorg voorhanden is en men zich actief kan bezig houden. 40% van de woningen is echter niet aangepast op het platteland en nog eens 40% slechts beperkt aangepast. Bovendien heeft ook niet elk dorp nog de nodige en bereikbare voorzieningen (zie verder). Daarom moeten we evolueren van 'aging in place' naar 'moving in time' door bv. de creatie van woonzorgnetwerken, aangepast wonen dat wonen en zorg combineert, dorpspunten met basisvoorzieningen en zorgcampussen.

Figuur 9: Groeipercentage 65+ ers per dorp t.o.v. 1990 (2019) (PinC)

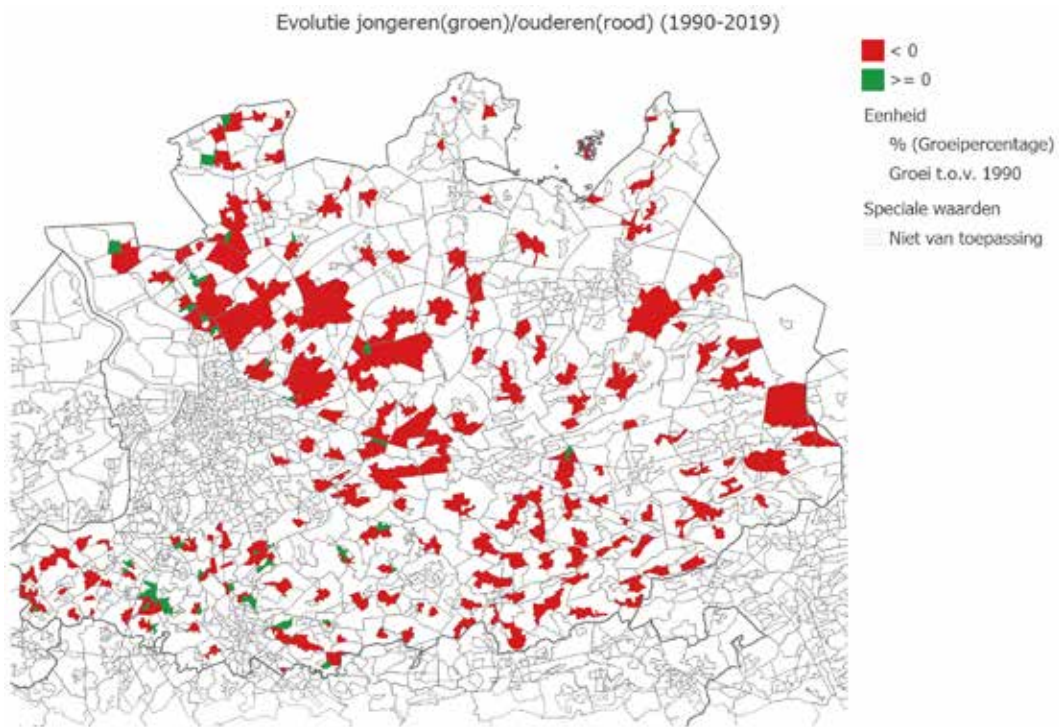

Figuur 10: Groei 0-24-jarigen per dorp t.o.v. 1990 (2019) (PinC)

Bron: Rijksregister | provincies.incijfers.be

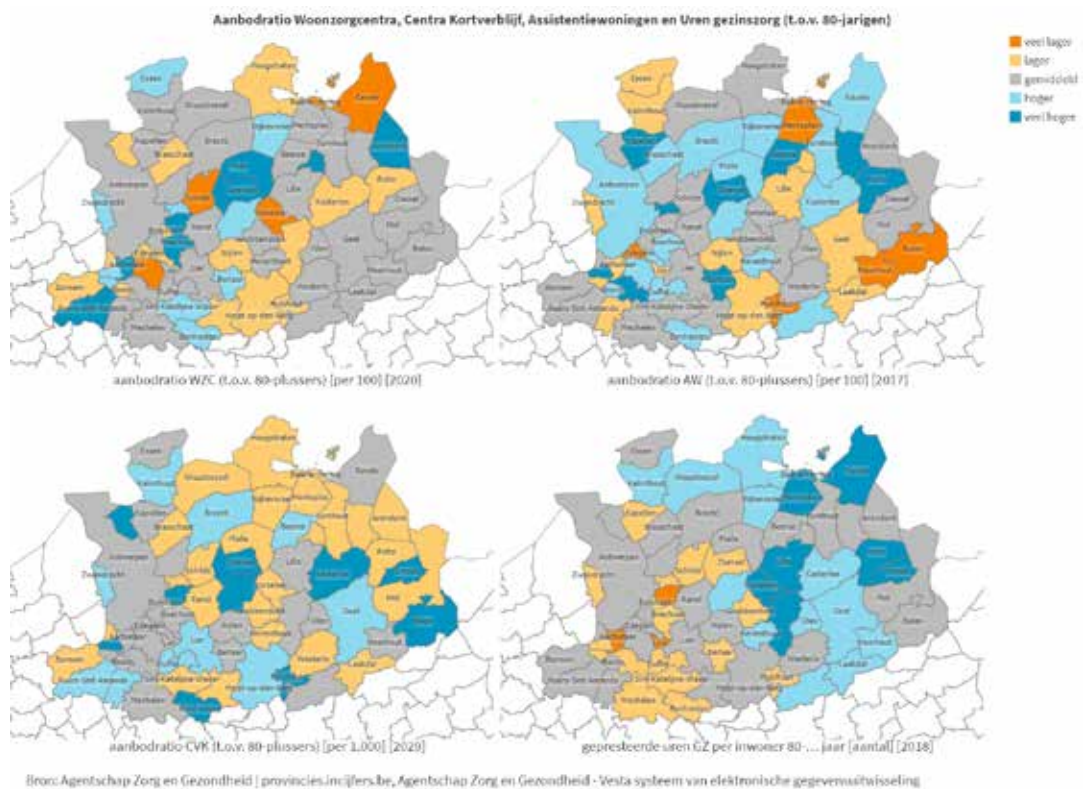
Figuur 11: Verhouding 0-24-jarigen vs. 65-jarigen evolutie op dorpsniveau 1990 – 2019 (PinC)

Bron: Rijksregister | provincies.incijfers.be

Figuur 12 toont de spreiding op gemeenteniveau van de voorzieningen voor ouderen in onze provincie. Zo zien we bijvoorbeeld dat er in Ravels in verhouding tot de 80-plussers die er wonen, weinig woonzorgcentra zijn, en in Meerhout en Merksplas weinig assistentiewoningen. Deze cijfers geven uiteraard maar een eerste beeld van de aanwezigheid van voorzieningen voor ouderen en vragen meer diepgaande analyse om de problemen helder te krijgen.

Figuur 12: Aanbod voorzieningen voor ouderen op gemeenteniveau (PinC)

Sommige dorpen vergroenen. Ook dat vraagt een gepast beleid. Kinderen en jongeren hebben nood aan specifieke voorzieningen, zoals kinderopvang in het dorp (zie verder), mogelijkheden voor sport en spel, school, veilige wandel- en fietspaden... Voor gezinnen is er nood aan ontmoetingsruimten, ruimten voor flexwerk, poetshulp...

Jonge gezinnen blijven op het platteland wonen omwille van de ruimte en de privacy, de rust en de natuur. In 2015 deed KLJ een bevraging bij 619 plattelandjongeren over hun behoeften binnen de thema's wonen, vrije tijd, werk/studies, voorzieningen in het dorp en mobiliteit. Meer dan 50% van de ondervraagde jongeren geeft 'ruimte en privacy' en 'rust en natuur' aan als één van de 3 belangrijkste voordelen van wonen op platteland. Verder geeft 95% van de ondervraagde jongeren aan een woning te willen kopen op het platteland. Jongeren hebben nood aan een woonbeleid waarin zij gemotiveerd worden om huizen te kopen en te renoveren met respect voor de open ruimte (KLJ, 2015). Door de corona-crisis is de vraag naar wonen op het platteland alleen maar toegenomen: 74% van de Vlamingen die een woning zoekt, wil een huis met tuin (livios.be).

Uit de cijfers blijkt niet echt een plattelandsvlucht. Figuur 13 toont de intergemeentelijke migratie. Een twaalfstal gemeenten hebben een negatief migratiesaldo (meer intergemeentelijke uitwijking dan inwijking = rood): deze gemeenten liggen vooral op de randen van onze provincie. Lier, Putte, Wijnegem, Malle en Schelle hebben daartegenover de meeste nieuwe bewoners aangetrokken. (Om de cijfers niet te vertekenen werden de centrum- en grootsteden hier niet meegenomen.)

Figuur 13: Intergemeentelijk migratiesaldo 2018 (PinC)

Concluderend kunnen we stellen dat de belangrijkste demografische uitdaging voor de meeste dorpen in onze provincie de vergrijzing is en hoe daarmee om te gaan: aanpassing woningen, mind-shift bij ouderen (van aging in place naar moving in time), aanpassing publieke infrastructuur, aangepaste voorzieningen.

Sociale ontwikkelingen

Toename van alleenstaanden

Om een zicht te krijgen op de alleenstaanden, geeft figuur 14 eerst een overzicht van alle type huishoudens naar aantal en percentage voor de provincie Antwerpen. Dit om het verschil aan te geven tussen alleenstaanden (14,1%) en 1-oudergezinnen (10,8%). 1-oudergezinnen bestaan uit de alleenstaande ouders (3,5%), de kinderen bij die alleenstaande ouders (5,6%) en inwonende andere personen (1,7%).

Figuur 14: Overzicht type huishoudens in onze provincie (PinC)

Type huishouden	Aantal	%
Gehuwde partner - zonder thuiswonend(e) kind	341.150	18,3
Gehuwde partner - met thuiswonend(e) kind(eren)	337.274	18,1
Kind bij een gehuwd paar	335.872	18,0
Niet-gehuwd samenwonend partner - zonder thuiswonend(e) kind	106.244	5,7
Niet-gehuwd samenwonend partner - met thuiswonend(e) kind(eren)	117.136	6,3
Kind bij niet-gehuwd, samenwonend paar	103.362	5,6
Alleenwonend	261.759	14,1
Alleenstaande ouder	65.848	3,5
Kind bij een alleenstaande ouder	103.383	5,6
Overige persoon (in ander type huishouden)	33.106	1,8
Inwonende andere persoon	32.489	1,7
Lid van collectief huishouden	23.675	1,3
Totaal	1.861.298	100,0

Figuur 15 geeft een overzicht van de alleenstaanden en 1-oudergezinnen per leeftijdscategorie. Van de 438.101 personen in alleenstaande huishoudens is het overgrote deel alleenwonend (59,7%). De grootste groep alleenwonenden zijn tussen de 25-49 jaar (33%) en de 50-64 jaar oud (25%). Maar ook 75-plussers (23%) vormen een grote groep. Rekening houdende met de vergrijzing, zal deze laatste groep zeker nog groeien, zoals ook figuur 16 aantoont. De alleenstaande ouders bevinden zich vooral tussen de 25-49 jaar oud en in mindere mate ook tussen de 50 en 64. De 2e groep is wel sterk groeiende (figuur 17). Er vormt zich dus een groeiende groep oudere alleenwonende en alleenstaande ouders.

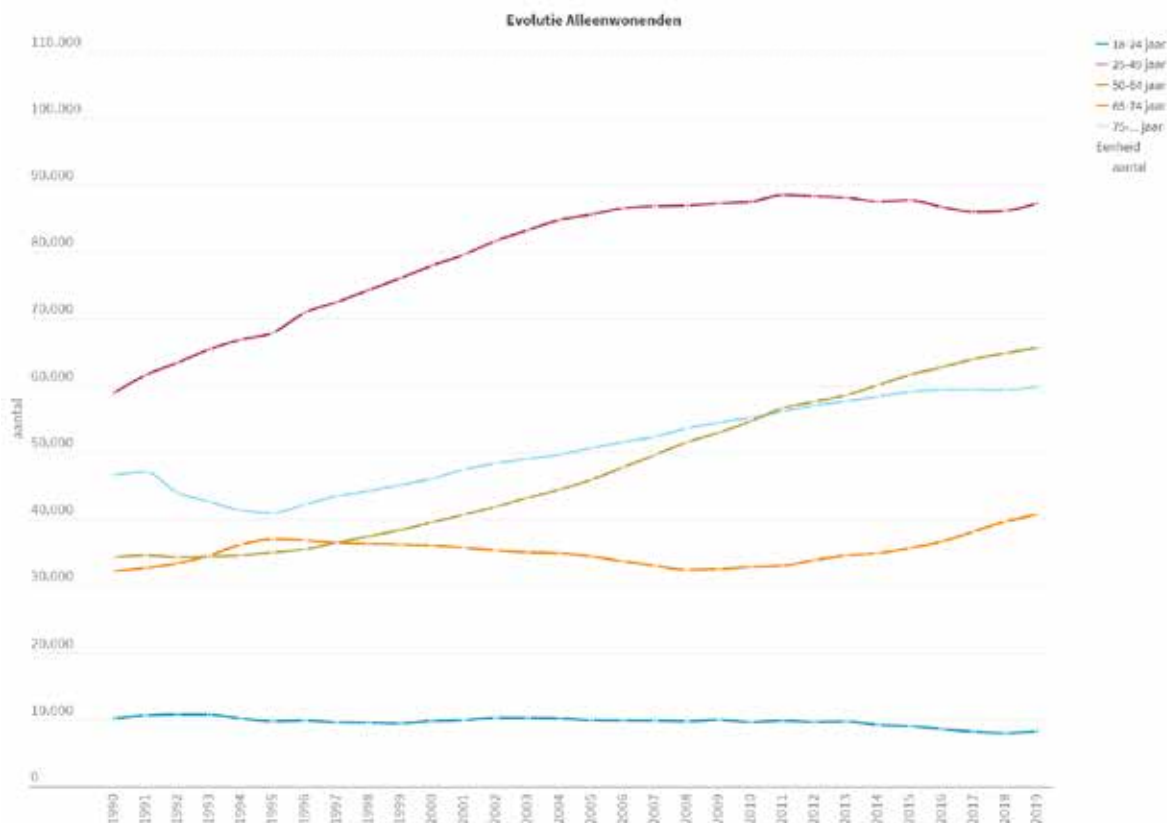
Figuur 15: Overzicht alleenstaanden en 1-oudergezinnen per leeftijdscategorie

	Totaal	Alleen-wonend		Eenoudergezinnen					
			%	Alleenstaan-de ouder	%	Kind bij alleenstaan-de ouder	Inwonende andere persoon	%	
0-2 jaar	5.738	-	-	-		5.035	5	703	10
3-11 jaar	28.061	-	-	-		26.726	26	1.335	19
12-17 jaar	24.156	99	0,04	x		23.508	23	547	7,7
18-24 jaar	36.618	8.273	3,2	634	1	26.817	26	894	12,5
25-49 jaar	139.741	87.256	33,3	34.130	51,8	16.251	16	2.104	29,5
50-64 jaar	92.438	65.618	25,1	21.495	32,6	4.574	4,5	751	10,5
65-74 jaar	45.482	40.720	15,6	3.920	5,9	469	0,5	373	5
75-... jaar	65.867	59.793	22,8	5.667	8,6	x		404	6
Totaal	438.101	261.759	59,7	65.848	15	103.383	23,6	7.111	1,6

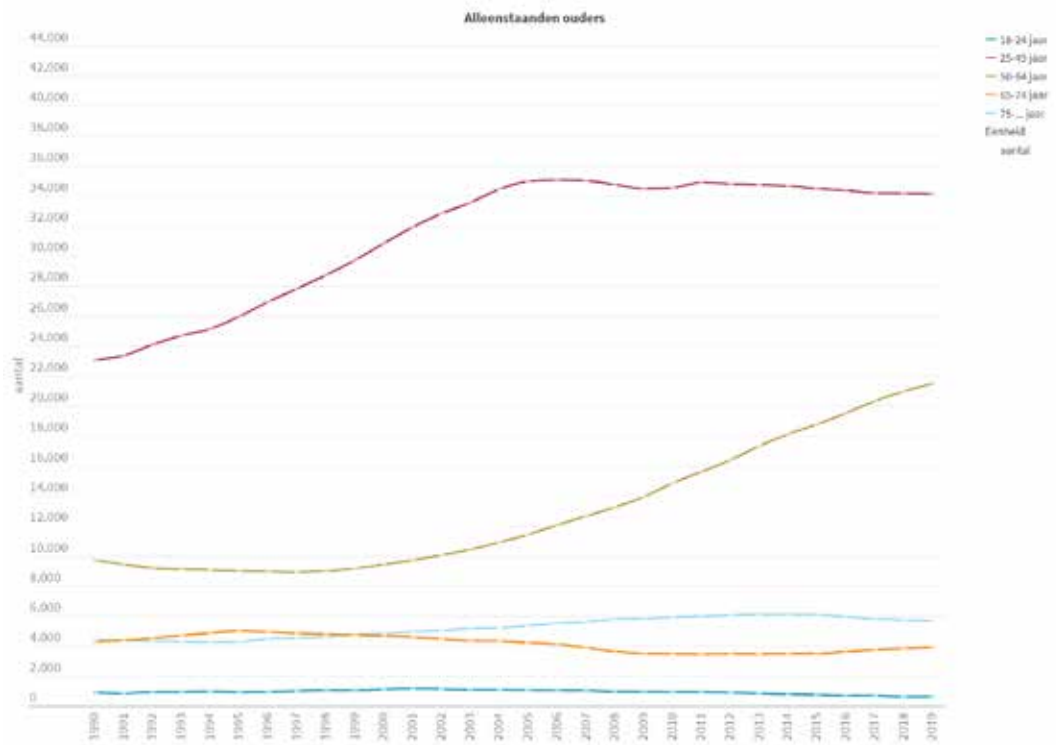
Bron: Rijksregister | provincies.incijfers.be

Gemeenten zijn zich bewust van deze groeiende bevolkingsgroep. Zo loopt er bijvoorbeeld in Merksplas en Ravels een LEADER-project 'Alleen overleven' om deze problematiek in kaart te brengen voor beide gemeenten en te komen tot beleidsaanbevelingen.

Figuur 16: Evolutie aantal alleenwonenden provincie Antwerpen per leeftijdscategorie

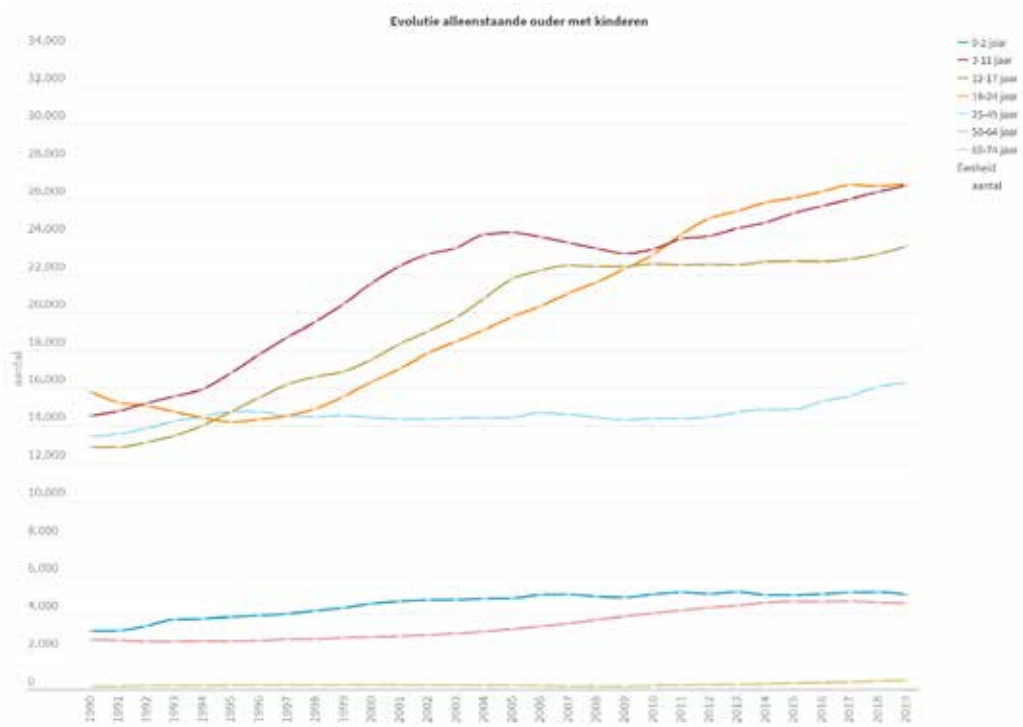

Figuur 17: Evolutie aantal alleenstaande ouders per leeftijdscategorie provincie Antwerpen (PinC)

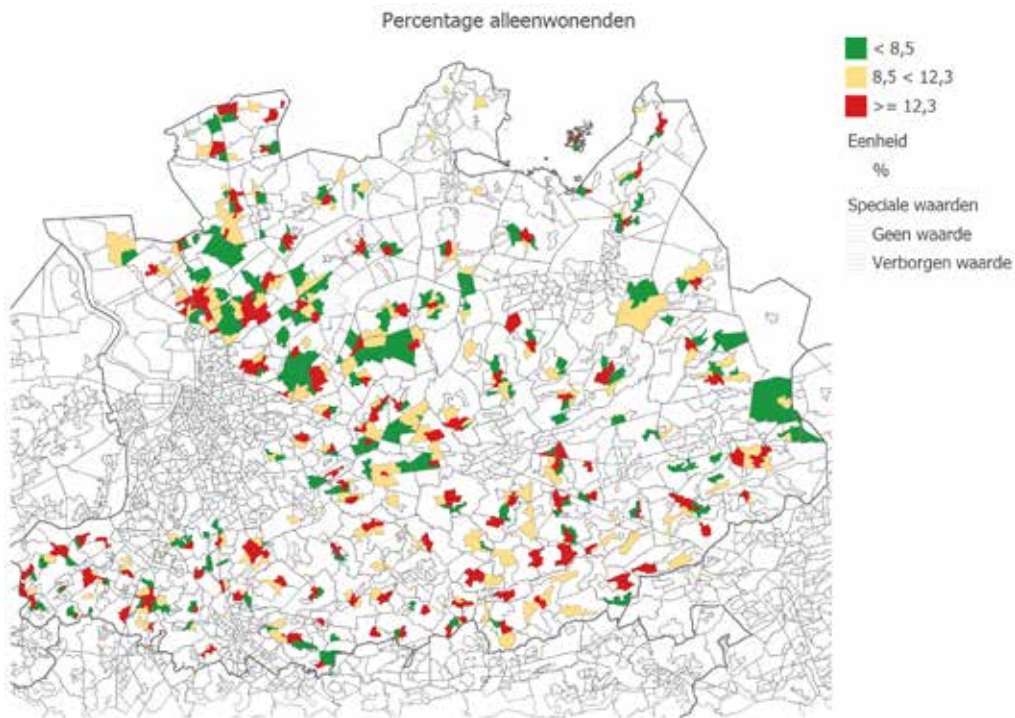
53,5% van de inwonende kinderen zijn minderjarig (-18 jaar). 26% (18-24 jaar) woont als jongvolwassene bij een alleenstaande ouder. 21.294 inwonende kinderen (20,5%) zijn 25 jaar of ouder. Figuur 18 toont een sterke stijging van het aantal minderjarigen bij een alleenstaande ouder (leeftijd 3-11 jaar). Daarnaast is er ook een sterke stijging van jongvolwassenen (18-24 jaar), inwonend bij alleenstaande ouders, die om specifieke aandacht vraagt (bijkomende financiële inspanningen, voldoende ruime woningen...).

Figuur 18: Evolutie kinderen, inwonend bij alleenstaande ouders, in de provincie Antwerpen per leeftijdscategorie (PinC)

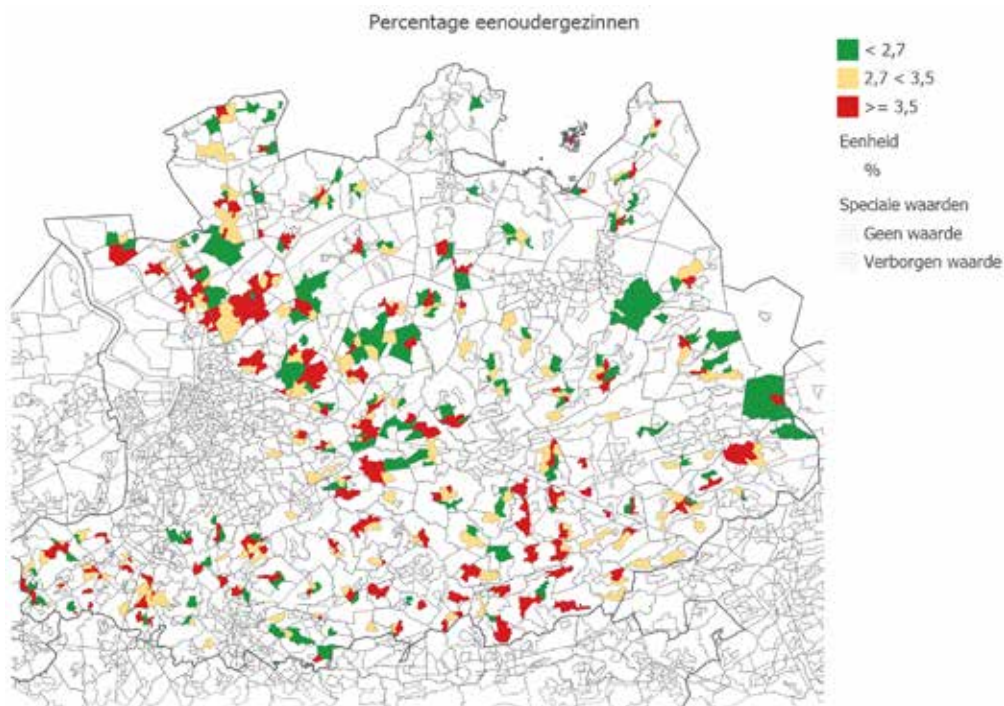
Figuren 19 en 20 tonen de geografische spreiding van de alleenwonenden en 1-oudergezinnen over de dorpen in de provincie Antwerpen. De impact hiervan op vragen naar aangepaste voorzieningen moet dorp per dorp bekeken worden.

Figuur 19: Percentage alleenwonenden per dorp (PinC)

Bron: Rijksregister | provincies.incijfers.be

Figuur 20: Percentage 1-oudergezinnen per dorp (PinC)

Bron: Rijksregister | provincies.incijfers.be

Sociale cohesie

Er is een sterk verenigingsleven op het platteland. 55% van de mensen is er lid van een vereniging, vooral de sportverenigingen zijn in trek. Het zijn vooral de hoger opgeleiden die aangesloten zijn (70%). De lager opgeleiden zijn in veel mindere mate aangesloten bij een vereniging (42%). Ouderen van boven de 60 en vrouwen participeren minder (gemeentemonitor).

Bijna 70% van de plattelandsinwoners heeft wekelijks contact met zijn/haar burens; bij ouderen ligt dit nog hoger. Met familie en vrienden is het contact minder intensief: 61% en 57% respectievelijk. Jongeren hebben vooral contact met hun vrienden. De hechte band tussen inwoners op het platteland heeft vaak consequenties voor nieuwkomers. Voor hen is het niet vanzelfsprekend om een sociaal netwerk uit te bouwen. Uit onderzoek komt tot uiting dat het vertrouwen in de medemens lager is op het platteland dan in de stad, en dan vooral bij ouderen en laaggeschoolden. Een combinatie van al deze elementen houdt in dat sociale cohesie een aandachtspunt is voor de dorpen op het platteland en des te meer voor die dorpen die te maken hebben met vergrijzing (zie hierboven, bijna alle dorpen) en waar het aantal laaggeschoolden hoger ligt dan elders.

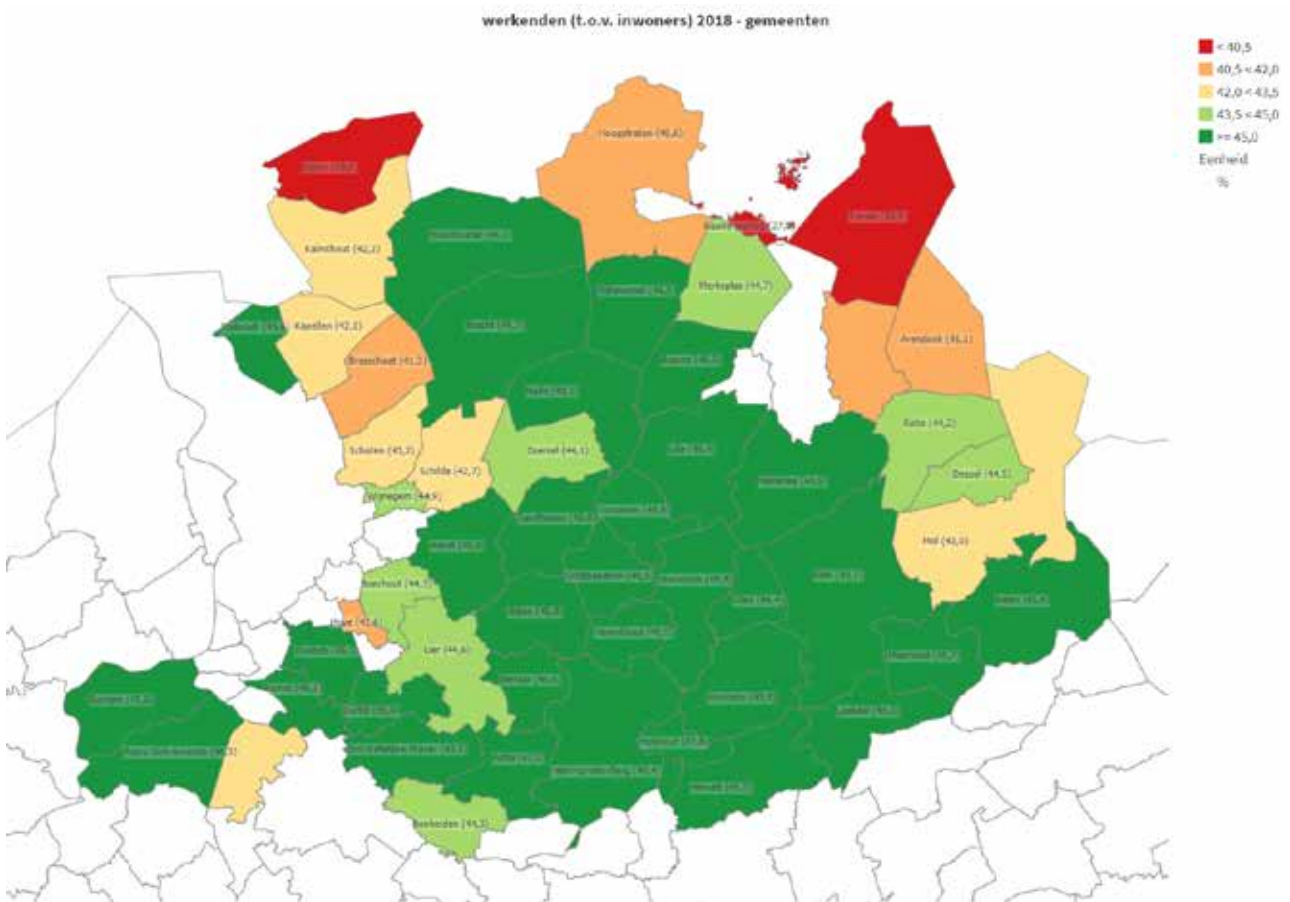
Samenvattend zien we een sterke toename van de alleenstaande 75-plussers op het platteland, die ook minder participeren in het verenigingsleven, met als mogelijk gevolg vereenzaming. Ook het aantal oudere éénoudergezinnen neemt toe, met een bijkomende nood aan aangepaste voorzieningen (bv. grotere betaalbare woningen) en mogelijks gevolgen voor plattelandsarmoede. De sterke sociale netwerken op het platteland zijn een pluspunt, maar maken het moeilijker voor nieuwkomers om te integreren. Initiatieven rond gezamenlijke vrijetijdsbeleving: samen wandelen, fietsen, ... kunnen hier een oplossing zijn, maar ook aandacht bij het klassieke verenigingsleven voor integratie van deze nieuwkomers.

Economische ontwikkelingen

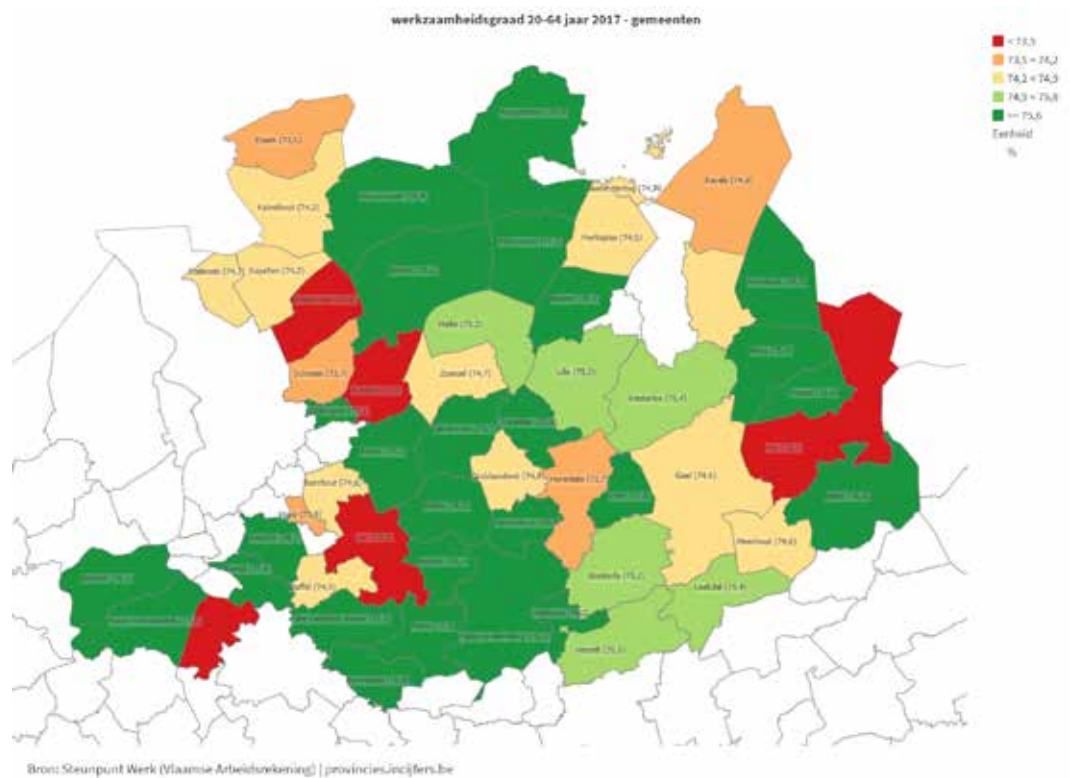
Werkende en niet-werkende inwoners

Om een analyse te maken van de werkende en niet-werkende inwoners, wordt ingezoomd op de sociaal-economische status van de totale bevolking van een gemeente. Figuur 21 toont het percentage werkenden als aandeel van de totale bevolking per gemeente. Dit aandeel schommelt tussen de 27% voor Baarle-Hertog en 47% voor Hulshout. Het is lager in de noordelijke rand van Antwerpen en in het noordoosten van de provincie. Dit cijfer varieert naargelang de werkzaamheidsgraad, d.i. het aandeel werkenden in de beroepsactieve bevolking (20-64 jaar). Dit wordt getoond in figuur 22: het varieert van 71,6% in Brasschaat tot 77,6% in Puurs-St. Amands.

Figuur 21: Aandeel werkenden als percentage van de totale bevolking per gemeente (PinC)

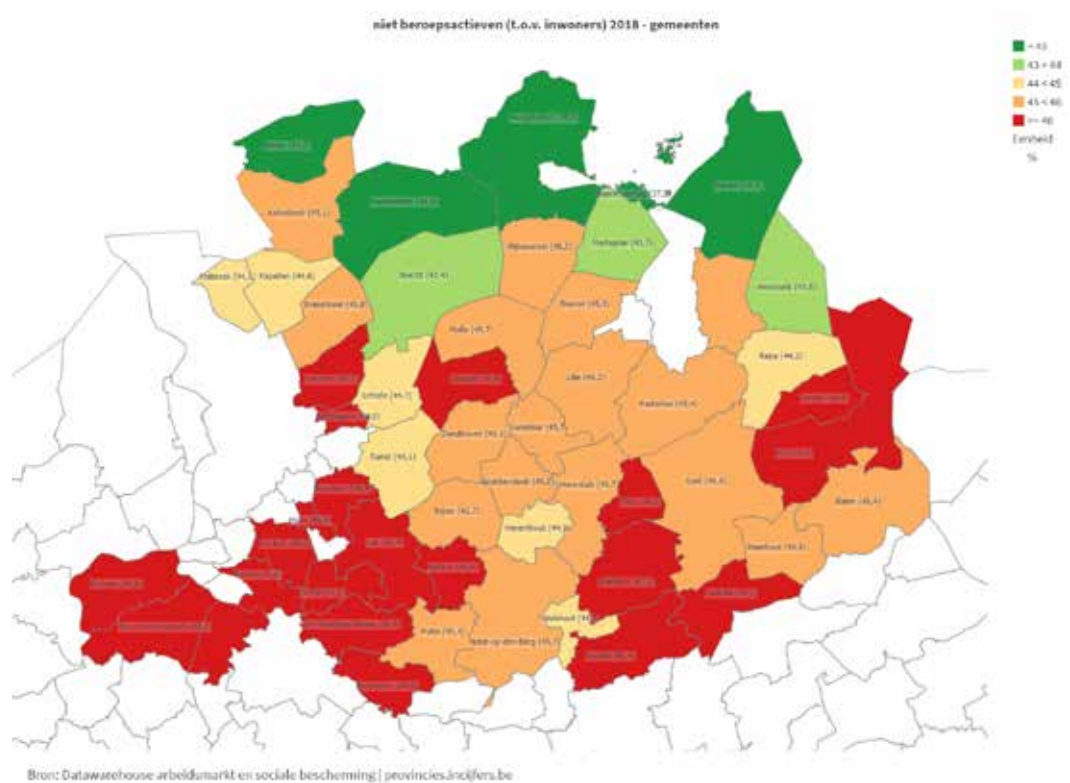

Figuur 22: Werkzaamheidsgraad per gemeente (PinC)

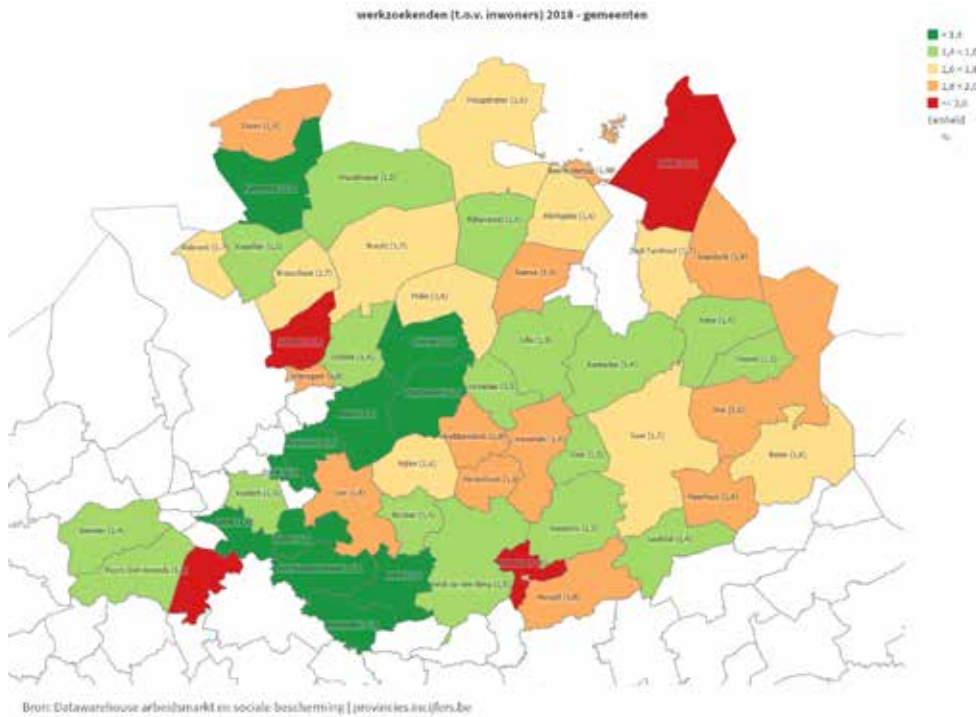

Figuur 23 toont het aantal niet-beroepsactieven als percentage van de totale bevolking per gemeente. De niet-beroepsactieven zijn mensen in volledige loopbaanonderbreking/tijdskrediet, vrijgestelde werkzoekenden, personen met leefloon, (brug)gepensioneerden en kinderen met kinderbijslag. Het aandeel van niet-beroepsactieve t.o.v. de totale bevolking varieert van 37% (Baarle-Hertog) tot 49% (Hove). Het noorden van de provincie heeft een lager aandeel niet-beroepsactieven; het zuiden een hoger aandeel.

Figuur 23: aandeel niet-beroepsactieven als percentage van de totale bevolking per gemeente (PinC)

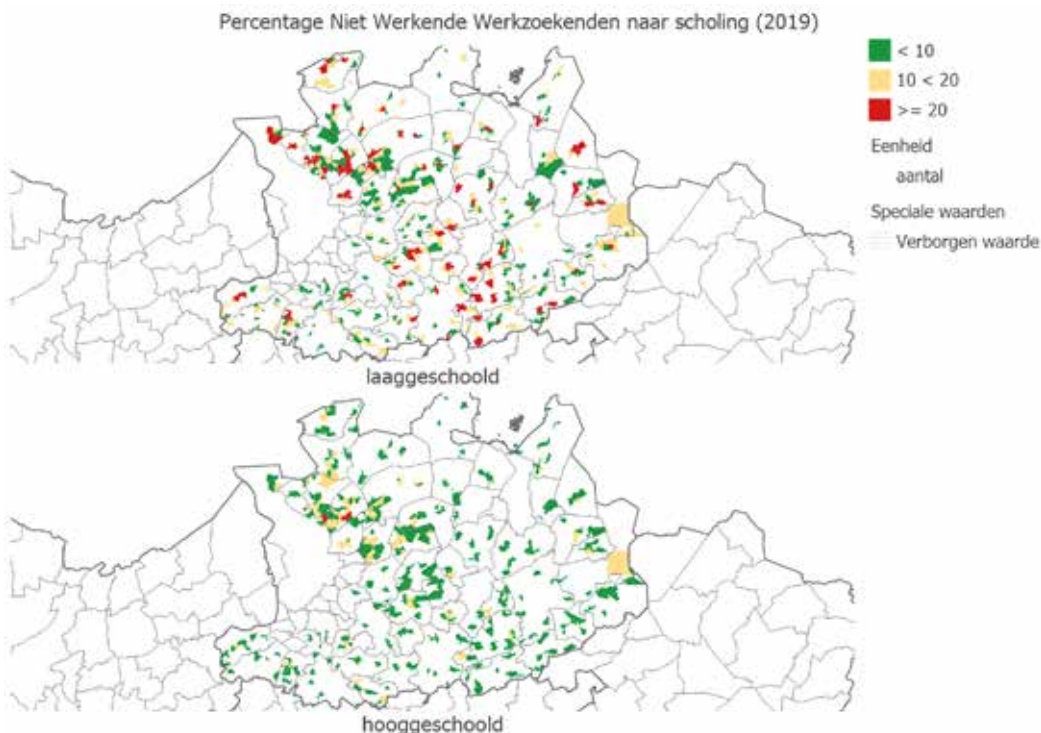
Figuur 24: aandeel werkzoekenden als percentage van de totale bevolking per gemeente (PinC)

Figuur 24 geeft het aandeel werkzoekenden als percentage van de totale bevolking per gemeente. Dit aantal varieert van 1% in Hove tot 2,6% in Willebroek. In de rand rond Antwerpen liggen in het algemeen de werkloosheidscijfers iets lager.

Figuur 25 toont aan dat er in verhouding meer laaggeschoolde werkzoekenden zijn dan hooggeschoolde werkzoekenden. Laaggeschoolde werkzoekenden zijn sterker vertegenwoordigd in de noordrand van de stad Antwerpen en rond het Mechelse.

Figuur 25: Voorkomen van laaggeschoolde vs. hooggeschoolde werkzoekenden op dorpsniveau provincie Antwerpen als percentage van het totale aantal werkzoekenden (PinC)

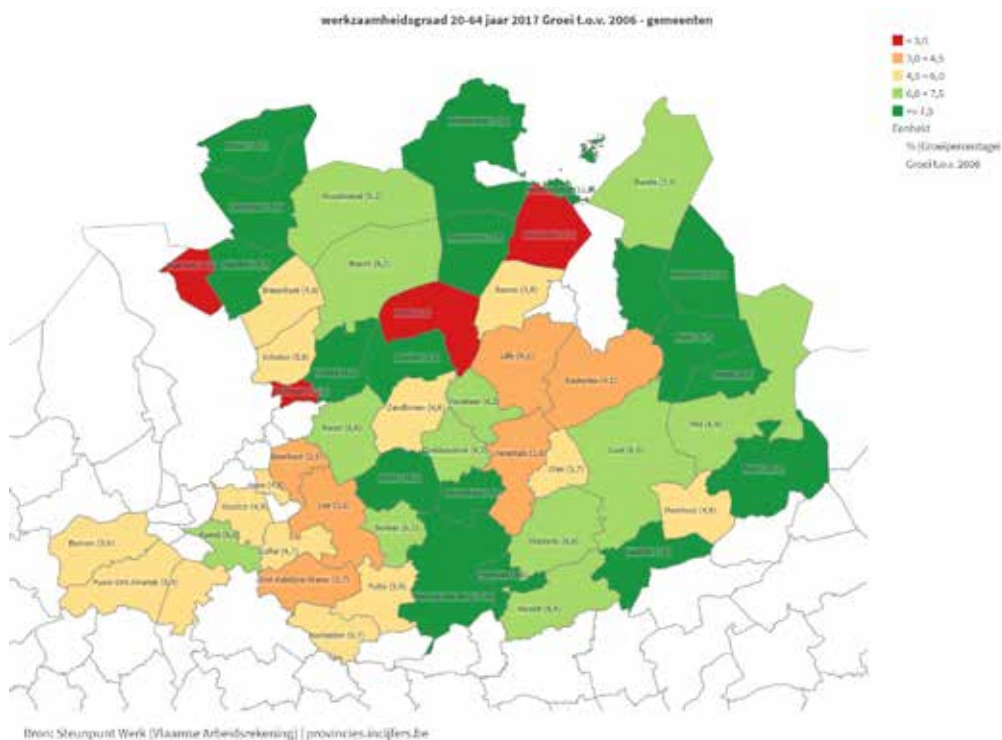

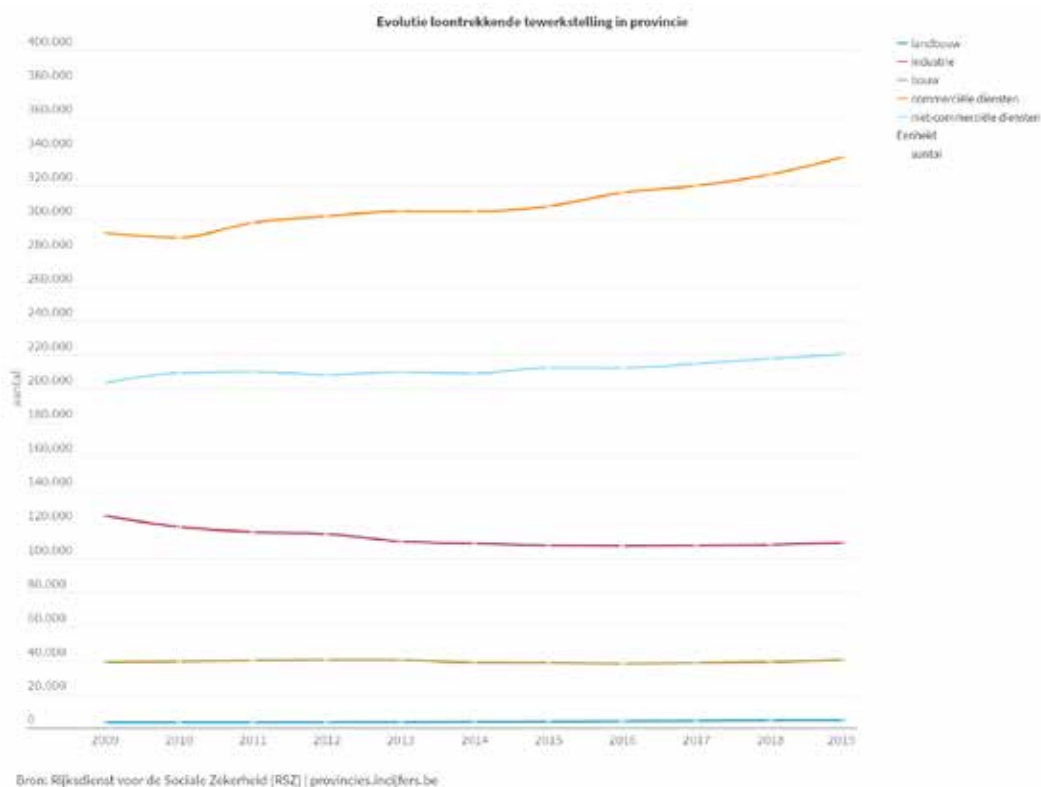
Tewerkstelling in de dorpen binnen de reguliere en de sociale economie

Figuur 26 toont de procentuele groei van de werkzaamheidsgraad op gemeenteniveau van 2006 tot 2017. In Klein-Brabant en de zuidrand rond de stad Antwerpen is er een minder sterke groei dan in de rest van de provincie. Verder springen Wijnegem, Malle, Merksplas en Stabroek eruit als de gemeenten met de minst sterke groei in werkzaamheidsgraad (<3%). De redenen hiervoor vragen verder diepgaand onderzoek. Een minder sterke groei in werkzaamheidsgraad heeft geen lineair verband met de lokale tewerkstellingsmogelijkheden, gezien er geen lineair verband is tussen waar mensen wonen en werken.

Figuur 26: Procentuele groei werkzaamheidsgraad van 2006 tot 2017 (PinC)

Figuur 27: Evolutie in tewerkstelling (2009-2018) per sector provincie Antwerpen (PinC)

Figuur 27 toont de evolutie van de tewerkstelling op sectorniveau. Hier zijn er geen spectaculaire veranderingen vast te stellen: de tewerkstelling in de commerciële sector stijgt licht, terwijl de tewerkstelling in de industrie licht daalt.

Over e-commerce bestaan enkel Belgische cijfers, die we hier voor de volledigheid meegeven (<https://economie.fgov.be/nl/publicaties/barometer-van-de-5>). 32,5% van de totale omzet wordt uit e-commerce gehaald en dit aandeel is stijgende. Dit is aanzienlijk hoger dan de ons omringende landen bv. 21,6% in Frankrijk. 3 op 10 Belgische ondernemingen verkoopt via informaticanetwerken. 61% van de Belgen gebruikte in de laatste 12 maanden het internet om iets te kopen in 2018. 39% van deze aankopen gebeurt bij Belgische ondernemingen. Als we kijken naar de ondernemingen dan zijn het vooral de grote ondernemingen met meer dan 250 werknemers die mee zijn met de digitalisering. Het zijn vooral de kleine ondernemingen die niet investeren in e-commerce en interne IT toepassingen. E-commerce zorgt voor meer bestelwagens op de weg, met een negatieve impact op het klimaat (sector wil wel vergroenen door elektrisch rijden), bijkomende files en verkeersongevallen. Steden experimenteren al met centraal leveren in depots, van waaruit pakjes verder getransporteerd worden in de stad via (cargo)fietsen en kleine elektrische bestelwagens. Op het platteland is de werking via depots minder evident. Gemeenten nabij een stad zouden mee beroep kunnen doen op de werking van zo'n depot. Meer afgelegen gemeenten/dorpen kunnen ophaalpunten voorzien in winkels of automaten aan hopinn's (<https://hopinn.be>, vroegere mobi-punten).

Figuur 28: aandeel totale ondernemingsomzet, gerealiseerd door e-commerce in België

(in %)	2016	2017	2018
Webverkoop	10,7	12,6	15,5
EDI-Verkoop	18,0	18,8	17,0
Totaal	28,6	31,4	32,5

Bron: Enquête gebruik van ICT en e-commerce bij ondernemingen (2016-2018), FOD Economie - Algemene Directie Statistiek - Statistics Belgium

Ook over de economie of circulaire economie bestaan geen cijfers specifiek voor het platteland en zelfs niet overkoepelend voor Vlaanderen of België.

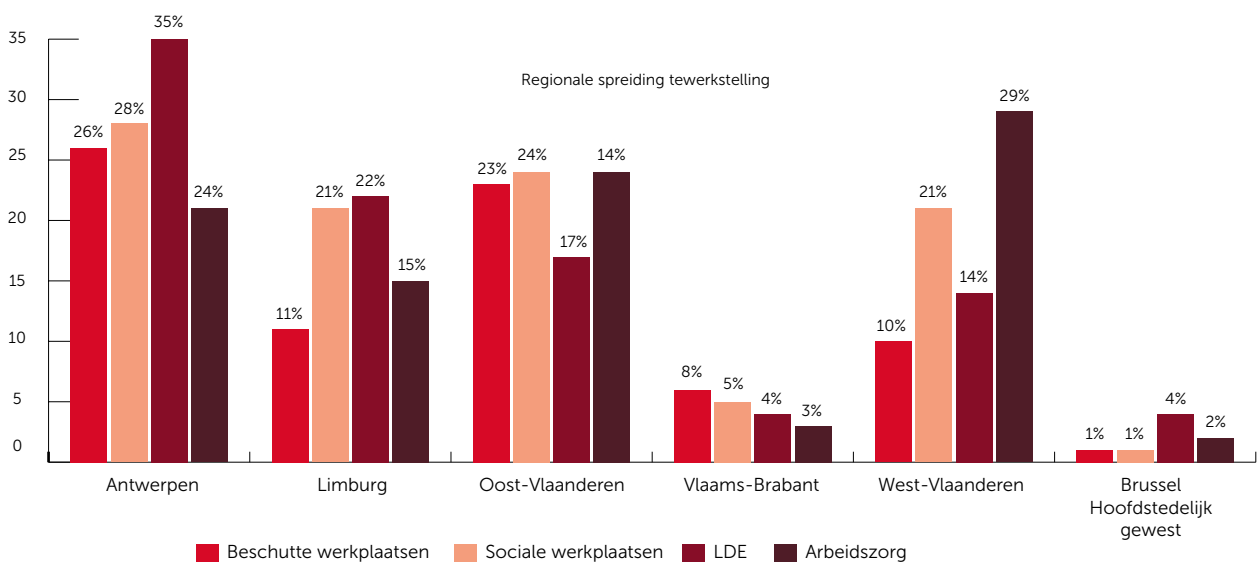
Over de tewerkstelling in de sociale economie bestaan enkel Vlaamse cijfers (<https://www.vlaanderen.be/publicaties/de-vlaamse-sociale-economie>). De sociale economie is geen te verwaarlozen sector wat betreft tewerkstelling (figuur 29). In 2017 waren er 26.118 doelgroepwerknemers tewerkgesteld in de sociale economie, onder één van de vier maatregelen (beschutte werkplaatsen, sociale werkplaatsen, lokale diensteneconomie en arbeidszorg). Dit komt overeen

met net iets minder dan 1% (0,9%) van de totale werkende bevolking in 2017. Ruim 68% van de tewerkstelling binnen de sociale economie situeert zich binnen de beschutte werkplaatsen, met 17.816 werknemers. De sociale werkplaatsen vertegenwoordigen ongeveer 18% van de tewerkstelling, gevolgd door de lokale diensteneconomie (8,4%) en arbeidszorg (5,5%). Figuur 30 toont dat de tewerkstellingsgraad in de sociale economie in onze provincie het hoogste is, en dat in bijna alle maatregelen.

Figuur 29: Tewerkstelling in de sociale economie in Vlaanderen in 2017

	2016	2017	Evolutie 2017 t.o.v. 2016	
Maatwerk				
Sociale werkplaatsen	4,644	4,668	24	0,5%
Beschutte Werkplaatsen	17,435	17,816	381	2,2%
Lokale diensteneconomie	1,998	2,198	200	10%
Arbeidszorg	1,361	1,436	75	5,5%
Totaal	25,517	26,118	601	2,3%

Figuur 30: Sociale tewerkstelling per provincie en per maatregel

Figuur 31 toont aan dat de meeste maatwerkbedrijven zich situeren in stedelijke context: Antwerpen, Mechelen, Turnhout, Herentals, Geel ... Verder is er in Vlaanderen één blinde vlek wat betreft maatwerkbedrijven, de Noorderkempen. Beide vaststellingen worden verklaard door het feit dat tot omstreeks 2010 enkel centrumsteden middelen hadden voor sociale economie. Er is pas relatief laat een lokale regisseur sociale economie opgestart in de Noorderkempen (2014).

Kringwinkel WEB (Turnhout) heeft wel bij-winkels in Hoogstraten en Meer. Kringwinkel De Cirkel (Brecht) heeft een bij-winkel in Wuustwezel. Verder is er in de Noorderkempen een hub van De Sprong in ontwikkeling (Wortel). In Ravels is er het project van de gemeente 'De Hangaar' met 12 tot 16 doelgroepmedewerkers op jaarbasis, opgestart met steun van de provincie. In Hoogstraten is er het project Ad Werk van de gemeente en A-kwadraat (Turnhout) heeft een enclave bij Kela (Kempische Laboratoria), maar ze ondervinden weinig toeleiding van mensen met een ticket maatwerk vanuit de VDAB. Natuurwerk heeft een samenwerking met de gemeenten Hoogstraten en Merksplas, het Vlaams Agentschap voor Natuur en Bos (ANB) en cellmade van de gevangenis van Merksplas (gevangenisarbeid) voor groenonderhoud in de kolonies. Dit project werd ook ondersteund door de provincie.

Figuur 31: Overzicht maatwerkbedrijven in provincie Antwerpen (sociale economie, provincie Antwerpen)

Stad Antwerpen	Arrondissement Antwerpen	Arrondissement Mechelen	Arrondissement Turnhout
ACG Group, Arop, De Kringwinkel Antwerpen, Het Rekreatief, KUNNIG, Levanto-fixit, Manus, metSense, Natuur en Landschapzorg, Weerwerk, Werkhuizen MIN, Werminval, Wotepa-ateliers	Aralea (Brasschaat), Noordheuvel (Brasschaat), De Brug (Mortsel), De Dageraad (Kontich), De Enter – Kringwinkel De Cirkel (Brecht)	Vlotter (Boom), Flexpack (Puurs), Mivas (Lier), WEBO-Borgerstein (St.-Katelijne-Waver), Ecoso (Mechelen), Opnieuw & Co (Duffel)	A-kwadraat (Turnhout), De Ploeg (Turnhout), Lidwina (Mol), Kaliber (Herentals), Boskat (Herentals), tTwerk (Herentals), Kringwinkel WEB (Turnhout), Kringwinkel Zuiderkempen (Geel), De Sprong (Meerhout)

Er zijn opportuniteiten in de regio Arendonk / Ravels / Rijkevorsel / Merksplas / Hoogstraten binnen de thema's vrije tijd, toerisme, zachte recreatie, verblijfstoerisme, korte keten, streekproducten. Deze ideeën zijn tot heden niet opgestart. De lokale regisseur sociale economie bevestigt uitdrukkelijk deze kansen, o.a. voor de kolonies. Ook liggen er kansen in bijkomende fietspunten.

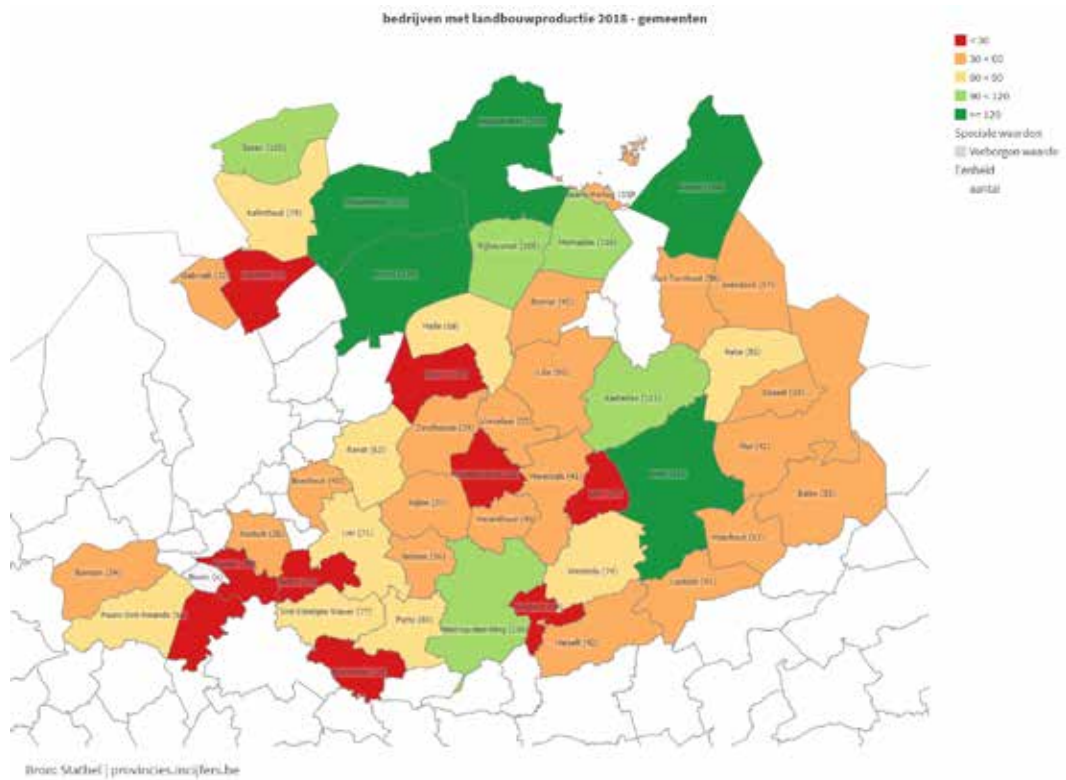
Er zijn relatief weinig werkzoekenden met het etiket maatwerk in de Noorderkempen, maar er lijkt sprake te zijn van een vorm van vicieuze cirkel. VDAB geeft weinig indiceringen maatwerk in de Noorderkempen want weinig maatwerk aanwezig.

Meerdere maatwerkbedrijven geven aan dat ze de hun toegekende contingenten niet ingevuld krijgen. Een extreem voorbeeld is Vlotter dat in 2019 slechts 1.000 uren van de hen toegekende 7.000 uren ingevuld kreeg. Naast omgevings- en lokale factoren is er een probleem met toeleiding van mensen met het juiste advies vanuit GTB (Gespecialiseerd Team Begeleiding) / VDAB. De profielen zijn opvallend zwakker dan voorheen, veel mensen kunnen niet werken wegens fysiek-medische problemen of zijn niet gemotiveerd tot werken. Een deel van de sterkere profielen verdwijnen in het zwarte circuit, waar ze meer kunnen verdienen, of stromen na het oplossen van hun taalachterstand door naar het normaal economisch circuit.

Tewerkstelling verbonden aan de open ruimte

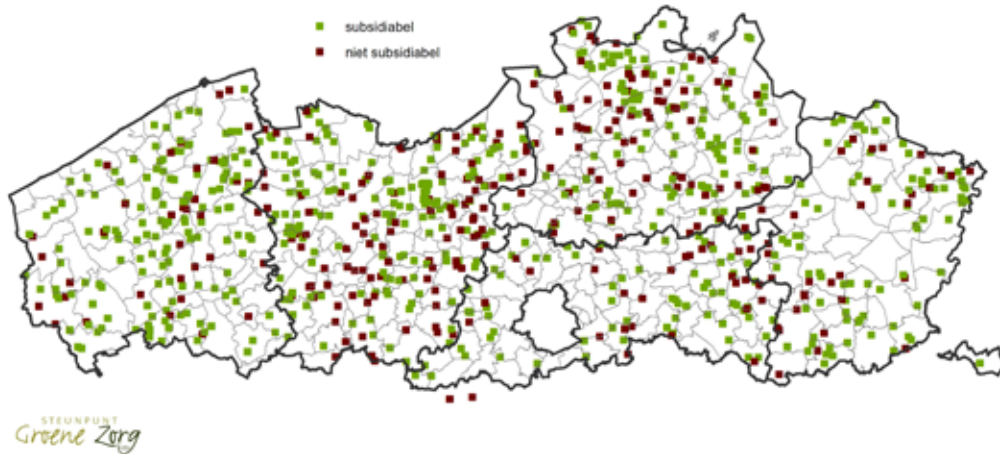
Tewerkstelling in de open ruimte wordt gecreëerd door landbouw, natuurbeheer en horeca, alsook recreatie en vrije tijd. Hieronder wordt ingezoomd op tewerkstelling in landbouw en horeca, gezien het zeer moeilijk is om van de andere sectoren juiste cijfers te bekomen. Figuur 32 toont het aantal landbouwbedrijven per gemeente. Vooral in de Noorderkempen (Hoogstraten, Wuustwezel, Brecht Ravels) en in Geel zijn er nog veel landbouwbedrijven. Figuur 34 toont de evolutie van het aantal landbouwbedrijven per gemeente van 2010 tot 2018. We zien overall een dalende trend, die het sterkst is in Klein-Brabant en de Zuidrand van de stad Antwerpen. Figuur 35 toont de tewerkstelling in de landbouw per gemeente, opgesplitst naar loontrekkenden en zelfstandigen. Uiteraard is er meer tewerkstelling in de landbouw in die gemeenten waar er meer landbouwbedrijven zijn, maar anderzijds zien we ook dat in typische glastuinbouwgemeenten, zoals Merksplas of Sint-Katelijne-Waver relatief meer loontrekkenden werkzaam zijn in de landbouw. Over seizoensarbeid, ook belangrijk in de landbouw, zijn geen cijfers beschikbaar. Figuur 36 toont dat er een lichte stijging is van de tewerkstelling in de landbouw, vooral dan in het aantal zelfstandigen.

Figuur 32: aantal landbouwbedrijven per gemeente (PinC)

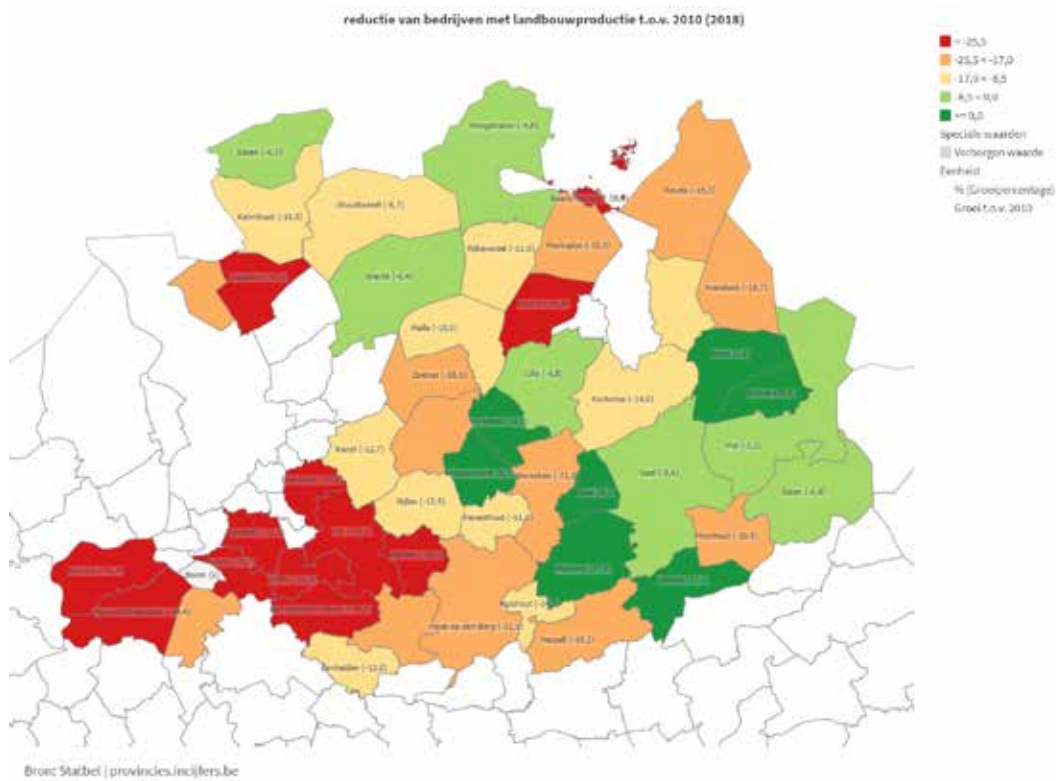

Figuur 33: zorgboerderijen in Vlaanderen (www.groenezorg.be)

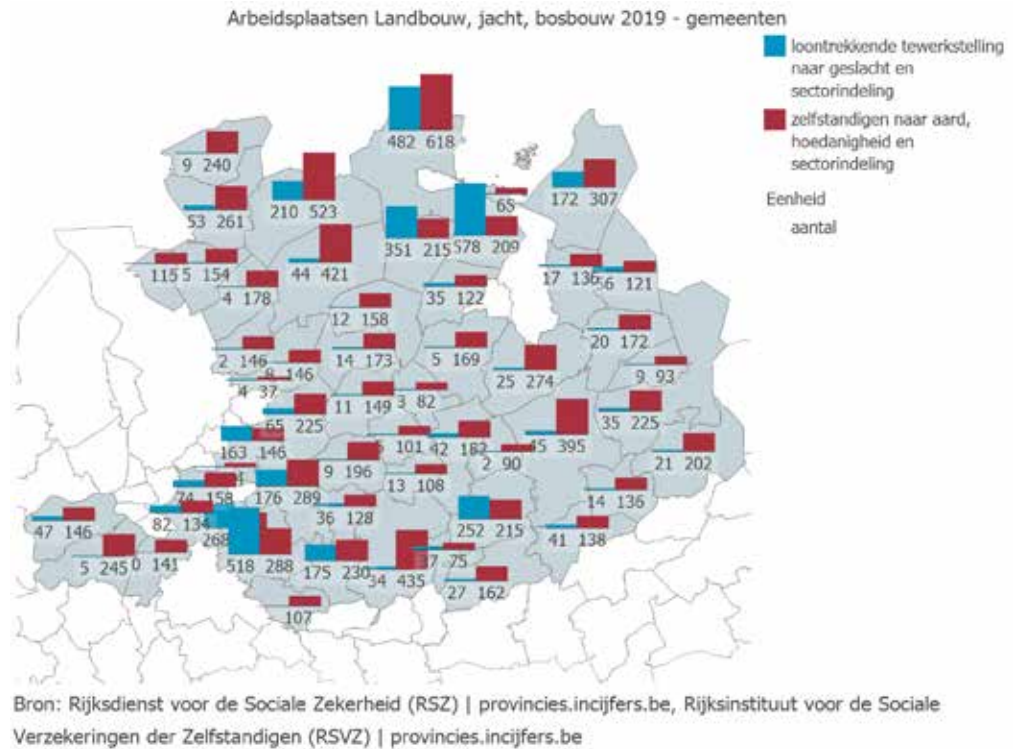
Spreiding zorgboerderijen 2015

Figuur 34: Verandering van het aantal landbouwbedrijven per gemeente van 2010 tot 2018 (PinC)

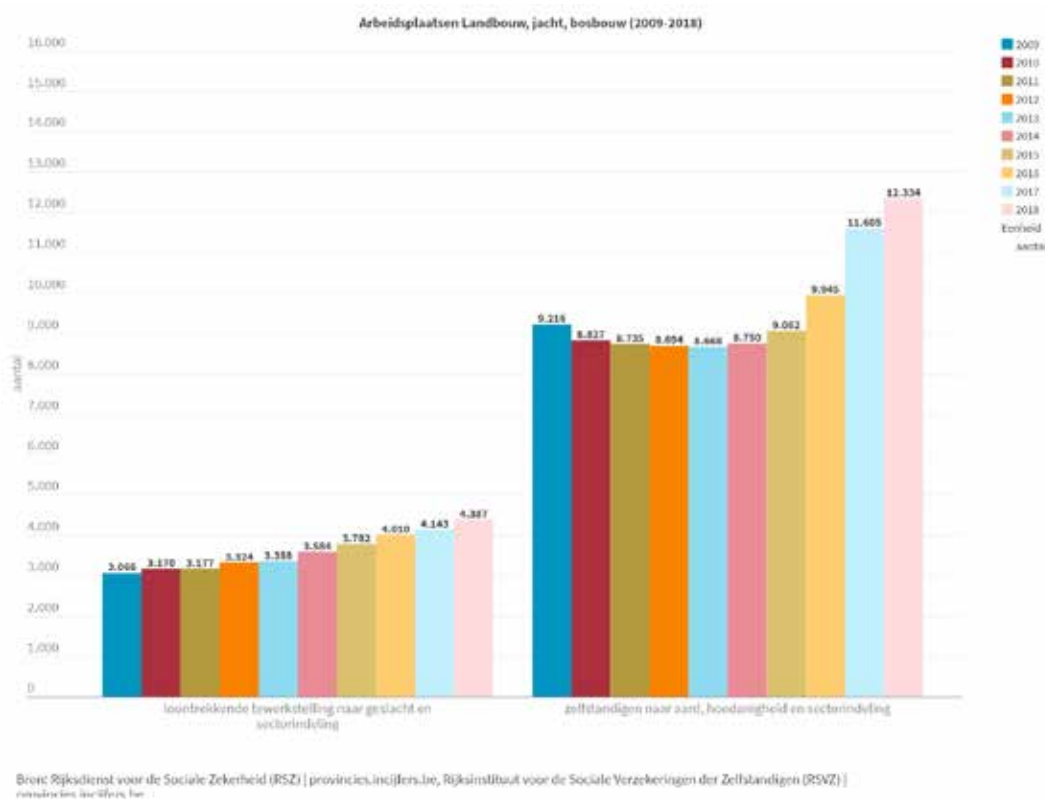
Figuur 35: Tewerkstelling in de landbouw per gemeente (PinC)

Figuur 33 toont de zorgboerderijen in onze provincie. Eind 2019 waren er 222 actieve zorgboerderijen in de provincie Antwerpen, waarvan 147 professionele land- en tuinbouwbedrijven en 75 andere. Van deze 222 zorgboerderijen waren er 179 die ook echt actief zorggasten opvangen hebben: 140 land- en tuinbouwbedrijven en 39 andere zorgboerderijen. De meeste zorgboerderijen ontvangen enkel individuele zorggasten: 257 in totaal in onze provincie in 2019. Daarnaast ontvingen 13 zorgboerderijen ook 19 groepen van zorggasten, in totaal kwamen zo nog eens 78 zorggasten in groep naar een zorgboerderij in onze provincie (4 à 5 personen gemiddeld per groep). In totaal bereikten de Antwerpse zorgboerderijen in 2019 dus 335 zorggasten. Het aantal zorgdagen dat de Antwerpse zorgboerderijen in 2019 realiseerden wordt geraamd op ruim 10.000 zorgdagen.

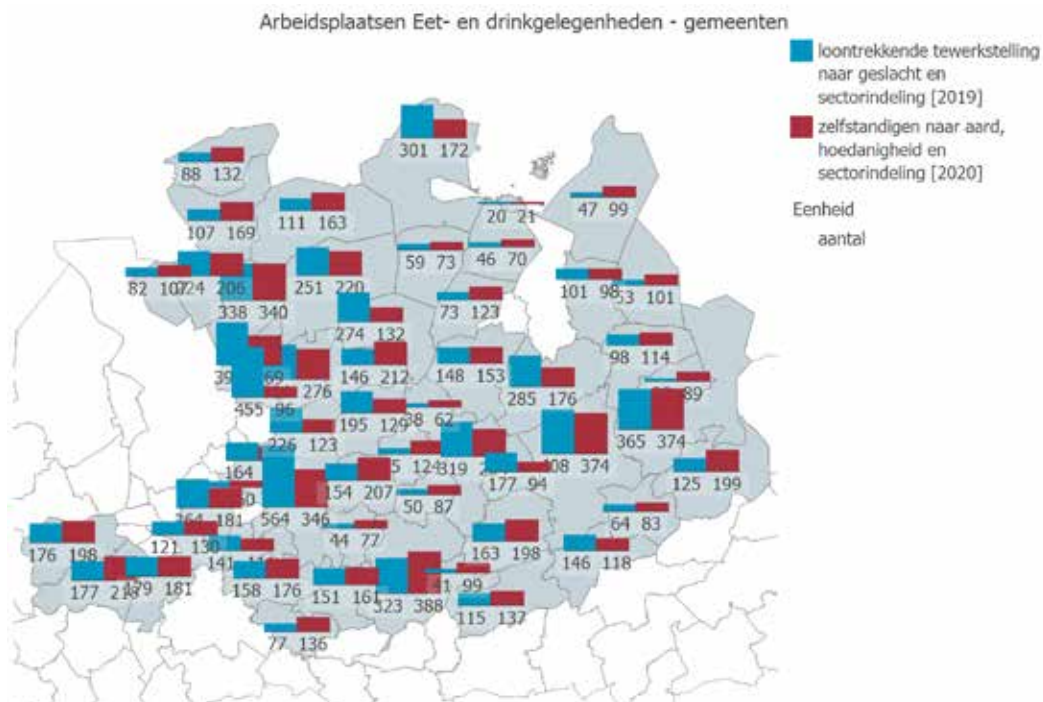

Figuur 36: Evolutie van het aantal arbeidsplaatsen in de landbouw in de provincie Antwerpen (PinC)

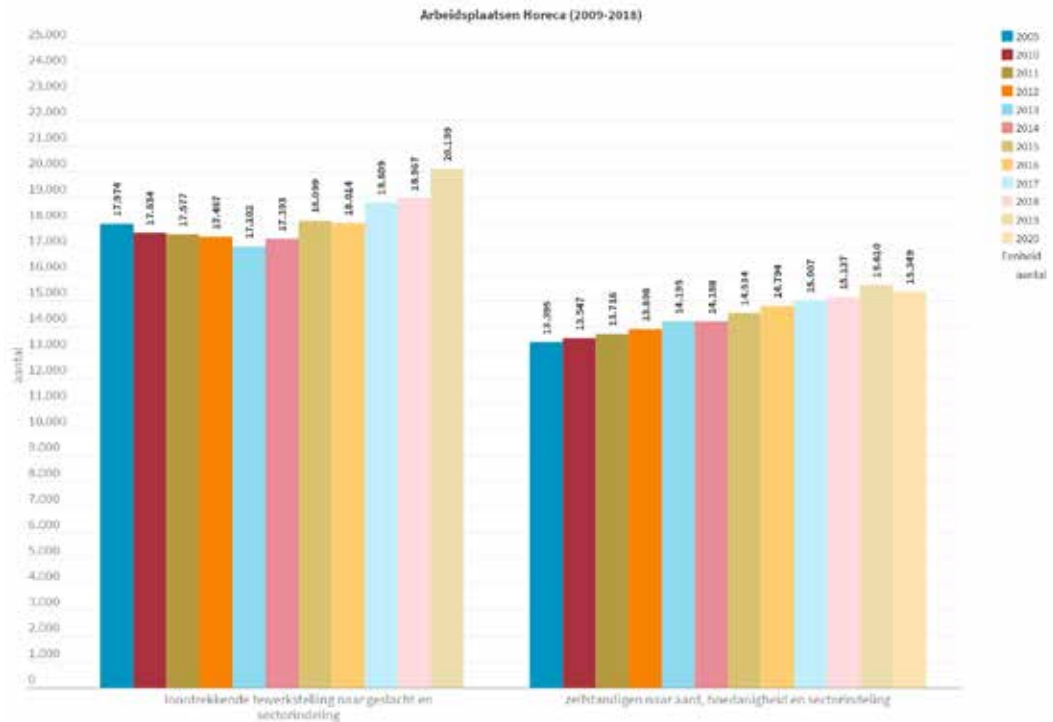
Figuur 37 toont de tewerkstelling in de horeca per gemeente. Deze tewerkstelling is niet uit te splitsen naar horecagelegenheden in de open ruimte en in de dorpskern. Het gaat hier dus niet enkel over tewerkstelling in de open ruimte, maar ook over tewerkstelling in de kernen. Er is vooral een hogere tewerkstelling in de horeca in en rond groot- en kleinstedelijke gebieden. Figuur 38 toont dat ook deze tewerkstelling licht stijgend is.

Figuur 37: Tewerkstelling per gemeente in de horeca (PinC)

Figuur 38: Evolutie in tewerkstelling in de horeca (PinC)

Bron: Rijksdienst voor de Sociale Zekerheid (RSZ) | provincies.cijfers.be, Rijksdienst voor de Sociale Verzekeringen der Zelfstandigen (RSVZ) | ministeries.be/cijfers.be

Het toerisme in de provincie Antwerpen is een economische factor van formaat. De logiesector in de provincie Antwerpen is momenteel goed voor meer dan 20.000 toeristische slaapplekken. Voor de regio Kempen gaat het om een 15.400 slaapplekken, waarvan net iets meer dan de helft bij terreingebonden logies (campings, camperterreinen, ...). Regio Scheldeland (Antwerps en Oost-Vlaams gedeelte samen) telt ongeveer 3.300 slaapplekken, meer dan 85% bij kamergereleerde logies (hotel, B&B, vakantiewoning, ...).

Het reca-aanbod bestaat in de provincie Antwerpen uit een 2.500 cafés en 5.500 restaurants. Voor de Kempen gaat het om een kleine 1.200 cafés en meer dan 2.500 restaurants, in Scheldeland tellen we bijna 1.000 cafés en een kleine 1.500 restaurants.

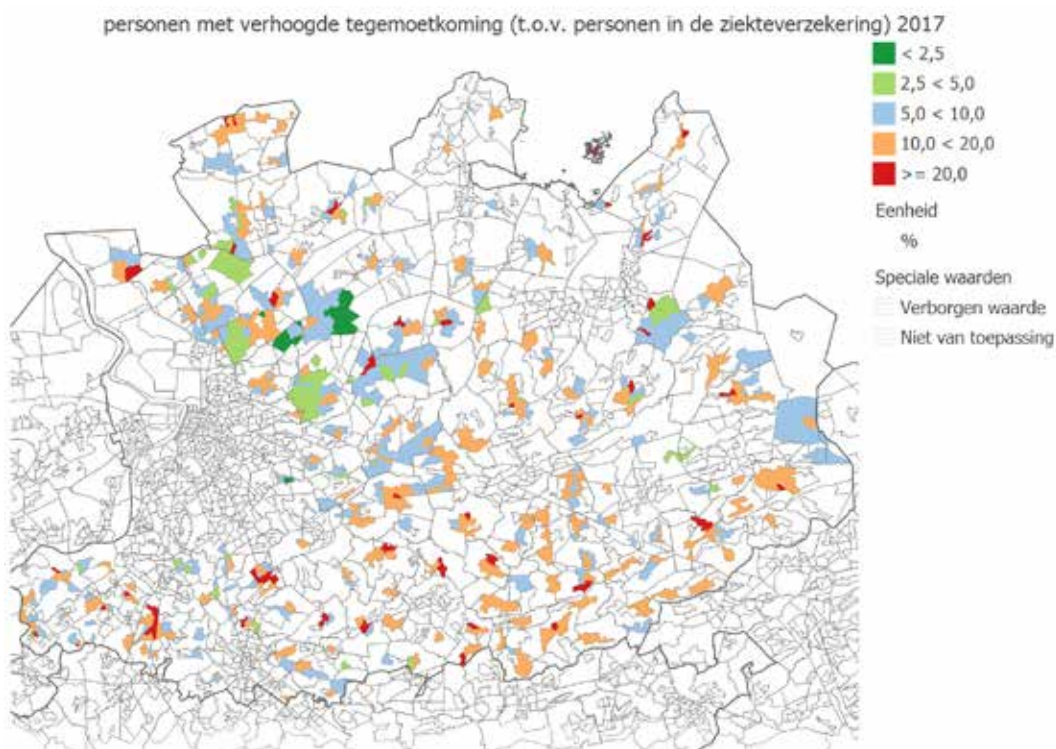
Bovenstaande sectoren dragen bij aan de toeristische tewerkstelling, die voor de provincie Antwerpen neerkomt op zo'n 46.500 jobs. In de regio Kempen tellen we om en bij de 20.000 jobs en in Scheldeland gaat het om iets meer dan 10.000 jobs (Pionier opnieuw pionier, G. Maes).

Armoede

Een goede maat voor armoederisico is de toekenning van een verhoogde tegemoetkoming, omdat bijna alle inwoners aangesloten zijn aan een ziekteverzekering. De verhoogde tegemoetkoming, ook wel voorkeurregeling genoemd, is voorzien in de ziekteverzekering om gezondheidszorg goedkoper te maken (minder remgeld, lager plafondbedrag voor de maximumfactuur, ...) voor rechthebbenden die aan de voorwaarden voldoen. De verhoogde tegemoetkoming kan op twee manieren worden verkregen: automatisch, op basis van een voordeel dat iemand geniet (bijvoorbeeld het leefloon), of op basis van een situatie waarin zij/hij zich bevindt (bijvoorbeeld een kind met een ernstige handicap); of na een inkomensonderzoek uitgevoerd door het ziekenfonds. In figuur 39 springen er niet echt gebieden uit waar er meer of minder mensen zijn met een verhoogde tegemoetkoming en dus hoger armoederisico.

Figuur 39: Personen met verhoogde tegemoetkoming als percentage van personen in de ziekteverzekering 2017 op dorpsniveau

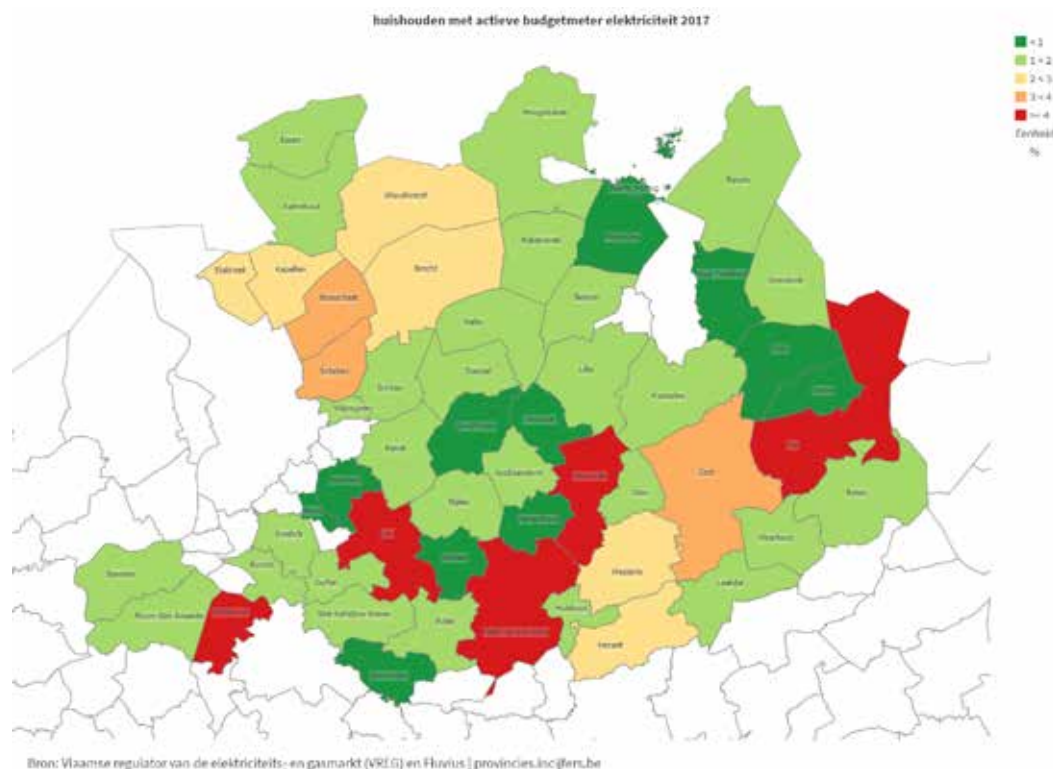

Bron: InterMutualistisch Agentschap | provincies.incijfers.be

Een andere indicator van armoede is de energiearmoede: 2,9% van de Vlamingen krijgt elektriciteit van een netbeheerder, 3,1% krijgt gas. Figuur 40 toont aan dat vooral in het zuiden van onze provincie iets meer energiearmoede is.

Figuur 40: Huishoudens met actieve budgetmeter elektriciteit 2017

Plattelandsarmoede is onzichtbaar, onbekend en onbemind; de echte plattelandsarmoede komt dan ook niet uit de cijfers hierboven, want is moeilijk meetbaar. Plattelandsarmoede heeft te maken met terugtrekkende diensten en voorzieningen op het platteland, die een zware impact hebben op wie al een beperkt netwerk heeft. Deze terugtrekkende voorzieningen raken de vervoersafhankelijken en vervoersarmen het meest. Daarnaast heeft onze ruimtelijke ordening een impact op hoe we ons kunnen verplaatsen. Vele functies liggen afgelegen en/of op een autogerichte locatie. Dit heeft als gevolg dat voetgangers en fietsers er niet zelfstandig op een veilige manier kunnen geraken omdat ze te jong of te oud zijn. Binnen deze ruimtelijke context kan er ook geen efficiënt openbaar vervoer georganiseerd worden. Doordat de afgelopen decennia de ruimte ingericht is op maat van de auto worden heel wat mensen beperkt in hun mobiliteit omdat ze niet over een rijbewijs mogen beschikken of zich geen rijbewijs en wagen kunnen permitteren. Plattelandsarmoede is ook gerelateerd aan onderbescherming en de beperkte bestuurskracht van plattelandsgemeenten en hun OCMW's. Ook de tewerkstellingsmogelijkheden op het platteland zijn beperkter en minder divers dan in de stad. Wie op het platteland arm is, wordt ook geconfronteerd met een beperktere huurmarkt en minder kwalitatieve woningen. De meest kwetsbare plattelandsbewoners met een verhoogd risico op armoede zijn: (<https://demos.be/sites/default/files/publicatieplattelandsarmoede.pdf>).

- Ouderen: in het bijzonder alleenstaande en allochtone ouderen
- Kinderen en jongeren: in het bijzonder generatiearme kinderen en jongeren, jongeren uit het Bijzonder Onderwijs, werkloze en/of laaggeschoolde jongeren en zorgverlaters (18-25-jarigen die de Bijzondere Jeugdzorg verlaten)
- Alleenstaande ouders en hun kinderen
- Eenpersoonshuishoudens en eenwangezinnen
- Gezinnen met meervoudige problemen
- Landbouwers en zelfstandigen in moeilijkheden (en hun kinderen)
- Huurders in sociale huisvesting en 'noodkopers'
- Permanente campingbewoners

Conclusie: mensen werken meestal niet waar ze wonen, waardoor tewerkstellingscijfers beter globaal bekeken worden. De werkzaamheidsgraad stijgt in de hele provincie, maar minder in Klein-Brabant en de zuidrand van Antwerpen. De werkloosheid schommelt in heel de provincie rond de 1 à 2%, en is hoger bij laaggeschoolden. De tewerkstelling in de commerciële sector stijgt licht, terwijl die in de industriële sector licht daalt. Ongeveer 1% van de bevolking is tewerkgesteld in de sociale economie, waarbij er aan de aanbodzijde een blinde vlek is in de Noorderkempen.

De toename in e-commerce is een uitdaging voor dorpen. Er moet nagedacht worden over centrale afhaalssystemen.

Armoede op het platteland is vaak verdoken, en ook sterk gelinkt aan vervoersarmoede en terugtrekkende voorzieningen.

Voorzieningen

Mobiliteit

Figuur 41 toont de aanwezige spoorweginfrastructuur in onze provincie. Vaak zijn aan de stations ook blue-bike ontleenpunten gekoppeld. Een totaaloverzicht van de infrastructuur van De Lijn bestaat er niet, enkel per regio (<https://www.delijn.be/nl/perronindeling/netplannen/netplannen-belbusgebieden-antwerpen.html>). Bovendien zal De Lijn in 2021 het gehele net van basismobiliteit herzien naar een gelaagd net van basisbereikbaarheid. Vervoerregio Kempen heeft hiervoor al een plan klaar, vervoerregio's Antwerpen en Mechelen nog niet.

De transitie van basismobiliteit naar basisbereikbaarheid houdt onder meer een hiërarchisering van het openbaarvervoernet in. Dat wil zeggen dat kleine dorpen vooral op het vraaggestuurd netwerk van 'vervoer op maat' zullen moeten rekenen om reizigers naar aanvullend en kernnet te brengen. Op welke manier dit vervoer op maat vorm zal krijgen is afhankelijk van de beslissingen in de vervoerregio. Een belangrijke rol zal weggelegd zijn voor de mobiliteitscentrale in het organiseren van het vervoer. De verplaatsingen zelf zullen dan uitgevoerd worden door verschillende aanbieders op basis van het profiel van de reiziger: openbaarvervoertaxi's, buurtbussen, meerrijdsystemen, deelfietsen, ...

De facto wordt het vervoer op maat een vorm van Mobility as a Service (MaaS). Het uitgangspunt van MaaS is dat je geen vervoermiddelen (auto of fiets) meer hoeft te bezitten, maar dat je verplaatsingen een product zijn waarvoor je de meeste geschikte diensten kunt gebruiken. De app op je smartphone regelt je verplaatsing voor je (met deelfiets, openbaar vervoer, taxi, ...) en zorgt voor de financiële afhandeling.

Figuur 41: Overzicht NMBS netwerk provincie Antwerpen

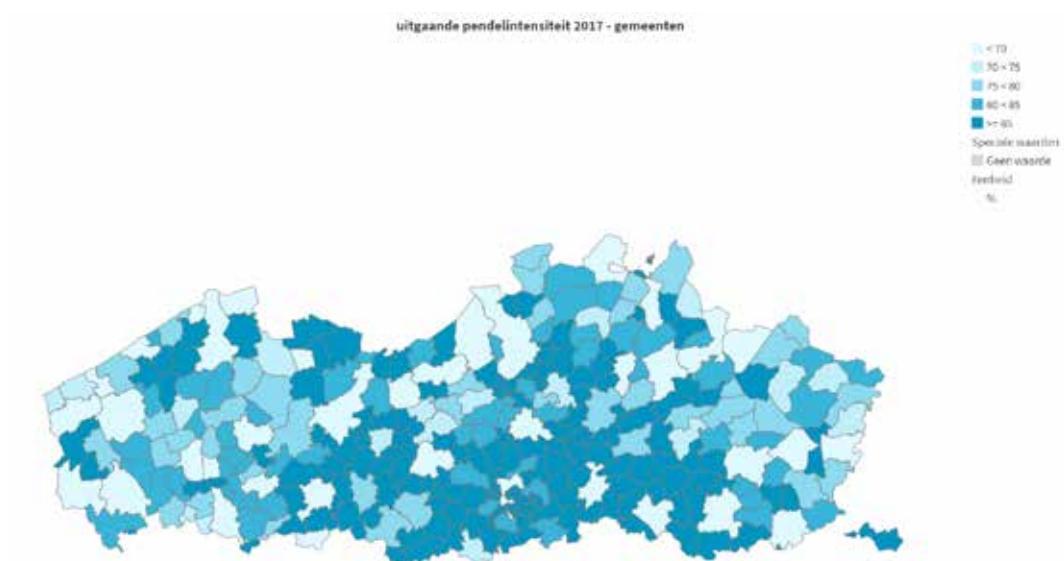

Een eerste kritieke succesfactor van vervoer op maat is de link met het dorp: via de multimodale hub van het mobipunt of de sociaal-economische hub van het dorpspunt. Deze hubs zijn een fysieke link tussen mensen (fietsenstalling, openbaarvervoerhalte, winkel, postpunt, ...) en technologie (reisinformatie, laadpalen, mobility as a service, ...) en maken zo slimme dorpen mogelijk. Een tweede kritieke succesfactor is voldoende grote kritische massa: succesvolle deelmobiliteit heeft een grote groep van gebruikers nodig, die er in een dorp niet altijd is. Creatieve oplossingen zijn nodig. Een derde kritieke succesfactor is het bereiken van kwetsbare gebruikers (ouderen, mensen met een beperking) via aangepaste toepassingen.

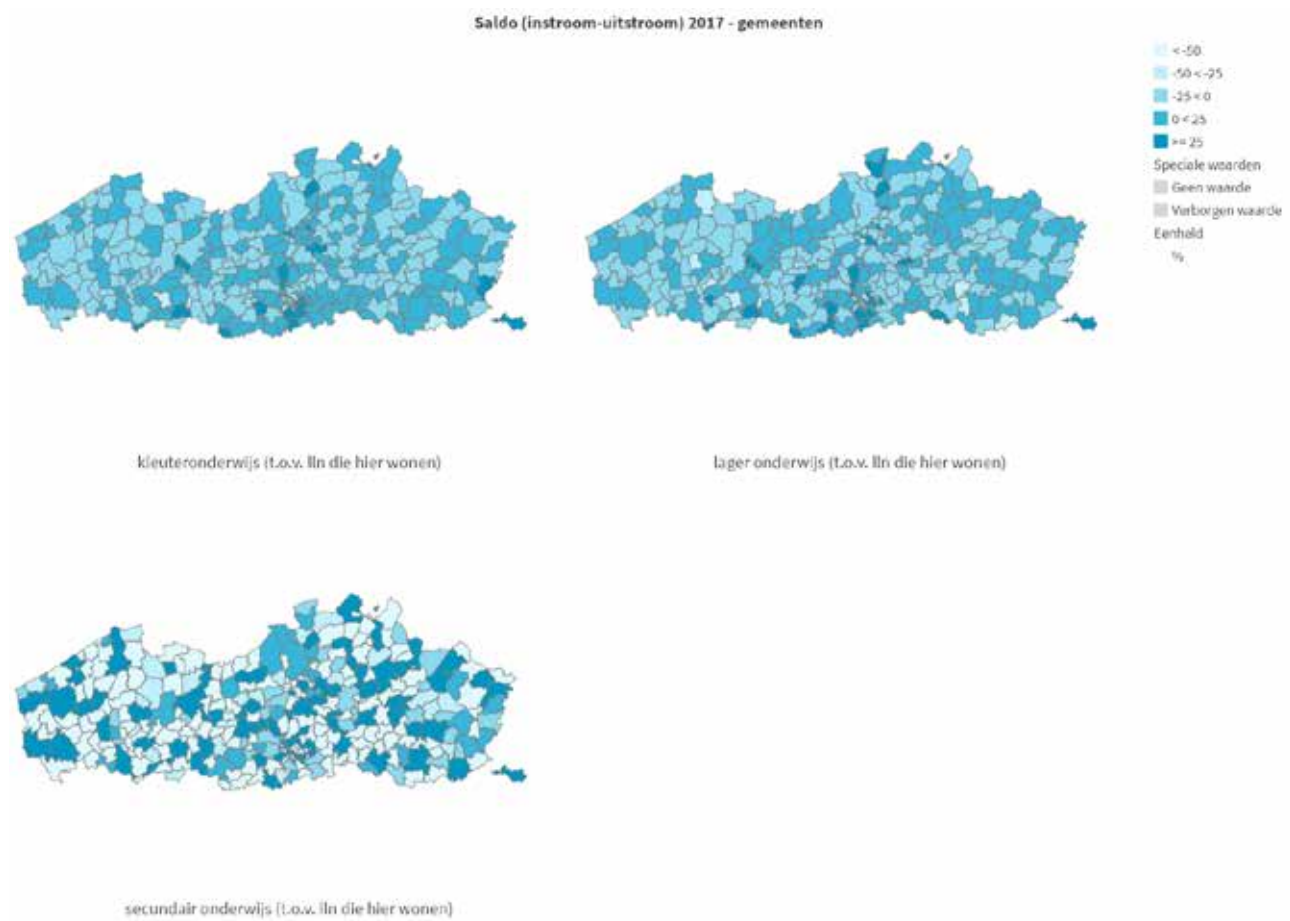
Technologische innovaties (en voorlopig laten we de zelfrijdende auto nog even buiten beschouwing) kunnen de uitdagingen die mobiliteit en ruimtelijke ordening ons stellen verzachten. Maar technologie zal niet alle fricties oplossen, en kan die integendeel zelfs verergeren.

Stedelijke oplossingen zijn gewoonweg niet meteen 100% toepasbaar in dorpen. Dus slimme dorpen zouden op zijn minst een even grote beleidsprioriteit moeten zijn als smart cities, vooral in nevelgebied Vlaanderen.

Figuur 42: Uitgaande pendelintensiteit per gemeente (verhouding van aantal werkenden buiten woongemeenten t.o.v. alle werkenden)

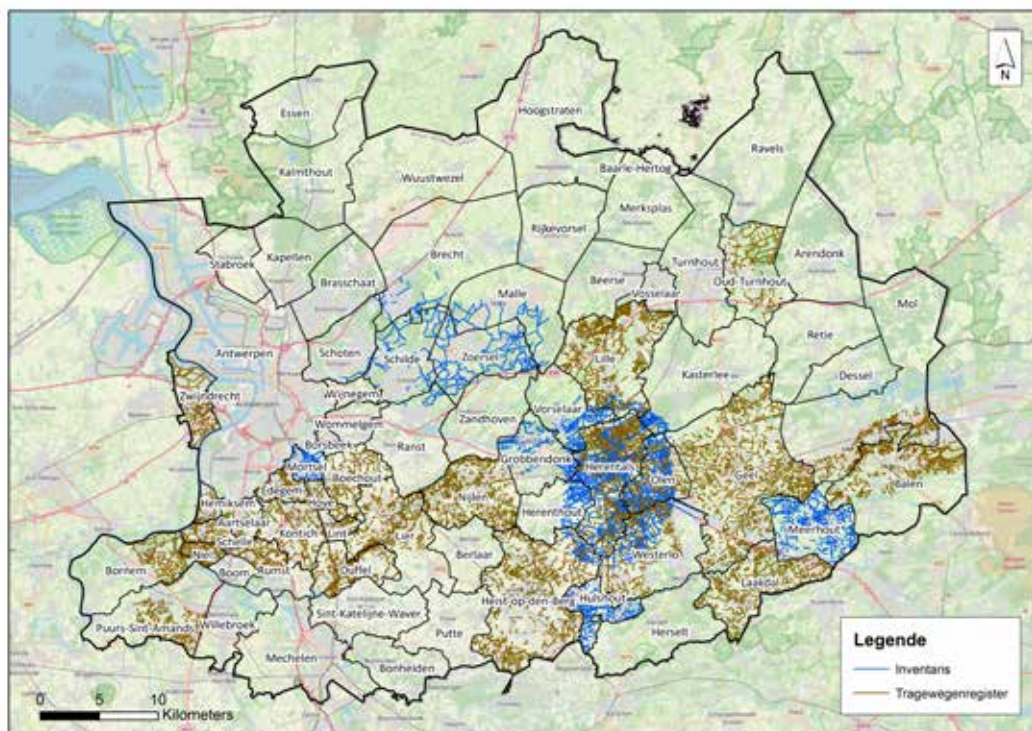
Figuur 43: Saldi kleuter-, lager- en secundair onderwijs (totaal aantal leerlingen per aantal leerlingen uit eigen gemeente)

Bron: Departement Onderwijs en Vorming van de Vlaamse Gemeenschap | provincies.cijfers.be

Figuur 42 toont dat vooral tussen Mechelen en Antwerpen de uitgaande pendelintensiteit hoog is. Vermoedelijk is dit te verklaren door de aantrekkingspolen Mechelen en Antwerpen. Figuur 43 geeft voor het kleuter, lager- en secundair onderwijs de verhouding weer van het aantal leerlingen dat in een gemeente naar school gaat t.o.v. het aantal leerlingen dat in dezelfde gemeente woont. Door de 3 onderwijs-niveaus te combineren, kan men zien dat vooral in het secundair onderwijs er grotere pendelbewegingen zijn, gezien niet elke gemeente een secundaire school heeft. Maar ook in het lager en kleuteronderwijs zijn er een aantal aantrekkingspolen, zoals Schoten voor het kleuteronderwijs, en voor het lager onderwijs Kalmthout.

Figuur 44: Overzicht trage wegen provincie Antwerpen (Geoloket, 2020)

Figuur 44 geeft een overzicht van de in kaart gebrachte trage wegen (groene en blauwe lijnen) tijdens de laatste jaren, er zijn daarnaast ook heel wat oudere inventarissen in de provincie Antwerpen. Wat betreft trage wegen toont het vooral welke gemeenten hun trage wegen al actief in kaart gebracht hebben, zoals Oud-Turnhout en heel wat gemeenten in de Zuidrand rond Antwerpen en de Zuiderkempem (Geel, Laakdal, ...). Heel wat gemeenten maken werk van een trage wegenbeleid, niet alleen voor recreatie, maar vooral ook om veilige en duurzame verplaatsingen binnen de kernen te stimuleren. Voor korte verplaatsingen rondom de woning kan een aangenaam netwerk, weg van het autoverkeer, de drempel om te voet of met de fiets te gaan verkleinen. Ook een publieke infrastructuur, ingericht volgens het 8-80 principe, maakt het mogelijk dat iedereen zich vlot en veilig kan verplaatsen binnen de dorpskern.

Trage wegen worden ook gebruikt voor recreatief wandelen. Verder kan er ook gewandeld worden op het wandelknooppuntennetwerk (zie verder, open ruimte) of in de provinciale groendomeinen. Wandelen kende tijdens de corona-periode ook een enorme boost, die mogelijks ook post-corona zal aanhouden. Anders dan voor fietsen (zie verder), wordt er voor wandelen geen algemene bevraging of monitoring gedaan. Het zou goed zijn om dit in de toekomst, net zoals bij het fietsen, wel te monitoren. Naast de toeristisch-recreatieve meerwaarde, heeft wandelen immers ook een grote impact op de gezondheid van mensen.

Wat betreft fietsen moet een onderscheid gemaakt worden tussen functioneel en recreatief fietsverkeer. Beide worden hieronder behandeld (cijfers uit fietsenquête 2017 en fietsbarometer provincie Antwerpen). 83% van de Antwerpse gezinnen beschikt over 1 of meer fietsen (gemiddeld 2 per gezin). Gemiddeld heeft een inwoner van een landelijke gemeente meer fietsen per gezin (2,8) dan een inwoner van een stedelijke gemeente¹ (2) in onze provincie. Ook het bezit van elektrische fietsen ligt in landelijk gebied iets hoger dan in stedelijk gebied (gemiddeld

¹ Stedelijk wordt hier gedefinieerd als Antwerpen + rand, Turnhout, Mechelen, Lier, Herentals, Geel en Mol, gebaseerd op de indelingen gebruikt door het Centrum voor Informatie over de Media (cf. CIM-Habitat indeling op basis van bevolkingsdichtheid en uitrustingsniveau van gemeenten)

0,4 vs. 0,2). Maar in landelijk gebied hebben gezinnen gemiddeld ook meer auto's dan in stedelijk gebied (1,6 vs. 1,2). Dit kan verklaard worden door de bereikbaarheid (van werk, school, winkels, ...), aanwezigheid van parkeergelegenheid en openbaar vervoer en de samenstelling van de bevolking. In de verstedelijkte gebieden wonen significant meer oudere mensen (43% is 55-plusser t.o.v. 32% landelijk) en alleenstaanden zonder (thuiswonende) kinderen (30% vs. 21%), terwijl in landelijk gebied de vertegenwoordiging van jongere mensen en gezinnen met thuiswonende kinderen (38% ruraal tegenover 28% stedelijk) significant groter is. Vermoedelijk is het aandeel armen in de stad ook groter; zij kunnen zich geen auto permitteren, maar hebben die in de stad ook minder nodig. Fietsdelen is vooral een stedelijk fenomeen (10% van de stedelingen doet aan fietsdelen vs. 3% in landelijk gebied). In samenhang met het eerder vastgestelde leeftijdsverschil ligt het gebruik van de fiets hoger bij de groep mensen die landelijk woont (77%) dan bij wie in verstedelijkt gebied woont (68%). De groep van dagelijkse fietsers is groter in verstedelijkt gebied (30%) dan in landelijke gemeenten (24%).

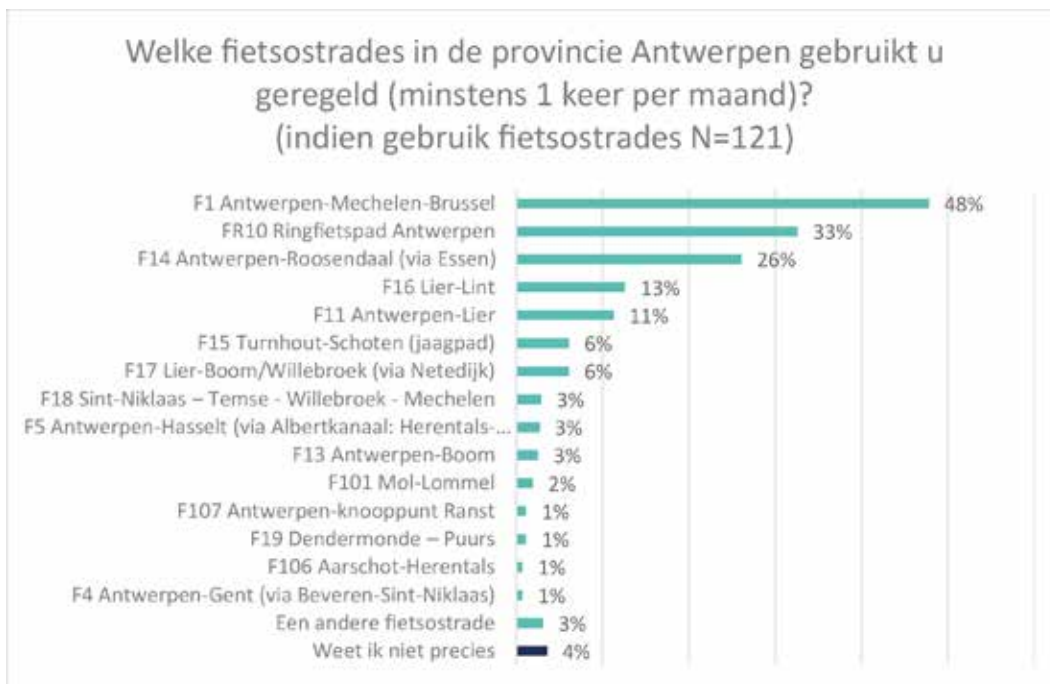
67% van de Antwerpse bevolking is een functionele fietser, net niet de helft op wekelijkse basis, 21% zo goed als dagelijks (verplaatsingen naar werk of school). De fiets wordt voor 25% van het woon-werkverkeer als hoofdvervoermiddel gebruikt (20% gewone fiets en 5% e-bike). 5% gebruikt de fiets voor voor- en na-trajecten, vnl. in combinatie met openbaar vervoer (gemiddeld zijn mensen bereid 10 minuten te wandelen of fietsen tot aan station of bushalte). De gemiddelde afstand die moet worden afgelegd voor het woon-werktraject met de

fiets als hoofdvervoermiddel is 7 km (gewone fiets) en 10 km (e-bike). Bij de wagen (als bestuurder) gaat het om 23 km, met de trein 41 km.

Wat functioneel fietsen betreft, zijn er verschillen in motief (en frequentie) tussen verstedelijkt en landelijk gebied. Het gebruik van de fiets voor woon-werkverkeer ligt onder de functionele fietsers beduidend hoger in stedelijk gebied (46% vs. 35%). Andere verschillen zijn het gebruik van de fiets op weg van of naar het station (25% vs. 18%) en voor verplaatsingen voor een avondje uit (49% vs. 41%). Het verschil m.b.t. woon-schoolverkeer (18% in stedelijke woonplaats vs. 14% in landelijke woonplaats) is niet groot. Het gevolg is dat onder de functionele fietsers meer dagelijkse fietsgebruikers zijn uit stedelijk gebied (34% vs. 25%). Woon-werkverkeer per fiets komt in landelijk gebied minder frequent voor dan andere, niet-dagelijkse functionele fietsverplaatsingen (bv. boodschappen doen). De helft van de functionele fietsers die fietsostrades gebruiken, rijden minstens één keer per maand langs de F1 Antwerpen-Mechelen-Brussel. De FR10 en F14 vervolledigen de top 3 (figuur 45). Inwoners van landelijk gebied maken zich vaker zorgen over de staat en het onderhoud van de fietswegen of het jaagpad langs kanalen (snoeien van bermen en struiken, boomwortels die een gevaar vormen op het wegdek, ...). 68% van de fietsrespondenten uit verstedelijkt gebied geven aan dat de fiets volgens hen het snelste vervoermiddel is tegenover slechts 43% van wie landelijk woont. Dat verklaart minstens voor een deel dat 54% van de fietsers uit meer stedelijke gebieden zegt altijd de fiets te gebruiken. Bij de fietsers uit landelijke gemeenten is dat 38%.

Figuur 45: Overzicht gebruik fietsostrades voor functioneel fietsverkeer (grote fietsenquête 2017)

Van de 16 meetpunten in onze provincie kennen er 8 een stijging in fietsverkeer in 2019 t.o.v. 2018, met een gemiddelde stijging van fietsverkeer van 12% als resultaat. Als vergeleken wordt met 2015 is er zelfs een stijging van 30% gemiddeld. Er wordt dus meer en meer gefietst, ook op het platteland (bv. stijging van 35,8% 2015-2019 op telpunt Turnhout jaagpad kanaal). De stijgingen zijn over het algemeen wel sterker rond de stad, dan op het platteland. Cijfers over de aanwezigheid van fietsenstallingen zijn er niet; volgens mobiliteitsexperten is er wel een toenemende behoefte aan veilige fietsenstallingen, zeker voor de duurdere e-bikes.

60% van de meerderjarige bevolking van de provincie Antwerpen kan beschouwd worden als een recreatieve fietser, waarbij 22% aangeeft wekelijks recreatief te fietsen. De motivatie om recreatief te fietsen verschilt wel in stedelijk en landelijk gebied: in stedelijk gebied is het eerder om actief te sporten (51,7%), terwijl in landelijk gebied het eerder is om te ontspannen (56,7%). Wie recreatief fietst, fietst in 75% van de gevallen ook functioneel. Fietsers tussen 61 en 70 jaar oud maken de meeste recreatieve fietritten. Recreatief fietsen moet in de eerste plaats een zorgeloos genieten zijn van een comfortabel fietstraject in een mooie omgeving. Er wordt gefietst voor de fysieke uitdaging, gezondheid en conditie alsook om tot rust te komen, weg van de dagelijkse drukte. Driekwart van de fietsers geeft ook aan te fietsen om gezellig samen te zijn en om nieuwe en unieke plaatsen te ontdekken. Deze motivaties komen sterker naar boven bij fietritten met een elektrische fiets en langs het fietsknooppuntennetwerk. De focus van de recreatieve fietstochten ligt op de fietservaring zelf en minder op het mogelijke randgebeuren. Kennis opdoen over natuur en cultuur is van secundair belang. 55-plussers vinden dit wel stevast een belangrijk aspect van hun fietsbeleving. De helft van de fietsers vindt het cafeetje of terrasje onderweg het hoogtepunt van de fietstocht die ze maken. 59% van de 'ontspanningsfietsers' is het hiermee eens tegenover 28% van de 'sportfietsers'. Deels in samenhang daarmee is dit rust- of pauzepunt ook belangrijker bij fietritten met een elektrische fiets en langs het fietsknooppuntennetwerk.

De belangrijkste punten van kritiek (20% à 25% ontevredenheid) van de recreatieve fietser betreffen de infrastructuur: de kwaliteit van de fietspaden, de breedte van de fietspaden en de veiligheid van oversteekplaatsen. 2 op de 3 respondenten die via het fietsknooppuntennetwerk fietsten, zijn tevreden over de mogelijkheid om rustig te fietsen, o.a. zonder conflict tussen snelle en langzame en tussen elektrische en niet-elektrische fietsers. Op rustplaatsen kan de aanwezigheid van veilige fietsstallingen en vooral de properheid dankzij voldoende vuilbakken beter. En 37% van de respondenten die elektrisch fietsen, klaagt over de beschikbaarheid van laadpunten. Er is dus nog ruimte voor het realiseren van kwalitatieve fietsstallingen en fietspunten, met herstelmogelijkheden, op het platteland. Ook liggen er nog kansen in een fietsdiefstalbeleid.

Ook wat betreft recreatief fietsen is er een stijgende tendens merkbaar, die alleen nog maar werd versterkt door de corona-crisis. In de tweede helft van maart 2020, vlak na de lock-down, lagen de daggemiddelden van de fietstellers twee- tot driemaal zo hoog als in de eerste helft van de maand. In april zette die stijgende trend zich voort; Toerisme Provincie Antwerpen (TPA) noteerde zelfs een verdubbeling tegenover de cijfers van april 2019. De stijging bleek het meest spectaculair bij het Drierivierenpunt in Rumst (+136%).

Niet alleen zijn er meer recreatieve fietsers op pad, er zijn ook meer fietsers aan verschillende snelheden op pad (wielrenners, pedelecs ...). TPA denkt daarom om een 'wegcode fietsen' te maken. Verder probeert TPA om conflicten met andere recreatieve weggebruikers, zoals ruiters, wandelaars ... te vermijden door zoveel mogelijk de routes te scheiden. In tegenstelling tot de wandelknooppunten, zijn er op de fietsknooppunten relatief weinig conflicten met landbouwers omdat de fietsknooppunten slechts beperkt over landbouwwegen lopen. Regelmatig wordt bewegwijzering wel door grote machines omver gereden. Zwerfvuil maakt maar 2% van de meldingen uit die binnen komen bij routedokters.be, en is dus een minder belangrijke problematiek.

In het algemeen kan gesteld worden dat er op het platteland nog echt nood is aan een modal shift. In dorpen op het platteland heeft ongeveer elk gezin een wagen; in de stad heeft 1 op 4 gezinnen geen wagen. Het Vlaams gemiddelde is 70% verplaatsingen met de wagen en 30% duurzame verplaatsingen, maar ook hier is er een groot verschil tussen stad en platteland. In de stad is deze verhouding 40-60, terwijl deze in dorpen op het platteland 80-20 (dorp met station) tot 90-10 (dorp zonder station) is (info DMOB). Dit houdt verband met de grote spreiding van bebouwing en voorzieningen op het platteland evenals een openbaar vervoer dat slechts zeer beperkt is uitgebouwd. Het platteland heeft een eigen visie en eigen beleid nodig omtrent mobiliteit, dat zorgt voor een verduurzaming van de mobiliteit en het wegwerken van vervoersarmoede.

Concluderend kunnen we stellen dat het platteland met heel wat mobiliteitsuitdagingen wordt geconfronteerd (vervoersarmoede, hoog autogebruik,...), die een specifieke oplossing vragen. Er moeten manieren gezocht worden om mensen te motiveren meer met de fiets of te voet te doen.

Digitalisering

De toekomst zal meer en meer digitaal verlopen. Wat betreft digitale geletterdheid en digitale infrastructuur bestaan er enkel cijfers op nationaal niveau, dus voor heel België (<https://economie.fgov.be/nl/publicaties/barometer-van-de-5>). Deze cijfers tonen aan dat het een uitdaging vormt om 55-plussers, laagopgeleiden, alleenstaande vrouwen en mensen met een laag inkomen te doen aansluiten bij de digitale samenleving (figuur 46). Dit vormt voor het platteland een extra uitdaging, vooral in die regio's waar deze doelgroepen sterk aanwezig zijn. 4% van de Belgen heeft geen GSM- of smartphone. In de groep 65-plussers is dit aandeel 3 keer zo hoog (12%) en bij de laagopgeleiden 2 keer zo hoog (8%).

De dekking van vast breedbandinternet bedraagt in België 99,93%. Hoewel de dekking bijna volledig is, zijn er toch nog enkele duizenden huishoudens die geen toegang hebben; in onze provincie bijvoorbeeld stelden we vast dat o.a. op de grens tussen Ravels en Arendonk (uit gesprekken met betrokken gemeenten) geen toegang is. In het kader van het plattelandsbeleid is het van belang dat ieder gezin beschikt over internet om op die manier mee deel uit te maken van de samenleving die in de toekomst meer en meer digitaal zal zijn.

Figuur 46: Overzicht kenmerken digitale ongeletterden (<https://economie.fgov.be/nl/publicaties/barometer-van-de-5>)

Leeftijdscategorie	16-74 jaar	16-24 jaar	25-54 jaar	55-74 jaar
Individen	8,6	1,4	3,4	20,9
Vrouwen	10,1	1,3	3,6	25,1
Mannen	7,1	1,5	3,3	16,6
Opleidingsniveau	Laag	Gemiddeld	Hoog	
Individen	21,6	5,7	1,0	
Vrouwen	25,7	6,9	1,3	
Mannen	17,5	4,6	0,6	2,2%
Huishoudinkomen in euro (*)	Minder dan 1,200	Ten minste 1,200 en minder dan 1,900	Ten minste 1,900 en minder dan 3,000	3,000 of meer
Individen	21,0	16,6	7,4	2,2

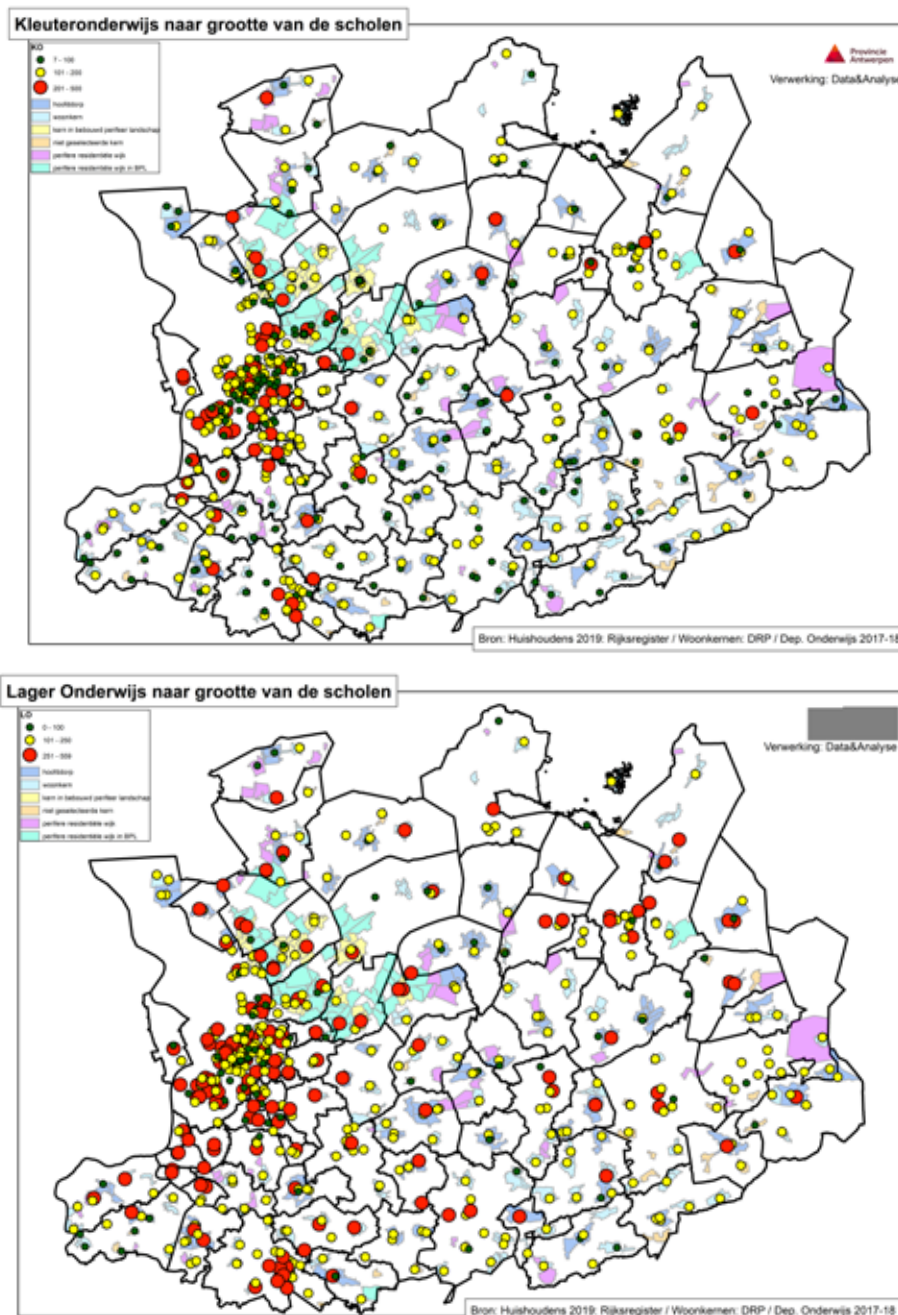
(*) Gemiddeld maandelijks netto-inkomen in euro van alle gezinsleden samen.

Bron: ICT-enquête huishoudens en individuen (2018), FOD economie - Algemene Statistiek - Statistics Belgium

Onderwijsinstellingen

In Vlaanderen is een zeer fijnmazig aanbod aan onderwijsinstellingen binnen verschillende onderwijsnetten. Vooral de kleine dorpsscholen met minder dan 200 leerlingen hebben het moeilijk om op eigen kracht te overleven. Figuur 47 toont dat de meeste kleuterscholen minder dan 200 leerlingen tellen; een aantal zelfs minder dan 100 leerlingen. Deze kleinere kleuterscholen lijken gespreid over de provincie te liggen. Voor de lagere scholen zijn er maar weinig scholen met minder dan 100 leerlingen, maar gespreid over de provincie nog heel wat met minder dan 200 leerlingen. Het is voor de veerkracht en de sociale cohesie in een dorp van belang dat de kinderen er naar school kunnen. In de toekomst moeten we nadenken op welke wijze in elk dorp een school op een kwaliteitsvolle en financieel haalbare manier ingericht wordt.

Figuur 47: Overzicht van scholen per onderwijsniveau volgens grootteorde (Data en Analyse provincie Antwerpen)

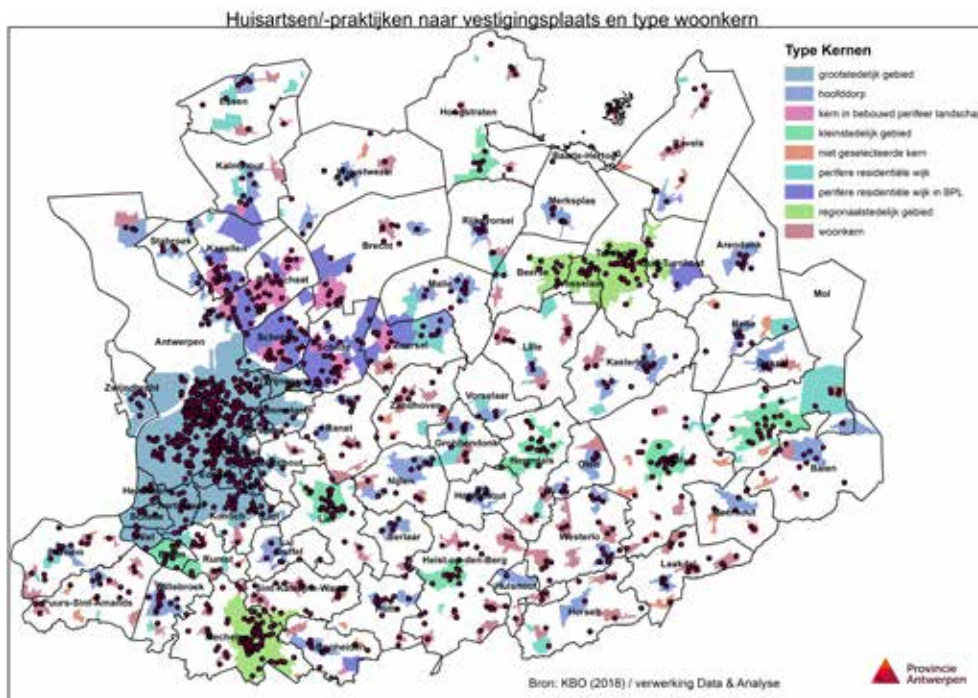

Ontmoetingsruimten

In het kader van het lokale cultuurbeleid werden gemeenten gestimuleerd om gemeenschapsinfrastructuur ter beschikking te stellen van hun lokale bevolking. Er zijn echter geen data beschikbaar van de aanwezigheid en de staat van de parochiezalen en cultuurcentra in plattelandsgemeenten. Vanuit de plattelandssubsidies krijgen we wel regelmatig vragen van lokale besturen of verenigingen voor de renovatie of nieuwbouw van ontmoetingsinfrastructuur, gezien lokale besturen hier vaak zelf beperkte middelen voor hebben. In PDPOII waren dergelijke projecten subsidiabel onder het thema 'dorp-kern vernieuwing'; in PDPOIII werd beslist dit niet langer subsidiabel te maken, gezien het beperkt innovatief gehalte van dergelijke projecten en de beperkte financiële middelen. Gezien het belang van mogelijkheid tot ontmoeting in dorpen en de bijdrage dat dit kan leveren aan de veerkracht van een dorp, zal dit in PDPOIV opnieuw opgenomen worden als subsidiabel thema op voorwaarde dat het op een innovatieve manier vorm krijgt en een antwoord biedt op de nieuwe noden in een dorp. Hierbij zal ook de nodige aandacht gaan naar de vergroening van de gemeenschapsinfrastructuur en linken met de omgeving, alsook een multifunctionele invulling.

Gezondheids- en welzijnsvoorzieningen

Figuur 48: Aanwezigheid huisartsen per type woonkern en vestigingsplaats

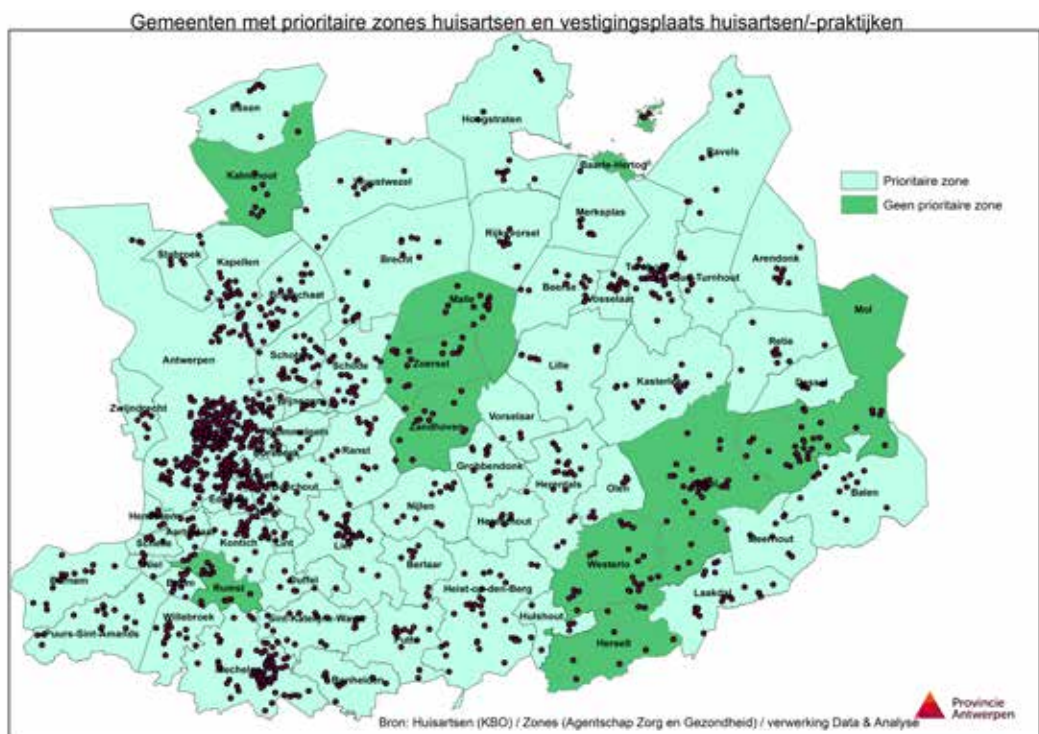

1 Huisartsen

De huisarts is de eerste persoon waar mensen mee in contact komen als ze gezondheidsproblemen hebben. Het is voor iedereen een cruciale figuur die het vertrouwen wint van inwoners om met het meest cruciale in een mensenleven aan de slag te gaan nl. gezondheid. Onderzoek toont aan dat 80% van de mensen minstens 1 keer per jaar op bezoek gaat bij zijn huisarts. Op het platteland hebben inwoners meer contact met hun huisarts dan in de stedelijke gebieden. Dit heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat er weinig andere voorzieningen zijn waar mensen beroep op kunnen doen. Cijfers tonen aan dat zowel vrouwen, ouderen als laagopgeleiden veel beroep doen op hun huisarts (gemeentemonitor). De aanwezigheid van een huisarts in elk dorp is dan ook wenselijk. Figuur 48 toont de aanwezigheid van huisartsen naar type woonkern en vestigingsplaats. Bijna elke woonkern heeft wel een huisarts/huisartsenpraktijk.

Elk jaar berekent Zorg en Gezondheid welke gemeenten in Vlaanderen een 'prioritaire zone' zijn voor de vestiging van huisartsen. Dit zijn gemeenten waar minder dan 90 actieve huisartsen per 100.000 inwoners zijn (of minder dan 125 in dunbevolktere gemeentes). Huisartsen die zich in zo'n prioritaire of huisartsarme gemeente vestigen, kunnen daarvoor een aanmoedigingspremie van 20.000 euro krijgen. Voor de meest recente periode van juni 2019 tot eind 2020 telt Vlaanderen 227 dergelijke gemeenten (Antwerpen en Gent niet meegeteld). Vorig jaar stabiliseerde dat aantal nog op 195. Figuur 49 toont dat 56 van de 69 Antwerpse gemeenten prioritaire zones hebben. Omdat een huisarts in een dorp vaak de enige hulpverlener is die dichtbij de mensen staat vormt de aanwezigheid van voldoende huisartsen op het platteland een uitdaging in de toekomst.

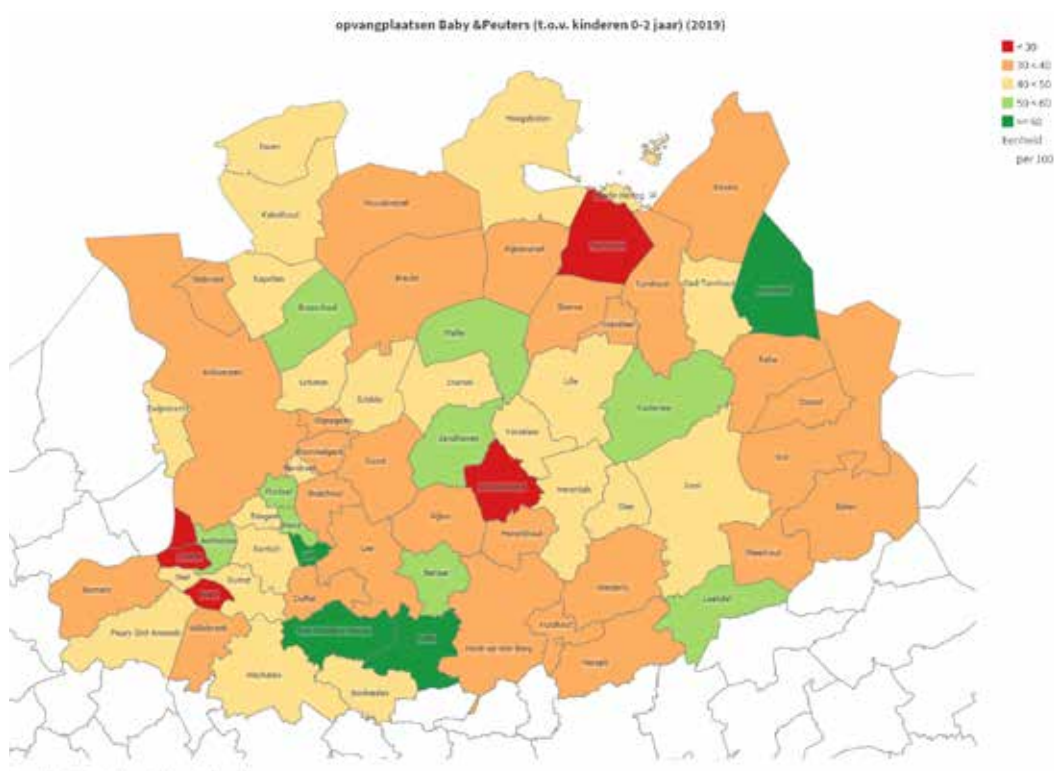
Figuur 49: Gemeenten met prioritaire zones huisartsen (Agentschap Zorg en Gezondheid)

2. Kinderopvang

Figuur 50 toont de opvangplaatsen voor baby's en peuters. Een aantal gemeenten springen eruit met weinig opvangplaatsen: Merksplas, Grobbendonk, Hemiksem en Boom. Op het platteland wordt veel gebruik gemaakt van initiatieven voor kinderopvang. Het is voor jonge gezinnen een noodzakelijke voorziening om werk en gezin op een haalbare manier te kunnen combineren. Kansarmen maken veel minder gebruik van deze voorziening. Dit heeft enerzijds te maken met de kost maar vooral ook met de cultuur die bij kansarmen leeft. Zij willen vooral zelf zorgen voor hun kinderen. In functie van de ontwikkeling van kinderen van kansarmen zou het beter zijn, mochten zij gebruik maken van initiatieven die de ontwikkeling van jonge kinderen mee stimuleren.

Figuur 50: Opvangplaatsen voor baby's en peuters (PinC)

3. Eerstelijnswelzijnsvoorziening OCMW-CAW

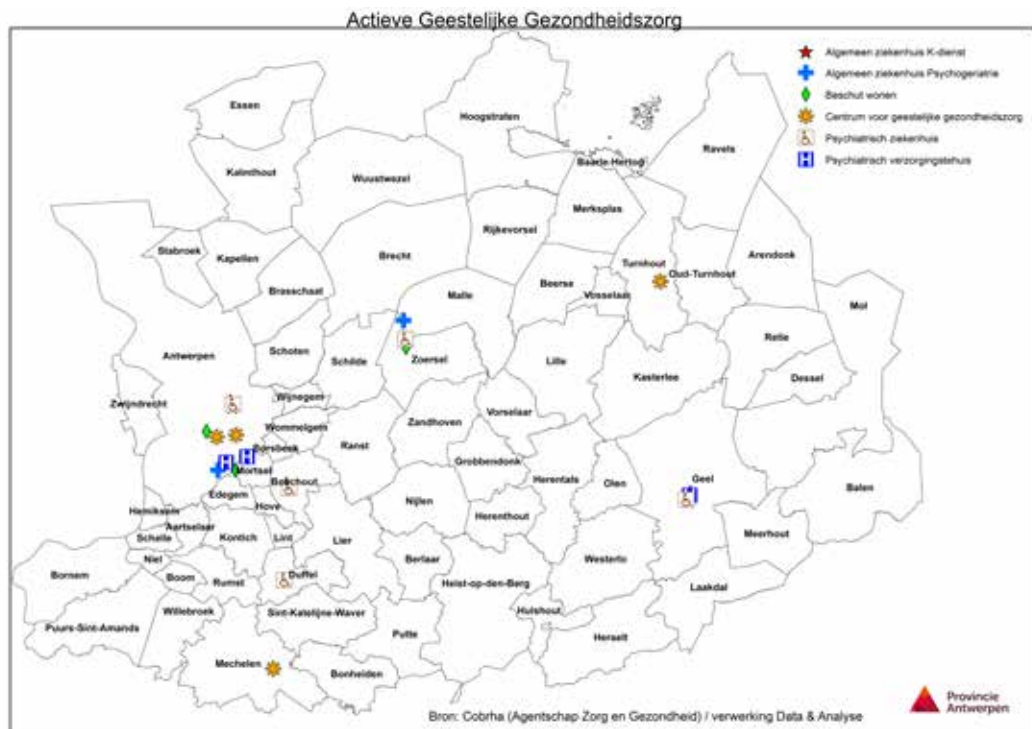
Elke gemeente heeft een OCMW waar mensen terecht kunnen voor een eerste hulp.

4. Geestelijke gezondheidszorg op het platteland

Onderzoek toont aan dat 30% van de bevolking in zijn leven nood heeft aan geprofessionaliseerde psychische hulpverlening. Bijna 20% van de bevolking heeft langdurig psychische hulp nodig. Figuur 51 toont de aanwezigheid van geestelijke gezondheidszorgvoorzieningen in onze provincie. Hieruit komt duidelijk tot uiting dat de uitbouw van de geestelijke gezondheidszorg op het platteland ondermaats is.

Figuur 51: Geestelijke gezondheidszorg in de provincie Antwerpen (Agentschap Zorg en Gezondheid)

5. Mantelzorg en informele zorg

56% van de bevolking draagt actief zorg voor een buur of een familielid. Het zijn vooral vrouwen en 60-plussers die zorg dragen. De informele zorg is op het platteland sterker aanwezig. Dit heeft waarschijnlijk ook te maken met het gebrek aan professionele organisaties op het platteland. Inwoners zijn er vooral aangewezen op hun familie.

6. Ouderenzorg

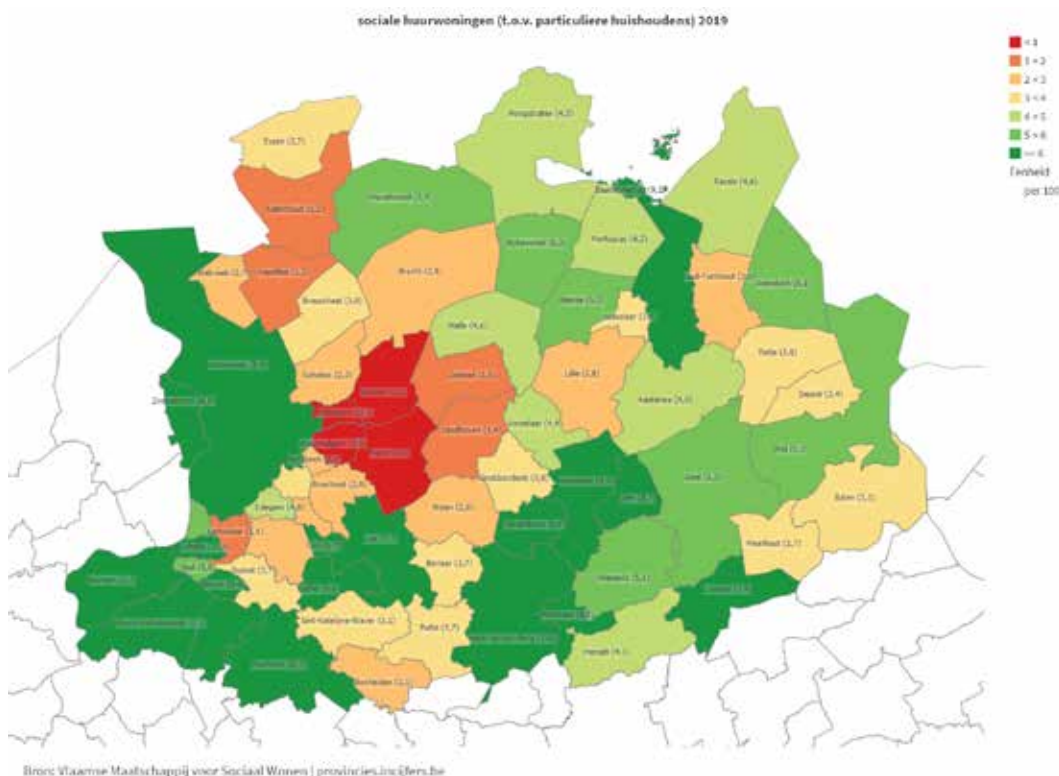
Slechts 5% van de bevolking maakt gebruik van een woonzorgcentrum. Het overgrote deel woont zijn hele leven thuis. Vooral op het platteland merken we dat ouderen minder snel geneigd zijn om de stap naar een woonzorgcentrum te zetten. Toch zien we op het platteland verschillen tussen gemeenten waar veel uren thuiszorg gepresteerd worden tegenover die waar minder uren gepresteerd worden in verhouding tot het aantal 80-plussers.

Sociale woningen, meegroeiwoningen, aangepaste woningen

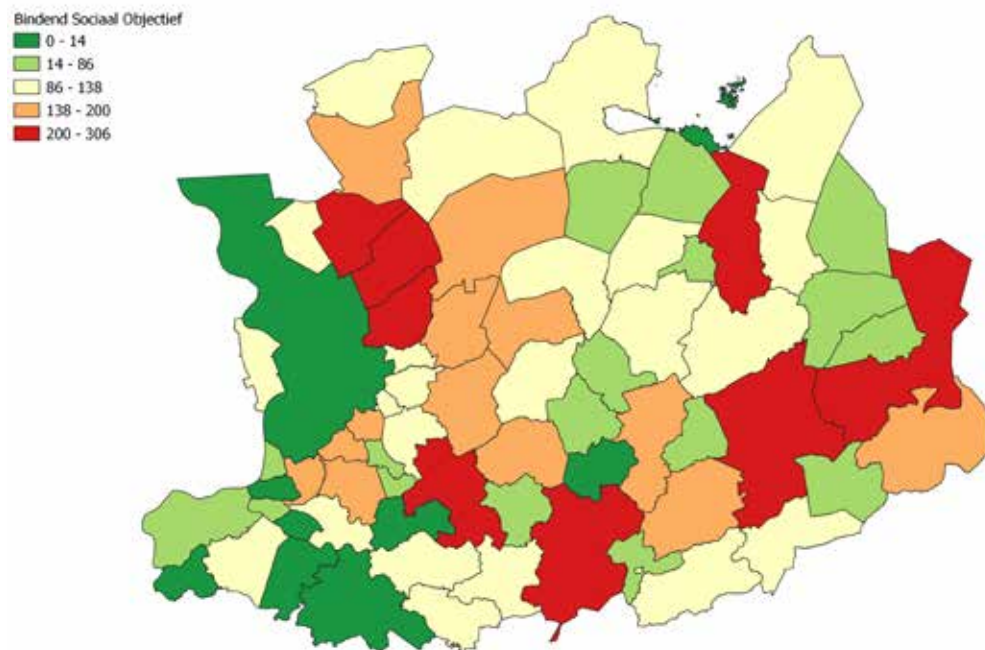
In de provincie Antwerpen zijn er 50.996 sociale huurwoningen. Hierdoor kan 6,4% van alle huishoudens in de provincie gehuisvest worden in een sociale woning. Figuur 55 toont per gemeente het aantal kandidaat-huurders voor een sociale woning; vooral in het zuiden van onze provincie zijn er grote tekorten. Vanuit Vlaanderen werd een bindend sociaal objectief bepaald per gemeente; dit objectief vertrekt van een evenredige spreiding van de sociale woningen (en de mensen die erin gaan wonen) over Vlaanderen, niet vanuit de noodzaak vanuit bepaalde gemeenten van de mensen die er nu wonen. Bovendien werden 2 bijkomende regels opgelegd: gemeenten die al 9% sociale woningen hadden, werden vrijgesteld van een sociaal objectief; gemeenten die minder dan 3% sociale woningen hadden, werd een bijkomend aandeel opgelegd.

Sinds 2013 zijn er 3.544 sociale woningen bijgekomen. Hierdoor steeg het percentage sociale woningen tussen 2013 en 2019 van 6,2% naar 6,4%. De sociale woningen zijn echter zeer onevenredig verdeeld over de Antwerpse gemeenten. In de gemeenten met het hoogste percentage sociale woningen, Willebroek, Schelle en Antwerpen, wonen respectievelijk 13,6%, 12,4% en 9,9% van alle huishoudens in een sociale woning. In de gemeenten met de laagste percentages sociale woningen, Schilde, Ranst en Wommelgem & Wijnegem (de laatste twee hebben een gelijk percentage sociale woningen), is dit slechts respectievelijk 0,2%, 0,4% en twee keer 1%. Figuur 52 geeft het percentage sociale huurwoningen in de provincie in 2019 als percentage van het totaal aantal huishoudens. Hier zien we dat vooral de (grotere) steden Antwerpen, Mechelen, Turnhout en Lier; de gemeenten aan de Rupel en de gemeenten langs de as Heist-op-den-Berg - Herentals een hoog percentage sociale huurwoningen hebben. Weinig sociale huurwoningen zijn er vooral in de Antwerpse rand.

Figuur 52: Sociale huurwoningen als percentage van totaal aantal huishoudens 2019 (provinciale woonvisie)

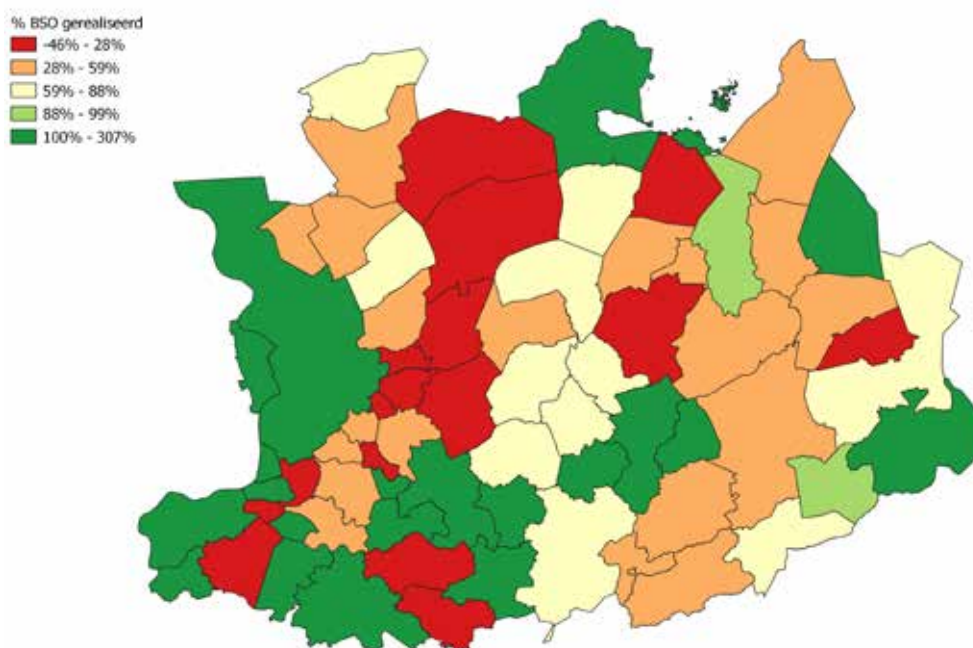
Figuur 53: Bindend sociaal objectief per gemeente (provinciale woonvisie)

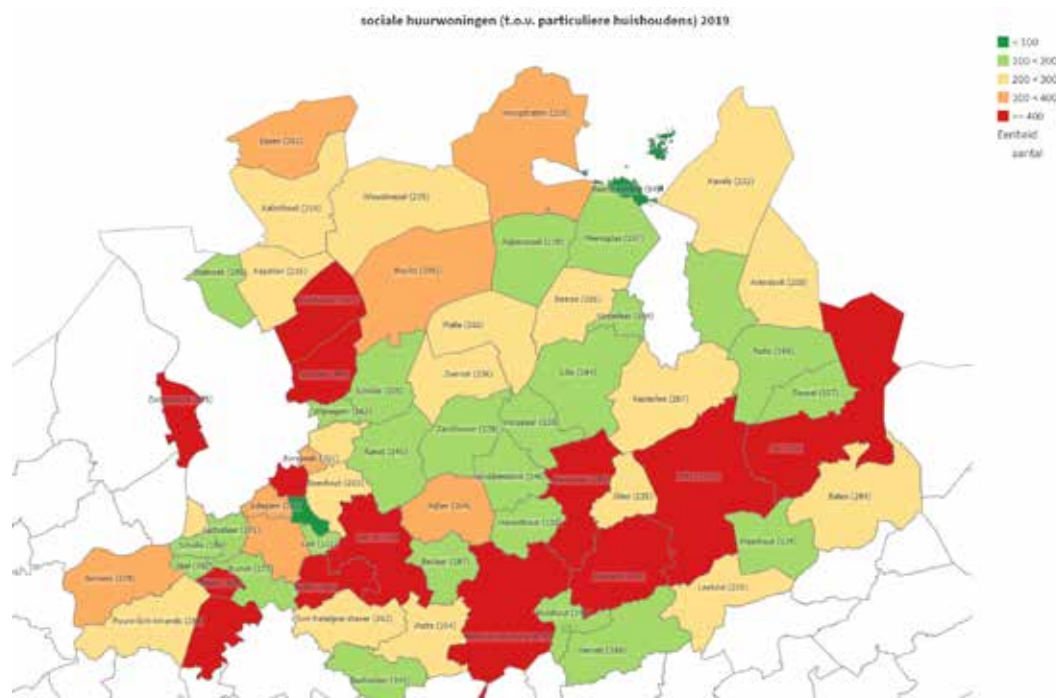
Vooraf enkele grotere gemeenten/steden, zoals Lier, Geel, Heist-op-den-Berg, Mol en Turnhout, en de noordelijke buurgemeenten van Antwerpen hebben een hoog bindend sociaal objectief. Hierbij moet voor deze steden opgemerkt worden dat het bindend sociaal objectief opgesteld is op basis van het aantal huishoudens in de gemeente. Gemeenten met veel huishoudens moeten volgens het Bindend Sociaal Objectief dus ook meer sociale woningen hebben op hun grondgebied en dus eventueel ook meer sociale huurwoningen bijbouwen. Figuur 54 toont de realisatiegraad van het Bindend Sociaal Objectief volgens de voortgangstoets van 2018. Hier lichten veelal andere gemeenten op, hoewel ook nu de (noordelijke) rand van Antwerpen rood kleurt.

Enkel in arrondissement Mechelen zien we een overwicht van groen ingekleurde gemeenten. Als we figuur 54 en 55 combineren, kunnen we vaststellen dat er in Geel en Westerlo, en in mindere mate ook Heist-op-den-Berg en Mol een hoge nood is (fig.55). Deze gemeenten bevinden zich volgens het voortgangsrapport van Wonen Vlaanderen in categorie 1, wat betekent dat ze het groeipad sociale huur voldoende volgen en geen bijkomende inspanningen nodig zijn. Ondanks hun inspanningen toont figuur 55 wel dat de nood hoog blijft in deze gemeenten. Samen met de dienst wonen zullen mogelijkheden bekeken worden om deze specifieke gemeenten hierin te ondersteunen (inzet Pandschap, specifieke selectiecriteria meenemen in woonsubsidies ...).

Figuur 54: Percentage bereikt bindend sociaal objectief 2017 (provinciale woonvisie)

Figuur 55: Aantal kandidaat huurders sociale woningen 2019 (PinC)

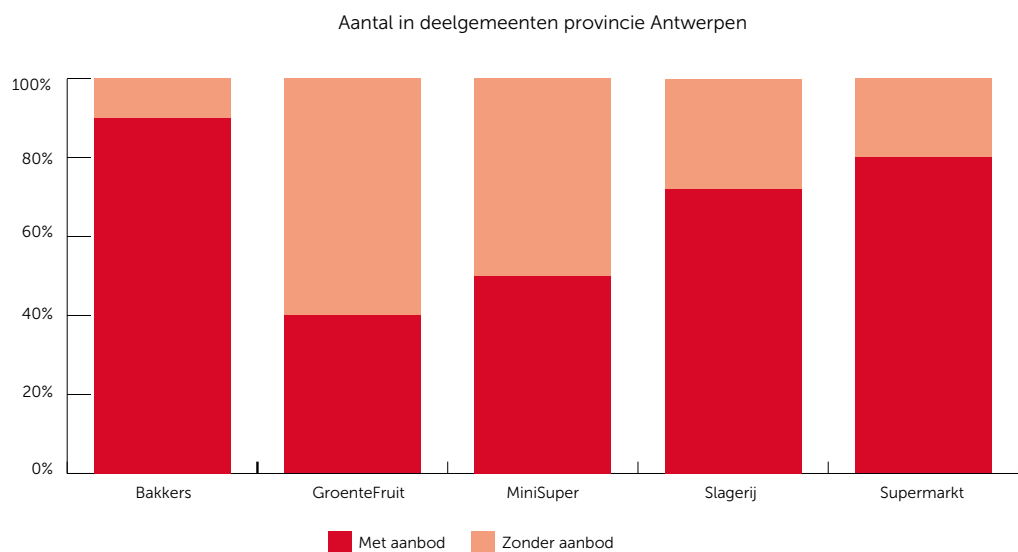
De diversiteit van het woningaanbod in de dorpen of op gemeenteniveau kan niet in cijfers getoond worden. Hier is bijkomend studiewerk voor nodig, indien gewenst.

Detailhandel

Wanneer we kijken naar de aanwezigheid van bakkers, slagers, groente- en fruitwinkels, mini-supers (oppervlak < 150m²) en supermarkten (oppervlak > 150m²) op deelgemeenteniveau, zien we dat er in de provincie 7 deelgemeenten zijn zonder enige aanwezigheid van 1 van deze types van winkels. Deze deelgemeenten zijn: Lillo (Antwerpen), Gestel (Berlaar), Weert (Bornem), Varendonk (Laakdal), Heffen (Mechelen), Heindonk (Willebroek) en Viersel (Zandhoven). Figuur 56 toont ook dat vooral groente- en fruithandelaars ontbreken op deelgemeenteniveau, en dat zeker ook niet elke deelgemeente een slager heeft. Mogelijks wordt dit tekort opgevangen door de aanwezigheid van mini-supers of supermarkten.

Een gemiddelde supermarkt heeft in Vlaanderen een bereik van 3.205 inwoners (aantal inwoners per gemeente gedeeld door het aantal supermarkten per gemeente). Gemeenten die minder inwoners bereiken hebben dus een overaanbod, en bedienen mogelijks een ruimere regio; gemeenten die meer inwoners bereiken hebben een onderaanbod: de inwoners van deze gemeente doen mogelijks in een andere gemeente hun boodschappen. 42% van de gemeenten in onze provincie heeft een overaanbod, 41% is goed voorzien en 16% is ondervoorzien. Deze laatste liggen vaak naast een gemeente met een overaanbod. Daarom werd ook gekeken naar de gemiddelde afstand t.o.v. een supermarkt per gemeente: deze schommelt voor onze provincie tussen 313 m voor de stad Antwerpen en 1.777 m voor Hulshout. Dit betekent dat de gemiddelde inwoner in onze provincie een supermarkt op wandelafstand van zijn woning heeft. Ter vergelijking: in Nederland zijn er gebieden waar deze gemiddelde afstand 5 km bedraagt. Uiteraard zijn dit gemiddeldes en zijn er nog steeds gebieden in onze provincie die een beperkt voedselaanbod dichtbij hebben. Het inwonersaantal/bereik is hier echter vaak zo laag, dat het voor geen enkele handelaar interessant is om hier een zaak op te starten. Een supermarkt heeft een minimaal bereik van 6.000 mensen nodig om rendabel te kunnen zijn. Heel wat dorpen in onze provincie hebben minder inwoners en supermarkten concentreren zich daardoor eerder op de grotere verkeersaders. Handelaars moeten naar deze minder rendabele plekken gelokt worden door lagere kosten voor het pand, het personeel, combi's met andere functies, inzet op digitale platformen...

Figuur 56: aanbod aan detailhandel op deelgemeenteniveau (Locatus-databank)

Wat betreft voorzieningen zijn er volgende uitdagingen:

- Mobiliteit: inzetten op slimme dorpen om vervoer op maat mogelijk te maken
- Trage mobiliteit: kwalitatieve fietsenstallingen en fietspunten met herstelmogelijkheden – recreatief medegebruik, ook met landbouw – monitoren wandelen
- Digitalisering: dekkingsgraad van het breedbandinternet 100%
- Scholen: belangrijk dat in elk dorp op een kwaliteitsvolle en financieel haalbare manier een school kan ingericht worden of behouden blijft, indien dit uit een participatietraject veerkrachtige dorpen komt.
- Ontmoetingsruimten zijn belangrijk voor de sociale cohesie in een dorp
- Voldoende huisartsen op het platteland, gezien 56 van 69 gemeenten prioritaire zones hebben en een degelijke uitbouw van de geestelijke gezondheidszorg op het platteland
- Nood aan sociale huurwoningen het hoogst in Geel, Westerlo, Heist-op-den-Berg en Mol
- Er is geen tekort aan detailhandel of supermarkten in onze provincie, al kan het zijn dat er in sommige dorpen heel lokaal wel een tekort is, maar het aantal inwoners is dan te laag om er een rendabel verdienmodel op te enten. Innovatieve oplossingen zijn hier nodig door combinaties met andere functies.

Identiteit: architectuur, migratie

Dorpsarchitectuur in verandering

Het tegengaan van verdere inname van open ruimte en de schakeling naar de betonstop of bouwshift is de algemene opgave waar we in Vlaanderen voor staan in de dorpen. Dit heeft een groot effect op dorpsarchitectuur. Het is van belang om verdere verkaveling en stijlbreuken door grote schaalverschillen een halt toe te roepen. Tegelijkertijd moeten we een manier vinden om bij dorpskernversterking de positieve aspecten en de identiteit van het dorp te bewaren.

Het beeldkwaliteitsplan is een begrip dat we kennen uit Nederland, waar het wordt ingezet om de identiteit van nieuwe wijken te bepalen. In Vlaanderen wordt het beeldkwaliteitsplan ingezet in bestaande dorpen zoals Nijlen en Heist-op-den-Berg. Het plan omvat per gemeente andere aspecten als gidsbeeld voor de toekomst en helpt daarbij besturen om hun beleid te voeren (Ward Verbakel, Plus Office Architecten, <https://centrum.ar-tur.be/2020/04/06/ver-slag-lezingavond-dorpsarchitectuur/>).

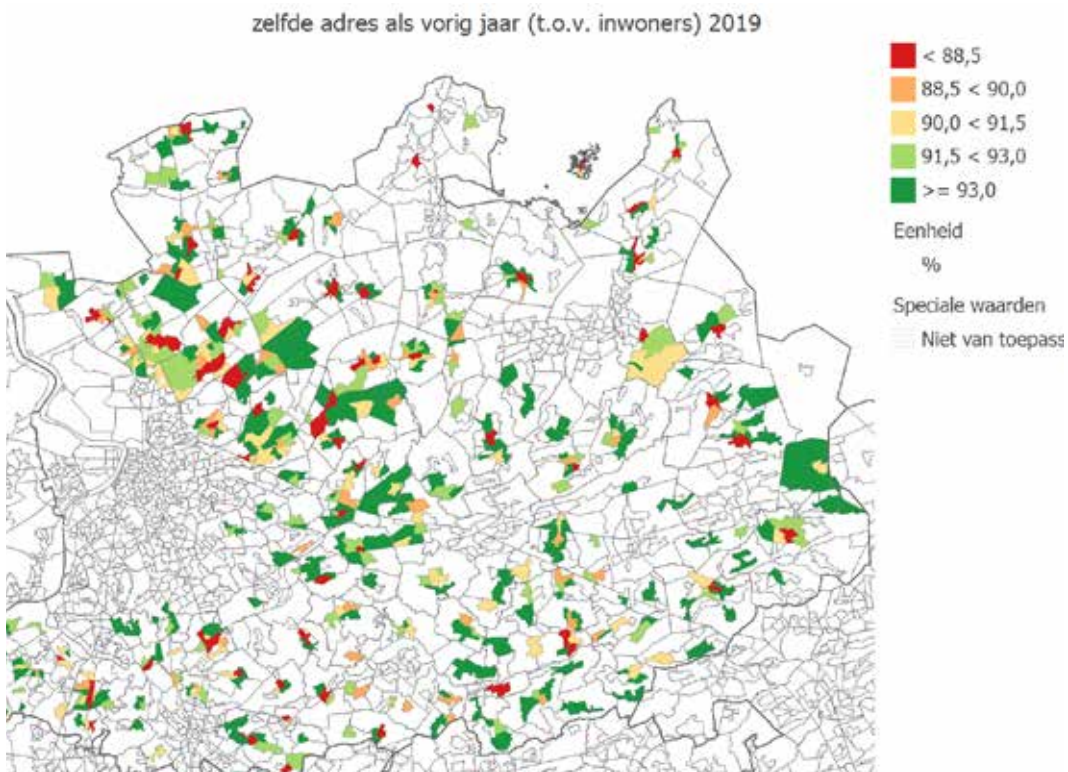
Artur (het centrum voor architectuur, stedelijkheid en landschap in de Kempen) werkt in het kader van een P+-dossier aan een toolbox dorpsarchitectuur om dorpskernen te versterken met passende architectuur en publieke ruimte. Er zal bekeken worden of en hoe deze toolbox in het veerkrachtig dorpenbeleid geïntegreerd kan worden.

Identiteit van het dorp en migratie

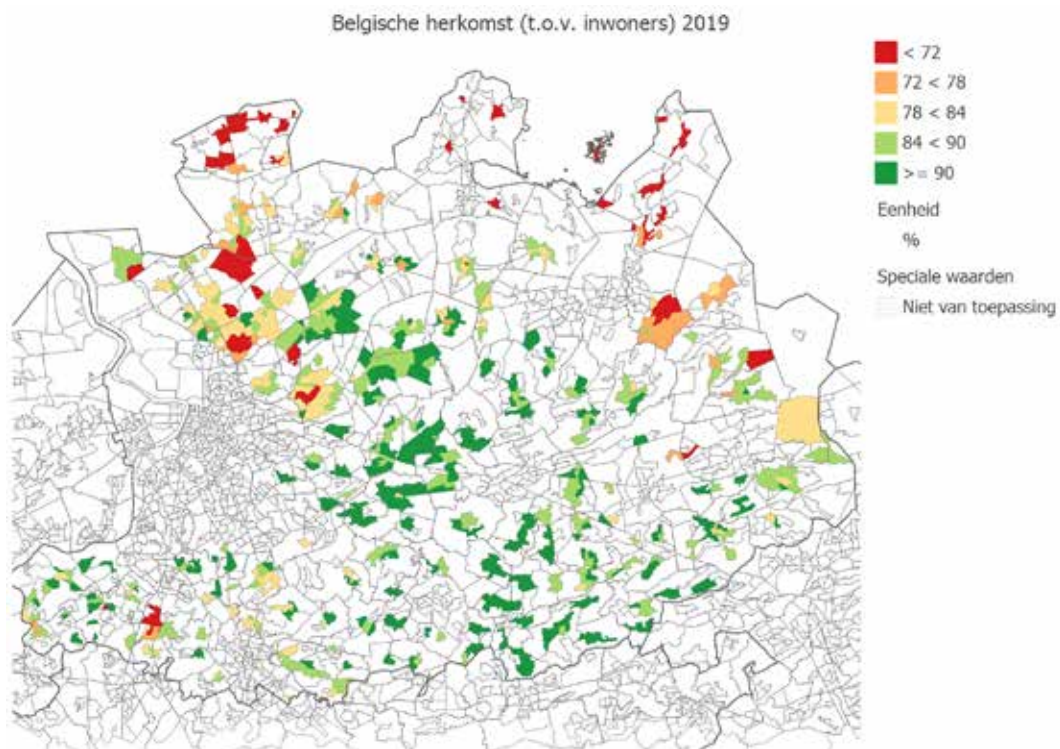
Een dorp en het dorpsleven wordt gevormd door zijn inwoners. Nieuwe inwoners, zowel van binnen de provincie, als vanuit België of andere landen, hebben een invloed op de dorpsdynamiek en de veerkracht van het dorp. Figuur 57 toont in welke dorpen er meer verhuisbewegingen zijn (rode dorpen). Deze dorpen liggen gespreid over de provincie. Figuur 58 laat zien hoeveel mensen van Belgische origine in elk dorp wonen. In de gemeenten op de grens met Nederland en in de noordelijke rand van Antwerpen wonen minder mensen van Belgische origine. Dit wordt in figuur 59 verklaard door het hoge aantal Nederlanders in deze dorpen. De percentages lopen hier op tot 15%. Voor alle andere bevolkingsgroepen is dit nooit meer dan 3%.

Concluderend kunnen we stellen dat het belangrijk is om bij dorpskernversterking de dorpsidentiteit voldoende te behouden. Het aantal nieuwkomers in een dorp is nooit hoog. In de dorpen op de grens met Nederland wonen wel veel Nederlanders. Belangrijk om deze nieuwkomers en andere bevolkingsgroepen ook voldoende te betrekken in veerkrachtige dorpenprojecten.

Figuur 57: Percentage mensen dat op hetzelfde adres woont als het jaar ervoor per dorp provincie Antwerpen

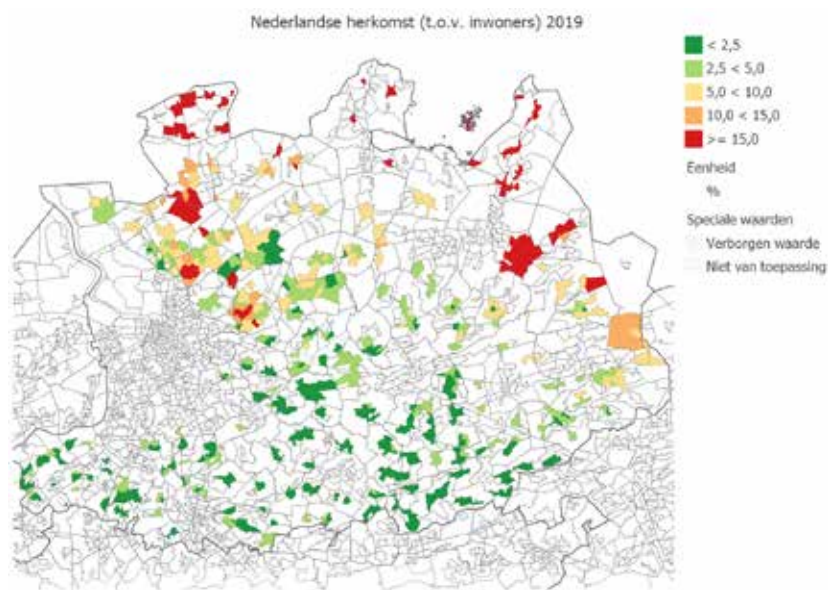
Figuur 58: Aanwezigheid van mensen met Belgische origine in dorpen provincie Antwerpen

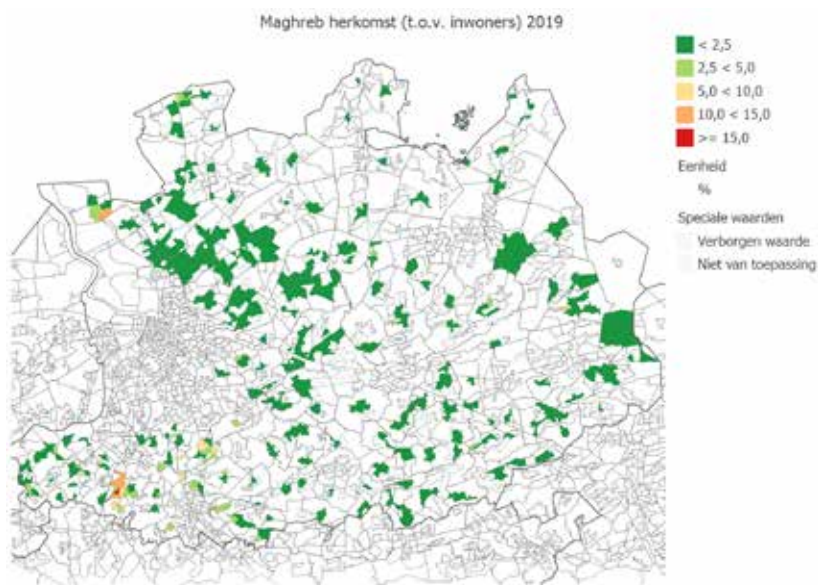
Bron: Rijksregister | provincies.incijfers.be

Figuur 59: Aanwezigheid van mensen met niet-Belgische origine in dorpen provincie Antwerpen (PinC)

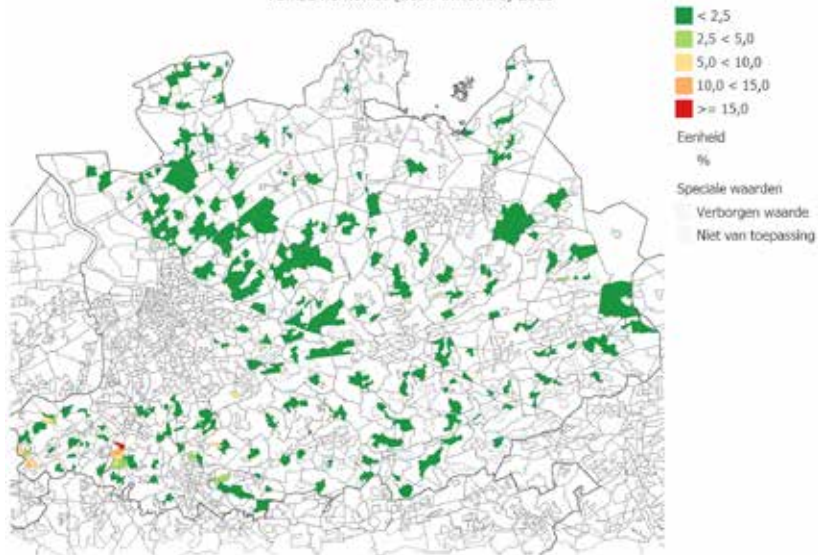

Bron: Rijksregister | provincies.inclijfers.be

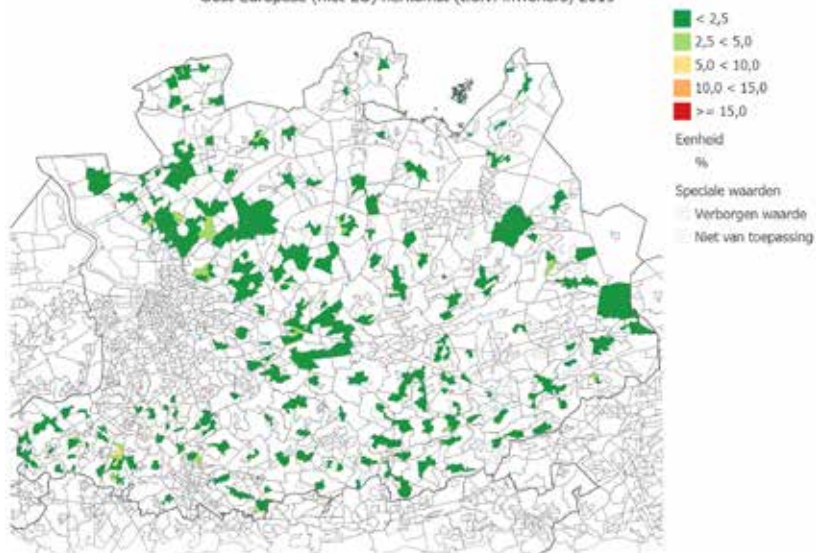
Bron: Rijksregister | provincies.inclijfers.be

Turkse herkomst (t.o.v. inwoners) 2019

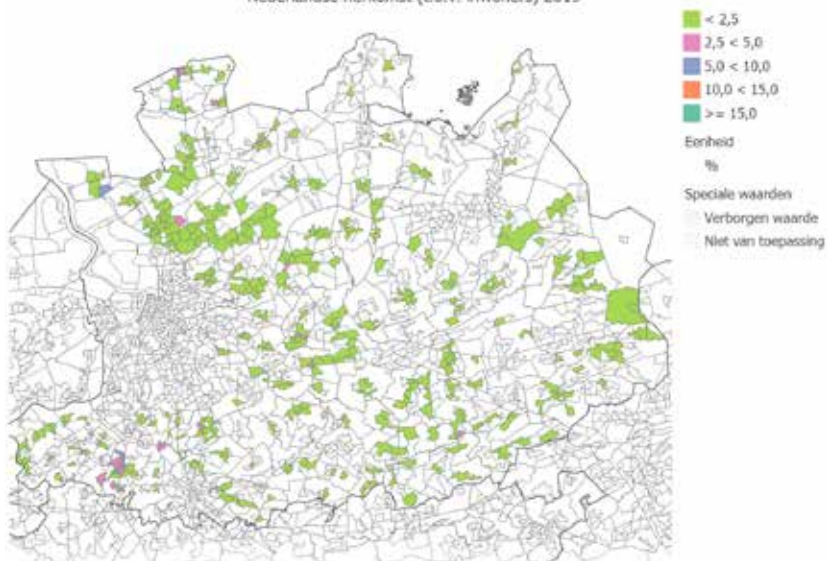
Bron: Rijksregister | provincies.incijfers.be

Oost-Europese (niet-EU) herkomst (t.o.v. inwoners) 2019

Bron: Rijksregister | provincies.incijfers.be

Nederlandse herkomst (t.o.v. inwoners) 2019

Bron: Rijksregister | provincies.incijfers.be

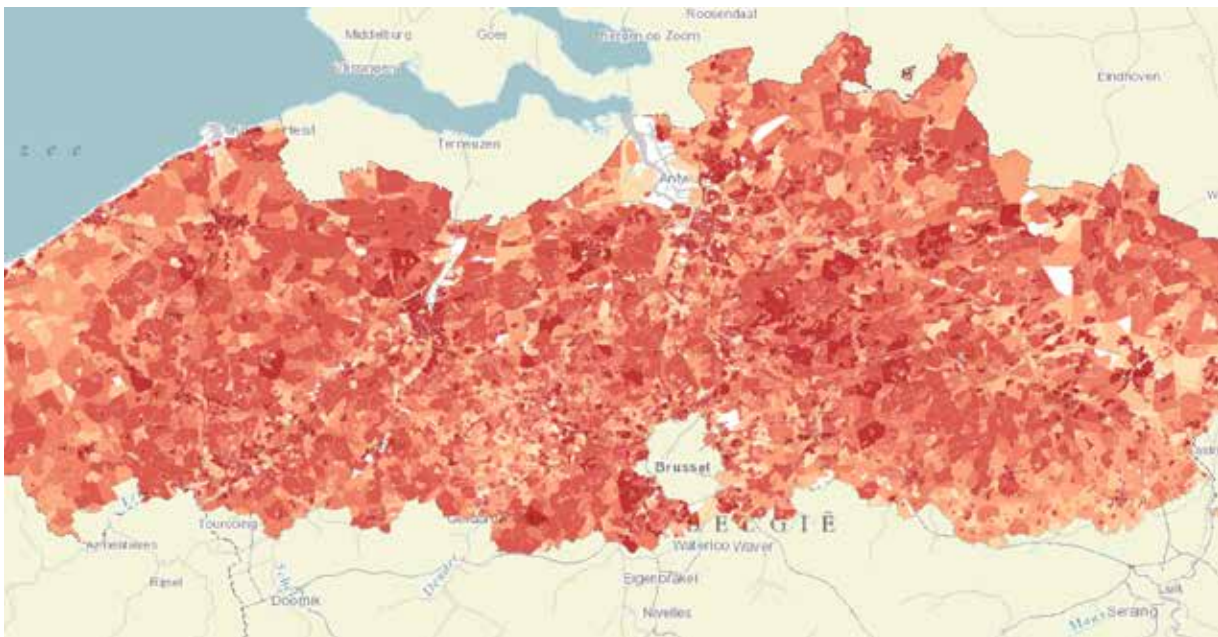

Klimatologische ontwikkelingen in dorpen

Dorpen zullen meer te maken krijgen met de gevolgen van de klimaatverandering: wateroverlast, hitte, droogte, stormen (www.klimaatportaal.be). Er zullen meer hittegolven zijn en drogere zomers. De hitte zal ook zijn impact hebben op de gezondheid van sociaal zwakkere en oudere mensen (figuur 60). Overstromingen zullen schade aanbrengen aan woningen, maar ook aan openbare instellingen en publiek domein.

Groenblauwe netwerken versterken in bebouwd gebied is de eerste strategie van het provinciaal klimaatadaptatieplan. Groenblauwe ruimte in de dorpskern is belangrijk voor zijn intrinsieke waarden, maar vooral ook voor de geleverde ecosystemediensten: waterinfiltratie, hitte-eilanden temperen, positieve impact op de gezondheid, bufferbekkens voor water. Deze ecosystemediensten worden nog te weinig in kaart gebracht, maar zijn wel essentieel als klimaat- adaptieve maatregel om hittestress tegen te gaan en wateroverlast te voorkomen.

Figuur 60: Aantal personen blootgesteld aan overmatige hitte in 2100 (www.klimaatportaal.be)

Er moeten systemen uitgedacht worden om gemeenten te stimuleren om ruimte gewoon open en groen te laten. Nabij gelegen groen binnen de 100 m heeft ook een belangrijke impact op de gezondheid van mensen.

DE OPEN RUIMTE VERANDERT

In dit hoofdstuk wordt de open ruimte eerst in zijn algemeenheid geanalyseerd, gezien de open ruimte in onze provincie sterk onder druk staat. Vervolgens wordt ingezoomd op de cijfers van de belangrijkste open ruimte-spelers: natuur, water, landbouw, toerisme, recreatie en vrije tijd. Ten slotte worden ook nog enkele klimaatuitdagingen meegegeven.

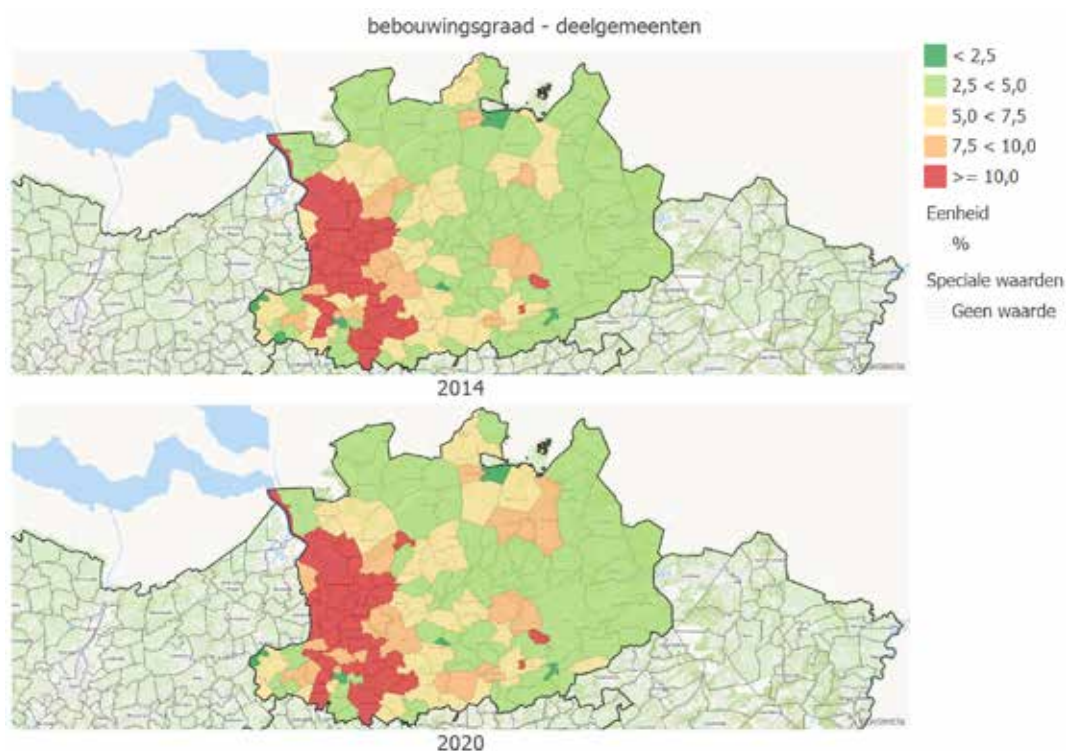
Bebouwing en verharding

Figuur 61 geeft de bebouwingsgraad van onze provincie op deelgemeenteniveau, d.i. de ruimte ingenomen door gebouwen als aandeel van de totale ruimte. De Vlaamse Ruit tussen Antwerpen en Mechelen tekent zich hier duidelijk af als een regio met een hoge bebouwingsgraad. Een van de grootste uitdagingen voor de open ruimte is de verdere inname van open ruimte stoppen. Figuur 61 laat zien dat tussen 2014 en 2018 de bebouwingsgraad geleidelijk toenam, vooral in die gebieden waar er al veel bebouwing is (toename in regio rond Turnhout en Heist-op-den-Berg).

Tabel 62 geeft een inzicht in welke sectoren per arrondissement verantwoordelijk zijn voor het grootste ruimtebeslag². Voor de 3 arrondissementen is dit telkens wonen (huizen en tuinen), gevolgd door transportinfrastructuur. In het arrondissement Antwerpen volgt op de 3e plaats bebouwing voor industriële doeleinden, in het arrondissement Mechelen zijn dit de categorieën overige bebouwde terreinen (percelen met gebouwen in constructie, (tijdelijke) leegstand, percelen waarvan de functie niet eenduidig kan worden afgeleid, kerken, seinhuisen, ...) en onbebouwde terreinen (pleinen, parkeerterreinen, (tijdelijk) braakliggende percelen in een sterk verstedelijkte omgeving, opgehoogde terreinen), in het arrondissement Turnhout is dit ook overige bebouwde en onbebouwde terreinen, maar ook bebouwing voor recreatieve doeleinden. Wanneer we naar de evolutie in landgebruik kijken (tabel 63), zien we dat het landgebruik voor commerciële doeleinden sterker toeneemt in het arrondissement Mechelen en Turnhout. Voor diensten springt het arrondissement Turnhout en Antwerpen eruit. In het arrondissement Mechelen is er een beperkter landgebruik door wonen, alsook voor agrarische doeleinden. Dat laatste is het hoogst in het arrondissement Turnhout. Er is een afname van landgebruik voor recreatieve doeleinden, vnl. in het arrondissement Turnhout.

² Het concept 'ruimtebeslag' is gedefinieerd in het Witboek Beleidsplan Ruimte als dat deel van de ruimte waarin de biofysische functie niet langer de belangrijkste is. Het gaat, met andere woorden, over de ruimte die ingenomen wordt door onze nederzettingen (dus door huisvesting, industriële en commerciële doeleinden, transportinfrastructuur, recreatieve doeleinden). Parken en tuinen, ecoducten over infrastructuur en sommige bermstroken en taluds langs (weg)infrastructuren behoren ook tot het ruimtebeslag. (definitie departement Omgeving Vlaanderen)

Figuur 61: bebouwingsgraad op deelgemeenteniveau 2014 - 2018 (% ingenomen door gebouwen) (PinC)

Bron: GRB | provincies.incijfers.be

Figuur 62: Procentuele verdeling van het ruimtebeslag over sectoren per arrondissement (Landgebruiksbestand)

% t.o.v. totale oppervlakte ruimtebeslag	Antwerpen (Arr.)	Mechelen (Arr.)	Turnhout (Arr.)
huizen en tuinen	35,3	38,7	35,8
transportinfrastructuur	17,1	15,3	17,2
industriële doeleinden	12,8	7,6	6,7
recreatieve doeleinden	8,5	6,0	10,7
overige bebouwde terreinen	8,9	12,2	11,9
overige onbebouwde terreinen	8,4	12,4	10,7
diensten	5,4	3,6	2,7
landbouwgebouwen en -infrastructuur	1,4	2,7	2,8
commerciële doeleinden	1,6	1,5	1,3
groeves	0,2	0,0	0,3
luchthavens	0,3	0,0	0,0

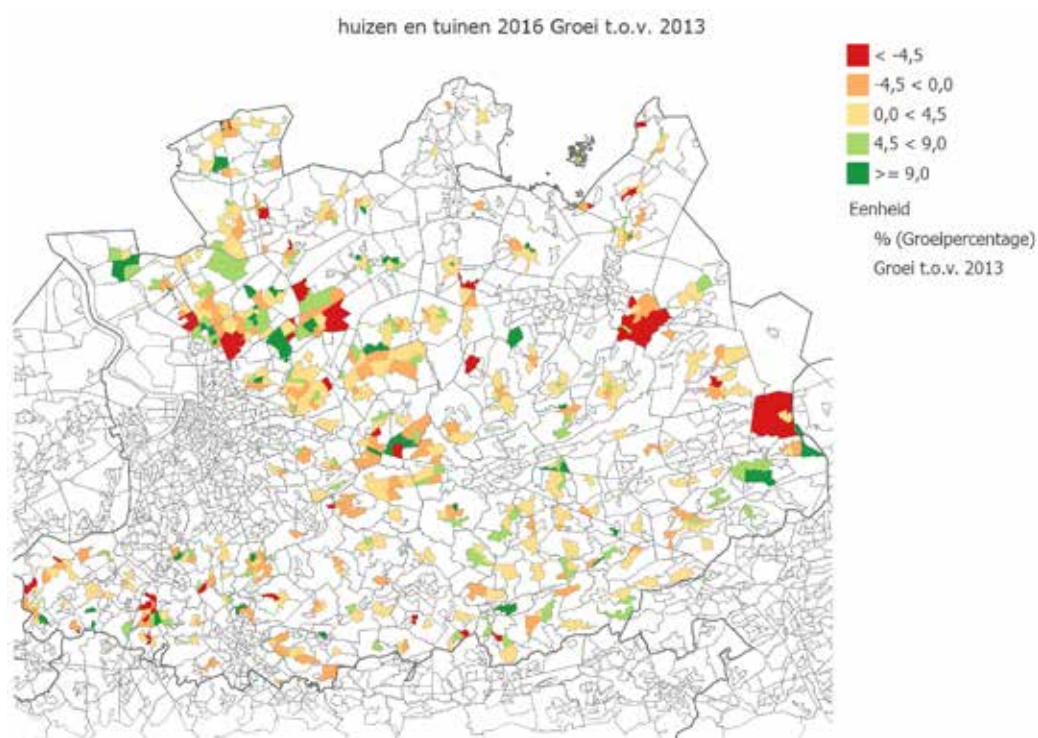
Figuur 63: Procentuele evolutie in landgebruik per sector en per arrondissement (2013-2016)
(Landgebruiksbestand)

	Antwerpen (Prov.): Antwerpen (Arr.)	Antwerpen (Prov.): Mechelen (Arr.)	Antwerpen (Prov.): Turnhout (Arr.)
commerciële doeleinden	3,0	13,0	12,9
diensten	12,0	6,7	11,4
groeves	36,3	nvt	94,8
huizen en tuinen	2,8	0,5	2,8
industriële doeleinden	-2,0	-0,1	-4,7
landbouwgebouwen en - infrastructuur	7,5	2,8	14,7
luchthavens	0,0	nvt	nvt
overige bebouwde terreinen	0,8	3,5	5,9
overige onbebouwde terreinen	-2,7	0,4	-5,0
recreatieve doeleinden	-1,1	2,2	-6,0
transportinfrastructuur	0,9	1,2	1,7

Gezien huizen en tuinen het grootste deel van het ruimtebeslag uitmaken, zoomen we hier in figuur 64 op in, door te kijken naar de toe- of afname over een periode van 5 jaar (van 2012 tot 2016) op dorpsniveau. De groene gebieden zijn dorpen waar er een toename is van het ruimtebeslag door huizen en tuinen. Er is een tendens naar meer bebouwing, zeker in de noordelijke rand rond Antwerpen, maar ook elders, dus een verdere inname van open ruimte voor wonen. De invloedssfeer van de Vlaamse Ruit schuift ook naar de noordrand van Antwerpen, maar in het midden en zuiden van de provincie zie je in mindere mate die tendens.

Figuur 64: Groei/afname oppervlakte huizen en tuinen (tov totale oppervlakte ruimtebeslag) 2016 t.o.v. 2012 (Landgebruiksbestand) op dorpsniveau Natuur

Bron: Landgebruiksbestand | provincies.incijfers.be

Concluderend kunnen we stellen dat het ruimtebeslag toeneemt, vnl. door wonen. Lokale besturen en andere actoren die actief zijn in de open ruimte moeten gestimuleerd worden om de open ruimte te vrijwaren en waar mogelijk te herstellen. Vooral in de niet-woongebieden is het van belang om de open ruimte te versterken qua omvang maar ook qua kwaliteit.

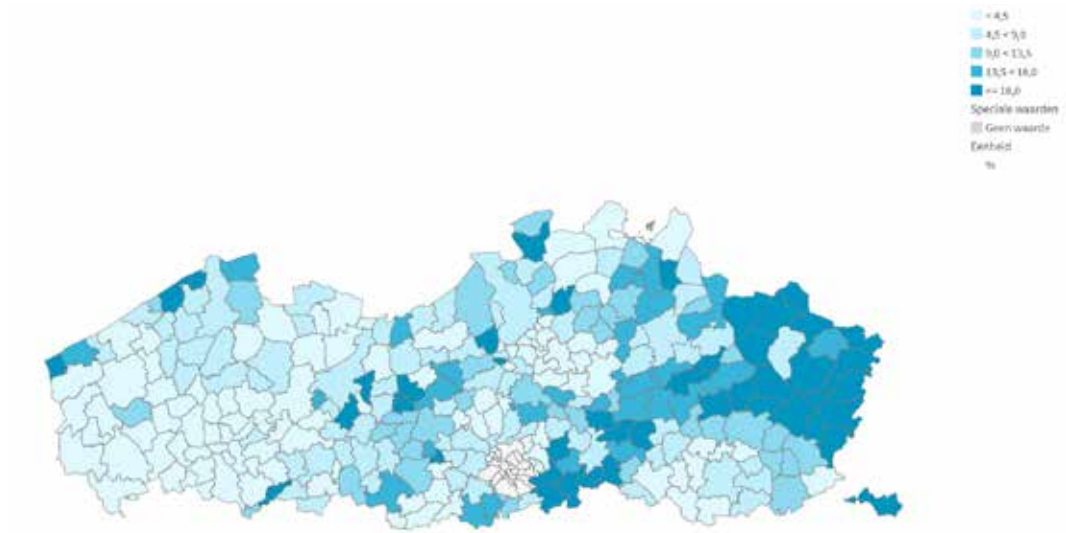

Natuur

Figuur 65 geeft per gemeente het percentage van de totale oppervlakte dat bestemd is als natuur of reservaat. De gebieden rond het Turnhouts Vennengebied, de Kalmthoutse Heide en de Kempens landduinen komen naar voren als gebieden met veel bestemde natuur.

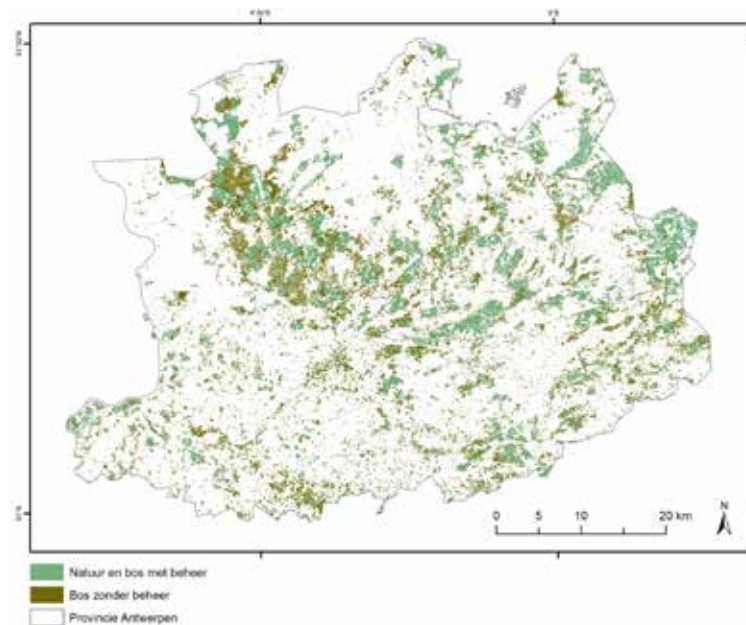
Figuur 65: Percentage oppervlak ingenomen door natuur en reservaten van totale oppervlakte gemeente (Provincies in Cijfers)

Wat betreft natuur onderscheiden we 3 belangrijke tendenzen die de natuur onder druk zetten: versnippering van de natuur – achteruitgang van de kwaliteit van natuurlijke leefomgevingen – biodiversiteitsverlies. Deze worden hieronder één voor één behandeld.

1. Versnippering

Figuur 66: Kaart beheerd en onbeheerd natuur en bos (ILVO)

Doordat de open ruimte steeds verder versnipperd wordt door bijkomende verhardingen (zie ook hierboven) zorgt dit voor een verdere versnippering en isolering van aanwezige natuur- en bosgebieden. Figuur 66 geeft een eerste inzicht in de aanwezigheid van bos en natuur in onze provincie. De meer aangesloten natuur- en bosenheden bevinden zich in het noorden van de stad Antwerpen (bv. Kalmthoutse Heide, ...), en op de oostelijke

grens van onze provincie (gewestbossen Ravels, Kempense Meren, Turnhouts Vennengebied ...), en de Kempense Heuvelrug.

2. Achteruitgang kwaliteit natuur

De kwaliteit van onze natuurlijke leefomgeving/habitats gaat achteruit of wordt in de meeste gevallen niet verbeterd door

- de inname van natuur voor ander landgebruik,
- eutrofiëring, zijnde aanrijking van nutriënten zoals stikstof- en fosforverbindingen vanuit intensieve landbouw (zie figuur 81),
- versnippering en degradatie van bestaand leefgebied,
- het voorkomen van invasieve soorten,
- de gevolgen van de klimaatverandering. Naar verwachting gaat de klimaatverandering de komende jaren een steeds grotere invloed hebben op de natuur.

Figuur 67 geeft een idee van de kwaliteit van de verschillende habitats in onze provincie. Figuur 67A toont dat de status in 2019 voor Vlaanderen voor de meerderheid van de habitattypes in zeer ongunstige toestand is. Voor de Europees te beschermen soorten is de trend ook niet zo rooskleurig, op een aantal soorten na (figuur 67B).

Figuur 67A: Habitats 2026 met status en trend volgens de rapportage 2019

Code		Status 2019	Trend 2019
1320	Schorren met slijkgras	Zeer ongunstig	=
1330	Altantische schorren	Zeer ongunstig	x
2110	Embyronale duinen	Matig ongunstig	x
2120	Wandelende duinen	Zeer ongunstig	-
2130	Vastgelegde duinen	Zeer ongunstig	+
2150	Ontkalkte duinen	Zeer ongunstig	=
2170	Kruipwilgstruwelen	Zeer ongunstig	=
2190	Vochtige duinvalleien	Zeer ongunstig	+
3140	Kranswierwateren	Zeer ongunstig	=
3150	Van nature eutrofe wateren	Zeer ongunstig	-
6120	Stroomdalgraslanden	Zeer ongunstig	-
6210	Droge graslanden en struweel wop de kalkbodem	Zeer ongunstig	x
6230	Heischrale graslanden	Zeer ongunstig	x
7110	Actief hoogveen	Zeer ongunstig	x
7210	Galigaanmoerassen	Zeer ongunstig	=
7220	Kalktufbronnen	Zeer ongunstig	=
7230	Alkalisch laagveen	Zeer ongunstig	=
9150	Kalkrijke beukenbossen		
91E0	Vochtige alluviale bossen	Zeer ongunstig	-

Figuur 67B: Prioritair Europees te beschermen soorten met status en trend volgens de rapportage van 2019

Soorten van de Habitatrichtlijn		
Soort	Status 2019	Trend
Knoflookpad	Zeer ongunstig	-
Vliegend hert	Zeer ongunstig	-
Groenknolorchis	Zeer ongunstig	=
Rivierprik	Zeer ongunstig	+
Grote modderkruiper	Zeer ongunstig	x
Hamster	Zeer ongunstig	x
Hazelmuis	Zeer ongunstig	=
Vroedmeesterpad	Zeer ongunstig	
Gevlekte witsnuitlibel	Zeer ongunstig	+
Drijvende waterweegbree	Zeer ongunstig	=
Otter	Zeer ongunstig	x
Vale vleermuis	Zeer ongunstig	x
Grote hoefijzerneus	Zeer ongunstig	=
Rugstreppad	Zeer ongunstig	=
Kamsalamender	Zeer ongunstig	=
Bechstein's vlermuis	Zeer ongunstig	=
Meervleesmuis	Zeer ongunstig	x

Soorten van de Vogelrichtlijn		
Soort	Afstand tot doel (%)	Trend
Purperreiger	-100	-
Grauwe kiekendief	-83/-97	-
Strandplevier	-97	-
Kleine zilverreiger	-75	-
Dwergstein	-83	-
Visdief	-57	-
Grote Stern	-99	-
Roerdomp	-64	S
Kwartelkoning	-98	F
Kwak	-94	S
Porseleinhoen	-85	F
Kemphaan	-54	-
Plijstaart	-70	-
Tafeleend	-78	-
Kleine rietgans	-19	-
Smient	-23	-

Soorten van de Vogelrichtlijn		
Soort	Afstand tot doel (%)	Trend
Gladde slang	Matig ongunstig	x
Knoflook pad*		
Boomkikker	Matig ongunstig	-
Vroedmesterpad*		
Rivierdonderpad	Matig ongunstig	-
Hamster*		
Roerdomp		
Grauwe klauwier	-40	-
Kwartelkoning		
Porseleinhoen*		
Grauwe kiekendief*		
Grote stern*		

3. Biodiversiteitsverlies

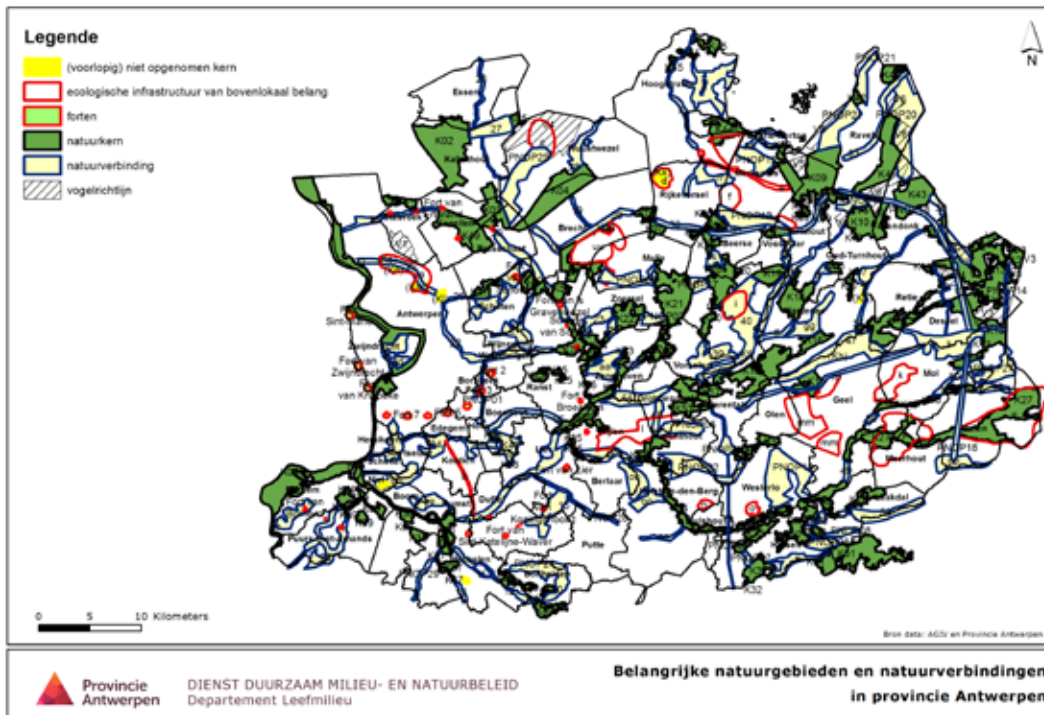
De biodiversiteit: de verscheidenheid aan levende organismen en ecosystemen op onze planeet, neemt drastisch af, vooral door veranderingen in landgebruik, vervuiling, invasieve soorten en klimaatverandering. Planten- en diersoorten verdwijnen aan een zeer snel tempo in onze omgeving. Veel soorten zijn bedreigd in hun voortbestaan.

Om het verlies aan biodiversiteit en de druk op natuur te herstellen is het van belang om in te zetten op het verbinden van natuur en bosgebieden, de natuur meer ruimte geven (oppervlakte vergroten) en kwaliteitsverbetering van natuur.

Natuurverbindingen en natuur meer ruimte geven

Hoe kleiner de afstand tussen de natuurgebieden, of hoe beter ze met elkaar in verbinding staan, hoe groter de kans op herkolonisatie en overleving van een soort. Figuur 68 toont de beleidsvisie voor het ecologisch netwerk in onze provincie, dat bestaat uit juridisch vastgelegde natuurkernen met hoge natuurwaarde, de forten en schansen (o.a. belangrijk voor vleermuizen), de natuurverbindingen uit het Ruimtelijke Structuurplan Provincie Antwerpen en de ecologische infrastructuur van bovenlokaal belang. In aanvulling op kaart 66 komen hier een aantal bijkomende belangrijke groenblauwe verbindingen en gebieden voor biodiversiteit naar voren.

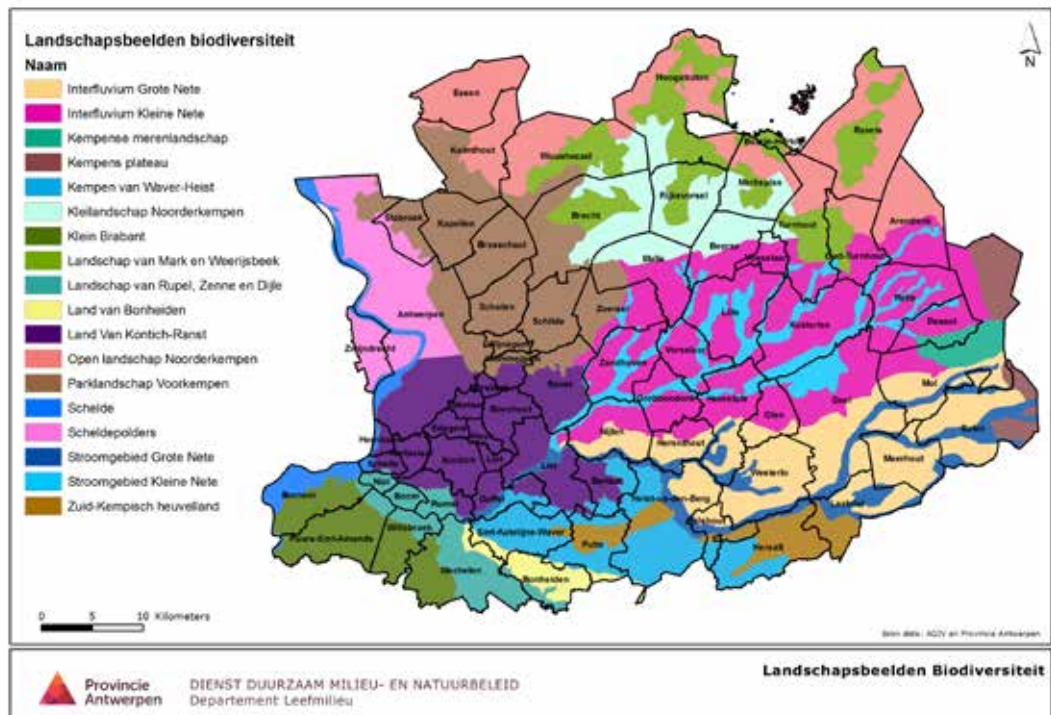
Figuur 68: Belangrijke natuurgebieden en -verbindingen provincie Antwerpen (DMN)

Kwaliteitsverbetering van natuur

De 'landschapsbeelden biodiversiteit' geven in provincie Antwerpen inspiratie over herstel en invulling van groene elementen in het landschap. De landschapsbeelden geven per landschappelijke eenheid een overzicht van de landschappelijke eigenschappen, doelsoorten en maatregelen die je kan nemen ter verbetering van het landschap en de biodiversiteit. Figuur 69 toont de opdeling van onze provincie in 18 landschappelijke eenheden, op basis van geologie, geomorfologie, hydrologie, pedologie en occupatiepatroon. Per landschappelijke eenheid is een analyse gemaakt van de belangrijkste landschappelijke dragers (droge bossen, natte heide, waterlopen, typerende soorten ...). Deze analyse is ook herkenbaar gemaakt in een landschapsbeeld van de streek met daarin de belangrijkste landschappelijke kenmerken en vereisten voor landschapsecologische infrastructuur. Landschappelijke structuren in de open ruimte vormen belangrijke dragers van de biodiversiteit in onze provincie, die bijdraagt aan de belevingswaarde van het platteland.

Figuur 69: Landschapsbeelden provincie Antwerpen

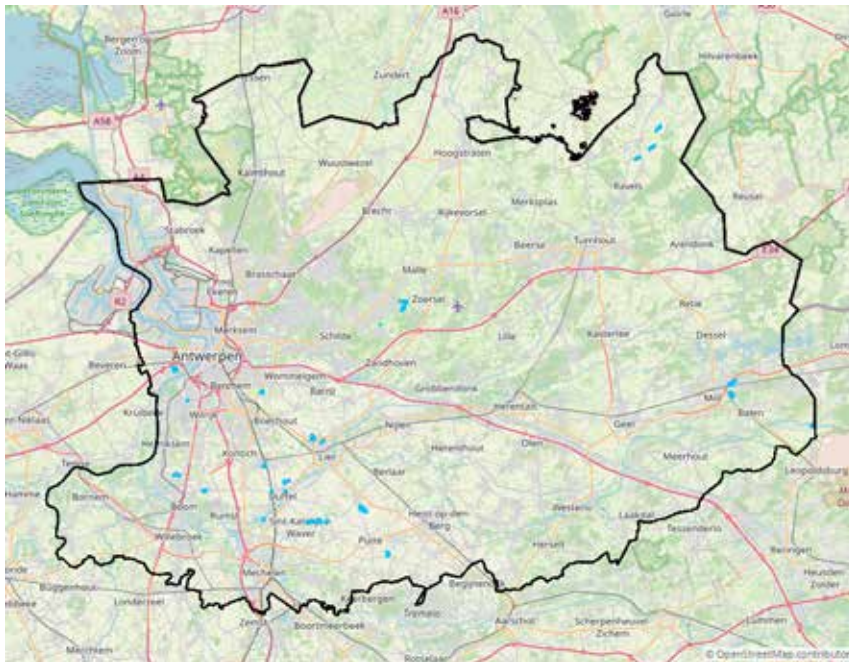

Water

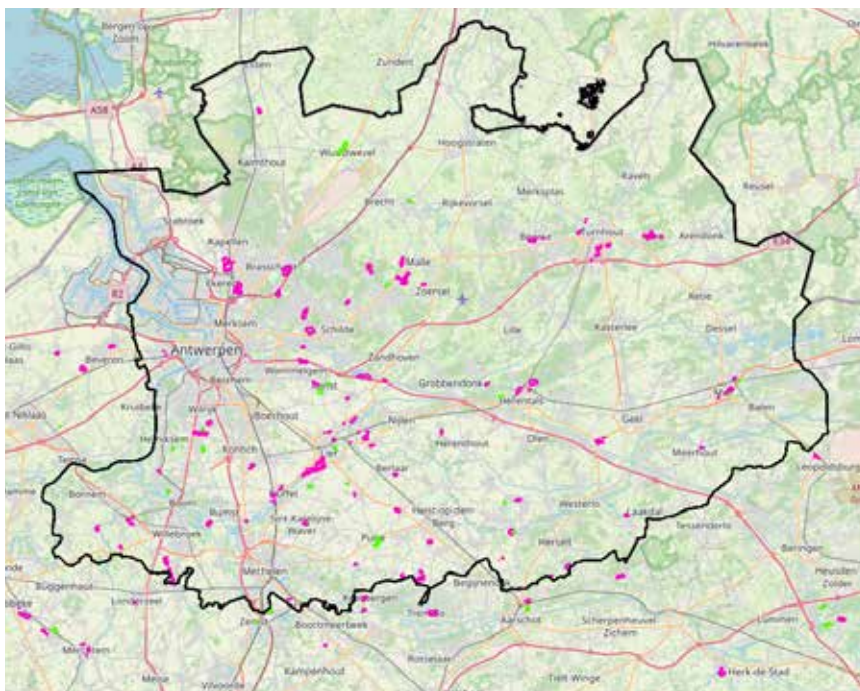
Figuur 70 toont de provinciale overstromingsgebieden in onze provincie (blauwe vlekken). Deze situeren zich hoofdzakelijk in het zuidwesten van onze provincie. Figuur 71 toont de signaalgebieden in onze provincie. Signaalgebieden zijn nog niet ontwikkelde gebieden met een harde ruimtelijke bestemming (bv. woonuitbreidingsgebied, industriegebied ...) die ook een functie kunnen vervullen in de aanpak van wateroverlast, omdat ze kunnen overstromen of omdat ze omwille van specifieke bodemeigenschappen als een natuurlijke spons fungeren. Paars zijn op deze kaart de gebieden met een bouwvrije opgave: delen van het signaalgebied moeten bouwvrij blijven en moeten bijgevolg een andere bestemming krijgen. Dit kan op 2 manieren: opmaak van een ruimtelijk uitvoeringsplan of aanduiding als watergevoelig openruimtegebied. Groene gebieden zijn gebieden met een verscherpte watertoets: de geldende bestemming blijft behouden, maar er kunnen in het kader van de watertoets wel extra voor-

waarden opgelegd worden voor de ontwikkeling van het gebied. Tenslotte toont figuur 72 de overstromingsgevoelige gebieden in onze provincie (donkerblauw: effectief overstromingsgevoelig – lichtblauw: mogelijk overstromingsgevoelig).

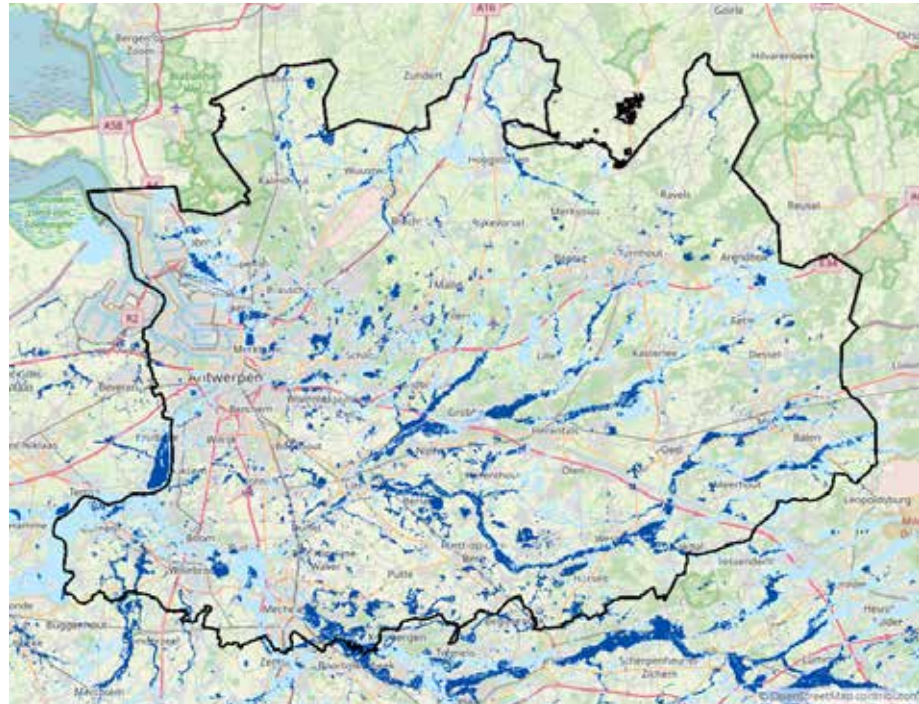
Figuur 70: Overstromingsgebieden provincie Antwerpen (Geoloket provincie Antwerpen)

Figuur 71: Signaalgebieden provincie Antwerpen (Geoloket provincie Antwerpen)

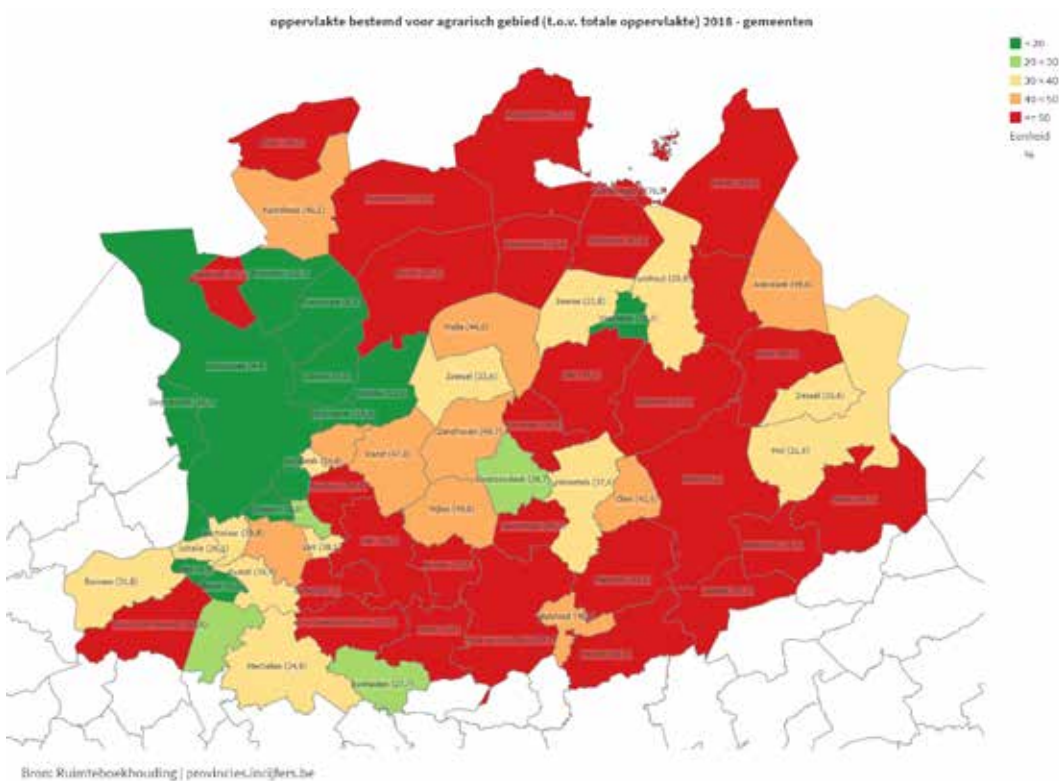
Figuur 72: Overstromingsgevoelige gebieden provincie Antwerpen (Geoloket provincie Antwerpen)

Landbouw

Er zijn in de provincie Antwerpen 3.630 bedrijven met landbouwproductie, waarvan 697 een standaardopbrengst van minder dan €25.000 hebben en dus klein zijn. 106 bedrijven hebben een biologische certificatie. 144 bedrijven zetten in op de korte keten. Figuur 73 geeft aan welke gemeenten veel agrarisch gebied hebben: deze zijn vooral gelegen in de Noorderkempen, maar ook in het zuiden van onze provincie. De landbouwtyperingskaart (figuur 74) geeft inzicht in de belangrijkste teelten per gebied. In onze provincie zijn er vooral veel intensieve teelten: melkvee, rundvee en glastuinbouw. Figuur 75 toont het aantal CSA-bedrijven in onze provincie en daarbuiten. Er zijn ook 228 zorgboerderijen in de provincie (figuur 33).

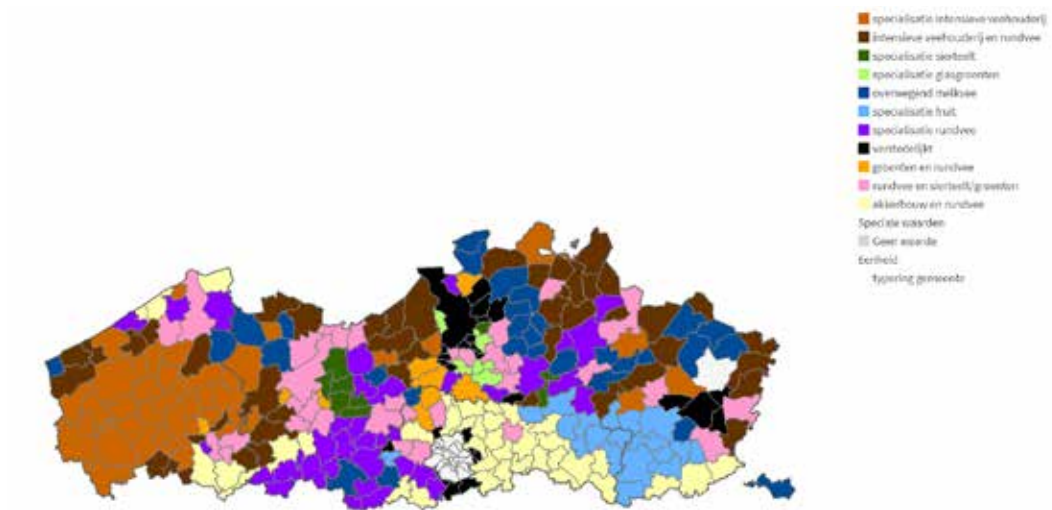
Figuur 73: Oppervlak agrarisch gebied t.o.v. totale oppervlakte op gemeenteniveau (provincies in cijfers)

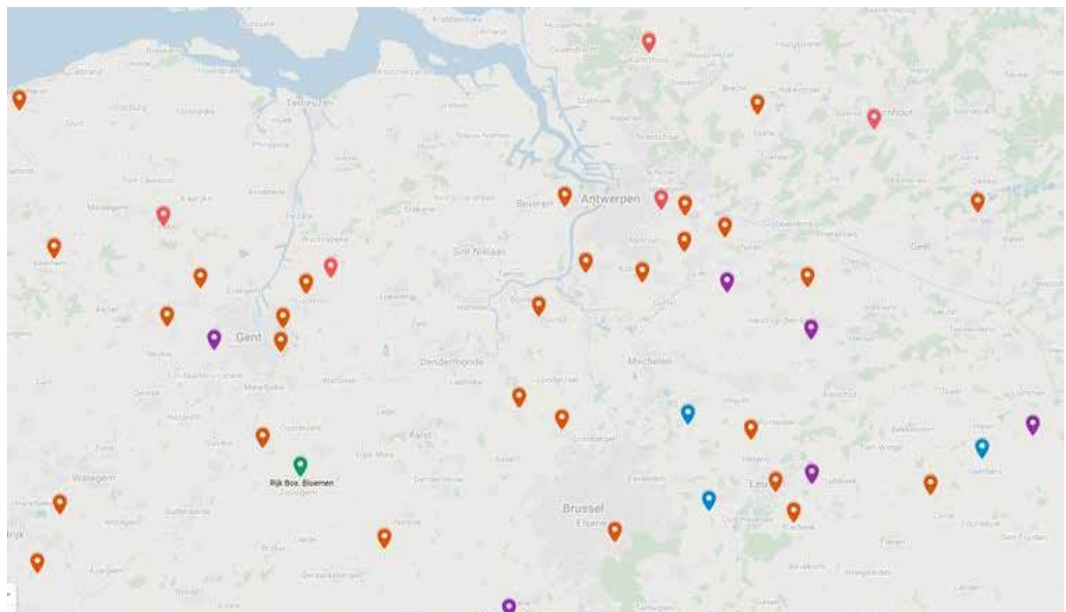
Lokale voedselproductie creëert draagvlak voor lokale landbouw. Lokale productie van basisgrondstoffen leidt ook tot lokale voedselverwerking, wat gepaard gaat met lokale tewerkstelling en het creëren van toegevoegde waarde en nieuwe vormen van ondernemerschap. Door de lokale verankering kan de open ruimte gevaloriseerd worden of kunnen verdienmodellen ontwikkeld worden waarbij de winst terug in de open ruimte geïnvesteerd wordt. Praktijkvoorbeelden zoals de verkoop van vlees van grazers uit natuurgebieden of streekproducten waarbij bv. geïnvesteerd wordt in kleine landschapselementen (akkervogels, weidevogels, bepaalde typische planten als smaakversterker in lokale bieren ...) tonen aan dat de consument niet steeds kiest voor het goedkoopste, maar via zijn voedsel bewust in de eigen omgeving wil investeren.

Figuur 74: Landbouwtyperingskaart (provincies in cijfers)

Figuur 75: CSA-bedrijven in de provincie Antwerpen en daarbuiten (www.csa-netwerk.be)

Extensieve landbouw, geïntegreerde landbouw en biologische landbouw verdienen hun plaats op het platteland. Deze landbouwvormen zijn veelal kleinschaliger en laten zich goed verwerken met natuur en zachte recreatie. Plukboerderijen verhogen de sociale interactie en versterken de binding tussen stad/dorp en de omliggende open ruimte. De nood voor bosuitbreiding kan samen sporen met de aanleg van voedselbossen en agroforestry. Dit verhoogt de koolstofopslag en de (klimaat)veerkracht van het landschap.

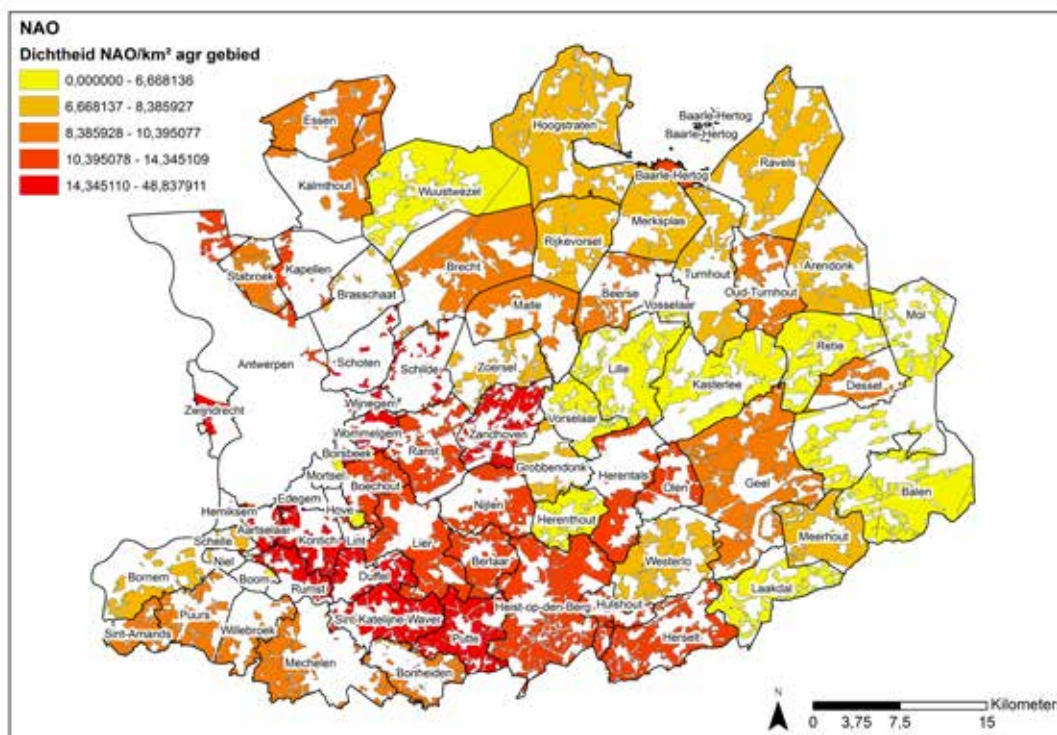
Voedsel is ook méér dan het nutritionele; het heeft ook een belangrijke maatschappelijke functie. Via hun voedsel maken mensen kennis met het landschap rondom hen en vinden ze terug verbinding met landbouw, de natuur en de seizoenen. Voedselproductie kan ook gekoppeld worden aan zorg via Groene Zorg en zorgboerderijen, maar ook door eetbaar groen of een klein neerhof rondom zorginstellingen te creëren (groene wachtruimtes) waar de zorgbehoevenden zich kunnen ontspannen en een nuttige tijdsbesteding hebben.

Hieronder wordt ingezoomd op enkele specifieke uitdagingen voor het platteland en de open ruimte, gelinkt aan het agrarisch gebied.

1. Zonevreemd ruimtegebruik in agrarisch gebied

Van de 20.906 ondernemingen actief in het agrarisch gebied van de provincie Antwerpen, zijn er slechts 22,6% die 100% agrarische activiteiten uitvoeren. 63,5% voert niet-agrarische activiteiten uit en 13,9% zijn gemengde bedrijven met agrarische en niet-agrarische activiteiten. De belangrijkste niet-agrarische activiteiten zijn bouwnijverheid, groot- en detailhandel, groen en groenaanleg, recreatie en horeca, paarden, diensten, bedrijvigheid/industrie, vervoer en opslag. Figuur 76 licht de gemeenten uit waar er meer niet-agrarische bedrijvigheid is in het agrarisch gebied. In het zuiden, voornamelijk de as tussen Antwerpen en Brussel-Leuven, is de dichtheid aan niet-agrarische ondernemingen per km² agrarisch gebied beduidend hoger dan in de rest van de provincie. Hier ligt de dichtheid aan niet-agrarische ondernemingen tussen de 14,3 en 48,8 per km² agrarisch gebied. In het noorden en in het zuidoosten van de provincie Antwerpen daarentegen is de dichtheid aan niet-agrarische ondernemingen het laagst. Voor de gemeenten in deze streek zien we een dichtheid aan niet-agrarische ondernemingen tussen de 0 en 6,7 per km² agrarisch gebied. De dichtheid aan niet-agrarische ondernemingen is sterk gecorreleerd aan de dichtheid aan gebouwen zonder actieve landbouwfunctie. Zonevreemd ruimtegebruik in agrarisch gebied is een complexe problematiek: enerzijds brengt dit problemen van multifunctioneel medegebruik met zich mee (klachten over geluids- en geurhinder van landbouwactiviteiten, medegebruik van wegen, vergunningsaanvragen die stuiten op weerstand van zonevreemde omwonenden ...), anderzijds zorgt dit voor stijgende grondprijzen, waardoor het voor landbouwers steeds moeilijker wordt om landbouwgrond aan te kopen. Omgekeerd kan een verbredende landbouwer ook een negatieve impact hebben op een nabijgelegen toeristisch-recreatieve ondernemer bv. horecazaak of camping die zijn klanten ziet verdwijnen naar hoevelogies in de buurt.

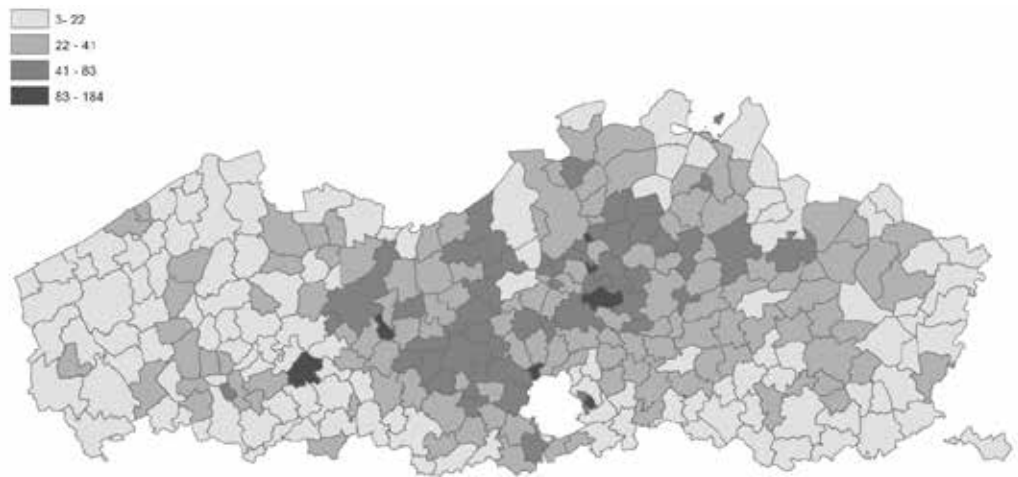
Figuur 76: dichtheid niet-agrarische ondernemingen in agrarisch gebied provincie Antwerpen ((Ruimtelijke-economische analyse van de bedrijvigheid in het agrarisch gebied van de provincie Antwerpen, ILVO)

2. Verpaarding

Ongeveer 5,1% van het Vlaamse oppervlak wordt ingenomen door paardenweides (Bomans, 2011). Daarvan ligt 84,8% in agrarisch gebied. Figuur 77 toont het aantal paarden per km² per gemeente. Hieruit blijkt duidelijk dat de verpaardingsdruk in onze provincie zeer groot is. De verpaarding creëert een bijkomende druk op de open ruimte: enerzijds zijn paardenhouders vaak kapitaalkrachtiger dan andere landbouwers. De verpaardingsdruk zorgt dus voor een stijging van de grondprijzen (vnl. in agrarisch gebied) en duwt zo de andere landbouw uit het agrarisch gebied. Anderzijds zorgt de verpaarding voor een verrommeling van het landschap: velden worden omheind, er komen schuilhokken,....dit alles kan dan weer impact hebben op de biodiversiteit van het landschap.

Figuur 77: Verpaarding in Vlaanderen: aantal paarden per km² per gemeente (Bomans)

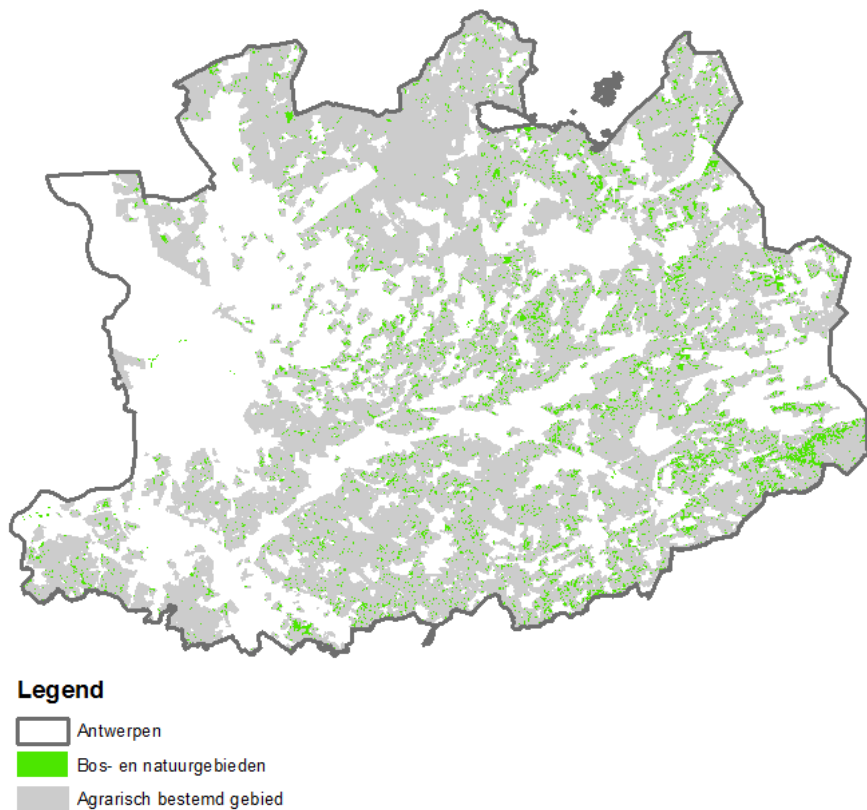

3. Verweving

70,8% van het agrarisch gebied telt een geregistreerd landbouwgebruik (ILVO, 2016, Niet-agrarisch gebruik van het agrarisch gebied in de provincie Antwerpen). De 29,2% van het agrarische bestemd gebied zonder geregistreerd landbouwgebruik blijkt in de feiten een zeer divers landgebruik te hebben: wegen (3,1% van het oppervlak), natuur en bos (9,8%), bebouwing zonder actieve landbouwfunctie (1,3%), tuinen (6,8%), niet-agrarische economische activiteiten (0,9%), weilanden voor hobbydieren (3,6%), varia, zoals kerkhoven en sportterreinen (1,5%).

Wanneer we de ligging van natuur en bos (groen) in agrarisch gebied (grijze zones) bekijken (figuur 78), zien we dat er een grote spreiding is van natuur en bos in het agrarisch gebied. In het oosten van de provincie is een duidelijke concentratie van groenstructuren zichtbaar. Deze groenstructuren kunnen gelinkt worden aan de valleigebieden. Gebieden die specifiek ingericht zijn voor agrarische activiteiten (ruilverkavelingsgebieden en landbouwontginningsgebieden) kennen een kleinere concentratie van groenelementen. Het is belangrijk om in te zetten op verweving van landbouw en natuur in de open ruimte en op zoek te gaan naar win-wins, met als gezamenlijk doel het vrijwaren van de resterende open ruimte.

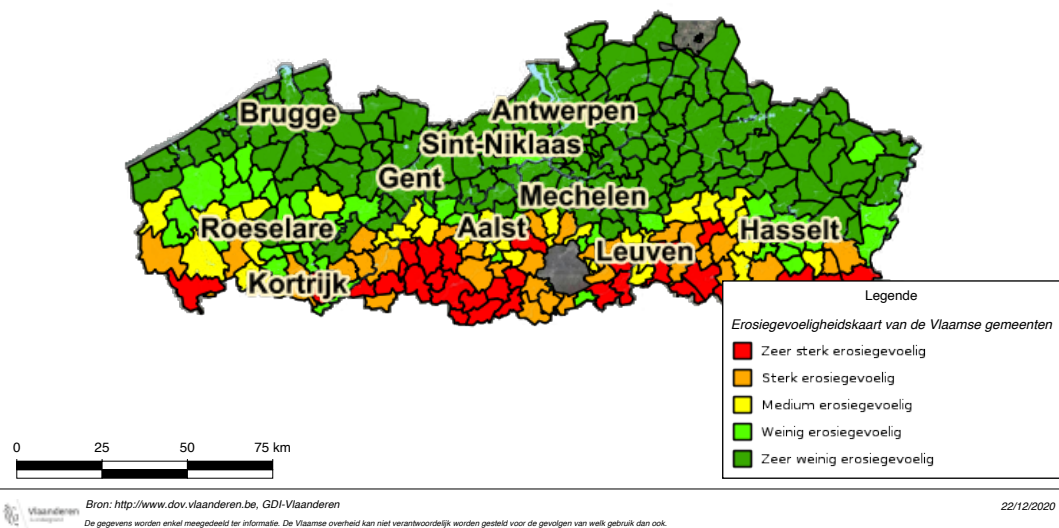
Figuur 78: Spreiding natuur en bos in agrarisch gebied in onze provincie (ILVO, 2016)

4. Milieu-uitdagingen landbouw

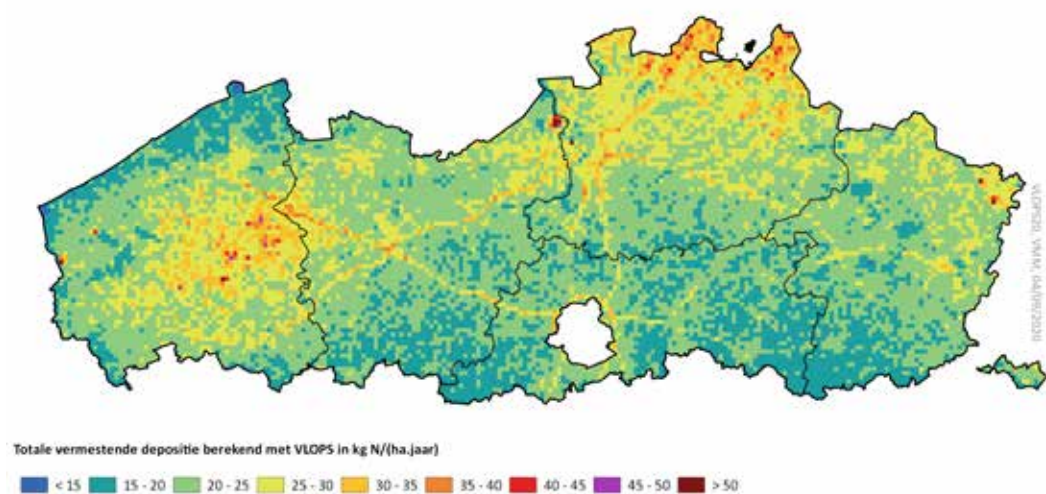
Het zuiden van Vlaanderen heeft te kampen met heel wat erosieproblemen. Op de hellende akkers in de zandleem- en leemstreek stroomt jaarlijks 1 tot 10 ton grond per hectare per jaar weg door erosie. In extreme gevallen kan dat zelfs tot 100 ton per hectare per jaar oplopen. Voor landbouwers leidt bodemerosie tot opbrengstverlies door het wegspoelen van vruchtbare grond, zaai- en plantgoed, meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen. Op lange termijn veroorzaakt bodemerosie een vermindering van de bodemkwaliteit. Ook stroomafwaarts zijn er heel wat negatieve gevolgen: waterlopen raken vervuild en straten lopen onder. In onze provincie zijn er echter geen gemeenten met een erosieproblematiek (figuur 79). De Kempen is wel gevoelig voor winderosie, door de zanderige bodems (<https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2020/05/14/kempische-grond-gevoelig-voor-winderosie/>). Om zo'n windhozen te vermijden, is het belangrijk om de grond goed af te schermen. Hagen en bomenrijen zorgen ervoor dat de wind in kracht afneemt.

Figuur 79: Erosiegevoeligheid bodems per gemeente in Vlaanderen (departement omgeving Vlaanderen)

Figuur 80 toont de stikstofdeposities in Vlaanderen ten gevolge van vermisting. Binnen Vlaanderen valt het grootste deel van de stikstofdepositie in 2017 toe te schrijven aan de sectoren landbouw (41 %) en transport (9 %). Verder was 46 % van de totale stikstofdepositie het gevolg van import. Door het effect van lokale emissiebronnen is de depositie zeer ongelijk gespreid in Vlaanderen. In 2017 situeren de hogere deposities zich voornamelijk in landbouwintensieve gebieden in West-Vlaanderen, het noorden van Antwerpen en in beperktere mate het noorden van Oost-Vlaanderen. De ecologische effecten van vermisting door stikstof zijn in Vlaanderen belangrijker geworden dan de verzurende effecten van stikstof en zwavel. Heides, schraalgraslanden en sommige bostypes zijn zeer gevoelig voor stikstofvermisting via depositie.

Figuur 80: Spreiding van de stikstofdepositie Vlaanderen (<https://www.milieurapport.be/milieu-themas/vermesting-verzuring/vermesting/stikstofdepositie>)

Er zijn dus 4 belangrijke uitdagingen voor de landbouw in de open ruimte:

- zonevreemd gebruik
- verpaarding
- verweving
- milieu-uitdagingen

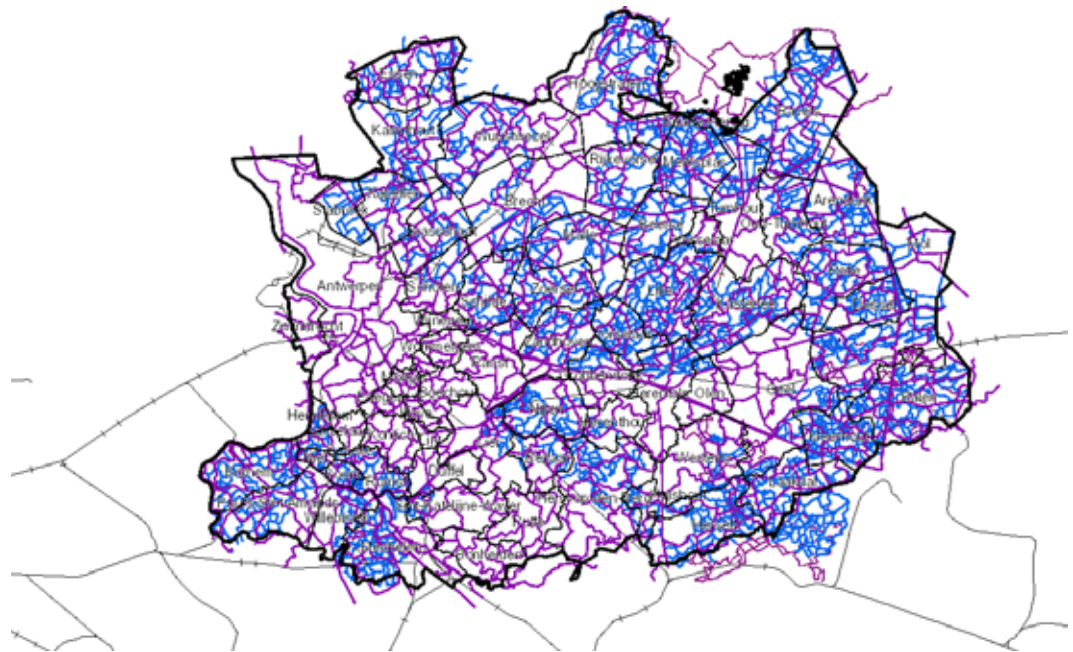
Toerisme, recreatie en vrije tijd

Verschillende elementen van toerisme, recreatie en vrije tijd werden in bovenstaande analyse reeds behandeld, zoals het gebruik van wandel- en fietsknooppunten, tewerkstelling in de horeca en recreatie en toerisme, ...

Ruimte voor recreatie en vrije tijd

Ruimte voor recreatie en vrije tijd gaat zowel over plekken als netwerken, waarbij we voor een plek denken aan belevingsplekken voor hoog- en laagdynamische recreatie zoals parken, speelnatuur, sportvelden, recreatiedomeinen ... Beide zijn evenwaardig. De bestaande netwerken zijn terug te vinden in figuur 81. De MTB-routes (mountainbike-routes) lichten in het blauw op aan de randen van onze provincie. Het fietsknooppuntennetwerk (2.811 km) is provinciedekkend (paarse lijnen). Het wandelknooppuntennetwerk (4.125 km) is niet provinciedekkend (blauwe lijnen), maar dekt de belangrijkste wandelgebieden in onze provincie. Het ruiterknooppuntennetwerk bevindt zich in onze provincie enkel in de Merode (zwarte lijnen).

Figuur 81: recreatieve netwerken in onze provincie (werkgroep recreatief medegebruik)

Figuur 82 geeft een overzicht van enkele van de belevingsplekken in onze provincie nl. de groene zones voor sport en ontspanning: provinciale groendomeinen (groene vlekken), recreatiedomeinen (blauwe vlakken), bosspeelzones (bruine vlekken) en bivakzones (groene vierkanten, o.a. in Wortel, Ravels en Arendonk). Zowel natuur en landschap, als erfgoed, zijn belangrijke publiekstrekkingen in de open ruimte. Wat betreft natuur zullen de natuurontwikkelingen in Scheldeland extra recreanten en toeristen trekken; in de Kempen zijn Kempense Meren, Grenspark/Kalmthoutse Heide, de Valleien van de Kleine en de Grote Nete en de Kolonies van Wortel en Merksplas belangrijke te ontwikkelen toeristische trekpleisters met natuurwaarde. Wat betreft erfgoed zijn kastelen en abdijen en hun domeinen belangrijke trekpleisters: de valleien van Kleine en Grote Nete verbinden nu reeds geografisch plekken met Unesco-erkenningen, de vallei van de Grote Nete (van de Merode over Ter Borght, Ter Laken en Gestel tot Lier), de ontsluiting en ontwikkeling van abdijen en hun domeinen (onder meer Postel, Tongerlo, Averbode en Westmalle in de Kempen en Bornem in Antwerps Scheldeland).

De open ruimte in onze provincie biedt dus veel mogelijkheden voor sport en ontspanning. De Kempen profileert zich dan ook bewust als een streek waar het beleven op den buiten centraal staat, met thema's als 'stoer stappen', 'avontuurlijk water', 'logeren op den buiten' en 'de pure Kempense keuken'. Ook het partnerschap van vzw de Merode profileert zich met een ambitiebeeld waarbij groen-blauwe verbindingen, ruraal ondernemerschap, rust en onthaasting centraal staan en zal zich kandidaat stellen voor een erkenning als Landschapspark. In die open ruimte is het vooral de natuur en het aanwezige erfgoed dat de toerist aantrekt, en verder ontwikkeld moet worden met het oog op meer dicht-bij-huis vakanties.

Figuur 82: Overzicht groene zones voor sport en ontspanning in provincie Antwerpen

Recreatief medegebruik is elke vorm van meervoudig ruimtegebruik waarbij één ruimtelijk geheel met verschillende functies doorweven is en waarvan toerisme en recreatie er één is. Het is het toevoegen van recreatieve belevingswaarde aan een landschap, rekening houdend met de draagkracht, dus zonder dit landschap te 'belasten'. Dit kan onder de vorm van plekken (genietplekken, landschapsbeleving, speelplekken...) of netwerken (wandelen, fietsen ...).

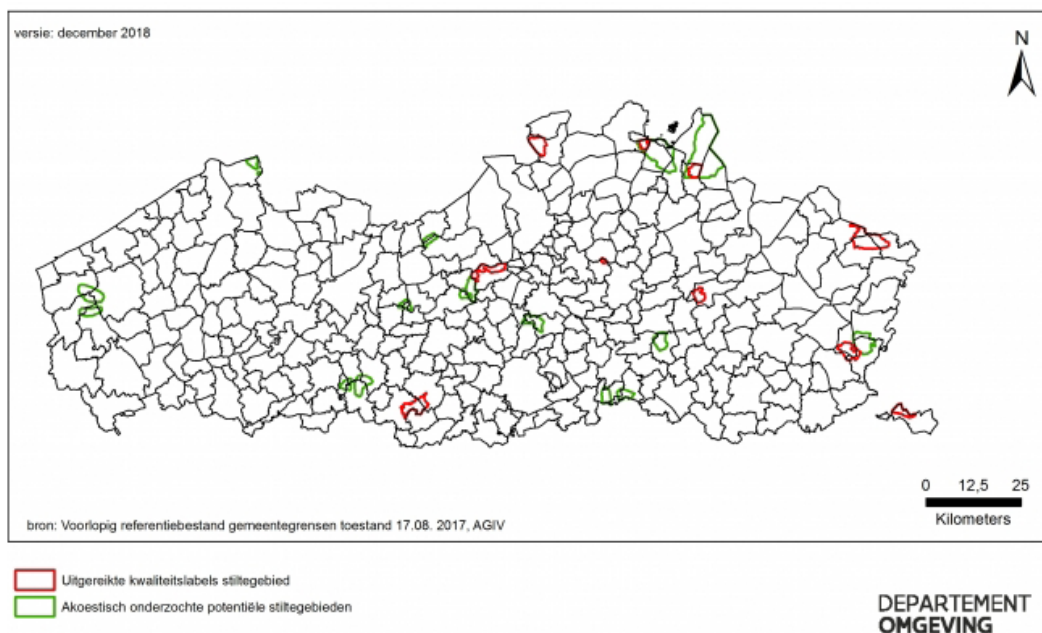

Stiltegebieden

Stiltegebieden zijn unieke gebieden waar de nood aan bescherming voortvloeit uit de eigenschap stilte en rust. Stilte betekent hier niet de totale afwezigheid van geluid maar wel een aangenaam geheel van geluiden. Een stiltegebied is dus een gebied met een goede akoestische kwaliteit. In een landelijke omgeving overheersen natuurlijke geluiden, afkomstig van zowel fauna als flora. Ook geluiden afkomstig van bewoners, bezoekers, landbouw, natuur- of bosbeheer, maken deel uit van het geluidsklimaat in een landelijk stiltegebied. Een stiltegebied kan ook in stedelijk gebied gelegen zijn.

Onze provincie kent 5 erkende stiltegebieden (figuur 83): Schelde-oevers Bornem, De Liere-man in Oud-Turnhout, de Kalmthoutse Heide in Kalmthout, Gestel (Berlaar) en Wortel Kolonie in Hoogstraten. Al deze gebieden zijn gelegen op het platteland.

Figuur 83: Stiltegebieden in Vlaanderen (Departement Omgeving Vlaanderen)

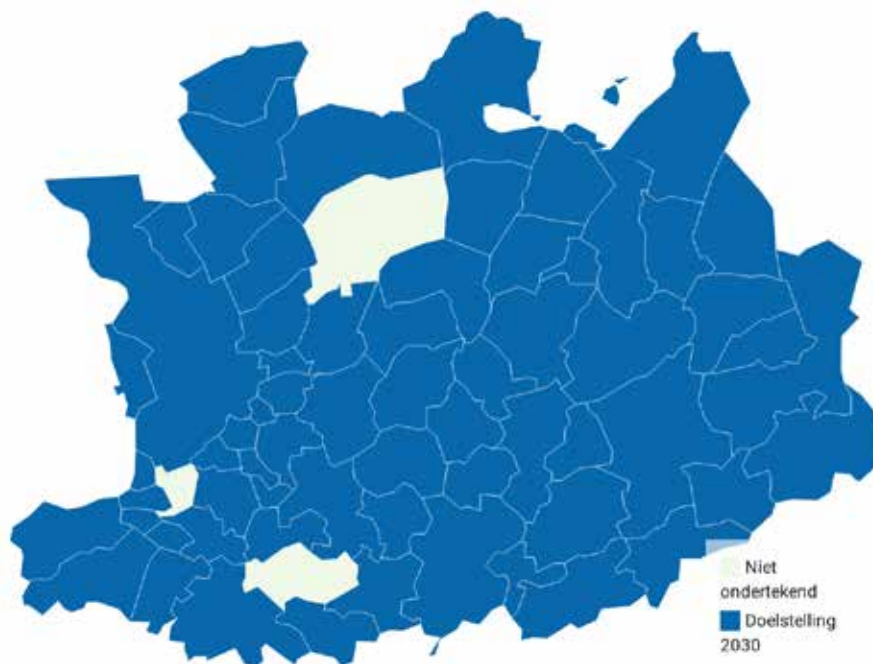

Klimaat

De doelstellingen voor het lokaal klimaatbeleid worden aangestuurd door het Burgemeestersconvenant voor Klimaat en Energie. Lokale besturen engageren zich in dit convenant om de uitstoot van klimaatopwarmende broeikasgassen in hun gemeente versneld af te bouwen (mitigatie), het grondgebied voor te bereiden op toenemende hitte, droogte en wateroverlast (adaptatie) en iedereen toegang te geven tot een betrouwbare, duurzame en betaalbare energievoorziening. Het tussentijdse doel om de uitstoot van broeikasgassen tegen 2020 met 20% te verminderen zal niet gehaald worden in de meeste gemeenten. Tussen 2011 en 2018 daalde de uitstoot slechts met gemiddeld 2,3% in de provincie Antwerpen. Tegen 2030 proberen ondertekenaars van het vernieuwde convenant om de uitstoot van broeikasgassen met maar liefst 40% te verminderen. 45 van de 69 gemeenten (de blauwe gemeenten in figuur 84) verhoogden hun klimaatambitie al. Ze worden hierin ondersteund door de provincie en de drie streekintercommunales. Vanaf 2021 treedt het nieuwe, geïntegreerd provinciaal klimaatplan in werking dat de oudere provinciale plannen voor mitigatie en adaptatie vervangt. Dit plan neemt de doelstellingen van het Burgemeestersconvenant over en zet de provinciale bijdrage hieraan centraal.

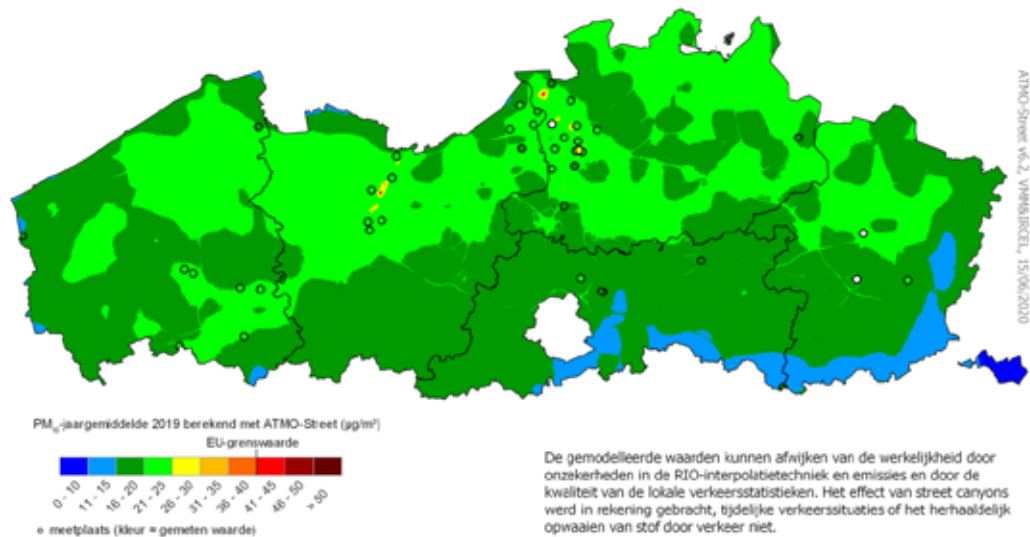
Figuur 84: Overzicht van de gemeenten die het burgemeestersconvenant ondertekenden

Map: DMN • Created with Delatwrapper

Figuur 85 geeft de fijnstofconcentraties t.o.v. de EU-drempel. Er worden vooral hoge fijnstofconcentraties gemeten rond de stad Antwerpen. Primaire PM10-stofdeeltjes worden rechtstreeks uitgestoten in de lucht door voornamelijk huishoudens (houtstook), verkeer, industrie en land- en tuinbouw. Daarnaast kan er ook secundair stof gevormd worden uit voorloperstoffen. Samen resulteren ze in een bepaalde concentratie van PM10-deeltjes in de lucht. Een gedeelte van de PM10-deeltjes in Vlaanderen is afkomstig van het buitenland, want fijn stof kan zich over lange afstanden verplaatsen. Het inademen van PM10-deeltjes kan schade toebrengen aan de gezondheid (o.a. ademhalingsmoeilijkheden). Fijn stof kan zelfs leiden tot kanker. Fijn stof kan ook een rol spelen in de klimaatverandering: naargelang de samenstelling kan het zowel voor afkoeling als voor opwarming zorgen. Fijn stof veroorzaakt ook verzurende en vermistende depositie.

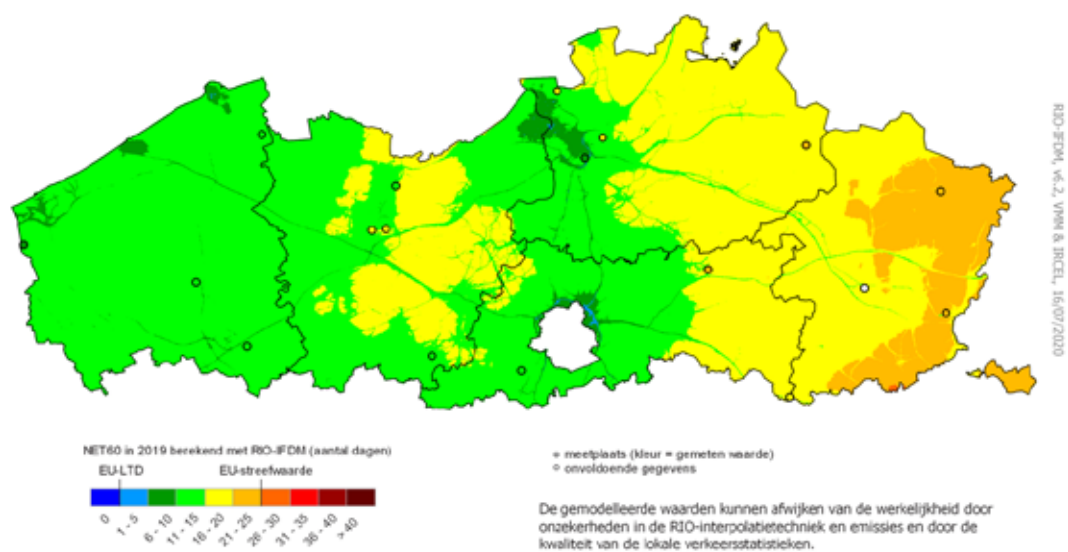
Figuur 85: Fijn stof concentraties t.o.v. EU-drempel (<https://www.milieurapport.be/milieuthemas/luchtkwaliteit#toc-definition>)

Figuur 86 geeft de ozonconcentraties weer. Te hoge ozonconcentraties komen voornamelijk voor op zonnige, (zeer) warme dagen met weinig wind. Ozon wordt niet rechtstreeks uitgestoten, maar ontstaat uit een reactie van ozonvormende stoffen, voornamelijk stikstofoxiden (NO_x) en vluchtige organische stoffen (VOS), onder invloed van zonlicht. Door zijn sterk oxiderend vermogen is ozon schadelijk voor mensen, dieren, planten en materialen. De mate waarin gezondheidseffecten (o.a. ademhalingsproblemen) optreden, hangt af van de ozonconcentratie in de omgevingslucht, de blootstellingsduur, de gevoeligheid van de blootgestelde personen en hun activiteitsniveau. Ozon speelt ook een rol in de klimaatverandering: het wordt beschouwd als het derde belangrijkste broeikasgas, na antropogene koolstofdioxide (CO₂) en methaan (CH₄).

De warme zomer van 2018 heeft de ozonconcentraties de hoogte in gejaagd. Figuur 86 toont dat de hoogste 8-uurgemiddelde ozonconcentratie overal in Vlaanderen de Europese langetermijndoelstelling van 120 µg/m³ overschreed. Er is een duidelijke west-oost-gradiënt zichtbaar: het aantal overschrijdingsdagen varieerde van 9 in het westen tot 47 in het oosten. De lagere waarden in het westen zijn te danken aan het verkoelende effect van de zee en de atmosferische verdunningsprocessen die er plaatsvinden dankzij de land- en zeebries. Daarnaast zijn de temperaturen in het oosten over het algemeen hoger omwille van de zandgrond.

Figuur 86: Ozonconcentraties 2018 (<https://www.milieurapport.be/milieuthemas/luchtkwaliteit#-toc-definition>)

4. EVALUATIE PLATTELANDSONTWIKKELINGS-PROGRAMMA III (PDPOIII)

In bijlage 4 worden 2 tabellen meegegeven van alle projecten die tot nu toe werden goedgekeurd binnen het Programma voor PlattelandsOntwikkeling (PDPOIII, 2014-2020):

- **Maatregel OmgevingsKwaliteit en Platteland Plus**
- **Maatregel LEADER**

MAATREGEL OMGEVINGSKWALITEIT

De analyse behelst de budgetjaren 2015 t.e.m. 2019 en een deel van budgetjaar 2020 (een resterend deel moet op het moment van schrijven nog toegekend worden). In totaal werden 40 projecten goedgekeurd voor een totale cofinanciering van €3.923.454. OmgevingsKwaliteit zijn dienstverleningsprojecten met agrarische focus en investeringsprojecten met agrarische focus of dorpskernvernieuwingsprojecten in de echte plattelandsgemeenten van onze provincie (figuur 2); het Provinciaal PlattelandsOntwikkelingsPlan (PPOP) geeft een provinciale vertaling aan de Vlaamse prioriteiten uit het ProgrammaDocument voor PlattelandsOntwikkeling (PDPO). Veruit de meeste projecten werden ingediend en goedgekeurd onder het thema streekidentiteit, gezien dit ook het meest brede thema is uit het PPOP, met o.a. subthema's rond toerisme, erfgoed, verbreding, korte keten en duurzame energie. De meeste goedgekeurde projecten vallen onder dit laatste subthema, en dan nog meer specifiek onder de doelstelling agrobiodiversiteit, met projecten van de Regionale Landschappen rond ecologisch beheer van landbouwgebied, projecten aanvullend op investeringsprojecten uit de Vlaamse oproep Water-Land-Schap en projecten die landbouwers de weg moeten wijzen naar beheerovereenkomsten en andere agrobiodiversiteitsmaatregelen (bv. Looboeren van BoerenNatuur Vlaanderen vzw en Dorp van de 7 Netten van Hooibeekhoeve). Verder werden verschillende dossiers goedgekeurd rond korte keten en verbreding in het algemeen, zowel vanuit gebiedsgerichte projecten van de provincie (ARO, de Zuidrand), als in het algemeen landbouwers de weg wijzen naar verbredingsmogelijkheden (Burende Boeren, Ondernemerscoach ...). In deze dossiers zit vaak ook een ondersteuning van lokale besturen. Verder waren er 4 dossiers rond landbouweducatie, waarvan 3 gericht op scholen (Agrostem op middelbare scholieren, Barrelhoeve Bornem op kleuters en Boerderleren op lagere schoolkinderen) en 1 op het brede publiek (Topboeren, RTV).

Binnen het thema leefbare dorpen werden 4 dorpskernvernieuwingen met voorafgaand participatietraject goedgekeurd: in Oosterlo (Geel), Herselt, Meerle (Hoogstraten) en Oosthoven (Oud-Turnhout).

Binnen het thema kwetsbare groepen werden enkele dossiers goedgekeurd rond Groene Zorg en landbouwgerelateerde sociale economie: Klein Postel, Met zorg gemaakt, Vriendenbos en vrijwilligersnetwerk Groene Zorg. 1 dossier zet ook specifiek in op de huisvesting van seizoenarbeiders en de ondersteuning van lokale besturen en landbouwers in deze problematiek.

Binnen het thema open ruimte werden 3 dossiers goedgekeurd: agrarisch hergebruik van landbouwinfrastructuur, paard en landschap en mooi glaslandschap. De 2 laatste moeten zorgen voor de landschappelijke integratie van respectievelijk paardenhouders en -weides en glastuinbouwbedrijven.

Om de impact van deze projecten in kaart te brengen kijken we eerst naar de eigen indicatoren van deze projecten. Bij indiening moet elk project minimaal 3 eigen indicatoren opgeven, die de impact van het project aantonen. Verderop kijken we dan op een geaggregeerd niveau naar enkele verplichte indicatoren, die alle projecten moeten opgeven.

De 7 goedgekeurde projecten in OKW door investeringen in 2015 zijn allemaal afgerond. De 3 goedgekeurde investeringsprojecten Klein Postel, Paardenstal met Unesco draagvlak en Beschermd landschap

met klasse slaagden alle 3 in hun opzet. De parking in Merksplas Kolonie wordt gebruikt door bezoekers en maakt het gebied beter toegankelijk. De paardenstal in Merksplas Kolonie zal gaan fungeren als fietsverhuurpunt met sociale economie (reeds 2VTE tewerkgesteld). In Klein Postel ontvangt men mindervaliden om samen met hen de miniatuurpaardjes te verzorgen. Ook de 4 dienstverleningsprojecten boeken resultaat. In Burende Boeren maakte RURANT vzw 10 lokale voedselstrategieën voor de participerende gemeenten en een kruispuntendatabank met alle aanwezige landbouwers in het gebied; Igemo organiseerde 5 buur-boer events (8 vooropgesteld). In Looboeren wenste BoerenNatuur Vlaanderen vzw een agrobeheergroep op te richten in de Merode. Dit is niet gelukt. Wel werd samen met landbouwers nagedacht om een groter landbouwverhaal te schrijven dat uitmondde in het Interreg-dossier Fabulous Farmers. In Dorp van de 7 Netten ontwikkelde de Hooibeekhoeve een kosten-baten model voor agrobeheermaatregelen, dat gebruikt wordt voor advisering van landbouwers en nog steeds verfijnd wordt. In Paard en Landschap begeleidden de Regionale Landschappen 24 paardenhouders (waarvan 10 landbouwers) in de landschappelijke inkleding van hun paardenweides en -gebouwen, en werden bijkomend nog 125 adviezen geformuleerd.

De 6 projecten goedgekeurd onder OKW door samenwerking in 2016 zijn afgerond. De Belevrij betrok 19 plattelandsondernemers in 14 netwerkmomenten om nieuwe bedrijfsplannen rond de verbreding van hun activiteiten en ondernemerschap

op het platteland te ontwikkelen. Met het Agro-Energie-Netwerk wilde RURANT vzw vanuit een breed samenwerkingsverband de landbouwers in de Noorderkempen sensibiliseren en aanzetten tot het nemen van laagdrempelige energiemaatregelen. Hier toe werden 20 energiescans, 10 warmtescans gedaan, 7 energiegroepen opgericht en 5 energie-avonden gehouden. Partner IOK zorgde voor de beleidsverankering bij de lokale besturen. Het project Bos en boer, een goede buur, een samenwerkingsverband tussen Bosgroep Kempen Noord en Regionaal Landschap Kleine en Grote Nete, zorgde voor 831 m bosrand. Via het project 'Lokaal voedsel op gedeelde grond' dacht de Landgenoten na over nieuwe modellen van landeigendom in functie van landbouw, werden vragers en aanbieders van gronden samengebracht, en werd alles concreet gemaakt voor een case in Wijnegem. In Zot van Patrijs ging de Hubertusvereniging vzw aan de slag om de populatie van patrijzen en ander wild te verhogen door maatregelen op landbouwpercelen. Zo werden 10 landbouwbedrijven faunavriendelijk vergroend en werd op 30 bedrijven faunavriendelijk gemaaid. Op deze manier werd het oppervlak faunavriendelijk habitat met 30% verhoogd. Het Proefstation voor de Groenteteelt (PSKW) zorgde samen met partners in het project Mooi Glaslandschap voor de begeleiding van 10 pilootbedrijven naar alternatieve teelten onder glas, en werden publieksevenementen rond glastuinbouw georganiseerd.

In 2017 en 2018 werden in totaal 4 projecten onder OKW door investeringen goedgekeurd. Vzw Huis Perrekes realiseerde een publieke ruimte aan de uitbreiding van hun zorginstelling, midden in het centrum van Oosterlo. Het project 'agrarisch hergebruik van landbouwinfrastructuur' is in zijn eindfase: een inventarisatie en visievorming werd gedaan voor de deelnemende gemeenten, alsook een erfgoedtoets. De resultaten en het ontwikkelde instrumentarium werden toegelicht aan geïnteresseerde lokale besturen in het najaar 2020. In Herselt werd een speeltuin gerealiseerd aan De Mixx, als toegangspoort naar de Merode, en in par-

ticipatie met de lokale bevolking. De realisatie van een landbouw-educatieve poort in Wortel Kolonie werd stopgezet na goedkeuring.

Van de 5 dossiers goedgekeurd onder OKW door samenwerking in 2017 zijn er nog 4 lopende. De gemeente Bornem realiseerde aan de Barelhoeve een vernieuwde landbouw-educatieve route voor kleuters, waar 250 kinderen/dag ontvangen worden. De nog lopende dossiers zijn alle in een eindfase. Van de 6 dossiers goedgekeurd in 2018, werd al 1 dossier afgerond, nl. Topboeren van RTV, waarin een reeks van 7 Topboeren werd gemaakt en uitgezonden op RTV. Het geheel werd ondersteund door een website met meer achtergrondinformatie. De dossiers 2019 en 2020 zijn nog in opstart.

Een promotor moet bij indiening van een project een aantal verplichte indicatoren opgeven nl. hoeveel mensen worden bereikt met het project – hoeveel tijdelijke jobs worden direct gegenereerd door het project – hoeveel vaste jobs worden direct gegenereerd door het project – hoeveel landbouwers worden direct en indirect bereikt (enkel van belang voor projecten met agrarische focus). De verplichte indicatoren worden door elke promotor anders ingevuld en geïnterpreteerd: soms heel ruim bv. iedereen die in de loop van de projectperiode over het project heeft gehoord, soms heel eng bv. aantal landbouwers dat effectief meer-inkomsten heeft door het project.

Tabel 87 laat de impact zien van alle goedgekeurde projecten onder de maatregel Omgevingskwaliteit door samenwerking en investeringen. In totaal zullen deze projecten 1,5 miljoen mensen bereiken, en 2.275 direct affecteren. Bovendien zorgen deze projecten voor een extra tijdelijke tewerkstelling van 99 tijdelijke VTE en 215 permanente VTE. Om na te gaan of deze impact effectief gerealiseerd werd, kunnen we enkel kijken naar de reeds afgeronde projecten. Tabel 88 maakt de vergelijking tussen de vooropgestelde indicatoren van de afgeronde projecten en in hoeverre de indicatoren effectief bereikt werden. Wat betreft

aantal bereikte mensen en aantal landbouwers direct bereikt, was er duidelijk een overschatting in de gerealiseerde projecten. Klein Postel, het kosten-baten model van de Hooibeekhoeve, De Landgenoten en de landbouw-educatieve route in Bornem bereikten minder mensen dan initieel vooropgesteld. Landgenoten, kosten-batenmodel Hooibeekhoeve en Koplopers ARO bereikten minder landbouwers direct dan initieel vooropgesteld.

Figuur 87: Impact goedgekeurde projecten maatregel Omgevingskwaliteit volgens verplichte indicatoren

Aantal bereikte mensen	Aantal tijdelijke VTE	Aantal permanente VTE	Aantal landbouwers direct bereikt	Aantal landbouwers indirect bereikt
1.419.686	99,41	215	2.275	27.506

Figuur 88: Effectiviteit afgeronde projecten maatregel Omgevingskwaliteit volgens verplichte indicatoren

	Aantal bereikte mensen	Aantal tijdelijke VTE	Aantal permanente VTE	Aantal landbouwers direct bereikt	Aantal landbouwers indirect bereikt
Vooropgesteld	126.321	35,88	98,75	1.114	9.258
Bereikt	53.367	32,4	94,75	494	16.125
Percentage bereikt	42,25	90,3	95,95	44,34	174,17

Tabel 89 geeft per inhoudelijke maatregel aan wat de tot hiertoe gerealiseerde impact is van alle projecten, goedgekeurd onder dat thema (bereikte indicator/aantal projecten), dit om na te gaan of een bepaalde maatregel meer impact heeft op een indicator dan een andere maatregel. Per project bereiken projecten onder het thema open ruimte de meeste mensen. De 2 projecten, lopende onder dit thema, zijn provinciedekkend, wat het grote bereik kan verklaren, en meteen ook verklaart waarom hier het grootste aantal landbouwers bereikt worden direct en indirect. Projecten onder leefbare dorpen zorgen voor de hoogste tijdelijke tewerkstelling: logisch, gezien het hier vaak gaat over grotere investeringsprojecten, waar veel tijdelijke tewerkstelling bij komt kijken. Permanente tewerkstelling wordt vnl. gecreëerd door projecten onder streekidentiteit. Het gaat hier dan vaak om bijkomende tewerkstelling op landbouwbedrijven door verbredingsactiviteiten.

Figuur 89: Indicator bereikt alle projecten per maatregel en per project

	Streekidentiteit (32)	Open ruimte (2)	Kwetsbare groepen (3)	Leefbare dorpen (4)
Aantal mensen	20.745	27.012	120	2.450
Tijdelijke tewerkstelling	1,72	1,5	1,33	9,25
Permanente tewerkstelling	3,43	0	0,33	0,19
Aantal landbouwers direct bereikt	29	248	8	1
Aantal landbouwers indirect bereikt	669	1.378	188	0

MAATREGEL PLATTELAND PLUS

In Platteland Plus werden van 2015 t.e.m. 2019 28 projecten goedgekeurd voor een totale cofinanciering van ongeveer €2.000.000. Ook voor Platteland Plus vormt het Provinciaal PlattelandsOntwikkelingsPlan het kader; Platteland Plus zet in op niet-agrarische projecten en investeringsprojecten in de andere gemeenten dan de plattelandsgemeenten in onze provincie en is daardoor aanvullend qua inhoud en geografische afbakening op OmgevingsKwaliteit.

In Platteland Plus zijn er 2 populaire thema's: streekidentiteit en dan - vooral de subthema's erfgoed en basiskwaliteiten op het platteland, en dorpen. Onder streekidentiteit subthema erfgoed worden kerkendossiers goedgekeurd (Mol-Donk, Vosselaar) en herstel van beeldbepalende erfgoedelementen (Beddermolen, Sint-Bernardusabdij, Mariadomein Brasschaat). Onder het subthema basiskwaliteiten op het platteland lopen enkele dossiers die omgaan met het thema open ruimte: Kempens Open Ruimte Platform, Kansenkavels (over open ruimte verbindingen in dorpen) en Loket Onderhoud Buitengebied, over het onderhoud van landschappelijke infrastructuur in de open ruimte, alsook Visitor Giving, de ontwikkeling van een alternatief financieringsmodel voor een streek. Daarnaast loopt hier ook het dossier buurtbossen, om samen

met de buurt een bos in te richten en open te stellen voor de buurt.

Onder het thema dorpen worden vooral participatietrajecten in en rond dorpen goedgekeurd: veerkrachtige dorpen, kerk als nieuw dorpsknooppunt, vergroen je voortuin, buurtplek de Korf (concreet participatietraject in Heist-op-den-Berg).

Om de impact van deze projecten in kaart te brengen kijken we opnieuw eerst naar de eigen indicatoren van deze projecten. Verderop kijken we dan op een geaggregeerd niveau naar de verplichte indicatoren.

De 6 goedgekeurde P+ dossiers 2015 zijn alle afgerond. In Boechout realiseerde KINA pv een crisisopvang op een voormalige boerderij, waar 10 cliënten kunnen worden opgevangen. Met Vallei in verandering wou het Innovatiesteunpunt op zoek gaan naar verbredingsmogelijkheden voor landbouwers in de gewijzigde ruimtelijke context van Graafweide-Schupleer. 15 van de 21 getroffen landbouwers participeerden in het project en kregen een bedrijfseconomische analyse van de verbredingsmogelijkheden. Met 'De Warme Tuin' wilde Landelijke Gilden vzw 10 tuinen binnen de muren van zorginstellingen realiseren, wat ook gebeurde. In Visitor giving werd samen met 29 ondernemers (meer dan de vooropgestelde 15) van het Merode-gebied en het gebied van de kolonies een 'visitor pay back' systeem opgezet: bezoekers betalen

een extraatje voor de schapenbegrazing in de kolonies en de vlinders in de Merode. Met 'de Beddermolen ingebed' zorgde Kempens Landschap voor de restauratie van het bakhuisje aan de Beddermolen. Er werd ook een samenwerking gestart met de lokale Landelijke Gilden om jaarlijks graan in te zaaien en te oogsten, dat dan gemalen kan worden in de molen. Via 'Alternatief logeren op het platteland' werkten 4 rurale ondernemers een alternatief logiesaanbod uit.

De 6 goedgekeurde P+ dossiers 2016 zijn alle afgerond. Via Buurtbossen legde de Bosgroep Kempen Noord 4 buurtbossen aan, samen met 95 enthousiaste vrijwilligers. Dezelfde Bosgroep experimenteerde in een 2^e P+-project met niet-houtige bosproducten en slaagde er zo in 4 van deze producten te vermarkten (berkensap, zwammen, naalden en Zweedse vuurtjes). Kempens Landschap organiseerde in Hemiksem een participatietraject met 61 deelnemers rond het abdijpark, met een landschapsplan en brug als resultaat. Via i-Landschap dachten de Regionale Landschappen een structuur uit om gemeenten te ondersteunen in het onderhoud van kleine landschapselementen in het buitengebied. 11 gemeenten namen hieraan deel en 4 organisaties werden betrokken om de landschapswerken uit te voeren. Het uniek Maria-domein in Brasschaat kreeg een totale make-over, waardoor het nu toegankelijk is voor passanten en bezoekers. Bovendien is het een eerste stap in de verdere ontwikkeling van dit gebied. Met Vergroen je Voortuin organiseerde Innovatiesteunpunt vzw samen met Regionaal Landschap Rivierenland wedstrijden voor 'groene' voortuinen in 4 gemeenten (Willebroek, Heist-op-den-Berg, Duffel en Boechout), waarbij 19 tuinen werden vergroend en 4 collectieve voortuinen werden gerealiseerd.

Van de 8 projecten goedgekeurd in 2017 is er nog maar 1 afgerond, nl. Foodsavers van Kringwinkel Zuiderkempen. Ze zorgden voor de verwerking van 19,5 ton aan voedseloverschotten in een distributiecentrum, richtten een sociale bistro op in 1 van de dorpen van Heist-op-den-Berg met 140 personen per maaltijd. Verder experimenteerden ze ook met het model van de sociale kruidenier in Vorselaar. Alle andere dossiers zijn nog lopende.

Een promotor van een P+-project moet slechts 1 verplichte indicator opgeven nl. hoeveel mensen worden bereikt met het project. Ook hier wordt deze indicator door verschillende promotoren op verschillende manieren geïnterpreteerd. Alle lopende en afgeronde P+-projecten zullen samen 990.420 mensen bereiken, als ze hun doelstelling realiseren. Uiteraard zitten hier dubbels tussen. Als we enkel naar de afgeronde projecten kijken, bereiken die 80.770 van de vooropgestelde 351.988 mensen. Dit heeft vooral te maken met het project Foodsavers dat initieel het aantal te bereiken mensen had ingeschat als alle inwoners van werkingsgebied de Zuiderkempen, en in de realisatie enkel de effectief bereikte mensen via sociale restaurants en kruideniers heeft geteld.

Tabel 90 geeft per inhoudelijke maatregel aan wat de tot hiertoe gerealiseerde impact is in het vooropgestelde aantal te bereiken mensen. De projecten onder het thema leefbare dorpen bereiken het grootst aantal mensen. Het gaat hier vaak om provinciedekkende projecten met verschillende participatietrajecten. Ook de meer toeristisch-recreatieve projecten, die vooral vallen onder de thema's trage wegen en streekidentiteit bereiken per project veel mensen. Enkel het thema kwetsbare groepen zorgt voor een laag aantal bereikte mensen. Dit heeft er vooral mee te maken dat het dossier zorgbossen deze indicator niet heeft ingevuld. En het 2^e dossier, crisisopvang KINA, zorgt voor het huisvesten van 11 cliënten in een crisissituatie.

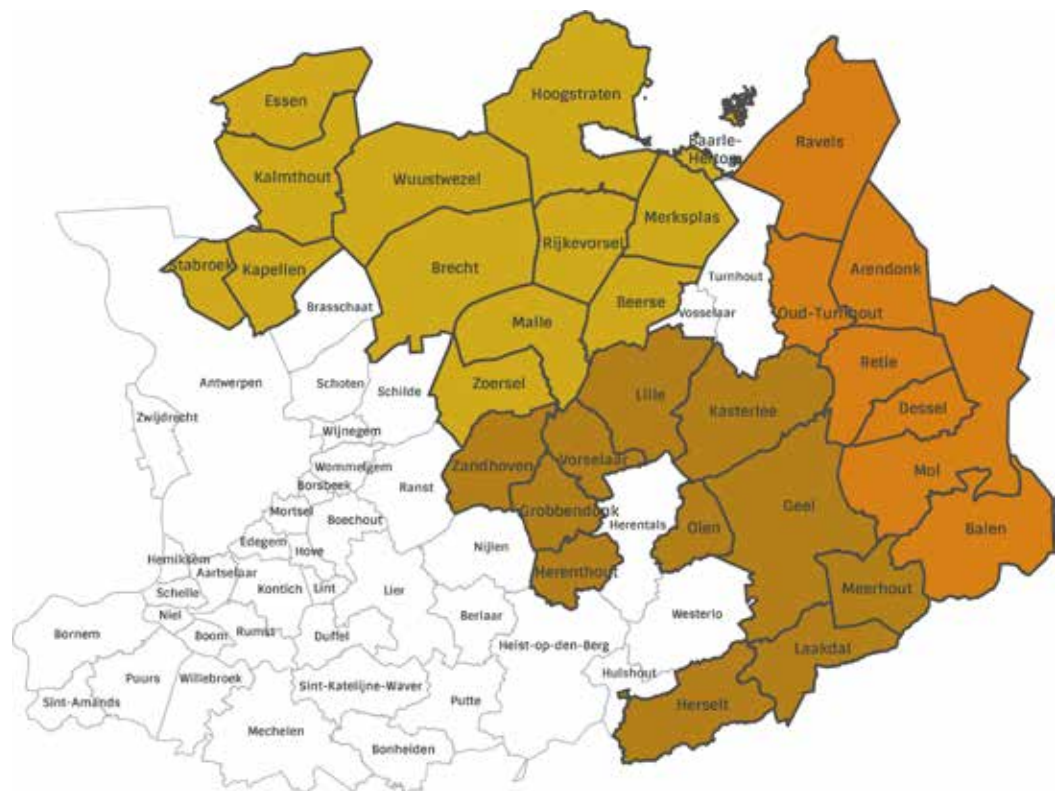
Figuur 90: Indicator te bereiken aantal mensen per maatregel

	Streekidentiteit (14)	Open ruimte (1)	Kwetsbare groepen (2)	Leefbare dorpen (10)	Trage wegen (1)
Aantal mensen	32.805	11.020	6	50.527	25.000

MAATREGEL LEADER

Onze provincie telt 3 LEADER gebieden: LEADER Kempen Oost, LEADER Kempen Zuid en LEADER MarkAante Kempen + (figuur 91). Elk LEADER-gebied heeft aan het begin van de programmaperiode een inhoudelijk kader voor de indiening en goedkeuring van projecten opgemaakt: de Lokale Ontwikkelingsstrategie. Hierbij werden 3 thema's uit een lijst van 15, aangereikt door Vlaanderen, gekozen. Deze 3 thema's werden dan door elk LEADER-gebied verder uitgewerkt in sub-thema's. Ook in LEADER is er nog 1 oproep lopende, waarvan de cijfers niet meegenomen kunnen worden in de analyse.

Figuur 91: LEADER gebieden provincie Antwerpen (lichtbruin MAK+, oranje LEADER Kempen Oost, bruin LEADER Kempen Zuid)

LEADER MarkAante Kempen +

In LEADER MAK+ werden in totaal 33 projecten goedgekeurd voor een totale cofinanciering van ongeveer €1.212.000. De 3 gekozen thema's zijn ongeveer even populair. Onder het thema landbouw- en natuureducatie worden in totaal 12 projecten goedgekeurd, waaronder de meeste onder het sub-thema 'innovatieve vormen van landbouw- en natuureducatie, gericht op scholen', met o.a. projecten rond verkeersveiligheid op het platteland en specifieke streekeigen elementen in het platteland: Lindeboom in Zoersel, toeristische onthaalpoorten in het land van Playsantiën, het domein van de Paters redemptoristen in Essen. 't Pleckske krijgt een aantal dossiers goedgekeurd onder het sub-thema 'landbouw als belangrijke economische sector in de regio in de kijker zetten'. Rond het thema open ruimte wordt er vooral gewerkt rond de sub-thema's landschapsherstel (vennen, de Merel, fruitbomen, landschappelijke integratie via tool 'van tuin tot erf naar landschap') en open ruimte educatie: rond de landbouwkolonies in Merksplas en Wortel, landschap in het algemeen. Onder het thema plattelandsarmoede is het sub-thema outreaching het populairst, met projecten in Beerse, Kalmthout en Merksplas, alsook een continuering van het buddy-project van Armen Tekort vzw op het platteland.

De 7 goedgekeurde dossiers op budget 2015 zijn alle afgerond. Met 'verkeersveiligheid op den buiten' heeft de gemeente Wuustwezel haar inwoners en vooral de schoolgaande jeugd gesensibiliseerd rond de gevaren van grote landbouwvoertuigen. Hiertoe werden verschillende informatieve en ludieke momenten georganiseerd en ook folders en een kwartetspel ontwikkeld. Er werden op deze manier 8 lagere scholen en 15 fietsverenigingen bereikt. In 'Van tuin tot erf' ontwikkelde het Regionaal Landschap de Voorkempen een tool-box met een brochure voor het brede publiek en een digitaal loket Modelerven voor actieve landbouwers en eigenaars van landelijke woningen. Er werden, gespreid over de 4 participerende gemeenten, 14 kijkerven gerealiseerd (vooropgesteld 16). Via Waddisda organiseerde RURANT vzw 2 campagnes rond landbouwvoertuigen op lijnbussen in de Noorderkempen. Via 'vlucht doorheen de kolonies' ontwikkelde Kempens Landschap vzw een virtuele toer van Merksplas Kolonie. De virtuele toer kan bekeken worden in het bezoekerscentrum van Merksplas Kolonie. Met 'sst...de lindeboom vertelt' zorgde Toerisme Zoersel voor een natuur -en landbouweducatief verhaal in het paviljoen van Zoersel. Er werden reeds 20 klassen bereikt en 90 groepen ontvangen. 'De bodem als kapitaal' zorgde voor een poldermobiel, die minstens 20 evenementen aandeed. Verder werden verschillende quick-wins opgestart en werd een LAB vergroening voor jonge en actieve landbouwers georganiseerd. Samen met de lagere school Essen herstelde Kempens Landschap de historische moestuin van de paters Redemptoristen in Essen via het project 'Groenten uit Essen'. In Zoersel werd de Netzak, een sociale kruidenier, opgestart. Wekelijks komen er minstens 25 mensen soep eten in de soep-bar. Zo'n 82 gezinnen doen beroep op de Netzak voor hun gezinsinkopen (vooropgesteld 40). Via Maatjes in de zorg leerde het OCMW van Beerse werken met ervaringsdeskundigen in hun beleid.

Van de 7 dossiers goedgekeurd in 2016 in MAK+, werd er 1 stopgezet, nl. educatie belevingskwekerij van Romberama nv. Plantentuin de Kleine Boerderij realiseerde een demotuin rond klein-fruit, die op 30 juli 2017 officieel werd geopend. Daarna werd een cursus gestart. Via 'schoolreis door de tijd' ontwikkelde Kempens Landschap een lessenspakket voor het 5^e en 6^e middelbaar. Het Gevolg vzw organiseerde een voorstelling met kansengroepen in Beerse rond landbouw. Met 'buurten voor mekaar' werden in Kalmthout 11 vrijwilligers bereikt en 173 ouderen. Het project 'ik zie ik zie' van RLVK zorgde voor 11 bijkomende educatieve acties voor scholen en de opleiding van 6 begeleiders. Met 'waddisda op het veld' plaatste Pleckske vzw 36 infoborden op landbouwvelden, ondersteund door een digitale communicatie.

Van de 5 dossiers goedgekeurd in 2017, werd 1 dossier niet opgestart: 'bovenlokaal openbaar vervoer' van gemeente Kalmthout. 2 dossiers zijn al afgerond. Landelijke Gilden Zoersel realiseerde een wandel- en fietslus in het landbouwthema in Zoersel, waarrond 5 events werden georganiseerd, en waarin 4 scholen betrokken werden. Met het project 'Alleen Overleven' wou de gemeente Merksplas nagaan hoe ze de alleenstaanden in de gemeente beter kon ondersteunen: er werd 1 onderzoeksrapport met beleidsadviezen opgeleverd, 20 vrijwilligers voor buddy-werking gevonden en een website voor de doelgroep ontwikkeld.

Tabel 92 laat de impact zien van alle goedgekeurde projecten in LEADER Kempen MAK+. In totaal zullen deze projecten 697.247 mensen bereiken, waarvan 251 landbouwers direct en 2.381 landbouwers indirect. Bovendien zorgen deze projecten voor een extra tijdelijke tewerkstelling van 23,35 tijdelijke VTE en 23,2 permanente VTE. Om na te gaan of deze impact effectief gerealiseerd werd, kunnen we enkel kijken naar de reeds afgeronde projecten. Tabel 93 maakt de vergelijking tussen de vooropgestelde indicatoren van de afgeronde projecten en in hoeverre de indicatoren effectief bereikt werden. Enkel het aantal vooropgestelde indirect te bereiken landbouwers wordt effectief bereikt; alle ander verplichte vooropgestelde indicatoren worden niet bereikt. Het is aan de start van een project ook vaak moeilijk in te schatten wat de impact van het project zal zijn. Het lage bereik van aantal permanente VTE heeft te maken met het project Koloniën van Weldadigheid dat 10 extra duurzame VTE zou creëren, maar er geen enkele realiseerde.

Figuur 92: Impact goedgekeurde projecten LEADER MAK+ volgens verplichte indicatoren

Aantal bereikte mensen	Aantal tijdelijke VTE	Aantal permanente VTE	Aantal landbouwers direct bereikt	Aantal landbouwers indirect bereikt
697.247	23,35	23,2	251	2.381

Figuur 93: Effectiviteit afgeronde projecten LEADER MAK+ volgens verplichte indicatoren

	Aantal bereikte mensen	Aantal tijdelijke VTE	Aantal permanente VTE	Aantal landbouwers direct bereikt	Aantal landbouwers indirect bereikt
Vooropgesteld	461.825	15,2	14	127	1.372
Bereikt	360.564	8,85	4	199	1.218
Percentage bereikt	78,07	58,22	28,57	157	88,78

Tabel 94 geeft per inhoudelijk thema aan wat de tot hiertoe gerealiseerde impact is van alle projecten, goedgekeurd onder dat thema (bereikte indicator/aantal projecten); dit om na te gaan of een bepaalde maatregel meer impact heeft op een indicator dan een andere maatregel. Via het thema landbouw- en natuureducatie worden de meeste mensen bereikt. Dit heeft vooral te maken met het project Waddisda van RURANT vzw dat 224.700 mensen bereikt. Met het thema open ruimte worden zowel direct als indirect het meest aantal landbouwers bereikt.

Figuur 94: Indicator bereikt alle projecten per thema

	Landbouw- en natuureducatie (12)	Open ruimte (11)	Plattelandsarmoede (10)
Aantal mensen	21.870	8.483	13.004
Tijdelijke tewerkstelling	0,34	0,51	0,03
Permanente tewerkstelling	0,08	0	1
Aantal landbouwers direct bereikt	8	13	1
Aantal landbouwers indirect bereikt	38	79	0

LEADER Kempen Oost

In LEADER Kempen Oost worden 22 projecten goedgekeurd voor een totale cofinanciering van ongeveer €975.000. Hier worden de meeste projecten goedgekeurd onder het thema plattelandsarmoede (10), gevolgd door streekidentiteit (8) en landbouw- en natuureducatie (4). Onder het thema plattelandsarmoede is het sub-thema 'outreaching' het populairst, met projecten die zich richten op sociale cohesie, toekenning van rechten, voedselvoorziening en buddy-systemen. Onder het thema streekidentiteit worden de meeste projecten goedgekeurd onder het sub-thema 'Opzetten recreatieve activiteiten, zichtbaarheid geven aan de regionale identiteit, streekcommunicatie, sensibiliseren rond landbouw, landschap en erfgoed' met een landbouw-educatieve wandelroute in Retie (Boeren langs de Grote Gracht), de bouw van een Rosmolen in Ravels, landschapsherstel in het Koninklijk Domein in Retie en een toeristisch-recreatief onthaalpunt op de site van Talander in Arendonk (Wouwershoeve). Onder het thema landbouw- en natuureducatie worden de meeste projecten goedgekeurd onder het sub-thema 'educatie die natuur en landbouw belicht als dragers van de open ruimte' met dossiers rond everzwijnen, open ruimte, koolstof en een afrastering zonder draad voor vee.

De 5 dossiers goedgekeurd op budgetjaar 2015 zijn afgerond. Het project 'doorstarters zijn vechters' wilde vrouwen van landbouwers in financiële moeilijkheden helpen in het verkennen van nieuwe arbeidsmogelijkheden. Het concept sloeg echter niet aan en werd in 2018 omgevormd naar 'als het kriebelt en wringt...'. Dit concept sloeg wel aan: 8 deelnemers kregen een gepersonaliseerd traject. Via Schrijvers op Stal organiseerde RURANT in elke gemeente van het LEADER-gebied een avond voor het brede publiek op een landbouwbedrijf, waar een auteur zijn verhaal vertelde. Gemiddeld werden elke avond 60 mensen ontvangen. Via Kempische everzwijnen wilde AgroAanneming de inwoners van het LEADER-gebied sensibiliseren rond de aanwezigheid van everzwijnen. Er werden 2 educatieve momenten georganiseerd

en 4 overlegmomenten tussen jagers en landbouwers. In Balen werkte het RLKGN verder aan het landschapsherstel van de Malou in Balen. De Kempenkaravaan werd ook deels via LEADER gesubsidieerd (zie LEADER Kempen Zuid).

De 7 goedgekeurde dossiers op budgetjaar 2016 zijn alle afgerond. De Wouwershoeve van Talanderfonds vzw zorgde voor de verbouwing van de Wouwershoeve als onthaalpoort voor het omliggend natuurgebied, uitgebaut door de bewoners van het Talander. 25 extra mensen krijgen zo een zinvolle dagbesteding en er werd samen gewerkt met 2 scholen. Met Kunst in't Veld werden in Arendonk 17 kunstwerken geplaatst, gemaakt door de studenten van de kunstschool, en refererend naar de landbouwidentiteit van de gemeente. Dit zorgde voor 5.000 extra bezoekers en recreanten. Er werden ook 4 fietslussen ontwikkeld, waarlangs de kunstwerken bezichtigd kunnen worden. In Balen werd een fietsbieb gerealiseerd waar 5 vrijwilligers met een armoederisico tewerkgesteld worden. Het project 'automatisch toekennen VT-statuut' zorgde voor 11 briefingsmomenten met andere ziekenfondsen en 24 informatiesessies over het VT-statuut. Er werden ook 2.700 placemats gemaakt om het verhaal kenbaar te maken. Het project Tel-oor van vzw As bereikte via een sociaal restaurant in Arendonk 34 mensen in armoede. Via het project Kempense Overschotels werd op 35 evenementen de aangekochte bakoven gebruikt voor gemeenschapsvormende activiteiten. Het project 'wie zoekt die vindt' stond meer dan 100 mensen in onderbescherming bij via een mobiel sociaal infopunt, er waren 39 gerichte doorverwijzingen.

Van de 4 dossiers 2017 zijn er 2 afgerond. Met 'boeren langs de Grote Gracht' realiseerde de gemeente Retie een landbouw-educatieve route. De hiertoe ontwikkelde educatieve app werd al 388 keer gedownload, en reeds 1.250 mensen deden de wandeling. Het project 'Alleen overleven' leverde een onderzoeksrapport op met beleidsadviezen en zorgde voor 20 buddy's om alleenstaanden te helpen en ondersteunen. De dossiers 2018 zijn nog lopende.

Net als in Omgevingskwaliteit moet een promotor bij indiening van een project in LEADER dezelfde verplichte indicatoren opgeven: hoeveel mensen worden bereikt – hoeveel tijdelijke en vaste jobs worden direct gegenereerd– hoeveel landbouwers worden direct en indirect bereikt.

Tabel 95 laat de impact zien van alle goedgekeurde projecten in LEADER Kempen Oost. In totaal zullen deze projecten 258.068 mensen bereiken, waarvan 313 landbouwers direct en 1.779 landbouwers indirect. Bovendien zorgen deze projecten voor een extra tijdelijke tewerkstelling van 11,15 tijdelijke VTE en 4,6 permanente VTE. Om na te gaan of deze impact effectief gerealiseerd werd, kunnen we enkel kijken naar de reeds afgeronde projecten. Tabel 96 maakt de vergelijking tussen de vooropgestelde indicatoren van de afgeronde projecten en in hoeverre de indicatoren effectief bereikt werden. Enkel het aantal vooropgestelde direct te bereiken landbouwers wordt effectief bereikt; alle ander verplichte vooropgestelde indicatoren worden niet bereikt. Het is aan de start van een project ook vaak moeilijk in te schatten wat de impact van het project zal zijn. De landbouwimpact heeft vooral te maken met het project 'Doorstarters zijn vechters' dat in plaats van de vooropgestelde 100 landbouwers er 200 direct bereikt.

Figuur 95: Impact goedgekeurde projecten LEADER Kempen Oost volgens verplichte indicatoren

Aantal bereikte mensen	Aantal tijdelijke VTE	Aantal permanente VTE	Aantal landbouwers direct bereikt	Aantal landbouwers indirect bereikt
258.068	11,15	4,6	313	1.779

Figuur 96: Effectiviteit afgeronde projecten LEADER Kempen Oost volgens verplichte indicatoren

	Aantal bereikte mensen	Aantal tijdelijke VTE	Aantal permanente VTE	Aantal landbouwers direct bereikt	Aantal landbouwers indirect bereikt
Vooropgesteld	207.743	10,15	1,5	238	1.111
Bereikt	171.378	6,5	0,5	313	590
Percentage bereikt	82,49	64,04	33,33	131,51	53,11

Tabel 97 geeft per inhoudelijk thema aan wat de tot hiertoe gerealiseerde impact is van alle projecten, goedgekeurd onder dat thema (bereikte indicator/aantal projecten), dit om na te gaan of een bepaalde maatregel meer impact heeft op een indicator dan een andere maatregel. Via het thema plattelandsarmoede worden duidelijk de meeste mensen bereikt, alsook het meest aantal landbouwers, zowel direct als indirect. Indirect worden het meest aantal landbouwers bereikt via het thema landbouw- en natuureducatie.

Figuur 97: Indicator bereikt alle projecten per thema

	Landbouw- en natuureducatie (4)	Streekidentiteit (8)	Plattelandsarmoede (10)
Aantal mensen	89	308	17.064
Tijdelijke tewerkstelling	0,3	0,38	0,63
Permanente tewerkstelling	0	0	0,15
Aantal landbouwers direct bereikt	14	1,63	22,3
Aantal landbouwers indirect bereikt	95	20,63	51,6

LEADER Kempen Zuid

In LEADER Kempen Zuid werden al 22 projecten goedgekeurd voor een totale cofinanciering van ongeveer €862.250. Het thema waaronder de meeste projecten lopen is 'streekidentiteit' (13 projecten), gevolgd door armoede (6) en agrobiodiversiteit (3). Onder het thema streekidentiteit zijn de sub-thema's 'branding van de streek' en 'innovatieve toeristische en recreatieve projecten uitwerken en versterken' het populairst, met een landbouw-educatieve fietsroute voor kleuters in Lille, een landbouw-educatieve route in Vorselaar en Grobbendonk, projecten rond typische Kempense verhalen en elementen in het landschap (Kempenkaravaan en Kempense veken), alsook innovatieve manieren om zich recreatief te verplaatsen op het platteland: cruisen in de Merode (e-tuktuks) en riksja's (Zandhoven). Onder het thema plattelandsarmoede is het sub-thema outreaching het populairst, met ook hier een dossier van Armen Tekort, het 'bezorgd' project in Olen en Ten Velde in Herselt.

De 7 goedgekeurde dossiers op budgetjaar 2015 zijn allen afgerond. KVLV ontwikkelde een roadmap 'feesten en vergaderen op de boerderij'. De roadmap werd al 28 keer bekeken op de website. Het opgerichte call center verwerkte al 26 adviesvragen van landbouwers. In Herselt werd energie-armoede proactief aangepakt, o.a. door het organiseren van infoavonden (68 eigenaars/verhuurders aanwezig), het automatiseren van het recht op een energiescan en REG-interventies in individuele dossiers. Met 'Groene vingers in Olen' neemt Kempens Landschap bestaande houtkanten terug in beheer. Er werd een poel hersteld en een wandelpad aangelegd met recreatieve infrastructuur (3 infoborden en banken). RURANT vzw onderzocht in 'zorg met streeksmaak' de mogelijkheden en de voordelen voor zorginstellingen om met lokale producten te werken. Hiermee werd geëxperimenteerd in zorginstelling Lindelo. De resultaten werden verspreid via een studiedag en publicatie. Het Regionaal Landschap Kleine en Grote Nete ontwikkelde prototypes voor Kempense veken. Deze poorten zullen op verschillende openbare plaatsen geplaatst worden. In de Kempenkaravaan werd een voorstelling ontwikkeld over de Kempen. Binnen de projectperiode werd een eerste try-out gelanceerd. In het project houtkanten werden 25 eigenaars geadviseerd in het beheer van hun houtkanten; bij 3 landbouwbedrijven werden terreinwerken uitgevoerd en er werd gewerkt aan een gebiedsvisie rond beheer.

Ook de 6 dossiers goedgekeurd op 2016 zijn afgerond. Via het riksja fietsproject krijgen bewoners van zorgverblijf Hooidonk de kans om mee te rijden met een riksja, en zo de ruimere omgeving te leren kennen. Met 'toeren om te loeren' wordt een fietstocht rond landbouw georganiseerd in Vorselaar en Grobbendonk. Via 'prinsheerlijk cruisen in de Merode' kan je in Laakdal een e-tuktuk ontlenen om daarmee de Merode op een stille en duurzame manier te verkennen. Met 'beleving van het Kempens Landschap' van de Hooibeekhoeve vonden 6 secundaire scholen de weg naar de Hooibeekhoeve, en werden 8 bijkomende begeleiders opgeleid. Met het 'bezorgd'-project werden 1.003 huisbezoeken gedaan door B-post in Olen en werden 79 bezoeken gebracht aan risicopersonen door het zorgteam. Er werd voor 40 mensen zorg georganiseerd. Armen tekort geraakte niet verankerd in een lokale organisatie, maar de werking werd met dit project wel uitgebreid naar de Zuiderkempen.

2 van de 4 projecten goedgekeurd in 2017 zijn ook reeds afgerond. Met Ten Velde organiseerde de gemeente Herselt een spektakel met 3.000 aanwezigen, en 5% betrokkenheid van kansengroepen in het evenement. De pompoenerie in Kasterlee werkte samen met 5 BUSO-scholen om een zinvolle dagbesteding en integratie-traject naar ander werk aan te bieden. 5 mensen met een beperking werden opgeleid.

Tabel 98 laat de impact zien van alle goedgekeurde projecten in LEADER Kempen Zuid. In totaal zullen deze projecten 288.228 mensen bereiken, waarvan 335 landbouwers direct en 7.375 landbouwers indirect. Bovendien zorgen deze projecten voor een extra tijdelijke tewerkstelling van 12,6 tijdelijke VTE en 3 permanente VTE. Om na te gaan of deze impact effectief gerealiseerd werd, kunnen we enkel kijken naar de reeds afgeronde projecten. Tabel 99 maakt de vergelijking tussen de vooropgestelde indicatoren van de afgeronde projecten en in hoeverre de indicatoren effectief bereikt werden. De tewerkstellingsindicatoren werden bereikt, de andere niet. Zo werden met de e-tuktuks maar 200 van de vooropgestelde 15.500 mensen bereikt (vermoedelijk omdat het aanbod nog bekend moet geraken in de regio). Feesten en vergaderen op de boerderij bereikte ook maar de helft van de vooropgestelde landbouwers direct. Het project 'Beleef het Kempens Landschap' bereikte ook maar 500 van de vooropgestelde 3.600 landbouwers indirect.

Figuur 98: Impact goedgekeurde projecten LEADER Kempen Zuid volgens verplichte indicatoren

Aantal bereikte mensen	Aantal tijdelijke VTE	Aantal permanente VTE	Aantal landbouwers direct bereikt	Aantal landbouwers indirect bereikt
288.228	12,6	3	335	7.375

Figuur 99: Effectiviteit afgeronde projecten LEADER Kempen Zuid volgens verplichte indicatoren

	Aantal bereikte mensen	Aantal tijdelijke VTE	Aantal permanente VTE	Aantal landbouwers direct bereikt	Aantal landbouwers indirect bereikt
Vooropgesteld	103.306	10,5	1,5	327	7.235
Bereikt	67.705	10,5	1,5	181	4.131
Percentage bereikt	65,54	100	100	55,35	57,1

Tabel 100 geeft per inhoudelijk thema aan wat de tot hiertoe gerealiseerde impact is van alle projecten, goedgekeurd onder dat thema (bereikte indicator/aantal projecten), dit om na te gaan of een bepaalde maatregel meer impact heeft op een indicator dan een andere maatregel. Via het thema plattelandsarmoede worden duidelijk de meeste mensen bereikt, alsook de meeste tewerkstelling gecreëerd. De fietsbieb bereikt 164.122 mensen, en kan de verklaring zijn voor dit hoge cijfer, maar ook de Pompoenerie bereikt 18.500 mensen. Met het thema streekidentiteit worden zowel direct als indirect het meest aantal landbouwers bereikt.

Figuur 100: Indicator bereikt alle projecten per thema

	Agrobiodiversiteit (3)	Streekidentiteit (13)	Plattelandsarmoede (6)
Aantal mensen	67	3.567	31.912
Tijdelijke tewerkstelling	0,21	0,45	1,27
Permanente tewerkstelling	0	0,15	0,17
Aantal landbouwers direct bereikt	9	11	2
Aantal landbouwers indirect bereikt	27	329	0

Concluderend kunnen we stellen

- Dat de verplichte indicatoren weinig indicatief zijn voor de reële impact van de gerealiseerde projecten. Er moet nagedacht worden over een nieuwe manier om de impact van plattelandsprojecten te meten.
- Dat bepaalde thema's regelmatig terug komen, al is veel ook afhankelijk van het subsidiekanaal en zijn technische regels (toepassingsgebied, type kosten, besluitvormingsproces): streekidentiteit (educatie, toerisme en recreatie, erfgoed) – open ruimte (agrobiodiversiteit, sensibilisering, landschappelijke integratie) – dorpen (dorpskernvernieuwingen, participatietrajecten, vergroening) – plattelandsarmoede (outreaching) – ruraal ondernemerschap

5. VAN ANALYSE NAAR DOELSTELLINGEN EN INSTRUMENTEN

Het plattelandsbeleid is bij uitstek een geïntegreerd beleidsdomein. Bovendien vraagt de specifieke plattelandscontext ook antwoorden op maat. Bovenstaande analyse toont aan dat het platteland met specifieke uitdagingen wordt geconfronteerd. In de zoektocht naar plattelandsspecifieke oplossingen voor de uitdagingen die zich stellen, stootten we vaak op een gebrek aan wetenschappelijke kennis over het platteland. Daarom zal ingezet worden op een provinciaal leer- en expertisecentrum rond plattelandsontwikkeling (hoofdstuk 7).

Naar typologie van uitdagingen die zich stellen en samenwerkingen die nodig zijn om deze uitdagingen aan te pakken, onderscheiden we 3 thema's, waar we vanuit plattelandsbeleid op willen inzetten, en die in hoofdstuk 3 grondig werden geanalyseerd op basis van beschikbare data en beleidsdocumenten. Een goed beleid dient immers onderbouwd te worden met een degelijke cijfermatige analyse. De 3 thema's zijn:

- **Veerkrachtige dorpen**
- **Open ruimte**
- **Korte keten – voedsel strategieën – voedsellandschappen**

Deze thema's zijn niet los van elkaar te zien: open ruimte is ook belangrijk in dorpen, en dorpen beïnvloeden ook de omliggende open ruimte. Ruraal ondernemerschap, korte keten, voedselstrategieën en voedsellandschappen bevinden zich vaak op de

verbinding tussen dorp en open ruimte (fysiek vaak in de open ruimte, maar ten voordele van de dorpsbewoner).

Het belangrijkste instrumentarium om uitvoering te geven aan het plattelandsbeleid vormen de plattelandssubsidies. Deze lopen al 20 jaar in onze provincie (3 opeenvolgende programmaperiodes). Om een inzicht te krijgen in of en hoe ze bijdragen aan het beleid, maar ook waar ze misschien moeten worden aangepast, werd in hoofdstuk 4 een analyse toegevoegd van het gebiedsgerichte luik van PDPOIII dat bijna afloopt. Een belangrijke conclusie is hier dat de impact van de projecten moeilijk te meten is, gezien ze een brede range van thema's behelzen. Daarom zal begin 2021, ook met het oog op voorbereiding PDPOIV, een externe monitoring en impact-analyse van de plattelandssubsidies in de provincie Antwerpen uitbesteed worden. Via onze subsidies geven we uitvoering aan het beleid, maar anderzijds brengen de projecten ook beleidsinspiratie. Met projecten rond dorpen, kerken, agrarisch hergebruik, ruraal ondernemerschap, vergroening, landschap,....hebben heel wat plattelandprojecten uit PDPOIII deze beleidsnota mee geïnspireerd, en vormen ze ook de basis voor de huidige focus op open ruimte en dorpen. Met onze subsidies willen we enerzijds verdiepen op deze topics, maar anderzijds ook ruimte laten voor vernieuwing en nieuwe uitdagingen aanpakken op het platteland.

Dorpen worden geconfronteerd met heel wat uitdagingen, blijkt uit de analyse in deel 3:

- Vergrijzing, met als mogelijke oplossingen: aanpassing woningen, mind-shift bij ouderen (van aging in place naar moving in time), aanpassing publieke infrastructuur, aangepaste voorzieningen
- Vereenzaming, en dan vooral bij 75+'ers, dus gelinkt aan vergrijzing
- Toename aan 1-oudergezinnen, met nood aan aangepaste voorzieningen, ook gelinkt aan plattelandsarmoede
- Plattelandsarmoede, met daarbij de grote impact van vervoersarmoede en energiearmoede
- Toename van nieuwkomers in het dorp
- Toename e-commerce
- Mobiliteitsuitdagingen: trage mobiliteit, slimme dorpen
- Wegtrekken van voorzieningen: basismobiliteit, ontmoetingsruimten, zorg, dorpschool
- Klimaatuitdagingen met impact op het welzijn van dorpsbewoners
- Dorpsidentiteit onder druk door nieuwbouw

Deze uitdagingen dienen op een geïntegreerde manier en samen met de inwoners van het dorp aangepakt te worden. Daarom wordt vanuit plattelandsbe-

leid ingezet op de veerkrachtige dorpen-methodiek, ontwikkeld door de UA. Bedoeling is om deze methodiek verder te verfijnen, maar er ook voor te zorgen dat vanuit veerkrachtige dorpen maximaal de relatie gelegd wordt met beschikbare provinciale instrumenten, zodat dorpen effectief actie ondernemen om veerkrachtiger te worden. Vanuit plattelandsbeleid worden de subsidies daarom sterk toegespitst op het thema dorpen, maar ook de actiefase van veerkrachtige dorpen zal verder vormgegeven worden om de koppeling met provinciale instrumenten nog beter te maken.

Open ruimte is een elementair onderdeel van het platteland. De algemene tendens is dat de open ruimte in onze provincie almaar schaarser wordt, waarbij wonen zorgt voor het grootste ruimtebeslag. Verschillende sectorale diensten hebben een visie op de open ruimte: landbouw – water – natuur en milieu – recreatie, toerisme en vrije tijd. De belangrijkste uitdagingen vanuit de verschillende sectorale diensten voor de open ruimte werden geanalyseerd in deel 3. In se willen de sectoren hetzelfde nl. open ruimte behouden, behoeden voor oneigenlijk gebruik (cfr. verpaarding) en verweven (cfr. recreatief medegebruik, groen-blauw-gele verbindingen). Een gedeelde provinciale visie op de open ruimte is er echter nog niet, maar is des te belangrijker, gezien de vooropgestelde uitdagingen. Vanuit plattelandsbeleid werken we graag actief mee aan deze visie vanuit een neutrale en coördinerende/ondersteunende rol, waarbij we de plattelandssubsidies (en ook eventuele andere beschikbare subsidies) inzetten als hefboom.

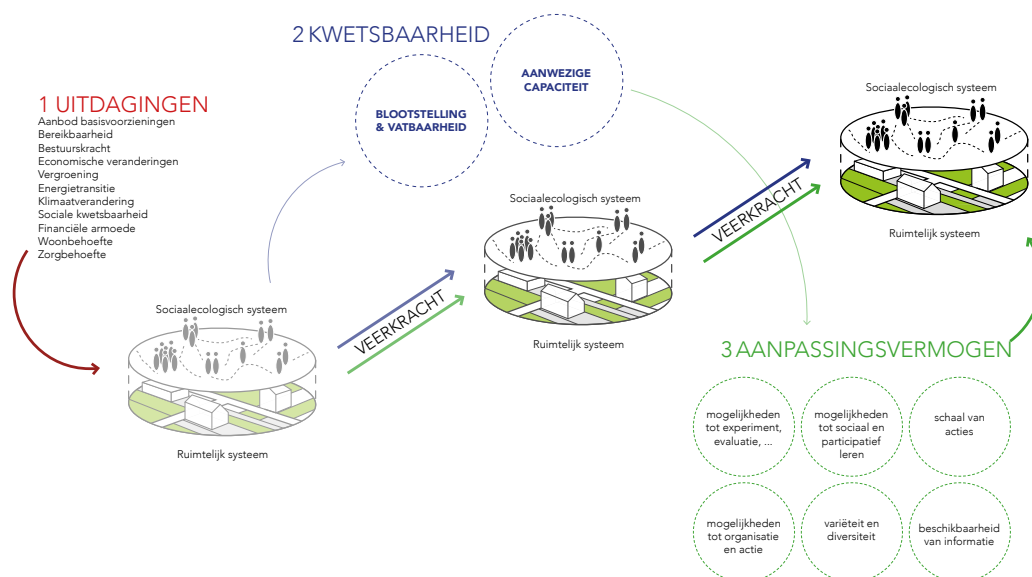
6. BELEIDSDOELSTELLINGEN

Beleidsdoelstelling (BDS): Het plattelandsbeleid zet in op de (be)leefbaarheid van de open en bebouwde ruimte door het faciliteren, stimuleren en initiëren van samenwerking.

Deze beleidsdoelstelling wordt gerealiseerd door 3 actieplannen (AP):

1. Actieplan (AP): Met het provinciaal dorpenbeleid ondersteunt de provincie gemeenten om samen met de inwoners en organisaties actief op het platteland te werken aan de veerkracht van dorpen. Een veerkrachtig dorp is een dorp waarin de gemeenschap (bewoners, verenigingen, gemeentebestuur) in staat is om de uitdagingen die op hen afkomen op te nemen (figuur 101).

Figuur 101: Schematisch overzicht veerkrachtig dorp

- De provincie Antwerpen brengt de uitdagingen, de kwetsbaarheid en de veerkracht van dorpen in kaart en stimuleert lokale besturen en inwoners van het dorp om kwetsbare dorpen veerkrachtiger te maken. Dit door inwoners en het lokale bestuur zelf te informeren (analysedocument met data en beleidsvisies over het dorp) en hun capaciteit om zelf actie te ondernemen te verhogen via participatietrajecten en ondersteuning en begeleiding (adaptieve capaciteit, figuur 101).
- De provincie begeleidt dorpsgemeenschappen en lokale besturen in de zoektocht naar een veerkrachtiger dorp en de opmaak van een actieplan en de uitvoering ervan.
- We versterken zowel het ruimtelijk als het sociaaleconomisch systeem in de verschillende dorpen op het platteland in onze provincie. We vertrekken hiervoor van een grondige analyse van een dorp, waarin we bestaande data en beleidslijnen meenemen. We brengen de uitdagingen in kaart, begeleiden participatietrajecten, stellen een bewonersvisie (wat is belangrijk voor het dorp?) voor en begeleiden de aanpak van een gedragen beleidsplan om zo de adaptieve capaciteit van het dorp te verhogen.
- De provincie Antwerpen werkt het actieplan (waar wil het dorp concreet mee aan de slag) uit per dorpentraject, en waar de betrokken gemeente dat vraagt staat de provincie in voor de coördinatie van de uitvoering van het actieplan door het aanduiden van trekkers, het verbinden van het dorp met provinciale, Vlaamse of andere instanties met expertise ter zake, het zoeken naar subsidiemogelijkheden, bijkomende participatie rond specifieke topics....
- De provincie organiseert netwerkmomenten voor actoren die in dorpen actief zijn om kennis te delen.

Rekening houdend met de eigenheid van elk dorp worden knelpunten aangepakt en stelt de provincie een begeleiding ter beschikking op verschillende do-

meinen. Afhankelijk van de specifieke dorpscontext kan dit 1 of meerdere van onderstaande acties zijn (niet-limitatieve lijst van provinciale instrumenten die ten voordele van een dorp kunnen of moeten worden ingezet):

- Zo ontwikkelen we een aanpak om van elk dorp een zorgzaam dorp te maken. Een zorgzaam dorp is een gemeenschap waar mensen op vrijwillige basis zorg dragen voor elkaar. Rekening houdend met de voorzieningen die in een dorp al dan niet aanwezig zijn, wordt de zorg op maat van elk dorp uitgebouwd. De provincie ondersteunt zowel de gemeente als organisaties om te evolueren naar een zorgzaam dorp. Op basis van een uitgebouwd zorgzaam dorp kan de gemeente de buurtgerichte zorg verder uitbouwen zodat de voorzieningen op het vlak van welzijn en gezondheid op het platteland tot bij de mensen komen. Dit moet een antwoord bieden op de knelpunten die ervaren worden bij de steeds ouder wordende bevolking, de alleenstaanden en de mensen met nood aan psychische begeleiding.
- We ontwikkelen instrumenten voor lokale besturen om de woonproblematiek op het platteland aan te pakken en de woonkwaliteit te verbeteren. Dit betekent dat we in elk dorp voldoende, diverse, betaalbare woningen hebben, zodat jong en oud in het dorp kan blijven wonen. We optimaliseren het gebruik van de bestaande woonruimten. We gaan in dialoog met inwoners over de manier waarop ze wonen en de wijze waarop de woonruimte beter kan gebruikt en ontwikkeld worden. We houden hier ook rekening met de meerwaarde van groen in de onmiddellijke woonomgeving.
- We onderzoeken op welke wijze in elk dorp op een voor het dorp aangepaste manier basisvoorzieningen kunnen gerealiseerd worden (bv. dorpspunt, digitale of mobiele toepassingen, vrijwilligersnetwerken,...), zodat inwoners zich hiervoor niet hoeven te verplaatsen naar omliggende dorpen. We begeleiden dorpsgemeenschappen en lokale besturen bij de uitvoering.

- We stimuleren lokale besturen om een beleidsvisie, beeldkwaliteitsplan, verordening of ruimtelijk uitvoeringsplan op te maken voor een dorp om de identiteit van het dorp te bewaren.
- We ondersteunen samenlevingsprojecten om de sociale cohesie in een dorp te versterken, zodat eenzaamheid bestreden wordt. We stimuleren het behoud van basisscholen in de dorpen.
- We stimuleren lokale besturen tot het ontwikkelen van duurzaamheidsplannen voor een dorp waarbij duurzame mobiliteit, inname van onbebouwde ruimte, verharding en bebouwing, energie, vergroening van de leefomgeving, thema's zijn die onder de loep genomen worden.
- We versterken de sociale tewerkstelling om tegemoet te komen aan de noden van kwetsbare doelgroepen op het platteland, en dit zowel in de dorpen als in de open ruimte.
- We stimuleren duurzaam, sociaal en agrarisch ondernemerschap op het platteland, zowel in de dorpen als in de open ruimte, dat de draagkracht van het gebied niet overschrijdt. In de open ruimte

streven we enkel economische activiteiten na die verband houden met de open ruimte. We stimuleren en ondersteunen hoeve- en streekproducten en promoten de korte keten (zie ook AP3).

- We ondersteunen initiatieven om het dorp klimaatbestendig te maken met bijzondere aandacht voor landschappelijke en groenblauwe elementen, zowel in het beleidsplan, als in het actieplan.

2. Actieplan (AP): Het plattelandsbeleid stimuleert samenwerking tussen beleidsdomeinen door het ondersteunen van geïntegreerde projecten, door beleidsdomeinoverschrijdende topics te initiëren, door te sensibiliseren rond het belang van open ruimte en door het opstarten van eigen innovatieve plattelandprojecten.

- De dienst Platteland geeft uitvoering aan de plattelandsbeleidsvisie: dorpen veerkrachtiger maken – de open ruimte versterken en behouden – korte keten en lokale voedselstrategieën stimuleren en ondersteunen.

- De provincie Antwerpen stimuleert via subsidies plattelandsactoren om innovatieve plattelandsprojecten te realiseren in uitvoering van de plattelandsbeleidsvisie. Hierbij ligt de focus op 2 thema's: dorpen en open ruimte (zie ook instrumenten).
- De dienst Platteland draagt actief bij, vanuit de expertise van de dienst, aan de visievorming en uitvoering van provinciale gebiedsprogramma's.
- We stimuleren lokale besturen om de Vlaamse middelen uit het plattelandsfonds maximaal te gebruiken voor het versterken en bewaren van de open ruimte. Wij willen lokale besturen hierin ondersteunen en begeleiden zodat de uitdagingen zoals de versnippering van de natuur, de verweving tussen natuur en landbouw, het zonevreemd gebruik van agrarisch gebied, duurzaam ruimtegebruik voor wonen, het terugdringen van bebouwing en verharding in de open ruimte, worden aangepakt.
- We stimuleren acties die de biodiversiteit vergroten, de luchtkwaliteit verbeteren, de landschapskwaliteiten versterken en de stilte en rust op het platteland garanderen.

3. Actieplan (AP): De provincie Antwerpen ondersteunt via een eigen hoeve- en streekproductenbeleid producenten om de lokale markt te verkennen, en gemeenten in het opzetten van lokale voedselstrategieën. De provincie stimuleert via campagnes de consumptie en kennis over lokale producten en hun productiemethoden.

- De provincie Antwerpen neemt deel aan communicatiecampagnes, in samenwerking met de Vlaamse overheid en de Vlaamse provincies, om de consumptie van en de kennis over lokale producten en hun productiemethoden te doen toenemen.
- De provincie Antwerpen ontwikkelt, gebiedsgericht en samen met gemeenten, lokale voedselstrategieën, al dan niet met een ruimtelijke component (landbouwparken).
- De provincie Antwerpen ontwikkelt een eigen voedselbeleid, o.a. na bevraging van stakeholders.
- We stimuleren samenwerkingen om via lokale voedselstrategieën een transitie in het voedselsysteem te verwezenlijken.

7. INSTRUMENTEN

1. Veerkrachtige dorpenprojecten

De dorpenmethodiek is de meest uitgewerkte en operationele pijler van het plattelandsbeleid. Tijdens de vorige legislatuur nam de dorpenmethodiek een start met een UA-studie rond veerkrachtige dorpen. Daaropvolgend werden testcases opgestart in enkele dorpen samen met RURANT vzw en Innovatiesteunpunt vzw m.b.v. P+-subsidies (deel 4). Deze legislatuur wordt deze projectmatige werking verankerd in de reguliere werking en kunnen lokale besturen en inwoners een "veerkrachtig dorpen-traject" aanvragen. De dorpenmethodiek vereist een geïntegreerde aanpak, omdat in een dorp verschillende activiteiten en realiteiten elkaar beïnvloeden. Acties op zowel lokale en bovenlokale beleidsdomeinen vanuit een gezamenlijke visie zijn nodig om dorpen tot ontwikkeling te brengen en veerkracht te geven. Omwille van deze noodzakelijk geïntegreerde aanpak is het een onderdeel van het plattelandsbeleid.

De veerkrachtige dorpenmethodiek zal deze legislatuur verder verfijnd en ontwikkeld worden. Spoedig zal gewerkt worden aan een methodiek waarmee ook kwetsbare doelgroepen bereikt worden, want die missen we vandaag in de aanpak die uitgewerkt is. Gezien de toenemende plattelandsarmoede, vereenzaming en vergrijzing, nog verergerd door de corona-crisis, zal het heel belangrijk worden om ook deze doelgroep voldoende mee te nemen in veerkrachtige dorpenprojecten.

We streven ernaar om in de toekomst een breder spectrum aan actoren te betrekken bij een gemeentelijk dorpenbeleid. We willen actief samenwerken met het maatschappelijke middenveld, kennisinstellingen en lokale ondernemers om dat gemeentelijke dorpenbeleid te verbreden en verdiepen. In ieder bijkomend dorpenproject zullen daartoe stappen gezet worden.

De analyse van het dorp zal verbreed worden, zodat de twee elementen die in elk dorp aanwezig zijn ten gronde onder de loep genomen worden nl. de mensen in het dorp en de ruimte in het dorp. Een brede analyse en een stevig participatietraject dragen bij aan de veerkracht van een dorp. Het vormt de basis van verdere acties die het wonen, werken en samenleven in het dorp versterken.

Vandaar dat we ervoor kiezen om een dorpenproject niet af te ronden na een analyse en participatietraject maar om een lokaal bestuur en andere actoren betrokken bij een dorp te ondersteunen in de verdere opbouw en uitrol van een actieplan voor een dorp. De actiefase veerkrachtige dorpen is momenteel in volle ontwikkeling. Uit de eerste veerkrachtige dorpenprojecten bleek dat het niet altijd makkelijk is om de gecreëerde dynamiek via het veerkrachtig dorpenproject te behouden en elementen uit de dorpsvisie ook effectief te realiseren. Daarom vormt de actiefase voortaan een essentieel onderdeel van een veerkrachtig dorpenproject, waarbij een lokaal bestuur ondersteund wordt om hun actieplan ook effectief te

realiseren, samen met de betrokken actoren uit het dorp en, waar mogelijk, de inzet van provinciale instrumenten. Onderdeel van de actiefase is het zoeken naar en implementeren van nieuwe concepten, nieuwe samenwerkingsverbanden, nieuwe financieringsmodellen die een dorp sterker maken. De acties kunnen verband houden met alle uitdagingen waar dorpen voor staan: duurzamer en gezonder wonen, potenties onderzoeken voor leegstaande panden, nieuwe concepten van wonen en samenwonen, zuinig omgaan met ruimte, het versterken van open ruimte, werken aan zorgzame dorpen en gezonde leefomgevingen, biodiversiteit, landschapskwaliteit, klimaat...

Elk dorp is anders. De structuur van een dorp kan zeer uiteenlopend zijn. Dorpen kunnen op het platteland gelegen zijn, maar ook dichtbij een stad. Het kan een gedeelte zijn dat volledig van de rest afgescheiden wordt, maar het kan ook verbonden zijn met andere dorpen of steden door lintbebouwing. Waar we vroeger tot de jaren 1960 vooral autonome dorpen aantreffen, waarbij alles binnen het dorp gedaan en gehaald werd, zien we nu meer en meer de omschakeling naar woondorpen. Woondorpen kunnen nog steeds prettige plaatsen om te wonen zijn, maar het gevaar is dat deze dorpen evolueren naar slaapdorpen. De voorzieningen verdwijnen en de brandpunten van het sociale leven liggen steeds meer buiten het dorp. Om ervoor te zorgen dat dorpen kunnen blijven bestaan is er nood aan een duidelijke en gedragen toekomstvisie. Deze visie wordt voor ieder dorp apart ontwikkeld. Een dorpen-traject is dan ook maatwerk. Het is hierbij heel belangrijk dat de eigenheid en de identiteit van het dorp behouden

blijft of als deze niet duidelijk is, dat deze aangewakkerd of gecreëerd wordt samen met de inwoners van het dorp.

Zowel in het begin als aan het eind van een dorpen-traject willen we de veerkracht van het dorp in kaart brengen, want daar draait alles om: meer veerkracht geven aan dorpen. Daarom ontwikkelen we een veerkrachtmeter die het dorp op verschillende aspecten in kaart brengt:

- Hoe slim wonen is het in het dorp?
- Hoe sterk zijn basisvoorzieningen aanwezig?
- Hoe zorgzaam is het dorp?
- Hoe verbindend is het dorp?
- Hoe kindvriendelijk is het dorp?
- Hoe gezond leven is het in het dorp?
- Hoe ondernemend is het dorp?
- Hoe groot is de open ruimte in het dorp en hoe is ze ingericht?
- Hoe recreatief is de open ruimte in het dorp?
- Hoe toegankelijk is het dorp?
- Hoe groen is het dorp?
- ...

We voorzien handige online tools om de veerkrachtmeter zichtbaar te maken. We meten de impact van het veerkrachtig dorpentraject door het vermogen van inwoners en gemeentebestuur om samen te werken aan de uitdagingen die op het dorp afkomen te monitoren:

- is er een analyse van de situatie van het dorp?
- is er openheid bij het gemeentebestuur om hun beleid te schragen door burgers?
- vinden inwoners van het dorp elkaar om dingen te doen voor het dorp?
- is er ruimte om te experimenteren met nieuwe ideeën voor het dorp?
- werkt het gemeentebestuur gebiedsgericht in een dorp, i.p.v. per beleidsdomein?

2. Beleidsvisie op open ruimte als basis voor subsidies

De analyse in deel 3 toont aan dat de open ruimte verschillende sectorale uitdagingen kent met een gedeelde nood, nl. het verdwijnen en versnipperen van de nog resterende open ruimte. Dit zet zowel landbouw, natuur, klimaat als toerisme en recreatie onder druk. Acties kunnen op velerlei domeinen genomen worden. Deels gebeurt dit al vanuit het PBRA en een werkgroep rond open ruimte. Gezien het geïntegreerde karakter van het thema open ruimte willen we hier vanuit plattelandsbeleid aan bijdragen:

- Vanuit de analyse rond open ruimte willen we samen met andere betrokken diensten (dienst Integraal waterbeleid, dienst Milieu- en natuur, dienst Gebiedsgericht beleid, dienst Landbouw, dienst Ruimtelijke planning, dienst Stedenbouwkundige vergunningen) komen tot een gezamenlijke visie op de open ruimte in onze provincie: waar verweven, waar bepaalde sectoren of het klimaat centraal stellen, ... dit in afstemming met de reeds lopende processen vanuit het PBRA.
- Een gedeelde visie zou er in de toekomst voor kunnen zorgen, dat naar analogie met het Vlaams Open Ruimte Platform, sectorale middelen gebundeld kunnen worden om samen aan de open ruimte te werken.
- Een gedeelde visie kan er ook voor zorgen dat we samen de initiatieven vanuit het Vlaamse Open Ruimte Platform, of andere Vlaamse open ruimte initiatieven, beter kunnen opvolgen door het samenbrengen van mensen, middelen, kennis en ervaring.
- Verder kunnen vanuit deze groep ook de vragen rond open ruimte van lokale besturen geüpdatet en beantwoord worden, om waar nodig provinciale acties te nemen.

Om de ambities in de open ruimte waar te maken zijn volgende zaken prioritair:

a. Ondersteuning in de opmaak van 1 provinciale geïntegreerde visie op open ruimte samen met alle betrokken diensten (DLB, DMN, DRP, DGB, DIW, DSTV), waarbij op zoek gegaan wordt naar de gemeenschappelijke deler, en hoe die gerealiseerd kan worden, om zo de beperkte open ruimte die er nog is in onze provincie ook effectief open te houden, of in het beste geval extra open ruimte te creëren, en dit ten voordele van alle betrokken sectoren. Hiervoor moet een departementoverschrijdende samenwerking opgezet worden.

b. Bevraging van lokale besturen rond de besteding van de extra open ruimte middelen. Via het gemeentefonds krijgen gemeenten met veel open ruimte nu extra middelen (figuur 4). Gemeenten hebben nood aan ondersteuning rond de besteding van deze middelen en de inzet van instrumenten, die zorgen voor het behoud en kwaliteitsverbetering van de open ruimte. Om deze behoefte juist in te kunnen schatten wordt een beginsituatie inzake plattelandsbeleid bij het lokale bestuur opgemaakt aan de hand van een bevraging van de lokale besturen. Indien hier effectief een nood aan ondersteuning uit blijkt om een integraal plattelandsbeleid te voeren op lokaal niveau, kan deze vanuit een provinciaal plattelandsbeleid, in afstemming met andere betrokken provinciale diensten geleverd worden.

c. Betrekken van burgers in het behoud van de open ruimte: net zoals voor dorpen, hebben burgers ook vaak een visie op de hen omringende open ruimte. Omdat ze er wonen, werken, gaan sporten, of hun vrije tijd spenderen... Participatietrajecten kunnen worden opgezet om samen met burgers na te denken over de lokaal beschikbare open ruimte, enerzijds om te sensibiliseren rond open ruimte, en anderzijds ter ondersteuning van lokale besturen in de opmaak van een eigen visie op open ruimte.

d. Gebiedsgerichte open ruimte uitdagingen aanpakken: daar waar vanuit plattelandsbeleid gebiedsgerichte uitdagingen rond open ruimte gedetecteerd

worden (bv. opportuniteiten rond landbouwparken, of vraag vanuit LEADER-werking, ...) kan hier een gebiedsgerichte aanpak rond uitgewerkt worden, in afstemming met DGB

e. Sensibiliseren rond open ruimte: via het Kempens Open Ruimte Platform zette RURANT al een sensibilisatie-traject op rond open ruimte. Het zal ook in de toekomst belangrijk blijven om op verschillende manieren te sensibiliseren rond open ruimte, hetzij via het subsidiëren van projecten, hetzij door eigen campagnes. Ook dit kan vanuit de bovenvermelde werkgroep vorm krijgen, zodat dit een gezamenlijke actie wordt van alle provinciale open ruimte diensten.

3. Lokale voedselstrategieën en voedsellandschappen

Lokale voedselproductie geniet toenemende interesse van zowel burgers als lokale besturen. De analyse in deel 3 en 4 toont: een groot aantal plattelandspromotieprojecten rond dit thema – heel wat CSA landbouwbedrijven in onze provincie – 4% van de landbouwbedrijven zet in op de korte keten – toename in verkoop korte keten t.g.v. corona-crisis.

Binnen deze tendens van toenemende interesse kunnen we twee trends onderscheiden: een sterke betrokkenheid vanuit verschillende hoeken van de maatschappij enerzijds, en de complexe ruimtelijke uitdagingen anderzijds. Als provincie Antwerpen willen we het hoeve- en streekproductenbeleid heroriënteren met aandacht voor deze 2 tendensen. Lokale voedselstrategieën zorgen voor een lokale verbinding tussen producenten en consumenten, maar ook tussen burgers, bestuurders en ondernemers. Heel wat gemeenten zijn op zoek naar hoe zij deze verbinding kunnen faciliteren. Een aantal gemeenten in onze provincie heeft reeds een lokale voedselstrategie, maar voor het merendeel is dit onbekend terrein. Samen met verschillende stakeholders, ook buiten de landbouwsector, willen we samenwerkingen met of tussen gemeenten faciliteren om via (boven)lokale voedselstrategieën een transitie in het voedselsysteem te verwezenlijken.

Als provincie willen we ondersteunen door:

- Het inspireren en verbinden van burgers, boeren, bestuurders, ondernemers en andere stakeholders om het draagvlak te versterken voor het opstellen van een (boven)lokale klimaatrobuuste, biodiversiteitsvriendelijke voedselstrategie;
- Het zoeken naar geschikte partners om het proces op (boven)lokaal niveau te begeleiden;
- Inspireren en mee uitwerken van proeftuinen rond het concretiseren van de doelstellingen in de verschillende (boven)lokale voedselstrategieën;
- Zoeken naar geschikte subsidiekanalen voor specifieke projecten;
- Bekend maken van de Keuzewijzer Eetbaar Groen, waarbij lokale besturen via een participatief traject groene zones in of nabij de woonkern een bijkomende voedsel-invulling kunnen geven. Deze tool, opgesteld samen met de Universiteit Antwerpen, is momenteel reeds gratis ter beschikking van gemeentebesturen. Via OmgevingsKwaliteit-subsidies zal de tool in enkele gemeenten getest worden en op basis van de praktijkervaring geoptimaliseerd worden.
- Provinciebreed het belang van lokale voedselproductie in de kijker zetten, waarbij niet meer gefocust zal worden op één Week van de Korte Keten, maar waar een heel jaar lang het belang van de Korte Keten geduid wordt. Naast het maatschappelijke, is er ook de ruimtelijke component van lokale voedselproductie. Als provincie willen we het bestaande, functioneel vaak versnipperde landschap terug ombouwen tot een robuust voedsellandschap door:
  - Kennis en middelen samen te brengen om antwoorden te zoeken op deze uitdagingen;
  - Zoeken naar methodieken die leiden tot innovatieve vormen van samenwerking tussen landbouwers onderling, tussen landbouwers en andere open-ruimte-actoren en landbouwers en burgers om de open productieve ruimte te vrijwaren;
  - Zoeken naar één of meerdere projectgebieden in (rand)stedelijke context om een stadsgericht voedsellandschap te organiseren.
  - Zoeken naar één of meerdere projectgebieden in een bestaand landbouwlandschap, waar we de bestaande agrarische structuur willen optimaliseren om lokale voedselproductie te bestendigen.

4. Plattelandssubsidies

In 2021 en 2022 zal het PDPOIII gecontinueerd worden binnen het bestaande Europese en Vlaamse kader, en met behoud van de budgetten. Desalniettemin zal er vermoedelijk een verplichte verhoging van de LEADER-budgetten zijn ten nadele van de P+-budgetten, en vraagt bevoegd minister Demir extra aandacht voor corona-thema's: eenzaamheid, biodiversiteit en lokale landbouw in de 3 subsidiekanalen (OKW, LEADER en P+).

In 2023 zal PDPOIV starten en geïntegreerd worden binnen het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid. Mede daardoor zullen de maatregelen OmgevingsKwaliteit en P+ geschrapt worden, en enkel LEADER overblijven.

Met de subsidies continuering PDPOIII en PDPO IV zetten we prioritair in op het realiseren van de acties die voortvloeien uit een dorpentraject en open ruimte. Mogelijke acties die uit de bevraging van de provinciale diensten kwamen en die passen binnen het huidige Vlaamse en Europese kader, zijn:

- Subsidies voor multifunctionele invulling van leegstaande gebouwen en hun omgeving in een dorp waarbij de nieuwe invulling de veerkracht van een dorp vergroot omdat het een antwoord biedt op ontbrekende basisvoorzieningen, woonnoden,... De voorgestelde invulling moet wel in relatie zijn met de connectiviteit, draagkracht en schaal van het dorp.
- Subsidies voor innovatieve dorpskernvernieuwing (heraanleg dorpsplein, nieuwe ontmoetingsruimte, dorpsclub,...) waarbij ruimte gecreëerd wordt voor ontmoeting zodat de sociale cohesie in een dorp vergroot.
- Subsidies voor het ontwikkelen van zorgzame buurten.
- Subsidies voor initiatieven die de identiteit van een dorp versterken: beeldkwaliteitsstudie en verordeningen, streekeigen plantacties, projecten die het dialect in de verf zetten,...
- Subsidies voor initiatieven die het slim wonen in dorpen versterken
- Subsidies voor initiatieven die de ontwikkelingskansen van kinderen en jongeren in een dorp vergroten met bijzondere aandacht voor de meest kwetsbaren
- Subsidies voor initiatieven die een gezonde leefomgeving vergroten
- Subsidies voor initiatieven die de relatie van het dorp met zijn omliggende omgeving herstellen
- Het realiseren van toegankelijke open ruimte voor lokale voedselproductie

- Win-win situaties van multifunctioneel ruimtegebruik: verweving landbouw, natuur en water - landbouw als klimaatbuffer (ILVO expertisecentrum Landbouw en Klimaat) - verweving natuur, water, landbouw en toerisme-recreatie
- Kleine initiatieven van onderuit rond het thema klimaatadaptatie en mitigatie en biodiversiteit faciliteren bv. lokale energiecoöperaties

Hoe meer het initiatief een gepast en duurzaam antwoord biedt op de noden die tot uiting komen na een dorpentraject, hoe hoger de subsidiemogelijkheden. Ook grensoverschrijdende samenwerking tussen gemeenten en dorpen met een gelijkaardige nood is een bepalende factor in het toekennen van subsidies PDPOIV. Initiatieven die in aanmerking komen voor subsidies via andere subsidiekanalen krijgen minder prioriteit.

Zowel voor de continuering PDPOIII als PDPOIV zal een interne consultatie en afstemming met de Technische Werkgroep, Provinciaal Management Comité en/of Plaatselijke Groepen gebeuren. Het aangepaste Provinciaal Plattelandsontwikkelingsplan zal ook voorgelegd worden aan de provincieraad ter goedkeuring.

Anderzijds zullen de provinciale subsidie-adviseurs zelf een meer actieve rol opnemen om bepaalde projecten te faciliteren.

Zo kunnen er in LEADER experimenten opgezet worden om rond een project een bredere structuur van stakeholders samen te brengen om concreet in een dorp aan de slag te gaan.

Bij projecten, waar een samenwerking tussen verschillende lokale besturen nodig is, kan de subsidie-adviseur de procesregie op zich nemen bv. sociale kruidenier. Rond specifieke topics kunnen gericht actoren samen gebracht worden om projecten te initiëren bv. rond bepaalde duurzaamheidstopics.

Tenslotte zal begin 2021, met het oog op het vormgeven van PDPOIV, een impactstudie opgestart worden om na te gaan of en hoe de plattelandssubsidies bijdragen aan een veerkrachtiger platteland.

5. COPRO / College of Provinces

Door heel de provincie Antwerpen nemen bewoners en ondernemers initiatieven 'van onderuit' om hun leefomgeving op het platteland te verbeteren, bijvoorbeeld door leegstaande gebouwen te herbestemmen of de openbare ruimte opnieuw in te richten. Dit soort initiatieven biedt interessante perspectieven in dorpen die doorheen de jaren hun aantrek zagen verminderen. De nieuwe manier van samenwerken rond veerkrachtige dorpen levert vaak ook vragen op, zowel bij initiatiefnemers als bij betrokken bestuurders en ambtenaren.

Initiatiefnemers denken na over de organisatie, financiering, procedures voor ruimtelijke ingrepen en zoeken steun van gemeenten, provincies en andere partijen. Ambtenaren en professionals vragen zich af hoe zij deze initiatieven van onderuit het beste kunnen faciliteren. Beide partijen zoeken naar een volwaardig partnerschap in een nieuwe tijd waarin groei niet overal meer vanzelfsprekend is.

Een plattelandsbeleid vergt een integrale benadering. In de nieuwe inzichten, onderzoeksprojecten die ontwikkeld worden, ontbreekt vaak die integrale visie. Nog te veel wordt gedacht en gewerkt vanuit sectoren of domeinen, of vertrokken vanuit een stedelijke visieontwikkeling die daarna een vertaalslag krijgt naar het platteland. Om het platteland een visie en aanpak op maat te geven, zijn wij ervan overtuigd dat we ook op niveau van kennisontwikkeling, kennisdeling, visieontwikkeling en beleid meer geïntegreerd en transversaal moeten tewerk gaan. Daarom willen wij een nieuw kenniscentrum in het leven roepen, een College of Provinces, waar verschillende disciplines samenwerken en werk maken van plattelandsontwikkeling via kennisontwikkeling, kennisdeling, visieontwikkeling en beleid rond specifieke plattelandstopics. Het betreft hier een kenniscentrum, mogelijks gekoppeld aan een al bestaande kennisinstelling, op het platteland, die zich verdiept in onderzoek naar het platteland, om o.a. plattelandsprojecten, plattelandsbeleid en veerkrachtige dorpen acties wetenschappelijk te onderbouwen. Het is vanuit het COPRO, College of Provinces, dat wij initiatiefnemers en professionals op het platteland, in dorpen en in de open ruimte willen inspireren om het platteland een stap vooruit te brengen.

Bijlagen

Bijlage 1: Overzicht gesprekken provinciale diensten

- 19/3/2019: dienstoverleg landbouw en platteland
- 29/3/2019: vrije tijd en recreatie
- 29/3/2019: sociale innovatie, arbeidseconomie en zorg
- 4/4/2019: wonen en Kamp C
- 5/4/2019: dienst economie
- 23/4/2019: onderwijs
- 24/4/2019: ruimte, mobiliteit, erfgoed, gebiedsgericht beleid
- 26/4/2019: dienst integraal waterbeleid
- 3/5/2019: dienst milieu en natuur
- 27/5/2019: collega-groep wonen-kernen-dorpen
- 28/10/2019: afstemming DRP
- 18/11/2019: afstemming provinciale diensten
- 6/1/2020: afstemming DRP
- 13/1/2020: afstemming DRP
- 14/9/20: toelichting op SG GGB

BIJLAGE 2 VERSLAGEN EXPERTENPANELS

Experten-panel open ruimte in het kader van de provinciale plattelandsbeleidsvisie: verslag

dinsdag 1 oktober 2019

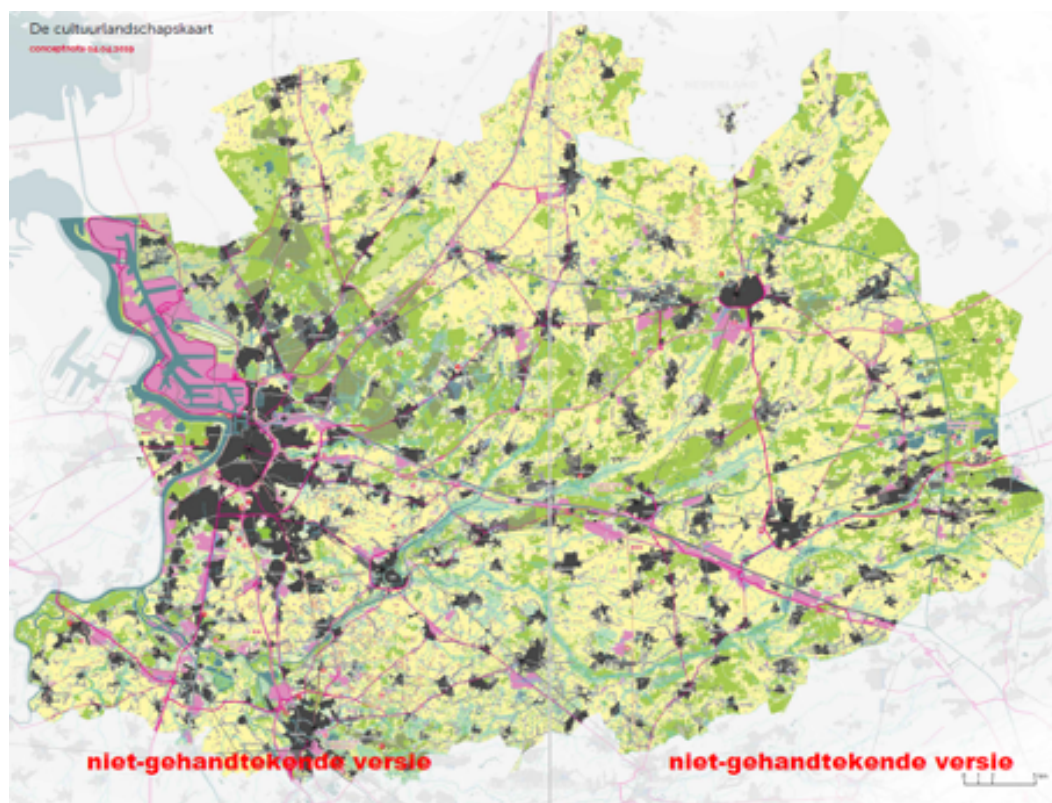
Aanwezige experts: Hans Leinfelder (KULeuven) – Frederik Mollen (Natuurpunt) – Christel Claes (DLP – provincie Antwerpen) – Bavo Verwimp (VLM) – Wim Poelmans (RURANT) – Rhea Denissen (IOK) – Wim Debaene (RL, tvw Bas Van der Veken) – Lore Van Looveren (Boerenbond)

Verontschuldigd: Laurien Danckaerts (de Merode) – Anna Verhoeve (ILVO) – Bert Boonen (Natuurpunt)

Moderator: Tinne Van Looy (adviseur platteland, DLP, provincie Antwerpen)

Verslag: Lisbeth Hoefkens (DLP, provincie Antwerpen)

0. Voorstellingsrondje: Wat is open ruimte? Waar is er nog open ruimte in onze provincie? Wat is typische open ruimte?

1. Kader

Tinne licht kort het kader toe:

Waarom?

- 2e maal dat we een plattelandsbeleidsvisie schrijven. De vorige legislatuur in opdracht van Peter Bellens, nu nieuwe gedeputeerde, Kathleen Helsen, dus nieuwe accenten, dus nieuwe visie. De nieuwe accenten zijn: dorpen en durven kiezen, standpunt innemen. Daar waar de vorige legislatuur vooral gewerkt werd op het samenbrengen van partners om te komen tot een gezamenlijke visie, willen we nu meer vertrekken vanuit een eigen visie op het platteland.
- Er zijn ook nieuwe uitdagingen bv. klimaatuitdaging, veerkrachtige dorpen als eigen beleidslijn, Provinciaal Beleidsplan Ruimte Antwerpen.
- Er komt een nieuwe Europese programmaperiode voor plattelandssubsidies, die we vanuit het subsidiariteitsprincipe ook weer provinciaal zullen vertalen naar een Provinciaal PlattelandsOntwikkelingsPlan.

Gebruik?

- Als insteek voor de nieuwe Europese programmaperiode, we zitten mee rond de tafel voor PDPO IV, dus dorpen en open ruimte zijn thema's die daarin terugkomen. In een latere fase zullen we dit ook provinciaal vertalen naar een Provinciaal PlattelandsOntwikkelingsPlan, in se een verfijning naar subsidies van de provinciale plattelandsbeleidsvisie. Hiervoor brengen we wel opnieuw alle relevante stakeholders samen.
- Het dorpenbeleid zal verder uitgebouwd worden en een kerkenbeleid zal opgestart worden. De plattelandsbeleidsvisie vormt hiertoe de basis.
- De plattelandsbeleidsvisie moet ook nieuwe topics naar boven brengen waar we zelf beleid rond kunnen maken (zoals vorige legislatuur de topic dorpenbeleid), of waarrond we mensen kunnen samenbrengen en inspireren (zoals vorige legislatuur Water+Land+Schap). Daarnaast vormt het ook het referentiekader voor deelname vanuit platteland aan allerhande provinciale werkgroepen.

Proces

- April – mei: provinciale diensten bevroegd naar de terminologie platteland en of/hoe dit vermeld wordt in sectorale provinciale beleidsdocumenten, maar ook uitdagingen voor dorpen en open ruimte
- Juli – augustus: alle info samengebracht tot de huidige nota, aangevuld met informatie uit literatuur
- Oktober: experten-panelen dorpen en open ruimte
- November: afronden

Doelstelling experten-panel

- De uitdagingen uit de nota verfijnen: ontbreekt er iets, is er iets fout
- welke rol heeft de provincie, waar kan de provincie een rol spelen en hoe
- Prioritaire gebieden voor plattelandsontwikkeling: moeten ze afgebakend worden, en indien ja, waar?

De experten vragen zich af **hoe deze plattelandsbeleidsvisie zich verhoudt tot andere provinciale beleidsvisies**, zoals bijvoorbeeld het PBRA. Er is gesproken met alle provinciale diensten, maar vaak blijkt dat ze bewust of onbewust niet expliciet de terminologie platteland gebruiken. Voor een buitenstaander/niet-provinciaal is het wel belangrijk om de verhouding tot andere provinciale beleidsvisies te kennen. Dit zal verduidelijkt worden in de tekst. Ook de verhouding tot de beleidscyclus van visieontwikkeling en de meerjarenplanning (ook van andere provinciale entiteiten) duiden. Hoe werkt de provincie en hoe past het provinciale plattelandsbeleid daarin?

De experten merken ook op dat het belangrijk is om **geen voorafnames** te doen op andere lopende provinciale beleidsprocessen, zoals het PBRA. Tinne geeft wel mee dat met alle provinciale diensten gepraat is, dus dat er in principe geen dingen in kunnen staan die tegen lopende beleidsprocessen in gaan. Bovendien zal de finale tekst ook teruggekoppeld worden met de deputatie en alle betrokken provinciale diensten, zodat eventuele tegenstrijdigheden eruit zijn (noot: er zal nog bijkomende afstemming gebeuren met de collega's die bezig zijn met het PBRA).

De 2 delen in de nota: open ruimte en dorpen zijn niet even sterk uitgewerkt. Je kan zien dat voor dorpen al duidelijk gekozen is voor een focus op het sociaal-economische, terwijl voor open ruimte nog geen keuzes gemaakt zijn, en hier eerder een ruimtelijke insteek gevolgd wordt. Tinne beaamt dit: het thema dorpen werd al opgestart in de vorige legislatuur, en toen is er al veel afstemming gebeurd met de collega's van ruimtelijke planning om elkaars rollen helder te krijgen. Voor open ruimte is dergelijke afstemming nog niet gebeurd. Misschien kan de plattelandsbeleidsvisie een vertaling zijn van het PBRA, waarbij plattelandsbeleid instrumenten aanreikt (subsidies) om de visie uit het PBRA te realiseren.

De SDG's zijn niet volledig vermeld: als je het over open ruimte hebt, moet je zeker ook de daaraan gelinkte SDG's rond water of biodiversiteit toevoegen.

Het plattelandsbeleid zou moeten **los komen van al die sectorale visies**, al mag je wel eigen accenten leggen. Je kan de uitdagingen en visies zoals gesteld in het PBRA volgen, maar met de plattelands specifieke aanpak het verschil maken. Die plattelandsrol is **verbindend**: de verschillende visies komen erin samen. Plattelandsbeleid mag geen eigen beleid zijn boven op de andere beleidlijnen. De plattelandsaanpak is **gebiedsgericht**: je kent de open ruimte uitdagingen van een bepaald gebied, en gaat daar dan gebiedsgericht aan de slag, soms vanuit een natuuraanpak, soms vanuit een landbouwaanpak. Plattelandsbeleid is een denkkader om bepaalde uitdagingen aan te gaan vanuit een **geïntegreerde gebiedsgerichte aanpak**. De nota focust nu te veel op het subsidieverhaal. Dat mag erin staan, maar het moet niet als eerste vermeld worden, het is maar een instrument om je plattelandsbeleid te realiseren. Gebiedsgericht beleid zou onderdeel moeten zijn van plattelandsbeleid, omdat ook daar die verbindende rol gespeeld wordt. Misschien moet je eerder werken vanuit **geïntegreerde denkkaders** om het sectorale te overstijgen, zoals voedsel, klimaat, beheer van de commons, ... Open ruimte was ook zo'n thema, maar nu niet meer... vanuit deze eigenheden op alle uitdagingen kijken hoe je vanuit plattelandsbeleid het verschil kan maken, en ook durven zeggen wat je niet gaat doen. Een plattelandsspecifieke aanpak is ook **bottom-up**: je moet valideren wat van onderuit leeft.

Algemeen moeten de thema's verfijnd worden vanuit de rol die plattelandsbeleid erin kan spelen, en het samspel dorpen – open ruimte moet meegenomen

worden; wat goed is voor het dorp, is niet noodzakelijk goed voor de open ruimte.

2. Uitdagingen voor de open ruimte in de provincie Antwerpen

Bedoeling van deze eerste oefening is om na te gaan of de draft tekst van de plattelandsbeleidsvisie volledig is in de opsomming van de uitdagingen voor de open ruimte in onze provincie. Belangrijk om weten hierbij is dat we de definitie van open ruimte uit het PBRA gebruiken, maar omdat dit niet de zuivere open ruimte zonder bebouwing is, dat we ook nog de terminologie 'open ruimte zonder bebouwing' gebruiken in de plattelandsbeleidsvisie. De uitdagingen zoals gedefinieerd in de plattelandsbeleidsvisie zijn de volgende:

- openruimte zonder bebouwing behouden;
- de actoren verbinden,
- openruimtefuncties gaan valoriseren en
- openruimte verbinden met het dorp

1. Open ruimte zonder bebouwing behouden

Deze doelstelling impliceert volgens Boerenbond al een **voorafname op het PBRA**. Dit kan een nog niet afgeklopte keuze binnen het PBRA zijn, tenzij je dit verder zou verduidelijken. Nu lijkt het alsof er geen extra bebouwing mag bijkomen. Hans en Frederik weerleggen dit. In onze provincie staat de open ruimte onder zo'n enorme druk, dat je **deze doelstelling echt wel moet meenemen**, als je serieus wil genomen worden. Zeker als je kijkt naar de Vlaamse beleidsvisie, die stelt dat de verharding met 20% moet teruggedrongen worden. Dan is het zuiver behoud van de open ruimte nog niet heel ambitieus. Het plattelandsbeleid kan hier **ondersteunend werken voor het PBRA**. Eventueel kan in de titel toegevoegd worden 'waar het gewenst is'. Je hoeft in deze nota nog niet af te bakenen, wat misschien in het PBRA wel zal gebeuren. Je zou dit ook anders kunnen verwoorden: we gaan **bijkomende verharding stoppen**, en dan kan je later nog bekijken hoe je dat aanpakt. Of je kan het ook lezen als: open ruimte met bebouwing verder ontwikkelen, het is niet dat er geen ontwikkelkansen meer zullen zijn.

We zullen deze doelstelling dus herformuleren in de nota en ook specificeren: in een bepaald gebied bepaalde open-ruimte-uitdaging op een bepaalde manier aanpakken.

2. Actoren verbinden

Vanuit de verbindende rol bij plattelandsbeleid kan je **gebiedsgerichte coalities** vormen om samen te werken. Misschien moet in een plattelandsbenadering **het menselijke aspect centraler staan**: open ruimte voor mensen. Als mensen zich betrokken voelen bij de open ruimte, ga je de strijd voor de open ruimte niet meer als enige moeten aangaan. Het gaat hier niet om sensibiliseren, wel om de sociale rol die open ruimte kan opnemen.

Er hoeft niet overal en altijd verweven te worden.

Heel veel lokale actoren zijn nu ook bezig met het thema open ruimte, maar missen ondersteuning. Daar zou je vanuit plattelandsbeleid op in kunnen spelen. **Een soort van aanpak zoals in veerkrachtige dorpen met participatie, maar dan voor de open ruimte en met de open-ruimte-actoren.** Dit is een grote vraag vanuit lokale besturen, waarbij ze ook nood hebben aan ontwikkeling van een open-ruimtevisie en instrumenten om een open-ruimtevisie uit te voeren.

Rol provincie:

- Vanuit gezamenlijke visie ook gezamenlijke plattelandsenveloppe of open ruimte-enveloppe maken om samen gezamenlijke doelstellingen te realiseren, zoals op Vlaams niveau gebeurde voor Water-Landschap
- Gebiedsgerichte open ruimte-uitdagingen aanpakken, waar Vlaanderen te groot voor is, en lokale besturen moeilijk vinden bv. Wijngaardberg Vlaams-Brabant; Hier kan je op inzetten via procesbegeleiding. Is gebiedsgericht beleid.
- Eigen gebiedsgerichte projecten opzetten volgens ontwikkelde methodiek bij de provincie, want ze werkt, vanuit idee van samenwerken en procesbegeleiding.
- Gemeenten ondersteunen in participatieve opmaak open ruimte visies

3. Open ruimte functies valoriseren

Klimaat wordt aangehaald als functie van open ruimte, maar ook energietransitie, zonnepanelen in landbouw .... en de impact die dit zal hebben op het platteland.

Nu staan er vooral functies van de open ruimte voor de mensen, terwijl we net de sociale functies centraal moeten stellen.

Wel opletten: het platteland moet geen pretplatteland worden. Er worden nu zo veel functies op dat platteland gebracht, die de open ruimte ook in gevaar brengen: vertuining, verpaarding, fietsnetwerken ... er moet dus een nieuw evenwicht gezocht worden. Hierdoor verdwijnen ook heel wat basisfuncties, zoals ecosysteemdiensten en landbouw. Deze **productiefuncties van het platteland** zijn minstens even belangrijk als de consumptiefuncties van het platteland. **Plattelandsbeleid zou hier terug een evenwicht in kunnen brengen.** Belangrijk is dan wel om dit met iedereen goed af te stemmen, zoals bv. agrarisch hergebruik. Als je wil ontharden moet je focussen op basisfuncties. Als je geen agrarische activiteit behoudt, gaat agrarische kwaliteit ook achteruit, dus we moeten evolueren naar een nieuwe ondernemerschap.

Nieuwe typologieën van landbouw, zoals natuur-inclusieve landbouw en agroforestry kunnen enkel via een vrijwillig stimulerend beleid.

Onderhoud open ruimte is ook een grote uitdaging; lokale besturen hebben vaak geen middelen voor het beheer van de collectieve open ruimte. Een goed onderhouden open ruimte zorgt ook voor een beleefbare open ruimte, waarop dan weer nieuw ondernemerschap zich kan enten.

Lokale voedselproductie is ook een belangrijke functie.

De impact van open ruimte op gezondheid: mentaal en fysiek.

Rol provincie:

- Grond- en pandenbeleid o.a. via Kempens Landschap. Provincie kan dit ook samen met andere bestuursniveaus doen bv. voor leegstaande hoeses en andere gebouwen. Spelers zoals SKL kunnen in die panden nieuwe dynamiek brengen.
- Subsidies voor experimenteerruimte: experimenteren met instrumenten geeft vertrouwen.

4. Open ruimte verbinden met het dorp

Een goede oplossing voor het dorp is niet altijd een goede oplossing voor de open ruimte bv. mobiliteit. De verbinding tussen de 2 moet dus gelegd worden in de nota.

Sensibiliseren rond basisfuncties open ruimte.

5. Bijkomende uitdagingen

Klimaat: hoe met plattelandsspecifieke aanpak, deze uitdaging aangaan, want is zeer urgent, en staat er nu wel in, maar tussen de lijnen.

3. Wat is platteland?

Niet afbakenen op gemeentegrenzen, maar deelgemeentegrenzen, maar zelfs dan zijn de administratieve grenzen niet altijd de juiste. Dus niet centrumstad, maar bijvoorbeeld wel Berendrecht, Lillo, Zandvliet. Deze afbakening is er voor de subsidies. Ook de verbinding stad-platteland is belangrijk.

Of iets platteland is of niet, heeft niks te maken met bevolkingsdichtheid. VLM heeft ooit een afbakening gemaakt van het platteland, en daar kwamen heel verschillende soorten platteland uit, dus je kan het platteland niet echt afbakenen, is afhankelijk van het thema. Vaak is het ook eerder een gebiedsgerichte afbakening, zoals bijvoorbeeld de Merode.

Plattelandsgemeenten hebben wel nood aan bijkomende financiën, dus je kan je instrumenten wel gericht inzetten op die gemeenten, maar de visie moet voor de hele provincie zijn, dus subsidies voor de minst kapitaalkrachtige gemeenten.

Stedelijke oplossingen kunnen vertaald worden naar het platteland, maar vragen dan toch vaak een plattelandsspecifieke aanpak.

Een open ruimte beleid kan er zowel zijn voor echte open ruimte gebieden, als voor verrommelde en randstedelijke gebieden. Net die gebieden waar al een dynamiek is, zijn belangrijk. Je kan ook kijken naar die gebieden waar nog geen middelen naar toe gaan. De urgentie van een gebied bepaalt de keuze om er prioritair op in te zetten. De voorbeelden en goede praktijken kan je dan overal inzetten. Je differentieert best, en neemt verschillende soorten gebieden vanuit verschillende uitdagingen mee.

Begeleiding in visieontwikkeling kan je overal doen.

Verlag experten-panel dorpen in het kader van de provinciale plattelandsbeleidsvisie Antwerpen

dinsdag 8 oktober 2019

experten: Kristien Vanlommel (RURANT), Jan Blancke (POM), Lieven Janssens (gemeente Vorselaar), Wim Poelmans (RURANT), Karel Lhermitte (Landelijke Gilden), Sarah Martens (UHaselt), Dietmar Bosmans (DLP – provincie Antwerpen)

verontschuldigd: Jasmien Smets (UA), Kaat Smets (departement Ruimte, Vlaanderen), Marc Van den Brande (onderwijs), Rhea Denissen (IOK), Martine Coppieters (Vorming +)

moderator: Tinne Van Looy (adviseur platteland, DLP, provincie Antwerpen)

verslaggeving: Lisbeth Hoefkens (DLP, provincie Antwerpen)

1. Wat is een dorp? Wat is er typisch aan een dorp?

Typisch dorp, want kerk en café => verenigingsleven – kerk maakt het herkenbaar – een dorp is iets ruimtelijks – typisch dorp, maar niet ideaal – dit is hoe veel dorpen zijn, we moeten evolueren naar foto 3

Hier zie je mensen en een kerk – dorp zien vanuit mogelijkheden: luwte, groen tot in de kern – dit gaat naar een ideaal dorp

Algemeen:

- het ideale dorp bestaat niet, dus beter niet die terminologie gebruiken.
- elk dorp wordt geconfronteerd met toename mobiliteit, en dat is niet op de foto's te zien. De auto heeft een belangrijke impact op het dorp.

2. Kader en proces

Tinne licht kort het kader toe:

Waarom?

- 2e maal dat we een plattelandsbeleidsvisie schrijven. De vorige legislatuur in opdracht van Peter Bellens, nu nieuwe gedeputeerde, Kathleen Helsen, dus nieuwe accenten, dus nieuwe visie. De nieuwe accenten zijn: dorpen en durven kiezen, standpunt innemen. Daar waar de vorige legislatuur vooral gewerkt werden op het samenbrengen van partners om te komen tot een gezamenlijke visie, willen we nu meer vertrekken vanuit een eigen visie op het platteland.
- Er zijn ook nieuwe uitdagingen bv. klimaatuitdaging, veerkrachtige dorpen als eigen beleidslijn, Provinciaal Beleidsplan Ruimte Antwerpen.
- Er komt een nieuwe Europese programmaperiode voor plattelandssubsidies, die we vanuit het subsidiariteitsprincipe ook weer provinciaal zullen vertalen naar een Provinciaal PlattelandsOntwikkelingsPlan.

Gebruik?

- Als insteek voor de nieuwe Europese programmaperiode, we zitten mee rond de tafel voor PDPO IV, dus dorpen en open ruimte zijn thema's die daarin terugkomen. In een later fase zullen we dit ook provinciaal vertalen naar een Provinciaal PlattelandsOntwikkelingsPlan, in se een verfijning naar subsidies van de provinciale plattelandsbeleidsvisie. Hiervoor brengen we wel opnieuw alle relevante stakeholders samen.
- Het dorpenbeleid zal verder uitgebouwd worden en een kerkenbeleid zal opgestart worden. De plattelandsbeleidsvisie vormt hiertoe de basis.
- De plattelandsbeleidsvisie moet ook nieuwe topics naar boven brengen waar we zelf beleid rond kunnen maken (zoals vorige legislatuur dorpen), of waarrond we mensen kunnen samenbrengen en inspireren (zoals vorige legislatuur water-land-schap). Daarnaast vormt het ook de basis voor deelname vanuit platteland aan allerhande provinciale werkgroepen.

Proces

- April - mei provinciale diensten bevroegd naar de terminologie platteland en of/hoe dit vermeld wordt in sectorale provinciale beleidsdocumenten, maar ook uitdagingen voor dorpen en open ruimte
- Juli - augustus, alle info samengebracht tot de huidige nota, aangevuld met informatie uit literatuur
- Oktober: expertenpanels dorpen en open ruimte
- November: afronden

Doelstelling experten-panel

- De uitdagingen uit de nota verfijnen: ontbreekt er iets, is er iets fout
- welke rol heeft de provincie, waar kan de provincie een rol spelen en hoe
- Prioritaire gebieden voor plattelandsontwikkeling: moeten ze afgebakend worden, en indien ja, waar?

Er wordt doorgevraagd op het PDPOIV-verhaal. Wat zeker is zijn de LEADER-middelen, die 5% van het PDPOIV-budget moeten innemen. Bijkomend streven we ernaar om 7,5% van het budget (zelfde percentage als in PDPOIII) naar gebiedsgerichte maatregelen te kunnen laten gaan. Het PDPOIV wordt nu vorm gegeven, en de provincies zitten hiervoor samen met VLM en Dept.LV voor het gebiedsgerichte luik.

Het feit dat je echt een visie op het platteland wil maken en dus keuzes gaat maken, impliceert een sectorale benadering. Tinne nuanceert dat de prioriteit per gebied kan verschillen. Maar als je kiest, verlies je wel het geïntegreerde, dat plattelandsbeleid toch is. Misschien wat genuanceerder zien, en niet geforceerd linken gaan zoeken omdat het moet. Het is wel goed om ambitie te hebben, maar samenwerking is slechts een middel, nooit het doel. **Plattelandsbeleid gaat dus mee aan tafel zitten, en verzorgt de procesregie, om te zorgen dat het proces landt.**

De opdeling die in de tekst gemaakt wordt tussen het ruimtelijk systeem en het socio-economisch systeem, is in realiteit niet zo hard. De 2 zijn sterk vervlochten, zowel naar eigenheid toe, als visueel. Dit onderscheid

is er tijdens de vorige legislatuur gekomen na discussies met de collega's van ruimtelijke planning. Er is wel regelmatig uitwisseling tussen adviseurs dorpen en adviseurs ruimte van de provincie. Het is belangrijk om de interactie tussen de 2 ook mee te nemen in de tekst. Ruimtelijke processen zijn sluipend aanwezig in het dorp en beïnvloeden de dorpsbewoner. De focus moet het dorp zijn op een geïntegreerde manier, met zijn ruimtelijke en socio-economische aspecten. Een dorpsbewoner maakt het onderscheid ruimte of socio-economisch niet. De ruimtelijke insteek zal verwerkt worden in de tekst. Planners maken knooppunten, en gaan die dan in netwerken plaatsen, zonder rekening te houden met de sociale samenhang. Een nieuw dorp past niet in het model-denken van een planner, omdat hij geen rekening houdt met sociale dynamiek.

3. Uitdagingen

Bedoeling van deze oefening is om na te gaan of de draft tekst van de plattelandsbeleidsvisie volledig is, of we dingen missen, onder- of overbelichten. De uitdagingen uit de plattelandsbeleidsvisie zijn de volgende:

1. Elk dorp heeft voldoende kwalitatieve dagelijkse voorzieningen op maat van het dorp
2. Een dorp wordt gevormd door zijn sociaal weefsel, bestaat uit mensen (zonder mensen geen dorp)
3. Elk dorp heeft zijn eigenheid, bepaald door ruimtelijke kenmerken en het sociaal weefsel
4. Elk dorp heeft nood aan lokale tewerkstelling
5. Dorpen zijn met elkaar verbonden.

Vervolgens kijken we of en hoe de provincie een rol kan spelen in deze uitdagingen.

Kwalitatieve dagelijkse voorzieningen

Voorzieningen zijn er vaak wel, maar (zeker kwetsbare) mensen kunnen er niet geraken: mobiliteitsarmoede en bereikbaarheid voorzieningen; mensen geraken bijvoorbeeld niet in het ziekenhuis. Vaak heeft dit ook te maken met infrastructurele aanpassingen, zoals goed aangelegde voetpaden, maar ook met een slecht georganiseerd openbaar vervoer.

Deze problematiek zal alleen nog maar groter worden door de vergrijzingsgolf die eraan komt de komende 5 à 6 jaar. Mobiliteit los je niet alleen op door mensen te centraliseren rond de kerktoren. Dorpen zijn er niet op voorzien om mensen zo lang mogelijk thuis te laten wonen. De infrastructuur moet er ook op voorzien zijn. De publieke ruimte moet ingericht worden volgens het 8-80 principe: het moet veilig en bruikbaar zijn voor zowel een 8 als 80-jarige bv. München.

Rol provincie

- Mobipunt is een stedelijke oplossing, die in een plattelands/dorpscontext zou getest moeten worden (geen studies, maar concrete acties).
- LEADER gebruiken als instrument: dit is het ideale instrument om de te experimenteren met de maatschappelijke 5-hoek (zie verder), en initiatieven vanuit de burgers te laten komen. Je zou in de organisatie van LEADER wel verder kunnen gaan, door niet zomaar een projectoproep te organiseren, maar gericht promotoren samen te brengen, om zo tot de juiste projecten te komen. Zo kan je mensen ook meekrijgen in een verhaal en meer gaan sturen in de thema's. Zo ga je ook geen concurrentie krijgen binnen de PG voor beperkte middelen.
- De rol van de lokale overheid erkennen: een lokale overheid staat in rechtstreekse verbinding met haar lokale verenigingen en actoren, met het lokale weefsel, en creëert verbindingen. Maar ook een lokale overheid wordt geconfronteerd met verkokering, en zou intern meer verbindingen kunnen leggen. Een lokale overheid heeft wel een netwerk, maar moet wel uitgedaagd worden om verbindingen te zoeken. Het is wel de bedoeling om de afstand provincie – lokaal bestuur te verkleinen en nog meer op maat van lokale besturen te werken, maar zonder de middelen rechtstreeks aan de lokale besturen te geven. Niet alle gemeentes zijn zoals Vorselaar. Een gemeente kan zorgen voor de hardware, kan het sociale element en het belang van participatie erkennen, maar heeft vaak niet de juiste methodieken of de tijd om participatief in een dorp aan de slag te gaan. De provincie en middenveldorganisaties moeten inspireren, maar de middelen moeten gefocust ingezet worden op de lokale besturen. De provincie moet optreden als makelaar, helpen bij het oppik-

ken van complexe grensoverschrijdende thema's zoals de mobiele buurtwinkel. Ook het veerkrachtig dorpen traject is een vorm van ondersteunen lokale besturen. Je moet niet alleen de lokale overheid versterken, maar die ook erkennen als actor die verbindt met andere actoren, en als autoriteit voor het herkennen van noden! Daar wordt co-creatie gestart!! De provincie versterkt de lokale besturen nu al, maar laat zich vaak te sterk leiden door lokale noden. De lokale besturen krijgen nu heel veel taken, maar ze kunnen die niet allemaal en even goed opnemen bv. vervoersregio's. De lokale bevolking moet de aanjager zijn. De provincie heeft ook niet zoveel middelen, maar zal de LEADER-middelen inzetten op de thema's die provinciaal belangrijk zijn.

- De klant is de probleemeigenaar. De gemeente kan de uitkomst borgen. De provincie ondersteunt de gemeente en de probleemeigenaar, maar een gemeente moet ook kunnen terugvallen op andere instellingen. Met het veerkrachtig dorpen verhaal vertrekken we vanuit een detectie van de noden. Vervolgens bepalen we acties, en kijken we wie welke acties kan opnemen. Pas daarna is de gemeente aan zet om de resultaten te borgen. De provincie biedt de 69 gemeenten de expertise om dit in alle dorpen te doen.
- Provincie als procesregisseur: provincie kan verschil maken vanuit plattelandsbeleid via platteland-specifieke aanpak, nl. op een geïntegreerde manier samenwerken. Zo'n typisch geïntegreerd thema is het bezit en beheer van de open ruimte, nl. de commons, en dat is helemaal niet sector-gebonden.
- nieuwe financieringsmodellen onderzoeken
- Provincie moet vanuit beperkte subsidies een kennismakelaar zijn, een doorgeefluik van haalbare voorbeelden
- Labo-functie: je zou om de 2 jaar in een dorp kunnen landen en daar vanalles opzetten. Maar je hoeft het experiment niet altijd zelf op te zetten, provincie kan ook gewoon ondersteunen of aantonen wat werkt en niet. Er kan in dorpen geëxperimenteerd worden met energie-coöperatieven of voedsel strategieën. Deze overkoepelende thema's zorgen vanzelf voor verbinding.
- Dorpshubs kunnen een antwoord zijn op de voersarmoede in dorpen.
- Provincie moet ook nazorgtraject van veerkrachtige dorpen oppikken en ondersteunen.
- Wat gesubsidieerd wordt, moet ook geborgen worden, het moet doorstromen, als overheid moet je bemiddelen.
- Subsidies voor dorpsbus, auto, fiets, ontwikkeling apps.

Sociaal weefsel

Werken volgens de maatschappelijke 5-hoek (bewoners, kennisinstellingen, overheid, ondernemers, financiële wereld), waarbij je individuele bewoners ondersteunt in zelforganisatie (collectief organiseren, commons), en de publiek-private samenwerking herdenkt. Hier zou je mee kunnen gaan experimenteren in LEADER. Je zou lokale overheden kunnen ondersteunen om met deze methodiek aan de slag te gaan. Je moet ook zelf anders gaan kijken, meer vanuit de opportuniteiten en kansen die er liggen. Niet zeggen wat er allemaal verdwenen is, maar gewoon vertrekken van hoe de situatie nu is. De regelgeving staat publiek-private samenwerking wel vaak in de weg. Je moet het sociaal kapitaal in een dorp borgen, omdat net dat een dorp levendig maakt. Je gaat aan transitie management doen ipv strategische planning. We focussen op verandering, niet op problemen. Je moet versterken wat er is.

Vanuit vergrijzing is ook topic vereenzaming belangrijk.

We moeten rekening houden met de toenemende diversiteit aan bewoners in het dorp: kleurlingen, 1-oudergezinnen... Dorpsidentiteit begint maar te spelen bij een extern aangevoelde bedreiging, zoals de komst van een asielcentrum. Ook hier pragmatisch bekijken en in gesprek gaan.

Heel wat elementen die in het dorp zorgden voor verbinding zijn verdwenen: kerk, ontmoetingsplaatsen, sociale ruimte... Het sociaal kapitaal dat er is moet ook geborgen worden, erkend worden.

Rol Provincie

- Aanspreekpunt: kan nieuwe rol zijn van middenveldorganisaties zoals kwb, femma,... - moet vanuit geïntegreerde bril gebeuren. Een soort van algemeen contactpunt/infopunt per dorp, waar je met al je vragen terecht kan, zoals vroeger die rol vervuld werd door een bakker, beenhouwer, postbode, dokter...

- Vanuit maatschappelijke 5-hoek andere actoren zoals colruyt e.d. betrekken. Ook kijken naar alternatieve financieringsmogelijkheden. Koppeling maken met de school. Misschien willen ondernemers die sportclub sponsoren ook wel meer algemeen investeren in het dorp.
- Subsidies voor ontmoetingsinfrastructuur.

Eigenheid

Impact van de auto op de beeldkwaliteit in het dorp ontbreekt nog: de auto neemt dorpsruimte in, pleinen met auto's ipv mensen. De auto zorgt ook voor minder veiligheid.

Een dorp heeft heel wat leegstaande grote gebouwen met eigenheid, karakteristieke gebouwen zoals kerken... ook leegstand agrarische gebouwen meenemen.

Kwalitatief verdichten

Er is te weinig beleefbare omgeving in een dorp, te weinig aandacht voor plaatsen voor ontmoeting, rust, beleefbaarheid => meer groen, meer autoluwe ruimtes, meer rustruimtes voorzien. Maar ook het groen en de open ruimte tot in de kern trekken.

Rol Provincie

- Voorbeeldprojecten opzetten
- Delen van goede voorbeelden en ondersteunen maatschappelijke 5-hoek

Lokale tewerkstelling

Maatschappelijke functies zoals wonen en werken verdwijnen in een dorp, en moeten opnieuw ingevuld worden. Vraag is wel of je in elk dorp werkgelegenheid moet voorzien? Lokale tewerkstelling is belangrijk, maar wordt vaak tegengewerkt: leegstaande bedrijfspanden krijgen vaak een residentiële invulling. Lokale tewerkstelling is een zeer complex gegeven: op lokale werkplekken werken niet altijd lokale mensen. Mensen gaan niet altijd werken op de plaats waar ze wonen. Ook een slaapdorp kan een sterk maatschappelijk weefsel hebben, wordt niet bepaald door lokale tewerkstelling.

Verweven locaties, lokale bakkers, fietsmakers, maar ook lokale ambachten...zijn belangrijk en bepalen mee eigenheid dorp. Als er een nieuw bedrijf komt, moet je

kijken of het verenigbaar is met wat er al is. Lokale tewerkstelling is belangrijk, net zoals alle andere activiteiten die mensen op straat brengen overdag. In die zin zit er nog potentie in thuiswerk plekken. De verweving werken en wonen is vaak een mismatch. Voor thuiswerk is de digitalisering wel belangrijk. Er is niet overal een goed functionerend digitaal netwerk op het platteland, wat problemen oplevert voor thuiswerkers en studenten. Thuiswerk lost het probleem van de mobiliteitscongestie op, maar mensen hebben wel nood aan sociale contacten.

Lokale tewerkstelling kan ook bijdragen aan het probleem van verdoken plattelandsarmoede.

Instrumenten

- Leegstaande panden (bibs, scholen, kerken) ombouwen tot thuiswerkplekken, waar sociaal contact is. Samen met burgers en lokale overheid proces opzetten om leegstaande sites te ontwikkelen.
- Inzetten op initiatieven die vernieuwende samenwerking binnen de maatschappelijke 5-hoek opzetten.
- Alternatieve financieringssystemen gebruiken: crowdfunding
- Veerkrachtige dorpen +++: focus op autonomie – maatschappelijke 5-hoek – nieuwe financieringsmodellen

Dorpen verbinden

Inzetten op alternatieve vervoersmodi dan de auto: te voet, met de fiets

Rol provincie:

- Leren tussen lokale overheden stimuleren
- Lokale besturen erkennen in hun functie en rol: resultaat borgen in lokaal bestuur
- Provincie als broker voor bovenlokale en moeilijke processen, waar iedereen in gelooft, maar wat een lokaal bestuur niet zelf kan

BIJLAGE 3 OVERZICHT DORPEN PROVINCIE ANTWERPEN

GEMEENTE	DORPEN (gehuchten)	TRAJECT
AARTSELAAR	Lindenbos	/
AARTSELAAR	Koekoek	/
ANTWERPEN, district BEZALI	Berendrecht	/
ANTWERPEN, district BEZALI	Zandvliet	/
ANTWERPEN, district BEZALI	Lillo	/
ARENDONK	Arendonk-centrum	
ARENDONK	Voorheide	
ARENDONK	Berendonk	
ARENDONK	Huiskes	
ARENDONK	Broekkant	
BAARLE HERTOOG	Baarle	
BAARLE HERTOOG	Baarle-grens	
BAARLE HERTOOG	Zondereigen	
BAARLE HERTOOG	Ginhoven	
BAARLE HERTOOG		
BALEN	Balen	
BALEN	Hulsen	
BALEN	Rosselaar	
BALEN	Schoorheide	
BALEN	Wezel	
BALEN	Rijsbergdijk	
BALEN	Gerheide	
BALEN	Olmen	
BEERSE	Beerse	/
BEERSE	Den Hout	/
BEERSE	Vlimmeren	/
BERLAAR	Berlaar	/
BERLAAR	Gestel	/
BERLAAR	Heikant	/
BERLAAR	Melkouwen	/
BOECHOUT	Boechout	
BONHEIDEN	Bonheiden	/
BONHEIDEN	Bonheiden-Putsesteenweg	/
BONHEIDEN	Rijmenam	/
BONHEIDEN	Mart	/
BONHEIDEN	Harent	/
BONHEIDEN	Weynes	/
BOOM	Boom	/
BOOM	Noeveren	/
BOOM	Hoek	/
BORNEM	Bornem	/
BORNEM	Mariekerke	/
BORNEM	Weert	/
BORNEM	Hingene (Wintam, Eikevliet)	/
BORSBEEK	Borsbeek	/
BRASSCHAAT	Brasschaat-centrum	/

BRASSCHAAT	Bethanië	/
BRASSCHAAT	Vriesdonk	/
BRASSCHAAT	Driehoek	/
BRASSCHAAT	Kaart	/
BRASSCHAAT	Sint-Mariaburg	/
BRASSCHAAT	Maria-ter-Heide	/
BRECHT	Brecht	/
BRECHT	Sint-Lenaarts	/
BRECHT	Sint-Job-in-'t-Goor	/
BRECHT	Overbroek	/
BRECHT	(Klein) Veerle	/
DESSEL	Dessel	
DESSEL	Witgoor	
DESSEL	Brasel	
DESSEL	Heide	
DUFFEL	Duffel-West	/
DUFFEL	Duffel-Oost	/
DUFFEL	Itterbeek	/
DUFFEL	Mijlstraat	/
EDEGEM	Edegem	/
EDEGEM	Buizegem	/
EDEGEM	Elsdonk	/
EDEGEM	Molenveld	/
EDEGEM	Collegewijk	/
EDEGEM	Oude Elsdonk	/
ESSEN	ESSEN-CENTRUM	2018-2019
ESSEN	Essen-Hoek	/
ESSEN	Wildert	/
ESSEN	Horendonk	/
ESSEN	Heikant	/
GEEL	Ten Aard	
GEEL	Sint-Amands	
GEEL	Sint-Dimpna	
GEEL	Holven	
GEEL	Elsam	
GEEL	Larum	
GEEL	Bel	
GEEL	Winkelomheide	
GEEL	Punt	
GEEL	Stelen & Liessel	
GEEL	Oosterlo	
GEEL	Zammel	
GROBBENDONK	Grobbendonk	/
GROBBENDONK	Bouwel	/
HEIST-op-den-BERG	Heist-centrum	/
HEIST-op-den-BERG	Heist-station	/
HEIST-op-den-BERG	Heist-Goor	2019-2020

HEIST-op-den-BERG	Zonderschot	
HEIST-op-den-BERG	Booischot	2017-2018
HEIST-op-den-BERG	Pijpelheide	/
HEIST-op-den-BERG	Hallaar	/
HEIST-op-den-BERG	Itegem	/
HEIST-op-den-BERG	Schriek	2018-2019
HEIST-op-den-BERG	Grootlo	
HEIST-op-den-BERG	Wiekevorst	/
HEMIKSEM	Hemiksem	/
HEMIKSEM	Callebeek	/
HEMIKSEM	Sint-Bernard	/
HERENTALS	Herentals	
HERENTALS	Noorderwijk	
HERENTALS	Morkhoven	
HERENTHOUT	Herenthout	/
HERSELT	Herselt	
HERSELT	Rasem	
HERSELT	Blauberg	
HERSELT	Bergom	
HERSELT	Varenwinkel	
HOOGSTRATEN	Hoogstraten	/
HOOGSTRATEN	Meer	/
HOOGSTRATEN	Meerle	/
HOOGSTRATEN	Meersel-Dreef	/
HOOGSTRATEN	Minderhout	/
HOOGSTRATEN	Wortel	/
HOVE	Hove	
HULSHOUT	Hulshout	Fase 2 en 3
HULSHOUT	Westmeerbeek	
HULSHOUT	Houtvenne	
KALMTHOUT	Achterbroek	/
KALMTHOUT	Centrum	/
KALMTHOUT	Heide	/
KALMTHOUT	Nieuwmoer	/
KALMTHOUT	Dorp-Heuvel	/
KAPELLEN	CENTRUM	/
KAPELLEN	Ertbrand	/
KAPELLEN	Putte-Kapellen	/
KAPELLEN	Hoogboom	/
KAPELLEN	Zilverenhoek	/
KAPELLEN	Kapellenbos	/
KASTERLEE	Kasterlee	
KASTERLEE	Tielen	
KASTERLEE	Lichtaart	
KASTERLEE	Terlo	
KASTERLEE	Houtum	
KONTICH	Kontich	/

KONTICH	Sint-Rita	/
KONTICH	Kontich-Kazerne	/
KONTICH	Waarloos	/
LAAKDAL	Groot-Vorst	2017-2019
LAAKDAL	Klein-Vorst (Meerlaer)	
LAAKDAL	Veerle	
LAAKDAL	Veerle-Heide	
LAAKDAL	Eindhout	
LAAKDAL	Varendonk	
LIER	Lier	nvt
LIER	Koningshooikt	
LILLE	Lille	/
LILLE	Gierle	/
LILLE	Poederlee	2020
LILLE	Wechelderzande	2020
LINT	Lint	
MALLE	Westmalle	/
MALLE	Oostmalle	/
MALLE	t Guut	/
MALLE	Heidsie	/
MALLE	Schuurhoven	/
MALLE	Salphen	/
MECHELEN	Battel	/
MECHELEN	Leest	/
MECHELEN	Heffen	/
MECHELEN	Arsenaal	/
MECHELEN	Muizen	/
MECHELEN	Walem	/
MECHELEN	Hombeek	/
MECHELEN	Nekkerspoel	/
MECHELEN	Mechelen	/
MEERHOUT	Meerhout-centrum	
MEERHOUT	Bergom	
MEERHOUT	Zittaart	
MEERHOUT	Gestel	
MERKSPLAS	Merksplas	/
MERKSPLAS	Merksplas-kolonie	/
MOL	Mol-centrum	mrt/20
MOL	Achterbos	
MOL	Donk	
MOL	Ezaart	
MOL	Ginderbuiten	
MOL	Gompel	najaar 2020
MOL	Heidehuizen	
MOL	Millegem	
MOL	Rauw	
MOL	Sluis	

MOL	Wezel	
MOL	Postel	
MORTSEL	Mortsel-dorp	/
MORTSEL	Oude-God	/
MORTSEL	Luthagen	/
NIJLEN	Nijlen	/
NIJLEN	Bevel	/
NIJLEN	Kessel	/
OLEN	Olen-centrum (Sint-Martinus-Olen)	
OLEN	Onze-Lieve-Vrouw-Olen	
OLEN	Sint-Jozef-Olen (Olen-fabriek)	
OU-D-TURNHOUT	Centrum	
OU-D-TURNHOUT	Oosthoven	
OU-D-TURNHOUT	Zwaneven	
OU-D-TURNHOUT	Hoge Darisdonk	
OU-D-TURNHOUT	Corsendonk	
OU-D-TURNHOUT	Lage Darisdonk	
OU-D-TURNHOUT	Rhoode	
OU-D-TURNHOUT	Arselt	
OU-D-TURNHOUT	Rist	
OU-D-TURNHOUT	Eigen	
OU-D-TURNHOUT	Brooseinde	
OU-D-TURNHOUT	Draaiboem	
OU-D-TURNHOUT	Schuurhoven	
OU-D-TURNHOUT	Hoge Mierdsedijk	
OU-D-TURNHOUT	De Lint	
PUTTE	Putte	/
PUTTE	Beerzel	/
PUTTE	Grasheide	/
PUTTE	Peulis	/
PUURS-SINT-AMANDS	Puurs	/
PUURS-SINT-AMANDS	Breendonk	/
PUURS-SINT-AMANDS	Liezele	/
PUURS-SINT-AMANDS	Ruisbroek	/
PUURS-SINT-AMANDS	Kalfort	/
PUURS-SINT-AMANDS	Sint-Amands	/
PUURS-SINT-AMANDS	Oppuurs	/
PUURS-SINT-AMANDS	Lippelo	/
RANST	Ranst	2020
RANST	Millegem	
RANST	Oelegem	/
RANST	Broechem	/
RANST	Emblem	najaar 2020
RAVELS	Ravels	
RAVELS	Eel	
RAVELS	Poppel	
RAVELS	Weelde	

RAVELS	Weelde-station	
RETIE	Retie	
RETIE	Schoonbroek	2019-2020
RETIE	Hodonk	
RETIE	Looiend	
RETIE	Obroek	
RETIE	Den Brand	
RIJKEVORSEL	Sint-Jozef-Rijkevorsel	2018-2020
RIJKEVORSEL	Rijkevorsel	/
RIJKEVORSEL	Achtel	/
RIJKEVORSEL	Gammel	/
RIJKEVORSEL	Keirschot	/
RUMST	Rumst	/
RUMST	Terhagen	/
RUMST	Reet	/
RUMST		
SCHELLE	Schelle	/
SCHELLE	Niel	/
SCHELLE	Hellegat	/
SCHILDE	Schilde	/
SCHILDE	s Gravenwezel	/
SCHILDE	Schilde-Bergen	/
SCHOTEN	Schoten-centrum	/
SCHOTEN	Schotenhof	/
SCHOTEN	Voorschoten	/
STABROEK	Hoevenen	/
STABROEK	Stabroek	/
ST-KATELIJNE-WAVER	centrum	/
ST-KATELIJNE-WAVER	OLV-Waver	/
ST-KATELIJNE-WAVER	Elzestraat (Sint-Augustinus-Waver)	/
ST-KATELIJNE-WAVER	Pasbrug-Nieuwendijk	/
TURNHOUT	Turnhout	
TURNHOUT	Zevendonk	
TURNHOUT	Schorvoort	
TURNHOUT	Parkwijk	
VORSELAAR	Vorselaar	/
VOSELAAR	Vosselaar	
WESTERLO	Westerlo	
WESTERLO	Tongerlo	
WESTERLO	Zoerle-Parwijs	
WESTERLO	Oevel	
WESTERLO	Heultje	
WESTERLO	Voortkapel	
WESTERLO	Oosterwijk	
WESTERLO	Trienenkant	
WIJNEGEM	Wijnegem	/
WILLEBROEK	Willebroek	/

WILLEBROEK	Blaasveld	/
WILLEBROEK	Heindonk	/
WILLEBROEK	Tisselt	/
WOMMELGEM	Wommelgem	/
WUUSTWEZEL	Wuustwezel-centrum	/
WUUSTWEZEL	Loenhout	/
WUUSTWEZEL	Gooreind	/
WUUSTWEZEL	Sterbos	/
WUUSTWEZEL	Braken	2018-2020
ZANDHOVEN	Zandhoven	/
ZANDHOVEN	Pulderbos	/
ZANDHOVEN	Pulle	/
ZANDHOVEN	Viersel	/
ZANDHOVEN	Massenhoven	/
ZOERSEL	Zoersel	/
ZOERSEL	Sint-Antonius	/
ZOERSEL	Halle	/
ZWIJNDRECHT	Zwijndrecht	/
ZWIJNDRECHT	Burcht	/

Projectcode	Projecttitel	Organisatie	Thema
MAK15/08	Winkelplek	OCMW Zoersel	Armoede en kwetsbaarheid op het platteland
MAK16/03	Verzet, de Eksterheide ademt'	Het GEVOLG vzw	Armoede en kwetsbaarheid op het platteland
MAK16/04	Buurten voor mekaar	OCMW Kalmthout	Armoede en kwetsbaarheid op het platteland
MAK17/03	Alleen overleven?	OCMW Merksplas	Armoede en kwetsbaarheid op het platteland
MAK19/03	Buddy's in de strijd tegen plattelandarmoede	Blenders vzw	Armoede en kwetsbaarheid op het platteland
MAK15/09	Maatjes in de Zorg	OCMW Beerse	Armoede en kwetsbaarheid op het platteland
MAK19/02	Busje komt zo!	OCMW Beerse	Armoede en kwetsbaarheid op het platteland
MAK17/04	Fietsbieb	Stroming vzw	Armoede en kwetsbaarheid op het platteland
MAK19/01	"Nautica's sociaal belevingsparcours en dierenweide"	SBSO GO! Nautica	Armoede en kwetsbaarheid op het platteland
MAK17/05	Bovengemeentelijk lokaal openbaar vervoer	Gemeentebestuur Kalmthout	Armoede en kwetsbaarheid op het platteland
MAK16/06	WADDISDA...op het veld?	Pleckske vzw	Landbouw- en natuureducatie
MAK17/02	De landbouwlus: zaaien, zien en zorgen in Zoersel	Landelijke Gilden Zoersel en Halle	Landbouw- en natuureducatie
MAK 18/05	Binnen Bij Boeren	PLECKSKE vzw	Landbouw- en natuureducatie
MAK15/03	WADDISDA?	RURANT vzw	Landbouw- en natuureducatie
MAK15/01	Verkeersveiligheid op den buiten	Gemeentebestuur Wuustwezel/Boerenbond	Landbouw- en natuureducatie
MAK15/05	Stt...De Zoerselse Lindeboom vertelt...	Toerisme Zoersel vzw	Landbouw- en natuureducatie
MAK15/07	Groenten uit Essen	Kempens Landschap vzw	Landbouw- en natuureducatie
MAK16/01	Streekfruit: haalbaar voor iedereen!	Plantentuin 'De Kleine Boerderij' Merksplas vzw	Landbouw- en natuureducatie
MAK16/07	Educatieve belevingskwekerij	ROMBERAMA BVBA	Landbouw- en natuureducatie
MAK16/08	Schrijvers op Stal	RURANT vzw	Landbouw- en natuureducatie
MAK 18/02	"Samenwerken aan de ruilverkaveling Nieuwmoer van Essen-Kalmthout"	Regionaal Landschap de Voorkepen	Landbouw- en natuureducatie
MAK 18/04	Boeren op de Rand	Agrobeheercentrum Ecoland	Landbouw- en natuureducatie
MAK19/04	"Toeristische onthaalpoorten tot het Land van Playsantiën"	Land van Playsantiën vzw	Landbouw- en natuureducatie
MAK15/06	Bodem als kapitaal voor open ruimte in de Polder	Regionaal landschap de Voorkepen	Vrijwaren en ontwikkelen van de open ruimte
MAK17/01	Markante vennen op de steilrand	Regionaal landschap de Voorkepen	Vrijwaren en ontwikkelen van de open ruimte
MAK 18/03	Welkom in De Merel	Kempens Landschap	Vrijwaren en ontwikkelen van de open ruimte

Doelstelling	Looptijd project	Cofinanciering	Totale projectkost
D1: Inspelen op de behoefte aan gezond voedsel aan democratische prijzen voor kansengroepen.	01/01/2016 - 30/06/2018	€ 19.175,00	€ 29.500,00
D3: Mensen bereiken (outreaching)	01/01/2017 - 30/06/2018	€ 30.165,52	€ 46.408,49
D3: Mensen bereiken (outreaching)	03/01/2017 - 31/10/2018	€ 28.112,50	€ 43.250,00
D3: Mensen bereiken (outreaching)	01/01/2018 - 30/06/2019	€ 51.350,00	€ 79.000,00
D3: Mensen bereiken (outreaching)	01/01/2020-30/06/2021		
D3: Mensen bereiken (outreaching); D4: Toegankelijke dienstverlening op het platteland	01/01/2016 - 30/06/2017	€ 31.879,92	€ 49.046,03
D3: Mensen bereiken (outreaching)+ D4: Toegankelijke dienstverlening op het platteland	01/01/2020-30/06/2021		
D4: Toegankelijke en bereikbare dienstverlening op het platteland voor kansengroepen.	01/01/2018 - 30/06/2019	€ 25.967,50	€ 39.950,00
D4: Toegankelijke en bereikbare dienstverlening op het platteland voor kansengroepen.	01/01/2020-30/06/2021		
D5: Problematiek van vervoersarmoede tegengaan	01/01/2018 - 30/06/2019	€ 99.898,50	€ 192.112,50
D1: Inzetten op educatie die landbouw als belangrijke economische sector in de destreek in de kijker zet, met bijzondere aandacht voor scholen.	1/01/2017 - 30/06/2019	€ 23.450,82	€ 36.078,18
D1: Inzetten op educatie die landbouw als belangrijke economische sector in de streek in de kijker zet, met bijzondere aandacht voor scholen.	01/01/2018 - 30/06/2019	€ 31.850,00	€ 49.000,00
D1: Inzetten op educatie die landbouw als belangrijke economische sector in de streek in de kijker zet, met bijzondere aandacht voor scholen.	01/01/2019 - 30/06/2020	€ 63.155,17	€ 97.161,80
D1: Inzetten op educatie die landbouw als belangrijke economische sector in de streek in de kijker zet, met bijzondere aandacht voor scholen	01/01/2016 - 30/12/2017	€ 20.362,85	€ 31.327,04
D2: Werken aan innovatieve vormen van landbouw -en natuureducatie, gericht op een breed publiek	01/01/2016 - 30/06/2017	€ 26.362,41	€ 40.557,55
D2: Werken aan innovatieve vormen van landbouw -en natuureducatie, gericht op een breed publiek	01/01/2016 - 31/05/2017	€ 31.050,50	€ 47.770,00
D2: Werken aan innovatieve vormen van landbouw -en natuureducatie, gericht op een breed publiek	01/01/2016 - 30/09/2017	€ 33.800,00	€ 52.000,00
D2: Werken aan innovatieve vormen van landbouw -en natuureducatie, gericht op een breed publiek	01/01/2017 - 30/06/2018	€ 23.153,00	€ 35.620,00
D2: Werken aan innovatieve vormen van landbouw -en natuureducatie, gericht op een breed publiek	3/01/2017 - 30/06/2018	€ 34.125,00	€ 52.500,00
D2: Werken aan innovatieve vormen van landbouw -en natuureducatie, gericht op een breed publiek	1/01/2017 - 31/12/2017	€ 14.918,07	€ 22.950,88
D4: Natuur-en plattelandseducatie aanbieden voor landbouwers	01/01/2019 - 30/06/2020	€ 21.775,00	€ 33.500,00
D4: Natuur-en plattelandseducatie aanbieden voor landbouwers	01/01/2019 - 30/06/2020	€ 24.472,44	€ 37.649,90
D2: Werken aan innovatieve vormen van landbouw -en natuureducatie, gericht op een breed publiek	01/01/2020-30/06/2021		
D1: De Noorderkempen als het ideale landbouwgebied	01/01/2016 - 30-06-2016	€ 24.198,33	€ 37.228,20
D3: Landschapsherstel	01/01/2018 - 30/06/2019	€ 42.331,25	€ 65.125,00
D3: Landschapsherstel	01/01/2019 - 30/06/2020	€ 65.000,00	€ 100.000,00

MAK19/07	Fruit met pit	RL De Voorkempen	Vrijwaren en ontwikkelen van de open ruimte
MAK15/02	Kwaliteitsimpuls van tuin tot erf naar landschap	Regionaal landschap de Voorkempen	Vrijwaren en ontwikkelen van de open ruimte
MAK15/04	Een vlucht doorheen de Landbouwkolonies	Kempens Landschap vzw	Vrijwaren en ontwikkelen van de open ruimte
MAK16/02	Koloniën van Weldadigheid: Schoolreis door de tijd'	Kempens Landschap vzw	Vrijwaren en ontwikkelen van de open ruimte
MAK16/05	Ik zie, ik zie wat jij niet ziet, zet je landschapsbril eens op!	Regionaal landschap de Voorkempen	Vrijwaren en ontwikkelen van de open ruimte
MAK18/01	Draaien aan het wieleke, luisteren naar het landschap	Toerisme Wuustwezel vzw	Vrijwaren en ontwikkelen van de open ruimte
MAK19/05	Schape in de boomgaard	Kempens Landschap vzw	Vrijwaren en ontwikkelen van de open ruimte
MAK19/06	Vakwerk_Netwerk	Projectvereniging erfgoed Voorkempen	Vrijwaren en ontwikkelen van de open ruimte

D3: Landschapsherstel	01/01/2020-30/06/2021		
D4: Landschappelijke integratie van landbouwbedrijven	01/01/2016 - 30/06/2018	€ 37.169,73	€ 57.184,20
D5: Beleving en educatie binnen/van de open ruimte	01/01/2016 - 31/12/2016	€ 16.201,90	€ 24.926,00
D5: Beleving en educatie binnen/van de open ruimte	1/01/2017 - 31/12/2018	€ 32.987,50	€ 50.750,00
D5: Beleving en educatie binnen/van de open ruimte	2/01/2017 - 31/08/2018	€ 13.247,00	€ 20.380,00
D5: Beleving en educatie binnen/van de open ruimte	01/01/2019 - 30/06/2020	€ 16.705,00	€ 25.700,00
D6: Klein bouwkundig en landschappelijk agrarisch erfgoed, beeldkwaliteit van de open ruimte, waardevol Voorkempens Erfgoed, projecten rond de meest waardevolle landschappen uit onze regio.	01/01/2020-30/06/2021		
D6: versterken van de beeldkwaliteit van de open ruimte door in te zetten op de aanwezige kleine bouwkundige en landschappelijke elementen (buiten de dorpskern)	01/01/2020-30/06/2021		

Projectcode	Projecttitel	Organisatie	Thema
OOST15/01	Doorstarters zijn vechters - pilotproject	KVLV-Agra Antwerpen	Armoede en kwetsbaarheid op het platteland
OOST16/02	Kempische ovenshotels	Samenwerkingsverband OCMW Balen Dessel Mol Retie	Armoede en kwetsbaarheid op het platteland
OOST17/01	Alleen overleven? (samen zoeken naar oplossingen voor plattelandsarmoede -focus een-oudergezinnen- in de Noorderkempen)	Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn van Ravels	Armoede en kwetsbaarheid op het platteland
OOST17/02	SamenBuurten	Thomas More Kempen	Armoede en kwetsbaarheid op het platteland
OOST18/01	ATKempen, van kwetsbaarheid naar veerkracht en een duurzaam plan voor buddies in de Kempen	Blenders vzw	Armoede en kwetsbaarheid op het platteland
OOST16/01	Wie zoekt die vindt. Proactief onderbescherming bestrijden via mobiele sociaal infopunten	Thomas More Kempen	Armoede en kwetsbaarheid op het platteland
OOST16/03	Armoede en kwetsbaarheid in Arendonk	De As	Armoede en kwetsbaarheid op het platteland
OOST16/04	Automatisch toekennen van rechten welke aan het VT-statuut verbonden zijn	Christelijke Mutualiteit van het arrondissement Turnhout	Armoede en kwetsbaarheid op het platteland
OOST16/05	Fietsbibliotheek	STROMING	Armoede en kwetsbaarheid op het platteland
OOST18/03	BoerenRustpunt	RURANT	Armoede en kwetsbaarheid op het platteland
OOST15/03	Kempische everzwijnen	Agro Aanneming cvba	Landbouw- en natuureducatie
OOST17/04	Koester de Kempense Koolstof	agrobeheercentrum Ecokwadrat	Landbouw- en natuureducatie
	Loslopend Vee	RLKGN	Landbouw- en natuureducatie
OOST19/	Reties Open Ruimte Platform	Gemeentebestuur Retie	Landbouw- en natuureducatie
OOST16/06	Kunst in 't veld	Cultureel Centrum Arendonk Noord Zuid	Landbouw- en natuureducatie
OOST16/07	De Wouwershoeve	Talander Fonds	Streekidentiteit
OOST15/04	Landschapsherstel en agrarisch natuurbeheer in Malou te Balen (fase 2)	Regionaal Landschap Kleine en Grote Nete vzw	Streekidentiteit
OOST15/05	Kempen-karavaan: in de voetsporen van Stephelinus	Regionaal Landschap Kleine en Grote Nete vzw	Streekidentiteit
OOST15/02	Schrijvers op stal	VZW RURANT	Streekidentiteit
OOST17/03	Boeren langs de Grote Gracht	Gemeente Retie	Streekidentiteit
OOST18/02	Rosmolen "Arbeid Adelt" van zaad tot olie	Molenkring Arbeid Adelt	Streekidentiteit
	Koning te Rijk, samenwerken rond het verleden, heden en toekomst van het Koninklijk Domein	RLKGN	Streekidentiteit

Doelstelling	Looptijd project	Cofinanciering	Totale projectkost
D4: Toegankelijke en bereikbare dienstverlening op het platteland voor kansengroepen.	01/01/2016 - 31/12/2017	€ 24.355,83	€ 37.470,50
D3: Mensen bereiken (outreaching)	01/01/2017 - 31/12/2017	€ 52.000,00	€ 80.000,00
D3: Mensen bereiken (outreaching)	1/01/2018 - 30/06/2019	€ 35.100,00	€ 54.000,00
D3: Mensen bereiken (outreaching)	01/01/2018 - 30/06/2019	€ 50.075,35	€ 77.039,00
D3: Mensen bereiken (outreaching)	01/01/2019 - 30/06/2020	€ 67.762,50	€ 104.250,00
D3: Mensen bereiken (outreaching); D4: Toegankelijke dienstverlening op het platteland	01/01/2017 - 30/06/2018	€ 57.135,00	€ 87.900,00
D3: Mensen bereiken (outreaching); D4: Toegankelijke dienstverlening op het platteland	2/01/2017 - 30/06/2018	€ 35.227,19	€ 54.195,67
D3: Mensen bereiken (outreaching); D4: Toegankelijke dienstverlening op het platteland	02/01/2017 - 30/06/2018	€ 35.304,48	€ 54.314,59
D4: Toegankelijke dienstverlening op het platteland	1/01/2017 - 30/06/2018	€ 26.715,00	€ 41.100,00
D6: Sociaal-maatschappelijke rol voor landbouw	1/01/2019 - 30/06/2020	€ 63.841,55	€ 98.217,77
D2: Educatie die natuur en landbouw belicht als dragers van de open ruimte.	01/01/2016 - 31/12/2016	€ 24.895,00	€ 38.300,00
D2: Educatie die natuur en landbouw belicht als dragers van de open ruimte.	01/01/2018 - 31/12/2019	€ 89.327,49	€ 137.426,90
D2: Educatie die natuur en landbouw belicht als dragers van de open ruimte.	01/01/2020- 30/06/2021		
D2: Educatie die natuur en landbouw belicht als dragers van de open ruimte; D3: Boer-burgerinitiatieven	01/01/2020- 30/06/2021		
D4: Ondersteunen belevingsvolle en educatieve activiteiten en belevingsmomenten naar het grote publiek, projecten die inzetten op sector overschrijdende conflicten in landelijk gebied	01/01/2017 - 30/06/2018	€ 43.875,00	€ 67.500,00
D3: Opzetten recreatieve activiteiten, zichtbaarheid geven aan de regionale identiteit, streekcommunicatie, sensibiliseren rond landbouw, landschap en erfgoed	1/01/2017 - 30/06/2018	€ 99.999,90	€ 153.846,00
D1: Het ontwikkelen, inzetten en bundelen van de agrarische identiteit van de regio	01/01/2016 - 30/06/2018	€ 46.755,63	€ 71.931,74
D1: Het ontwikkelen, inzetten en bundelen van de agrarische identiteit van de regio	01/01/2016 - 30/06/2018	€ 7.540,00	€ 11.600,00
D3: Opzetten recreatieve activiteiten, zichtbaarheid geven aan de regionale identiteit, streekcommunicatie, sensibiliseren rond landbouw, landschap en erfgoed	1/01/2016 - 31/12/2016	€ 14.756,19	€ 22.701,83
D3: Opzetten recreatieve activiteiten, zichtbaarheid geven aan de regionale identiteit, streekcommunicatie, sensibiliseren rond landbouw, landschap en erfgoed	1/01/2018 - 30/06/2019	€ 32.500,00	€ 50.000,00
D3: Opzetten recreatieve activiteiten, zichtbaarheid geven aan de regionale identiteit, streekcommunicatie, sensibiliseren rond landbouw, landschap en erfgoed	01/01/2019 - 30/06/2020	€ 62.920,00	€ 96.800,00
D3: Opzetten recreatieve activiteiten, zichtbaarheid geven aan de regionale identiteit, streekcommunicatie, sensibiliseren rond landbouw, landschap en erfgoed	01/01/2020- 30/06/2021		

BIJLAGE 4 OVERZICHT PLATTELANDSPROJECTEN

Projectcode	Projecttitel	Organisatie	Thema
ZUID15/07	Houtkanten: natuurlijk kapitaal voor landbouw, natuur en landschap	Regionaal Landschap Kleine en Grote Nete	Agrobiodiversiteit
ZUID15/03	Groene vingers in Olen: Landbouw en Natuur hand in hand	vzw Kempens Landschap	Agrobiodiversiteit
	Ondernemen met het landschap	Stichting Lodewijk De Raet	Agrobiodiversiteit
ZUID15/02	Een proactieve aanpak van energiearmoede in Herselt	Gemeente Herselt	Armoede en kwetsbaarheid op het platteland
ZUID16/05	Het "bezorgd"-project	Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn van Olen	Armoede en kwetsbaarheid op het platteland
ZUID16/06	ATK BUITEN-gewoon: van 't stad naar 't platteland	ArmenTeKort	Armoede en kwetsbaarheid op het platteland
ZUID17/01	Ten Velde	Gemeente Herselt	Armoede en kwetsbaarheid op het platteland
ZUID17/04	Fietsbieb	STROMING	Armoede en kwetsbaarheid op het platteland
ZUID17/02	De Pompoenerie	vzw De Schreeuw	Armoede en kwetsbaarheid op het platteland
ZUID18/01	Herstelboerderijen: van landnaar zorgbouw	Welzijnszorg Kempen	Armoede en kwetsbaarheid op het platteland
ZUID15/04	Zorg met streeksmaak	Rurant vzw	Streekidentiteit
ZUID19/	Kleuters fietsend door landbouw en natuur	Gemeente Lille	Streekidentiteit
ZUID15/05	Kempense poorten'veken' terug van weggeweest'	VZW Regionaal Landschap de Voorkempen	Streekidentiteit
ZUID15/06	Kempen-karavaan: in de voetsporen van Stephelinus	Regionaal Landschap Kleine en Grote Nete vzw	Streekidentiteit
	Het Kempisch domein: een landschap met een koninklijk verleden	RLKGN	Streekidentiteit
ZUID15/01	Roadmap 'feesten en vergaderen op de boerderij - mogelijkheden en regels'	KVLV-Agra (KVLV vzw)	Streekidentiteit
ZUID16/02	Riksja fiets project	zorgverblijf Hooidonk KMI vzw	Streekidentiteit
ZUID16/03	Toeren om te loeren in Vorselaar en Grobbendonk	Gemeente Vorselaar	Streekidentiteit
ZUID16/04	Prinsheerlijk cruisen in de Merode	Kempens Landschap	Streekidentiteit
	"De site van de Schranshoeve: op het kruispunt tussen erfgoed, toerisme, streekproducten, agrobiodiversiteit, educatie, identiteit en plattelandsbeleving!"	VVV - Toerisme Vorselaar	Streekidentiteit
ZUID16/01	Beleving in/over het Kempense landschap	APB Hooibeekhoeve	Streekidentiteit
ZUID17/03	Platteland Royal	Autonoom Provinciebedrijf Hooibeekhoeve	Streekidentiteit

Doelstelling	Looptijd project	Cofinanciering	Totale projectkost
D1: Agrarisch natuurbeheer door (en met) landbouwers	01/01/2016 - 30/06/2018	€ 52.391,51	€ 80.602,33
"D1: Agrarisch natuurbeheer door (en met) landbouwers; D2: Meer biodiversiteit in het landbouwlandschap"	01/01/2016 - 31/12/2017	€ 18.850,00	€ 29.000,00
"D2: Meer biodiversiteit in het landbouwlandschap; D3: Werken aan draagvlakverbreding rond agrobiodiversiteit"	01/01/2020-30/06/2021		
D2: Een minimum aan basishuisvesting	01/07/2016 - 30/06/2016	€ 22.750,00	€ 35.000,00
D3: Mensen bereiken (outreaching)	01/01/2017 - 30/06/2018	€ 21.192,13	€ 32.603,28
D3: Mensen bereiken (outreaching)	02/01/2017 - 30/06/2018	€ 65.650,00	€ 101.000,00
D3: Mensen bereiken (outreaching)	01/01/2018 - 30/06/2019	€ 45.577,50	€ 91.155,00
D4: Toegankelijke dienstverlening op het platteland	1/01/2018 - 30/06/2019	€ 23.970,00	€ 39.950,00
D6: Sociaal-maatschappelijke rol voor landbouw	01/01/2018 - 30/06/2019	€ 42.963,81	€ 71.606,35
D6: Sociaal-maatschappelijke rol voor landbouw	01/01/2019 - 30/06/2020	€ 64.998,38	€ 99.997,50
D2: Lokale voedsel strategieën die bijdragen aan de streekidentiteit	01/01/2016 - 31/12/2016	€ 23.677,45	€ 36.426,84
"D3: Branding van de streek - acties rond branding van de regio (streekvermarketing met agrarische focus)"	01/01/2020-30/06/2021		
D3: Branding van de streek, binnen het merk Kempen	01/01/2016 - 30/06/2018	€ 15.892,50	€ 24.450,00
D3: Branding van de streek, binnen het merk Kempen	01/01/2016 - 30/06/2018	€ 7.540,00	€ 11.600,00
"D3: branding van de streek, streekproduct 2.0, innovatieve toeristische en recreatieve projecten uitwerken en versterken"	01/01/2020-30/06/2021		
D4: Innovatieve toeristische en recreatieve projecten uitwerken en versterken	01/01/2016 - 31/12/2016	€ 6.543,88	€ 10.067,50
D4: Innovatieve toeristische en recreatieve projecten uitwerken en versterken	01/01/2017 - 30/06/2017	€ 30.390,88	€ 46.755,20
D4: Innovatieve toeristische en recreatieve projecten uitwerken en versterken	1/01/2017 - 31/12/2017	€ 12.837,50	€ 19.750,00
D4: Innovatieve toeristische en recreatieve projecten uitwerken en versterken	01/01/2017 - 30/06/2018	€ 99.999,55	€ 164.500,00
"D4: Innovatieve toeristische en recreatieve projecten uitwerken en versterken ; D5: het verder ontwikkelen, bundelen en inzetten van de bestaande plattelandstoeven van de regio Kempen Zuid"	01/01/2020-30/06/2021		
D5: het verder ontwikkelen, bundelen en inzetten van de bestaande plattelandstoeven van de regio Kempen Zuid	01/01/2017 - 30/06/2018	€ 27.982,50	€ 43.050,00
	1/01/2018 - 30/06/2019	€ 71.887,80	€ 119.796,33

OKW 2015

project	promotor	projectkost	subsidie	cofinancieringspercentage
Paard(en)Landschap	Regionaal Landschap Rivierenland	199.950	129.968	65%
Burende boeren - Impulsen voor land- en tuinbouw in arrondt Mechelen	Rurant vzw	189.032	122.871	65%
Looboeren	Agrobeheerscentrum Eco ² vzw	129.646	84.270	65%
Klein Postel	vzw Klein Postel	200.000	130.000	65%

korte samenvatting	inhoudelijk	technisch	financieel
<p>Land- en tuinbouwgronden worden steeds meer ingenomen door recreatieve en professionele paardenhouderijen. Paard(en)Landschap wil paardenhouders en andere betrokkenen provinciebreed informeren, inspireren en sensibiliseren over de kansen voor biodiversiteit en landschapszorg op en rond paardenweides en de bijdrage daarvan aan het milieu. De ontsloten kennis en best practices worden doorgegeven via een draaiboek, inspiratiebrochures en ambassadeurs op het terrein. Zo vormt dit project de hefboom om paardenhouders als nieuwe doelgroep in te schakelen in natuur- en landschapszorg.</p>	<p>24 paardenhouderijen landschappelijk ingekleed - 125 adviezen aan paardenhouders - promotiebordje bij ambassadeurs - cluster paardenhouders landschappelijk inkleden niet gelukt - inspiratiebrochure - 2 inspiratiemomenten 25 beleidsverantwoordelijken gemeenten geïnformeerd</p>	<p>afgerond - kleine terugvorderingen nav audit wodo</p>	<p>2.102,95 €</p>
<p>Burende Boeren wil, vanuit een breed partnerschap, nieuwe impulsen geven aan land- en tuinbouw in het arrondissement Mechelen. Acties rond milieubewustzijn verbinden de boer en zijn buurt, wat bijdraagt aan een breder draagvlak voor de sector in het sterk verstedelijkte gebied. Met cross-sectorale werksessies analyseren we de potenties in het gebied voor het gebruik van agrarische nevenstromen. Inspiratiesessies zetten aan tot innovatieve productontwikkeling in de korte keten economie. Via een participatief proces stellen we een breed gedragen actieplan op voor de lokale voedselproductie, op maat van de gemeenten. Zo blijven de resultaten ook na het project in het lokaal beleid verankerd</p>	<p>minstens 70 landbouwers direct betrokken - 1 guideline voor gemeentelijke kruispuntenbank korte keten - 1 inspiratiegids local4local - 10 lokale plannen - 1 draaiboek voor boer-buurt initiatieven - 8 boer buurt initiatieven - 1 potentieanalyse voor crossectorale innovatie - inspiratie en innovatiesessies rond cross-sectorale innovatie</p>	<p>afgerond (15/2/2018 einddeclaratie)</p>	<p>5.935,40 €</p>
<p>Met dit project willen we de landbouwsector een prominente plaats geven als partner in de Merode. De grote dynamiek die het plattelandproject in de Merode teweeg bracht is grotendeels de landbouwsector voorbij geraasd. Dit project bevat twee werklijnen die elk als doel hebben om landbouwers te vormen, te informeren en te stimuleren over nieuwe milieubewuste bedrijfsstrategieën die passen binnen het Integraal plan van de Merode en het nieuwe GLB (economisch). Landbouwers actief in de Merode, krijgen met dit project ondersteuning en vorming bij nieuwe mogelijkheden, waarmee ze zelf op korte termijn aan de slag kunnen, en die van grote landschappelijke meerwaarde zijn (ecologisch). Passanten, recreanten en lokale bewoners gaan landbouwers erkennen als landschapsbouwers (maatschappelijk).</p>	<p>kent vervolg in Europees project FAB farming - onvolgende draagvlak voor oprichting ABG - 25 landbouwers direct betrokken - 200m beheerde houtkant - 1,64ha bloemenrand - 4 infomomenten voor landbouwers</p>	<p>afgerond (15/2/2018 einddeclaratie)</p>	<p>48.404,47 €</p>
<p>Klein Postel biedt zinvolle dagbesteding voor personen met een ondersteuningssnoed. Wij organiseren belevingsgerichte activiteiten op de boerderij en de minipaardenstoeterij. Klein Postel is tevens een bezoekerscentrum waar instellingen, tehuizen voor personen met een handicap en rusthuizen een fijne namiddag kunnen doorbrengen op het platteland en kunnen snoezelen of actief bezig zijn met de minipaardjesUniek aan dit project is de rolstoelvriendelijke toegankelijkheid van het gebouw, zoals het sanitair, keuken, recreatiezaal, maar vooral ook de verwarmde binnenpiste met speciale sportvloer, de stallen en het erf. Door de verzorgingskamer met douchebrancard kunnen ook instellingen met zwaar behoevende personen zonder zorgen op bezoek komen.</p>	<p>infrastructuur generaliseerd: ontvangst doelgroep komt maar traag op gang</p>	<p>afgerond (einddeclaratie 15/2/2017)</p>	<p>0,00 €</p>

Merksplas kolonie: Paardenstal met Unesco draagvlak	gemeente Merksplas	200.000	130.000	65%
Dorp van de Zeven Neten, proeftuin voor agrobiodiversiteit	APB Hooibeekhoeve	145.760	94.744	65%
Merksplas kolonie: beschermd landschap met klasse	Kempens Landschap	200.000	7.286	65%

<p>De gemeente Merksplas kocht in 2005 de Grote Hoeve en de Kapel in Merksplas-Kolonie aan om dit waardevolle erfgoed veilig te stellen. Om de ontwikkeling van het volledige domein te kunnen realiseren, werd een ambitieus meerjarig 'masterplan' opgesteld. In 2015 wordt de vierde fase van dit masterplan opgestart, waar de restauratie en herbestemming van de voormalige paardenstallen (onderdeel van de Grote Hoeve) mee in opgenomen zijn. Voor de invulling van deze gebouwen wordt gezocht naar een hedendaagse vorm van armoedebestrijding, huisvesting en tewerkstelling. Via een sociaal economisch tewerkstellingsproject wordt de oorspronkelijke, sociaal-maatschappelijke bestaansredenen (zorg en onderwijs) en de economische focus van de voormalige landbouwkolonie zo weer tot leven geroepen. Deze restauratie is een nieuwe stap in de herwaardering van de voormalige Landloperskolonies en draagt bij tot de mogelijke nominatie van deze domeinen als UNESCO Werelderfgoed.</p>	<p>project uitgevoerd zoals vooropgesteld</p>	<p>volledige terugvordering owv maximale projectkost --> dading</p>	<p>0,00 €</p>
<p>Landbouwers overtuigen dat binnen hun bedrijfsvoering ruimte is voor maatregelen die natuur, milieu & landschaps-bevorderend zijn, is de doelstelling. Landbouwers uit Retie worden individueel begeleid bij hun keuzes. Hiervoor wordt een rekentool ontwikkeld die het bedrijfseconomisch effect in kaart brengt. De maatregelen worden zo gekozen dat effect naar biodiversiteit maximaal is. Knelpunten of vragen die leven rond (teelt)technieken worden op demopercelen vergelijkend aangelegd. Er wordt een agrobeheergroep opgericht om via samenwerking qua mechanisatie de aanleg of beheer uit te voeren. Finaal wordt de opgedane kennis en ervaring samengevat in 'teelt'fiches per maatregel.</p>	<p>kosten-baten model uitgewerkt - 4 landbouwers direct betrokken</p>	<p>afgerond (einddeclaratie 15/2/2018)</p>	<p>38.898,83 €</p>
<p>Het beschermd landschap 'Merksplas-Kolonie' is een voormalig landontginingsgebied met een hoge erfgoed- en natuurwaarde dat in aanmerking komt als UNESCO Werelderfgoed. Dit project speelt in op de heropwaardering van het ruraal erfgoed in de voormalige landbouwkolonie door de creatie van een landschappelijk ingepaste bezoekersparking. Concreet zal een veld tussen de Kapel en de Grote Hoeve worden ingericht als parking, geïnspireerd door de oorspronkelijke indeling en afgestemd op de bouwstijl van het heraan te leggen binnenplein van de Grote Hoeve om zo één uniform landschappelijk geheel te vormen. De groene parking zal bovendien parkeren in de beschermd dreefstroken voorkomen en zorgt daarnaast voor een recreatieve ontsluiting en onthaal op de site van Merksplas-Kolonie.</p>	<p>aanleg landschappelijk ingeklede parking gerealiseerd</p>	<p>reserve-project dat finaal volledige subsidie door vrijval heeft gekregen</p>	<p>0,00 €</p>

OKW 2016

project	promotor	projectkost	subsidie	cofinancierings- percentage
De beleverij	Rurant vzw	108.191,02	70.324,16	65%
Agroenergienetwerk	Rurant vzw	131.954,78	85.770,61	65%
Bos en boer: een goede buur	Bosgroep Kempen Noord vzw	52.949,41	34.417,12	65%
Lokaal voedsel op gedeelde grond	Landgenoten vzw	37.500,00	24.375,00	65%

korte samenvatting	inhoudelijk	technisch	financieel
<p>Vanuit onderzoek blijkt een groeiende vraag naar het beleven van het platteland. Boeren zijn zelf ook vragende partij om te verbreden. Dit gebeurt echter nog zeer minimaal terwijl er veel opportuniteiten open liggen. De Beleverij wil een katalysator zijn om vraag en aanbod beter op elkaar af te stemmen en hindernissen weg te werken. Vanuit reeds ervaren boeren vertalen we knowhow naar een lerend netwerk van 10 boeren die een belevingsluik willen opstarten. Aan bod komen onderlinge kennisuitwisseling, inspiratiereis, opstellen eigen USP, vorming, gezamenlijke behandeling van regelgeving. Daarop volgt individuele coaching bij de uitwerking van het eigen businessplan. Het belevingsaanbod wordt gezamenlijk in de markt gezet. Tenslotte wordt een toolkit voor starters ontwikkeld, een ambassadeurssysteem op poten gezet en een kennisloket uitgebouwd. De Beleverij wil het beleefaanbod op boerderijen uitbouwen, zelfredzaamheid van het boerenbedrijfsleven versterken en het draagvlak voor het boerenbedrijf vergroten.</p>	<p>14 bijeenkomsten met ondernemers - 19 boeren betrokken - 13 deelnemers in netwerk - ontwikkelde bedrijfsplannen</p>	<p>afgerond (einddeclaratie 15/7/2019)</p>	<p>2.200,04 €</p>
<p>Met 'Agro Energie Netwerk Noorderkempen' gaan we samen voor een verhoogde inzet van duurzame energietechnieken (besparing en productie) op landbouwbedrijven binnen 5 gemeenten in de Antwerpse Noorderkempen. Op deze manier ontstaan er bedrijfseconomische voordelen voor de land- en tuinbouwers én leveren we een bijdrage aan de klimaatambities van de regio en de gemeenten op het vlak van CO2-reductie en hernieuwbare energie. Hiervoor zetten we niet in op de ontwikkeling van nieuwe technieken of op grote investeringen, maar gaan we eerder op zoek naar het zogenaamde laaghangend fruit door in te zetten op kennisoverdracht én coaching. We willen alle land- en tuinbouwers bereiken en optimaal betrekken door het opzetten van verschillende initiatieven, gaande van zeer praktijkgericht (energiegroepen), over zeer verdiepend (thematische energieavonden) tot zeer laagdrempelig (gemeentelijke energie-events). Daarnaast is er een begeleiding en ondersteuning van individuele land- en tuinbouwers voorzien voor het in kaart brengen van het energieprofiel van het bedrijf. Tot slot gaan we de inspanningen van de landbouwsector goed in beeld brengen, de gemeenten helpen bij de beleidsmatige valorisatie en het opzetten van informatieverbreiding en communicatie zowel op gemeentelijk niveau als binnen de ruimere regio.</p>	<p>20 energiescans + rapport - 6 energiescans tuinbouw - 9 warmtescans pluimveehouders - 5 van de 7 energiegroepen georganiseerd - 2 energiegroepen tuinbouw - 5 thematische energie-avonden</p>	<p>afgerond (einddeclaratie 15/2/2018)</p>	<p>1.894,44 €</p>
<p>De minst productieve en moeilijk te bewerken meters van een landbouwperceel liggen langs randen met bos. Deze delen zijn vanuit bedrijfseconomisch standpunt weinig interessant omwille van beschaduwing, verdroging en bladval. Op de perceelrand kunnen landbouwers, voor de vermindering van bestrijdingsmiddelen, gronden maaiwerken, momenteel een vergoeding ontvangen via beheerovereenkomsten (VLM). De Bosgroep wil samen met het regionaal landschap een stapje verder gaan en mede zorg dragen voor de voorlichting en inrichting van een geleidelijke overgang tussen wei of akker enerzijds en bos anderzijds. De boseigenaar zal daartoe op de rand van zijn perceel (mantel) een brede strook vrij maken door boomkappingen uit te voeren. Op de perceelrand van het landbouwperceel (grasland en zoom) wordt gefaseerd maaien, met afvoeren en eventueel het inzaaien met ruigtekruiden gefaciliteerd. De biodiversiteit in de bosranden kan nog meer verhoogd worden door laagblijvende struiksoorten aan te planten in de mantel. Het resultaat is een bosrand die bedrijfskundig, landschappelijk én ecologisch interessanter is dan de huidige strakke overgang van landbouwperceel naar bos.</p>	<p>831m bosrand ipv 2000m - informatieve folder - 2 landbouwers direct betrokken</p>	<p>afgerond (einddeclaratie 15/7/2019)</p>	<p>17.543,37 €</p>
<p>Voor nieuwe boeren, boeren zonder lokaal netwerk of voor boeren met bedrijfstakingen die veel ruimte nodig hebben, willen we vernieuwende lokale voedselstrategieën uitwerken op het Antwerpse platteland, vertrekkende vanuit het ter beschikking stellen van landbouwgrond. Hiervoor is een geavanceerd financieringsmodel nodig (van aankoop via lokale crowdfunding tot in beheer nemen via erfpacht). Via 3 à 5 experimenten zetten we brede partnerschappen op met grondeigenaren (privépersonen of lokale overheden), ondernemers en burgers, om zo de ruimte, de kennis en arbeid, de markt en de financiële middelen beschikbaar te maken om op die plaatsen een lokale voedselstrategie te initiëren of ontwikkelen.</p>	<p>2 experimenten</p>	<p>afgerond (einddeclaratie 15/7/2018)</p>	<p>1.187,15 €</p>

Mooi glaslandschap	Proefstation voor de Groenteteelt vzw	165.218,82	107.392,23	65%
Zot van Patrijs	Hubertusvereniging	96.727,20	62.872,68	65%

<p>Mooi glaslandschap wil het typisch glaslandschap in de 3 glastuinbouwregio's in onze provincie versterken door agrarische reconversie, landschapsintegratie en draagvlakverbreding. 10 pilootbedrijven zullen intensief begeleid worden bij een omschakeling naar alternatieve teelten onder glas (bv. asperges). Het infoloket glastuinbouw zal ook informeren over andere mogelijkheden voor kleinschalige landbouwactiviteiten (bv. gemeenschapslandbouw) of nieuwe niches (bv. algenteelt). Demo's en pilootbedrijven illustreren hoe IPM kan gekoppeld worden aan landschapsintegratie. Via een aantal publieksevenementen leert ook het brede publiek de sector terug kennen als belangrijke drager van het landschap.</p>	<p>uitgevoerd zoals vooropgesteld</p>	<p>afgerond (einddeclaratie 15/2/2019)</p>	<p>18.177,33 €</p>
<p>Het project 'Zot van patrijs' creëert in een samenwerking met partners uit jachtsector, landbouwsector en natuur- en landschapssector een meerwaarde voor patrijs en andere akkerfauna. Het project ondersteunt een patrijzengroep met lokale actoren (7 WBE's, lokale landbouwers en eigenaars en betrokken Regionale Landschappen) die acties neemt op het terrein. Het project omvat diverse acties om de kennis en het draagvlak rond faunavriendelijk beheer te verhogen bij jagers en landbouwers. Een faunavriendelijke vergroening en faunavriendelijke maaimethodes vormen twee specifieke focuspunten. Via het communicatieve luik wordt het bewustzijn van burgers rond agrobiodiversiteit verhoogd.</p>	<p>functionele patrijzengroep - terreinmaatregelen voor patrijs en samen-aankoop materiaal - 1 workshop rond integraal patrijzenbeheer - filmpje en folder - 40 landbouwers direct betrokken - 30% bijkomende oppervlak fauna-akkers - 24 infoborden</p>	<p>afgerond (einddeclaratie 15/7/2018)</p>	<p>15.455,25 €</p>

OKW 2017

project	promotor	projectkost	subsidie	cofinancierings- percentage
Agrarisch hergebruik van landbouwinfrastructuur	APB PSES	284.615	184.999,93	65%
Een agrarische antenne voor Wortel kolonie	Kempens Land- schap	247.748	161.036,52	65%
Tuinpaviljoen in Oosterlo doet leven	Huis Perrekes vzw	299.141	194.441,84	65%

korte samenvatting	inhoudelijk	technisch	financieel
<p>Waarvoor worden de gebouwen in het landbouwgebied momenteel gebruikt? En hoeveel agrarische gebouwen staan effectief leeg? Op welke agrarische sites zijn landbouwactiviteiten mogelijk zonder al te veel wettelijke beperkingen? En hoe kan landbouw op de 'geschikte locaties' gestimuleerd worden? Het project 'Agrarisch hergebruik van landbouwinfrastructuur' zoekt op deze vragen een antwoord én gaat instrumenten om agrarisch hergebruik te stimuleren uittesten in vijf gemeenten: Brecht, Essen, Kalmthout, Kasterlee en Wuustwezel. Ook de landbouwsector zelf wordt betrokken, zij zorgen voor een 'toets aan de landbouwpraktijk'. Verder zet het project in op de bewustwording rond zonevreed gebruik van agrarische infrastructuur zowel bij overheden als bij landbouwers.</p>	<p>2 studiedagen doorgegaan, waarvan 1 digitaal via lunchsessies - 1 publicatie voor brede publiek met best practices: nog niet gerealiseerd - overheidsopdracht van Atelier Romain rond instrumenten om agrarisch hergebruik te stimuleren: lopende - 6 inventarissen van de participerende gemeenten van het feitelijk gebruik van de infrastructuur - samenwerking tussen Vlaanderen, provincies, lokale besturen en met DRP behaald - erfgoedtoets; studie is lopende - 530 direct betrokken landbouwers (730 voorzien)</p>	<p>lopende</p>	<p>23.891,00 €</p>
<p>In Wortel-Kolonie wordt binnenkort de hedendaagse landbouw in de kijker gesteld in een nieuwe satelliet-onthaalpoort op de site van de landlopersboerderij. De invulling van het landbouwaspect wordt in samenwerking met diverse belanghebbenden bepaald. De onthaalpoort wordt ondergebracht in een modern ontwerp dat volledig bekleed wordt met hout, en situeert zich in het prachtig landschappelijk kader van een kruidentuin en de weilanden van Wortel-Kolonie.</p>		<p>stop gezet</p>	<p>161.036,52 €</p>
<p>Het TUINPAVILJOEN revitaliseert de dorpskern van Oosterlo en geeft een krachtig impuls aan de kerngedachte van vzw Huis Perrekes. Deze gedachte vertolkt de maatschappelijke noodzaak van wonen, zorg en begeleiding op maat van kwetsbare personen (personen met een beperking, personen met dementie). Met het oog op een meer duurzame en inclusieve samenleving wil ze de verschillende sectoren van zorg en samenleving integreren en verbinden en ambieert ze een intrinsieke relatie met sectoren als onderwijs, sociale economie, natuur en cultuur in de meest ruime zin. Dit realiseren we door van de tuin een open park-tuin te maken. Het concept om van deze tuin een actieve en uitnodigende plek te maken bouwt verder op de ruimtelijke kwaliteit van een 'open' plek als een groene oase in het dorp. Verschillende functies worden geschikt rond deze open plek, en geschakeld aan een lusvormig wandelpad. In deze tuin ontmoeten twee werelden elkaar op een boeiende en kwalitatieve manier: passanten, fietsers en wandelaars ontmoeten bewoners van Huis Perrekes en omgekeerd. Ontmoeten staat centraal in het gehele concept. De realisatie maakt ruimte voor vele activiteiten en manifestaties voor jong en oud... zoals picknick, spelende kinderen, workshops, feest, tentoonstellingen, concerten, koorrepetities, lezingen... Tegelijk is het een aantrekkelijke rustplek voor burens, wandelaars en fietsers. Het tuinpaviljoen verbindt en faciliteert deze diverse en inspirerende activiteiten.</p>	<p>tuinpaviljoen + buitenaanleg gerealiseerd - dorpskrachtprijs als Oosterlo</p>	<p>afgerond</p>	<p>0,00 €</p>

RURANT vzw	Koplopers ARO	167.608	108.945,47	65%
Steunpunt Groene Zorg vzw	Vrijwilligersnetwerk in Groene Zorg	99.593	64.735,45	65%
Igemo	Mijn bedrijf jouw thuis	128.278	83.380,95	65%

<p>KOPLOPERS ARO beoogt de oprichting en ondersteuning van een koploperbeweging van land- en tuinbouwers in de gemeenten Arendonk, Ravels en Oud-Turnhout (verder afgekort als ARO), als belangrijke katalysator om te komen tot het verbreden van de economische basis van en het versterken van het maatschappelijk draagvlak voor de beroepslandbouw in de regio. Dit gebeurt door in te zetten op drie sporen: 1. Oprichting en ondersteuning van een koplopersgroep, een netwerk van trekkers van waaruit nieuwe initiatieven geïnitieerd worden die bijdragen aan de globale doelstellingen. Hiertoe worden verschillende initiatieven genomen: een wervende communicatie, infomomenten en bilaterale gesprekken. Nadien wordt deze groep verder ondersteund door de bijeenkomsten te faciliteren, de groep inhoudelijk te inspireren en het aanreiken van geschikte werkvormen, tools en financieringsmogelijkheden. 2. Effectieve realisaties, eerste quick-win projecten die bijdragen aan de globale doelstellingen. Het aantal projecten is niet beperkt, maar binnen dit project wordt voorzien in de financiering van 5 eerste projecten, zodat er meteen ook uitvoering kan gegeven worden. 3. Individuele bedrijfseconomische begeleiding land- en tuinbouwers adhv zowel een eerstelijnsadviesfunctie als een bedrijfseconomische doorrekening van nieuwe beoogde bedrijfsontwikkelingen. Op deze manier krijgen bedrijfsleiders inzicht in de economische haalbaarheid en stijgen de slaagkansen.</p>	<p>koplopersgroep werd een feitelijke vereniging - ontwikkeling website en storytelling als quick wins - beeldvorming/beelden op silo's in samenwerking met school niet kunnen door gaan door corona - 30 landbouwers nemen actief deel aan acties</p>	<p>lopende</p>	<p>27.859,02 €</p>
<p>Steunpunt Groene Zorg voorziet in een netwerk van vrijwilligers die kunnen ingezet worden bij de ondersteuning van zorggasten tijdens hun activering op de zorgboerderij. In dit project worden hulpmiddelen uitgewerkt die moeten toelaten dat na afloop, deze vorm van vrijwilligerswerk verruimd wordt naar andere regio's in Vlaanderen. Het project wordt onderverdeeld in twee fasen waarbij eerst met zorgvuldigheid nagedacht wordt over het profiel waaraan de vrijwilligers moeten beantwoorden om vervolgens over te gaan tot een deskundig begeleide rekrutering en inloophase van de vrijwilligers. Er wordt tijd gemaakt voor een testfase waarna de ontwikkelde instrumenten in hun definitieve vorm worden gegoten. De uitwerking gebeurt in nauwe samenwerking met een selecte groep van zorgboerderijen die in de toekomst op systematische wijze met vrijwilligers willen samenwerken.</p>	<p>2 van de 6 vooropgestelde vrijwilligers nog actief - stop zetten trajecten door corona, na mei terug opstart - opmaak brochure voor zorgboerderijen die met vrijwilligers willen starten - 6 ipv 8 direct betrokken landbouwers: doelstellingen in cijfers zijn hier niet bereikt, uit verslag blijkt wel dat promotor inspanningen gedaan heeft, maar dat het geen evidentie is</p>	<p>lopende</p>	<p>3.372,44 €</p>
<p>In de land- en tuinbouw wordt aan de seizoensarbeiders meestal een onderdak of woonmogelijkheid aangeboden door de land- of tuinbouwer zelf waar ze tewerkgesteld worden. Landbouwers trachten hiervoor de beste oplossing te vinden: een caravan in de serre, het optrekken of renoveren van een woning of schuur, een wooncontainer, ... die vaak niet voldoen aan stedenbouwkundige voorschriften en woonkwaliteitsvereisten. Door de taalbarrière, beperkte verblijfsduur en weinige kennis van de wetgeving kunnen seizoensarbeiders niet altijd terecht op de private huurmarkt en leven tijdelijk in de oplossing die de landbouwer hen vooropstelt. De gemeentebesturen kennen deze problematiek en trachten deze inbreuken op stedenbouwkundige voorschriften en woonkwaliteit tegen te gaan. Met dit project willen we een positieve insteek geven aan deze problematiek en de repressieve aanpak aanvullen met inspirerende voorbeelden, een helpdesk waar alle vernoemde partijen terecht kunnen, een duidelijke informatiebrochure voor landbouwers én seizoensarbeiders en een draaiboek voor lokale besturen. Landbouwers, seizoensarbeiders en lokale besturen ontzorgen én het open landbouwlandschap vrijwaren van niet-kwalitatieve constructies.</p>	<p>problematiek is geïnventariseerd (oa door bevraging lokale besturen) en oplossingen zijn juridisch onderzocht - visietekst over modulaire units in opmaak - in het najaar wordt een webinar georganiseerd, om lessons learned te delen - 16 ipv vooropgestelde 10 landbouwers direct betrokken</p>	<p>lopende</p>	<p>4.309,78 €</p>

Projectvereniging streekvereniging zuidrand	Burgers en Boeren	150.600	97.890,00	65%
Spel- en vertelbeleving voor kleuters - Barelhoeve Bornem (Kleuter zoekt boer)	gemeentebestuur Bornem	76.593	49.785,45	65%

<p>Een eigentijdse landbouw in dichtbevolkte gebieden zoals de Zuidrand gaat verder dan voedselproductie. In 'Burgers en boeren' werken landbouwers, streekvereniging Zuidrand, Vorming Plus, Hooibeekhoeve, Rurant, Boerenbond, ABS, Bioforum en inwoners samen aan een leerrijk aanbod op het landbouwbedrijf dat zich richt op specifieke doelgroepen: gezinnen, bedrijven en verenigingen en scholen. Voor mensen met een behoefte aan groene zorg en kansarme groepen wordt tijdens dit project een voorbereidingstraject opgestart. Mensen dicht bij de landbouw brengen, door samen te werken in co-creatie is de betrachting van dit project. Daartoe roept het project burgers uit de samenleving op om samen met landbouwers uit 10 landbouwbedrijven aan de slag te gaan. Samen werken ze aan een aanbod op elke boerderij. De landbouwbedrijven die instappen zijn divers en enthousiast! Van melkveebedrijven, vleesveebedrijf, bloemenplukbedrijf, biologisch bedrijf tot een zelfplukboerderij. Burgers en boeren vormen samen een lerend netwerk van vrijwilligers en landbouwbedrijven in de Zuidrand. Een herkenbare onthaalplek zorg op elke boerderij voor een uithangbord van het project en de samenwerking. Met 'Burgers en boeren' wenst de streekvereniging Zuidrand, samen met de landbouwbedrijven en alle andere partners, de kiemen van een langdurige samenwerking te leggen.</p>	<p>verschillende kleine investeringen bij participerende landbouwers om onthaal bezoekers mogelijk te maken - gidsopleiding - samenwerking met vrijwilligers opgezet - 75.000 van de 110.000 vooropgesteld bereikt - 12 van de vooropgestelde 10 landbouwers direct betrokken - 17 van de vooropgestelde 25 vrijwilligers aan de slag</p>	<p>lopende</p>	<p>42.189,63 €</p>
<p>Met dit project willen we een educatieve vertel- en spelroute ontwikkelen aan de Barelhoeve in Bornem. We brengen een realistisch landbouwverhaal in een fijne vormgeving voor de duizenden kleuters die jaarlijks de hoeve in dit verstedelijkt gebied bezoeken. De route is opgevat als een beleving waarbij de verschillende talenten en zintuigen worden aangesproken. Ze kan zelfstandig worden gedaan of in groep met extra begeleiding van een verteller. Voor dit nieuwe product wordt een jeugdschrijver en -illustrator aangesproken én wordt ondersteunend een digitale applicatie ontwikkeld. Uiteraard kunnen ook andere bezoekers hiervan genieten. De route is zo laagdrempelig als de Barelhoeve zelf.</p>	<p>educatieve route met verschillende huisjes en gids Lowieke gerealiseerd - 250 schoolkinderen/dag - 1 direct betrokken landbouwer</p>	<p>afgerond</p>	<p>6.863,00 €</p>

OKW 2018

project	promotor	projectkost	subsidie	cofinancierings- percentage
AgroSTEM	Landelijke Gilden	242.758	157.792,70	65%
Bioscope Antwerpen	Innovatiesteunpunt	86.180	56.017,00	65%
Klimaatploeg 2.0	Innovatiesteunpunt	159.922	103.949,30	65%

korte samenvatting	inhoudelijk	technisch	financieel
<p>Met project AgroSTEM willen we een STEM-gericht (STEM: Science, Technology, Engineering en Mathematics) aanbod ontwikkelen voor de 3e graad van het secundair onderwijs. De landbouwsector en het landbouwbedrijf, als ideale STEM-omgeving, vormen het kader van dit aanbod. We gaan aan de slag met de technologie en wetenschappen die aanwezig zijn op een landbouwbedrijf en organiseren minimaal 6 AgroSTEMdagen op 6 landbouwbedrijven waarbij de leerlingen uitgedaagd worden om zelf, via onderzoekend leren, de wetenschap en techniek op een landbouwbedrijf te ontdekken en benoemen. Daarnaast willen we via 2 AgroSTEMbeurzen een matchmaking opzetten tussen landbouwers met een technologische uitdaging/probleem en leerlingen, studenten, leerkrachten, onderzoekers, ontwikkelaars,... Samen gaan ze op zoek naar mogelijke oplossingen voor deze problemen in de AgroSTEM-labs waarvan we er 4 willen opzetten in de loop van het project.</p>	<p>2 AgroStemdagen doorgegaan (Vercammen - Romberama) - 3 agrostemdagen in ontwikkeling/uitgesteld door corona (Trezemieke) - Agrostembeurzen: 1 fysiek doorgegaan - 1 digitaal gepland - meer focus op hogeschoolstudenten - nog geen labs</p>	<p>lopende</p>	<p>83.556,46 €</p>
<p>De marktvraag naar bioproducten groeit sneller dan het aanbod, wat opportuniteiten biedt voor land- en tuinbouwers die op zoek zijn naar een nieuwe toekomststrategie. Om hen te stimuleren de omschakeling naar bio te overwegen, is er nood aan een intensief traject op regionaal niveau waarbij ze meer te weten komen over de marktkansen in bio, hoe biologisch telen te werk gaat en wat er komt kijken bij de omschakeling. In 2016 doorliepen we in de provincie West-Vlaanderen met succes zo'n een traject in de sectoren melkvee en akkerbouw-groenten. Daaruit is ook gebleken dat een samenwerking tussen bioboeren, omschakelende telers en veehouders kansen biedt: kennisuitwisseling, sneller omschakelen, een optimalere benutting van het areaal en periodieke uitwisseling van gronden. Ook in de provincie Antwerpen merken we dat er een kloof is tussen vraag en aanbod van bioproducten. De omschakeling stagneert in een aantal sectoren. Het project 'Bio-Scope Antwerpen' biedt hier een antwoord op. Het heeft o.a. als opzet om verschillende ketenactoren uit de sector samen te brengen om de regionale vraag naar bioproducten en de concrete kansen voor omschakeling in kaart te brengen. Die kansen worden kenbaar gemaakt aan de land- en tuinbouwers. We organiseren inspiratietours, trefdagen en bedrijfsbezoeken om zo de land- en tuinbouwers te inspireren en te informeren en hen duidelijk te maken dat kiezen voor omschakeling naar bio een duurzame toekomstgerichte piste kan zijn voor hun bedrijf.</p>	<p>rondetafel met stakeholders (2) - inspiratietoer voor erfbedreiders (2) - trefavond erfbedreiders en landbouwers (enkel voor groenteteelt) - bedrijfsbezoeken voor landbouwers (3) - groepsbijeenkomst voor omschakelaars (1) - lerend netwerk/lessenreeks uitgesteld naar najaar oww corona - 139 van de vooropgestelde 100 landbouwers bereikt - 41 van de 35 vooropgestelde erfbedreiders bereikt</p>	<p>verlenging aangevraagd door aanwerving nieuwe medewerker</p>	<p>30.289,87 €</p>
<p>In het project 'De Klimaatploeg' werken melkveehouders en klimaatexperten als één ploeg samen met als doel klimaatmaatregelen implementeren op melkveebedrijven. Vijf Antwerpse melkveehouders zijn de ambassadeurs van dit project. Ze stellen hun bedrijf en hun kennis ter beschikking en willen hun melkveebedrijf verduurzamen. Om hen hierbij te helpen, stellen we een Klimaatploeg samen. Dit is een team van experts die samen de impact van klimaatmaatregelen op ecologisch, economisch en sociaal vlak kunnen inschatten voor alle deelaspecten van de bedrijfsvoering. Door deze samenwerking kan de bedrijfsleider onderbouwd beslissen welke klimaatvriendelijke maatregel(combinatie) hij toe zal passen. Door de vele demonstratie-, promotie- en communicatieacties inspireren de ambassadeurs en de ploeg niet alleen collega's uit de melkveesector, maar ook andere land- en tuinbouwers, overheden en particulieren. Daarnaast verzamelen we alle maatregelen en de in het project vergaarde kennis in een handboek. Aan de hand van dit handboek kunnen alle Antwerpse melkveehouders, al dan niet onder begeleiding, aan de slag om ook hun bedrijf te verduurzamen. Kortom we willen met 'De Klimaatploeg' melkveehouders, andere land- en tuinbouwers, overheden en het brede publiek via demosites tonen dat het mogelijk is om op rendabele wijze een bedrijf klimaatvriendelijk te runnen. We geven de melkveehouders daarnaast ook een tool in handen om het verduurzamingsproces op hun eigen bedrijf te starten.</p>	<p>klimaatexperten bezochten bedrijven en brachten advies uit - toepassing Cool Farm Tool voor melkveebedrijven - 1 implementatie (van de 6 vooropgesteld) - 1 adviesvraag van de 30 vooropgesteld</p>	<p>lopende</p>	<p>55.673,17 €</p>

Proefstation SKW	LOCO: Lokale Compost	103.832	67.491,01	65%
Regionaal Landschap Kleine en Grote Nete vzw	Kempens Energie-hout	256.601	166.790,62	65%
RTV Kempen-Mechelen	topboeren	99.011	64.357,35	65%
Autonoom gemeentebedrijf Herselt	Herinrichting site Noord thema Klein Rome	300.000	150.323,00	50%

<p>"Met een lokaal composteringsnetwerk wil het Proefstation voor de Groenteteelt en het Regionaal Landschap Rivierenland meer duurzaamheid op het platteland en in de bodem brengen. Daarvoor wordt een pilootstudie rond lokaal composteren opgezet. Betrokken actoren zijn lokale tuinbouwbedrijven, boomkwekerijen, natuurbewegingen en handel- en verwerking van groenten en fruit. Afvalstromen van deze bedrijven worden opgewaardeerd en lokaal toegepast om weerbare en vruchtbare bodems te bekomen. Specifieke aandacht gaat uit naar opportuniteiten en knelpunten. Een herkenbaar logo zal deze nieuwe vorm van samenwerken verder promoten en uitbouwen. Via talrijke informatiekanalen zal breed en uitvoerig gecommuniceerd worden over LOCO. "</p>	<p>analyse compostri- llen - opmaak en verspreiding info- brochure - 2 nieuwe compostri-llen - 10 landbouwers direct bereikt (= doelstel- ling behaald) - 34 participanten in werkgroep (meer dan 25 vooropge- steld)</p>	<p>6 maanden uitstel aan- gevraagd owv corona</p>	<p>34.049,28 €</p>
<p>"Met dit project willen de partners een kader voor marktconforme businesscases uitwerken voor duurzame energetische valorisatie van houtige biomassa uit niet-be- nutte reststromen uit landschapsbeheer op een geoptimaliseerde schaal binnen de Kempen. Dit is een hefboom voor optimalisatie van het landschaps- en biodiversiteitsbeheer en verbreding binnen de landbouwsector die bijdraagt aan klimaatdoelstellingen."</p>	<p>5 pilotcases gese- lecteerd (Kasterlee, Meerhout, Sint-Pie- ter, Ravels) - inven- tarisatie aanwezige biomassa - verken- ning afzet en logis- tieke mogelijkheden - 22 landbouwers indirect betrokken - 1 afnemer KLE-hout</p>	<p>verlenging aange- vraagd tot 30/6/21</p>	<p>70.806,09 €</p>
<p>Met onze reeks Top-boeren wil RTV een kwalitatief hoogstaand tv-programma produceren dat mee zal helpen aan een positieve beeldvorming rond de landbouw- sector. De reeks krijgt ook een online gedeelte met bijkomende informatie waar alles (informatie en beeldmateriaal) beschikbaar blijft. Samen met onze partners gaan we ook kijken hoe we elkaar (verregaand) kunnen ondersteunen. Eventueel kunnen we zelfs samenwerken aan een groot digitaal platform voor en over de landbouwsector. En het beeldmateriaal kan als basis dienen voor een groter educatief project dat we dan samen met onze partners uitwerken.</p>	<p>filmpjes zijn uitge- zonden in een reeks van 7- website mijn erf gelanceerd - indicatoren bereikt met uitzondering van aantal betrok- ken landbouwe- xperten: 3 ipv 5</p>	<p>afgerond</p>	<p>5.336,05 €</p>
<p>"Aan ons vrijetijdscentrum de Mixx in Herselt, willen we een vrij toegankelijke groene ontmoetingsruimte realiseren waar alle doelgroepen op een aangename manier aan recreatiebeleving kunnen doen en tot rust kunnen komen. We ontwikkelen niet alleen onze site, maar leggen ook de verbinding met het nabijgelegen natuur- gebied Asbroek waar de mensen nog meer in contact komen met de pure natuur. We realiseren een site van het volk, voor het volk door te werken met verschillende participatieprojecten. We werken de site uit rond onze eigen streekidentiteit, nl. 'klein Rome' waarbij we de volkse verhalen, onze historiek en onze typische oude volksspelen weer nieuw leven willen inblazen. Er worden toeristische activiteiten voorzien vanop onze site rond het thema 'klein Rome'."</p>	<p>speelplein is groten- deels aangelegd en in gebruik - opening werd uitgesteld door corona - 6.000 mensen bezochten site al - 16 mensen werkten actief mee aan de realisatie - 2 activiteiten gingen reeds door op de site</p>	<p>lopende</p>	<p>62.405,62 € declaratie juli 2020 nog niet verwerkt</p>

OKW 2019

project	promotor	projectkost	subsidie	cofinancieringspercentage
Omgevings school 456: school als spil in het gemeenschapsleven van Meerle	stad Hoogstraten	200.000	130.000,00	65%
Vriendenbos	vzw Vriendenbos	200.000	130.000,00	65%
Een nieuwe toekomst voor de pastorie in Oosthoven	Bosgroep Kempen Noord	82.522	53.639,30	65%
beek.boer.bodem	ABC Ecokwadraat	165.768	107.749,20	65%
Aqualitatieve Mechelse groenteregio	POM	162.610	105.696,50	65%

korte samenvatting	inhoudelijk	technisch	financieel
<p>"Het project 'Omgeving school 456' kadert in een intensief participatietraject rond dorpskernvernieuwing 'Meerte, ons dorp'. School 456 (voormalige school met speelplaats en groot activiteitsveld) wordt samen met het dorps huis een duidelijke cluster voor het gemeenschapsleven met een plaats voor zowel individuele bewoners als verenigingen. De buitenruimte wordt volwaardige belevingsruimte met een aanbod voor zowel jong als oud. Bewoners kunnen er petanquen, skaten, volleyballen, basketballen, ontspannen, lezen, spelen en vooral ontmoeten..."</p>	<p>betonverhardingen (petanque, sportterrein) - beachvolley aanleg - plaatsing banken en sensitieve elementen op wandelpad</p>	<p>lopende</p>	<p>0,00 €</p>
<p>Vriendenbos Ontdek Speel Leer gaat een verloren stukje open ruimte multifunctioneel inzetten voor educatieve doeleinden met bijzondere aandacht hebben voor de draagkracht van kinderen met ASS. Door de link te maken met hedendaagse landbouw, het creëren van een waardevol inheems speel- en leerbos en het bouwen van een belevingsvol vrienden huis kunnen kinderen zelf op ontdekking gaan. We creëren een unieke ontmoetingsplaats waar scholen naargelang de educatieve vraag en het aanbod van de nabijgelegen boerderijen, multifunctionele educatieve dagpakketten kunnen samenstellen waardoor ze zowel kunnen ontdekken als spelen als leren. We willen dus op macro niveau de open ruimte multifunctioneel inzetten en vrijwaren, de beleving van ons platteland stimuleren en helpen waarderen door op micro niveau een sterk vernieuwend landbouwgericht educatief verhaal te ontwikkelen met een ontmoetingsplek tussen de open velden en boerderijen waar we in het bijzonder aandacht hebben voor kwetsbare kinderen op het platteland. Plus plus plus dus!</p>	<p>pedagogische adviesraad opgestart, nog niet gestart met investeringswerken</p>	<p>stop gezet</p>	<p>200.000,00 €</p>
<p>Samen met verschillende partners willen we de pastorie in Oosthoven uitbouwen tot een levend(ig) landschapshuis dat mensen en organisaties lokaal verbindt rond de thema's landschap, natuur, bos, stilte, erfgoed, trage wegen, toerisme, recreatie, streekproducten, ... Hiervoor voorzien we een 'open concept': we kiezen expliciet niet voor een klassieke, gesloten kantoorwerking maar willen huis en tuin openstellen voor bezoekers, omwonenden, scholen en verenigingen. We willen relaties aangaan met de buurt (participatieve invulling van de tuin, banken en rustpunten, ...), de Reuzenpas (buitenklasje in de tuin), de Heischuur, etc. Het zullen immers mensen zijn die van dit project een 'levend(ig)' project zullen maken! Dit project wil een hefboom zijn om de dorpskern van Oosthoven een levendige toekomst te bieden en wil zich ook inschrijven in lopende processen in de ruimere regio.</p>	<p>oplevering werken einde augustus 2020 - uitvoering tuin zomer 2020</p>	<p>lopende</p>	<p>47.796,16 € declaratie juni nog niet financieel verwerkt door VLM</p>
<p>{beek.boer.bodem} wil in het afstroomgebied van de Aa (Herentals, Kasterlee, Lille en Vorselaar) inzetten op maatregelen die het overstromingsrisico reduceren, de waterkwaliteit verbeteren en landbouwbedrijven klimaatrobuuster maken. Onder andere de droogte in 2017 en 2018 en het zeer natte jaar 2016 maken duidelijk dat het nu tijd is om deze uitdagingen aan te gaan. {beek.boer.bodem} inspireert, sensibiliseert en begeleidt landbouwers en natuurbeheerders om op vrijwillige basis stuwtjes te plaatsen in de perceelsgrachten, te experimenteren met andere gewassen, grachten op een andere manier te ruimen, ... Kortom om maatregelen te nemen die het evenwicht tussen landbouw en water verbeteren. Voor de uitvoering van de maatregelen op het terrein kan de uitgebreide coalitie rekenen op de steun van het landinrichtingsproject Water-Land-Schap.</p>	<p>projectfolder gelanceerd - oproep teeltvrije zones - gebiedskaart met kansen en noden opgemaakt - advisering demomaatregelen 14 van de 50 landbouwers direct bereikt - 2 van de 25 landbouwers die maatregelen uitvoeren</p>	<p>lopende</p>	<p>48.019,26 €</p>
<p>"Het Water-Land-Schap-project "Aqualitatieve Mechelse Groenteregio" heeft de ambitie om samen met land- en tuinbouwers innovatieve en concrete pilootprojecten uit te rollen in functie van:</p> <ul style="list-style-type: none"> - minder overstromings- en droogtegevoeligheid en een betere waterkwaliteit. - minder grondwaterafhankelijkheid en meer toegang tot alternatieve waterbronnen; - een optimaler en efficiënter ruimtegebruik en een betere landschappelijke kwaliteit. <p>Het project wil innovaties en investeringen stimuleren met, voor en door landbouwers die zich vrijwillig willen inzetten op landbouw, water en landschap. Hiertoe zullen verschillende acties op touw gezet worden. Er worden 2 concrete pilootprojecten Water uitgewerkt in acties RainlevelR, Hemelwater+, Slimme Drainages. Daarnaast worden er 2 pilootprojecten opgezet in actie Win-Winlandinrichting incl. Kleinschalige initiatieven, we ondersteunen bedrijven met functionele landchapsverfraaiing en werken enkele kleinschalige initiatieven uit in functie van water en landschap. Met communicatie en events zorgen we voor een breder maatschappelijk draagvlak voor professionele land- en tuinbouw in de Mechelse Groenteregio."</p>	<p>studie RainlevelR - studie slimme drainage lopende - oplevering waterkansenkaarten en behoeftenkaarten - pilootprojecten opgestart (4: 2 water - 2 landinrichting)</p>	<p>lopende</p>	<p>70.940,09 € aangifte juli nog niet verwerkt door VLM</p>

Met zorg gemaakt dat smaakt	zorgboerderij Tallaart	144.000	93.600,00	65%
Werken op de waterscheiding: bovenstroomse waterinitiatieven in Ravels	DIW	54.515	35.434,75	65%
Ondernemerscoach	RURANT vzw	158490	103018,5	65%

<p>"Met dit project gaan we een nieuw business concept zorgboerderij uitwerken waarbij er verschillende partners samen mee aan de tafel zitten. Vragen die onderzocht zullen worden:</p> <ul style="list-style-type: none"> o Kan Sociale economie ook toegepast worden in de landbouw? o Kan een zorgboerderij zelfbedruipend zijn? <p>Daarnaast zal dit project mee ondersteunend werken om aanpassingen te realiseren in de inrichting van de zorgboerderij (materiaal) en zullen we producten via de korte keten gaan vermarkten. Daarnaast zullen we een belevingsaanbod uitwerken om een groter publiek kennis te laten maken met deze sector. Het inzetten en initieel ondersteunen van een zorgbegeleider is tevens nodig voor de opstart van dit project."</p>	<p>tijdelijk geen vast aanwerving personeelslid - project wordt aangestuurd en vormgegeven vanuit kerngroep - voorstelling project op BoerenBrunch - afstemming Groene Zorg en Antwerp Powered by Creatives - indicatoren evolueren positief</p>	<p>lopende</p>	<p>77.880,70 € declaratie juni nog niet verwerkt door provincie + VLM</p>
<p>"De PDPO-projectaanvraag is onderdeel van het Landinrichtingsproject WaterLandSchap waar het een deelproject van is. Binnen WaterLandSchap worden studie- en investeringssubsidies voorzien. Via PDPO kunnen voor een belangrijk deel worden voorzien in de personeelskosten. Het project werkt aan de waterkwaliteit en waterkwantiteit in het landbouwgebied van de gemeente Ravels. Door het realiseren van verschillende kleinschalige waterkwantiteitsmaatregelen zoals stuwtejes en peilgestuurde drainage wordt de sponswerking van het gebied aangewend om het risico op droogte en wateroverlast (klimaatverandering) te vermijden. Zo kan ook de productieopbrengst gegarandeerd worden. Ook wordt gewerkt aan de milieukwaliteit van het grond- en oppervlaktewater door een verminderde instroom van nutriënten in sloten en waterlopen te realiseren. Samen met de landbouwers worden deze maatregelen op vrijwillige basis uitgewerkt. Daarom is er nood aan sensibilisatie en het goed informeren van de landbouwsector (personeelskosten); door een algemene communicatie, door het organiseren van infomomenten, door individuele bedrijfsbezoeken. Tijdens en na de realisatie van de maatregelen is opvolging nodig om de duurzaamheid van de maatregelen te garanderen. Dit kan op individuele basis alsook door het organiseren van overlegmomenten waar kennis en ervaringen worden gedeeld."</p>	<p>goedkeuring LI middelen: 9 stuwen - 44ha peilgestuurde drainage - 9 van de 50 vooropgestelde landbouwers direct bereikt - 1 informele overleggroep (ipv 4) - acties wel grotendeels gerealiseerd, behalve effectieve uitvoering via LI</p>	<p>lopende</p>	<p>30.647,55 €</p>
<p>Een stijgende maatschappelijke behoefte aan rust, ruimte, gezondheid, welzijn, authenticiteit en beleving dagen plattelandsondernemers uit om vernieuwend uit de hoek te komen. Om sneller uit de ideefase weg te geraken ondersteunt 'Ondernemerscoach' hen bij het ontwikkelen van een idee tot een concrete realisatie, het aanpakken van een probleem en het verder professionaliseren van hun onderneming. Hiervoor ontwikkelen we een expertise- en coachingcentrum voor plattelandsondernemers, waar ideeën in een (al dan niet fysiek) loket aangemeld worden en na een korte pitch via een traject op maat in de markt gezet worden. Een aanbod van workshops en events versterken de ondernemers in hun vaardigheden waardoor de coaching efficiënter verloopt en in tijd beperkt blijft. Door een pool van experts op te zetten bouwen we rond het loket een kennis- en expertisenetwerk. Zo creëren we een dynamisch ecosysteem van plattelandsondernemers, experts, coaches en partners dat het ondernemerschap op het platteland een enorme boost geven.</p>	<p>4 ondernemers in begeleidingstraject - lancering 2e oproep: 6 ideeën aangemeld - 17 van de 10 vooropgestelde landbouwers bereikt - 5 begeleidingstrajecten (vd 10)</p>	<p>lopende</p>	<p>62.699,78 €</p>

OKW 2020

project	promotor	projectkost	subsidie	cofinancierings- percentage
Vleermuizen thuis in het landbouwlandschap	RLKGN vzw	117.428	76.327,94	65%
Boerderleren	Projectvereniging streekvereniging zuidrand vzw	183.385	119.199,96	65%
Boerentalentenmatch	RURANT vzw	158.454	102.995,10	65%
Voedsel+dorp	APB PSES	198.833	129.241,45	65%

korte samenvatting	inhoudelijk	technisch	financieel
<p>De uitzonderlijke aanwezigheid van de grootste Vlaamse kolonie van de zeer zeldzame ingekorven vlermuis wordt binnen dit project aangegrepen om samen met de lokale landbouwers acties rond agrobiodiversiteit op te starten in Herentals en Olen. Hierbij leggen we de nadruk op herstel en beheer van groen-blauwe elementen en op een brede communicatie naar de bevolking.</p>	<p>monitoring opgestart - eerste terreinrealisatie - communicatie opstart</p>	<p>lopende</p>	<p>76.327,94 € declaratie nog niet verwerkt door VLM</p>
<p>Met BOERDERLEREN willen we een leertraject ontwikkelen om kinderen van de tweede graad lager onderwijs een halve dag per seizoen aan de slag te zetten op de boerderij, gebaseerd op de principes van de openluchtklassen, boerderijschool en ervaringsgericht leren. Tijdens de verschillende activiteiten op de boerderij krijgen de leerlingen de kans om zelf te doen, te ontdekken en te leren over natuur in de ruime zin en voedselvoorziening, maar ook persoonlijke en sociale vaardigheden worden ontwikkeld. We willen binnen de projectperiode minimaal 140 kinderen uit 7 scholen in de Zuidrand betrekken. Door een intensieve begeleiding van zowel school als boerderijlocatie beogen we een sterk educatief resultaat voor de scholen en een duurzame verbredingsactiviteit voor boeren dat ook bruikbaar is in samentuinen. Daarnaast willen we een digitaal luik toevoegen, zodat de voor- en naverwerking op een interactieve manier kan. De educatieve app wordt zo ontwikkeld, dat deze zowel bruikbaar is bij testboerderijen in de Zuidrand als in andere regio's, op andere landbouwbedrijven, op andere scholen en zelfs door het brede publiek buiten de schoolcontext. We willen zo een sterk educatief concept neerzetten over en op de boerderij. Binnen een lerend netwerk van landbouwers willen we kennis en ervaringen delen en het educatief materiaal kenbaar maken bij landbouwers binnen de gehele provincie. Via een promocampagne willen het materiaal ook uitdragen naar scholen binnen de ganse provincie.</p>	<p>trage start owv corona: afstemming met landbouwers, scholen, samentuinen...</p>	<p>in opstart</p>	<p>116.440,92 €</p>
<p>BoerenTalentedMatch wil boerenondernemers in de grote rand rond Antwerpen versterken in hun ondernemerschap en hen weerbaar maken voor een duurzame toekomst. Dit doen we door op vier niveaus hun netwerk grondig te vergroten, kennisuitwisseling te stimuleren en intensieve samenwerking tot stand te brengen met andere boeren en ondernemers uit (totaal) andere sectoren. We gaan samen slimmer boeren om zo mee een oplossing te bieden aan maatschappelijke verwachtingen en doelstellingen. We vertalen het succesvolle project (www.denieuweboerenfamilie.nl) uit Nederland naar onze Vlaamse context. "</p>	<p>lancering A-ploeg - inschakeling communicatiebureau ipv samenwerking met Nederland voorbeeld</p>	<p>lopende</p>	<p>102.995,10 € declaratie juni nog niet financieel verwerkt door VLM</p>
<p>Stadslandbouw associëren we meteen met steden, kleinschalige groene initiatieven in de stad zijn populair. Ook kleinere steden en gemeenten zijn gebaat bij dergelijke initiatieven. Ze vergroenen de omgeving, brengen mensen samen en kunnen zelfs een economische dimensie hebben. Met de keuzewijzer eetbaar groen willen we lokale besturen inspireren. De keuzewijzer toont hen de vele vormen die eetbaar groen kan aannemen om hier vervolgens mee aan de slag te gaan. We zullen in 4 gemeenten, in samenwerking met externe organisaties, participatief aan de slag gaan met de keuzewijzer. We willen in elk van de gemeenten 1 eetbaar groen project opstarten en mee realiseren. De projecten die gerealiseerd worden, kunnen van verschillende grootteorde en dus heel divers zijn. Het kunnen kleinschalige initiatieven zijn waarbij de medewerking van vrijwilligers belangrijk is. Het kunnen eveneens grotere initiatieven zijn waarbij de medewerking van professionelen belangrijk is. Maar ook projecten waar beiden samenwerken kunnen een meerwaarde bieden.</p>	<p>haalbaarheidsstudies Schelle, Herentals, Grobbendonk, Edegem - opmaak samenwerkingsovereenkomsten en overleg gemeenten</p>	<p>in opstart</p>	<p>129.241,45 €</p>

Boerenbedrijvenmatch	APB PSES	199.420	129.623,00	65%
Burgerboeren	RURANT vzw	135.454	88.045,10	65%
Klimaatboeren leveren ecosysteemdiensten	Boer en Natuur Vlaanderen	158.758	103.192,75	65%
Boer zoekt vogel	RLRL	60000	39000	65%

<p>Een perspectief voor elk uitbollend agrarisch bedrijf, op maat van de locatie en de omgeving. Het karakter van de landbouwruimte wijzigt van een productieruimte naar een woon- en recreatieruimte. De verhardingsgraad in de landbouwruimte neemt hierdoor alsmaar toe: landbouw heeft nood aan nieuwe moderne gebouwen en de landbouwgebouwen die vrijkomen krijgen een zonevreemde invulling. Deze trends zorgen voor versnippering van de open ruimte en de stijging van vastgoedprijzen in agrarisch gebied. Vanuit deze uitdaging wil dit project vraag en aanbod naar agrarische bedrijfsruimtes matchen door het uitwerken van een vraag-aanbod platform, het aanstellen van een gebiedsmanager en het uittesten van vereveningsinstrumenten. De methodiek van gebiedsmanagement waarvoor een vraag-aanbod platform ontwikkeld wordt, is nieuw binnen de open ruimte context maar wordt al langer toegepast binnen het management van bedrijventerreinen.</p> <p>Door het ruimtelijk sturen van activiteiten wil gebiedsmanagement aan landbouw ruimte bieden om te ondernemen. Om dit te laten slagen wordt gelijktijdig ingezet op agrarische herontwikkeling, zonevreemd hergebruik én ontharding.</p> <p>Om te komen tot werkbare instrumenten wordt gewerkt via een proces van co-creatie met relevante stakeholders. De inhoudelijke en beleidsmatige opvolging en afstemming van het project wordt opgenomen door een stuurgroep waarin de inhoudelijke partners zetelen.</p>		<p>nog niet goedgekeurd via MB</p>	<p>129.623,00 €</p>
<p>BurgerBoeren vertaalt het succesvolle model van Herenboeren Nederland naar de provincie Antwerpen. Vanuit Vlaanderen koppelen we daar de ervaring van Pomona aan vast. Met dit project zetten we de eerste stappen om ondersteuning te professionaliseren naar burgerinitiatieven die een Burgerboerderij willen opstarten.</p> <p>In plaats van dat elke groep op zich vooruit ploetert, biedt het project BurgerBoeren uitwisseling, kennisdeling, ondersteuning, trajectbegeleiding om zo het proces te versnellen. BurgerBoeren is een katalysator voor groepen pionierende burgers die samen met boerenondernemers een coöperatieve boerderij willen oprichten.</p> <p>We organiseren een lerend netwerk voor pionierende burgerinitiatieven en innovatieve boeren. Vanuit dit lerend netwerk ondersteunt het project een pilot tot de verdere ontwikkeling van een BurgerBoerderij. Hier volgen we het 5 Fasenmodel van Herenboeren Nederland. Geleerde lessen en de expertise vanuit Herenboeren Nederland en Pomona zetten we binnen het project BurgerBoeren in om op te schalen met dit model binnen de provincie Antwerpen en later naar Vlaanderen.</p>		<p>nog niet goedgekeurd via MB</p>	<p>88.045,10 €</p>
<p>Klimaatboeren leveren ecosysteemdiensten wil in het afstroomgebied van de Aa en met uitbreiding de vallei van de Kleine Nete inzetten op maatregelen die het evenwicht tussen landbouw en water verbeteren. De gebiedscoalitie, opgericht in het kader van Water-Land-Schap, zoekt in dit project oplossingen om met de lange(re) droogteperiodes in de toekomst om te gaan. Daarbij worden zowel landbouwers als terreinbeheerders betrokken en worden brongerichte maatregelen genomen zoals het plaatsen van stuwen in perceelsgrachten, het verhogen van het organischestofgehalte in de bodem en het opnemen van klimaatrobuuste teelten in het teeltplan zoals grasklaver, graan en sorghum. Het lerend netwerk hierrond zal verder worden uitgebouwd en versterkt. Verder wordt onderzocht of aan bepaalde door de landbouw geleverde ecosysteemdiensten "koolstofopslag en waterbuffering" een verdienmodel kan gekoppeld worden.</p>		<p>nog niet goedgekeurd via MB</p>	<p>103.192,75 €</p>
<p>Regionaal Landschap Rivierenland wil samen met haar partners in de Grote Netevallei een gedragen landschapsvisie met bijhorend actieprogramma. Op basis van deze gebiedsvisie kunnen we gericht en op maat advies geven aan landbouwers om biodiversiteitsdoelstellingen op hun percelen te realiseren en zo mee de habitat van enkele typische landbouwsoorten versterken. Met de projectmiddelen willen we de terreinrealisaties financieren en de landbouwers begeleiden bij de aanplant tot onderhoud. Door terreinbezoeken en bilateraal overleg met de landbouwer bereiken we een meerwaarde voor landbouw en landbouwnatuur.</p>		<p>nog niet goedgekeurd via MB</p>	<p>39.000,00 €</p>

Klimaco	POM	197470	128355,5	65%
---------	-----	--------	----------	-----

<p>De Mechelse Groenteregio staat voor een belangrijke klimaatuitdaging. Droogte en watertekorten, en anderzijds periodes van wateroverlast, laten zich reeds voelen bij de land- en tuinbouwers in dit gebied. Het project 'Klimaco' heeft de ambitie om samen met land- en tuinbouwers de Mechelse Groenteregio klimaatrobuuster te maken én de sector weerbaarder te maken tegen watertekorten. Hiertoe zullen de projectpartners inzetten op 3 concrete actiesporen:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Land- en tuinbouwers tot ver buiten de Mechelse Groenteregio inspireren en stimuleren om in te zetten op klimaatadaptieve maatregelen met winst voor water, landbouw en landschap, doormiddel van een doorgedreven kennisverspreiding en communicatiecampagne. 2. Innovatieve terreinprojecten rond slim en duurzaam watergebruik realiseren met land- en tuinbouwbedrijven door trajectbegeleiding en het opzetten van lokale doelgerichte klimaatcoalities. 3. In kaart brengen op welke locaties de meest positieve impact van stuwtjes kan verkregen worden om de huidige en toekomstige droogteproblematiek systemisch en adequaat aan te pakken. We richten ons bij deze analyse in de eerste plaats op de Mechelse Groenteregio maar voeren deze analyse wel meteen provinciebreed uit. Met dit project mikken we op een opschaling van klimaatadaptieve maatregelen in het buitengebied, tot ver buiten de Mechelse Groenteregio. 		<p>nog niet goedgekeurd via MB</p>	<p>128355,5</p>
---	--	------------------------------------	-----------------

P+ 2015

project	promotor	projectkost	subsidie	cofinancierings- percentage
Zorgboerderij KINA	KINA pv	200.000	130.000	65%
Visitor giving; alternatief financieringsmodel voor gebiedsontwikkeling en projectwerking	Rurant vzw	198.660	129.129	65%
De warme tuin	Centrale van de Landelijke Gilde vzw	108.083	70.254	65%
Vallei in verandering; kansen voor duurzame landbouw	Innovatiesteunpunt	165.012	107.258	65%
De Beddermolen ingebed	Kempens Landschap	165.250	107.413	65%
Alternatief logeren op het platteland	TPA	82.633	53.711	65%

korte samenvatting	inhoudelijk	technisch	financieel
<p>Naast een sterk uitgewerkte crisisopvang ervaren de leden-OCMW's van KINA p.v. de behoefte aan een opvangvorm waar thuisloze en/of dakloze volwassenen iets langer kunnen verblijven en waar ze met de nodige ondersteuning opnieuw geactiveerd kunnen worden en hun leven terug op de rails kunnen krijgen, met het oog op een re-integratie in de samenleving. Het concept van een zorgboerderij biedt een streekgerichte oplossing om tegemoet te komen aan deze behoefte: een combinatie van biologische tuinbouw met de aspecten van zorg en welzijn. Door herbestemming van een oude boerderij krijgt een stukje onroerend erfgoed opnieuw zijn rechtmatige plaats in het landschap en binnen de landelijke gemeenschap.</p>	<p>begin september 2017 werken gestart - 13/9/2018 inhuurmoment - zorgboer moet gezocht worden</p>	<p>afgerond (mits verleningen)</p>	<p>0,00 €</p>
<p>Visitor Giving is een alternatieve financieringsvorm voor duurzame gebieds- of projectwerking, uitgaande van een verhoogde betrokkenheid van bezoekers, eigen inwoners én ondernemers. Klanten betalen vrijwillig een klein extra bedrag aan ondernemers of evenementen, dat dient om concrete doelen in het gebied te realiseren. Op en top betekenis economie: een maximale betrokkenheid tot de beleving, je draagt er immers letterlijk toe bij. Verscheidene regio's in de provincie Antwerpen zijn op zoek naar bijkomende financieringsvormen. We willen dit in 2 pilootgebieden implementeren (Kolonies en Merode), duurzaam verankeren en verwerken tot een blauwdruk voor andere gebieden</p>	<p>visitor giving in kolonies: Kolonies van Morgen voor begrazing Kemp vzw - Geef en Beleef de Merode voor investeringen in vlinders - 8 landbouwers direct betrokken - 29 ondernemers</p>	<p>afgerond</p>	<p>0,00 €</p>
<p>Dit project wil het nieuwe concept van de 'warme tuin' demonstreren en ontwikkelen. Een 'warme tuin' is een volks- of gemeenschapstuin die wordt aangelegd binnen de muren van een zorginstelling. Buurtbewoners komen er volkstuinieren en komen zo op een laagdrempelige manier in contact met de zorgpatiënten, die op hun beurt een 'zorgeloos' contact hebben met de buitenwereld. Het concept speelt dus op een originele manier in op twee maatschappelijke behoeften die elkaar nog nooit ontmoet hebben: de behoefte aan volkstuinen enerzijds, de behoefte aan inclusie van zorgpatiënten in de maatschappij anderzijds. Vanuit een pilootproject realiseren we een 'warme tuin' in tien zorginstellingen doorheen de provincie.</p>	<p>handleiding opge maakt - inspiratiesessies + demodag - 8 voorziening met warme tuin</p>	<p>afgerond</p>	<p>14.234,79 €</p>
<p>Via keukentafelgesprekken wil men op zoek naar duurzame verbredingsalternatieven voor landbouwers in het gebied van de Kleine Nete, meer specifiek Graafweide-Schupleer, binnen de gegeven ruimtelijke context van het behalen van biodiversiteitsdoelstellingen en wateropgave. Dit moet ook concrete aanbevelingen en suggesties opleveren voor het gebiedsgericht en flankerend overheidsbeleid.</p>	<p>20 bedrijven in gebied: met 15 een project - 6 hiervan intensiever begeleid - inspiratiegids</p>	<p>afgerond</p>	<p>0,00 €</p>
<p>De site van de Beddermolen is een quasi uniek geworden typevoorbeeld van een typisch Kempens molenerf met windmolen, gebouwen, bakhuisje en landbouwveld waar heel wat partners samen dé provinciale toegangspoort van de Merode van willen maken. Het domein zal daarbij omgevormd worden tot een bovenlokaal plattelandscentrum waar natuur, landbouw, erfgoed en recreatie elkaar ontmoeten en waar ondernemers uit de omgeving hun streekproducten en diensten kunnen verkopen via een streekwinkel. Binnen voorliggend PDPO project willen we dit ondernemersnetwerk via een innovatief traject opzetten, een businessplan maken, het streekpunt inrichten en een educatieve werking opbouwen.</p>	<p>bakhuis hersteld: workshops met vrijwilligers in het bakhuis- bijkomend herstel waterput, gezien budget over - - streekwinkel in toeristische kantoor Westerlo - beddermolenbrood - omvorming perceel tot graanakker - 4000 bezoekers</p>	<p>afgerond</p>	<p>774,63 €</p>
<p>Onderzoeken van opties voor landbouwbedrijven in de Antwerpse Kempen (AK) om (speciale) vakantielogies aan te bieden. Doel zijn de speciale logiesvormen die vallen onder de noemer "vakantielogies", bv.: logeren in een wijnvat, logeren in een vakantiehuis uit balen stro, pipowagen, vogelhuisje, grondulow, hooiberghut, ... Zulke logies zijn populair en kunnen rekenen op een groeiende belangstelling. AK is een regio die zich hier perfect toe leent. Voldoende rurale ondernemers tonen interesse maar weten niet hoe er aan te beginnen. TPA kan voor begeleiding zorgen en het in kaart brengen van de mogelijkheden voor geïnteresseerde rurale ondernemers. Op basis hiervan kunnen deze kiezen of ze instappen in een bepaald concept of liever zelf creatief zijn.</p>	<p>4 ondernemers hebben alternatieve logies uitgewerkt -</p>	<p>afgerond - late opstart door onduidelijkheid over logies-decreet</p>	<p>2.005,37 €</p>

P+ 2016

project	promotor	projectkost	subsidie	cofinancieringspercentage
Buurtbossen	Bosgroep Zuiderkempem vzw	36.550	23.758	65%
NTFP's uit lokale bossen	Bosgroep Zuiderkempem vzw	51.484	33.465	65%
Sint-Bernardus abdij: kruispunt aan de Schelde	Kempens Landschap	140.755	91.491	65%
Naar een duurzaam model voor landschapsonderhoud	RLKGN	198.625	129.106	65%
Vergroen je voortuin	Centrale van de Landelijke Gilde vzw	124.515	80.934	65%
Herintegratie van een typisch Mariadomein in de wijk Kaart Rustoord	Kerkfabriek Heilige Familie	200.000	130.000	65%

korte samenvatting	inhoudelijk	technisch	financieel
<p>Buurtbossen zijn kleinere boscomplexen of kleine bosjes in een woonwijk, dicht bij de dorps- of stadskern of in het midden van een industrieterrein. In deze buurtbossen kunnen mensen zich ontspannen en op adem komen. Buurtbossen worden ingericht in samenspraak met de omgeving. Er wordt ook ingezet op de herkenbaarheid van deze buurtbossen, door communicatie en een eigen logo. Verder wordt er nagedacht over alternatieve financieringsvormen voor deze buurtbossen.</p>	<p>4 buurtbossen gerealiseerd - 95 vrijwilligers betrokken</p>	<p>afgerond</p>	<p>3.685,83 €</p>
<p>Het doel van dit project is het bekomen van een draaiboek voor alternatieve producten uit het bos. In dit document wordt ingegaan op de verschillende mogelijkheden om alternatieve producten te bekomen, oogsten en vermarkten. Om het hele draaiboek wat praktisch te maken worden er pilootprojecten opgestart. De pilootprojecten zijn gebaseerd op onderzoek van Bosgroep Zuiderkempem en zullen dienen om de verschillende onderdelen uit te testen in privé-bossen in de Zuiderkempem.</p>	<p>experimenten met berkensap en zwammen - 4 pilootprojecten rond voedselbossen - handleiding</p>	<p>afgerond</p>	<p>6.116,25 €</p>
<p>De Sint-Bernardusabdij heeft een rijk verleden als bruisend centrum en baken in het landschap. Momenteel liggen er heel wat potenties om de abdij en haar omgeving opnieuw op te waarderen. Kempens Landschap begeleidt daarom een parallel ontwikkelingstraject voor enerzijds de restauratie en herbestemming van het als monument beschermde abdijcomplex en anderzijds het landschapsherstel van de abdijomgeving. Samen met de gemeentebesturen van Hemiksem en Schelle en met inbreng van de lokale bevolking zal Kempens Landschap binnen voorliggend PDPO project een nieuwe visie ontwikkelen om de open ruimte rond de abdij te herstellen en multifunctioneel te gebruiken. Zo wordt er onder andere een wandel- en fietsbrug ontworpen over de Benedenvliet om het domein beter toegankelijk te maken.</p>	<p>natuurbeheerplan opgemaakt - quick win gerealiseerd: uitgediepte vijver - ontwerp voor boogbrug - feestelijke afsluiter</p>	<p>afgerond</p>	<p>0,00 €</p>
<p>We staan in Vlaanderen voor grote uitdagingen m.b.t. regulier landschapsonderhoud. De Antwerpse regionale landschappen ondersteunen via dit hefboomproject de gemeenten in het tijds- en kostenefficiënt reorganiseren en automatiseren van hun landschapsonderhoud. In samenwerking met pilootgemeenten en pilootuitvoerders wordt de nieuwe aanpak ontwikkeld en getest waarna een opschaling gebeurt naar 4 regionale iLandschap-tools. Een sluitend business model maakt het systeem zelfbedruipend waarna bijkomende gemeenten en uitvoerders gesensibiliseerd worden om te participeren.</p>	<p>online bevraging over landschapsonderhoud lokale besturen - 11 gemeenten betrokken - beheerschema's en beschrijvingen - 4 pilootuitvoerders betrokken</p>	<p>afgerond</p>	<p>2.806,00 €</p>
<p>'Vergroen je voortuin' is een participatieve methodiek om burgers actief te laten werken aan de beeld- en leefkwaliteit van hun buurt waardoor ook gewerkt wordt aan sociale cohesie tussen de bewoners. De invalshoek is een betere en innovatieve benutting van de voortuinen in dorpen, namelijk de voortuin als een collectieve plek waar ontmoeten en verblijven centraal staan. Het project wil deze nieuwe collectieve voortuinen inbedden in een kwalitatief straatbeeld en wil daarom ook andere bewoners in de buurt stimuleren om hun voortuin te vergroenen. Het project streeft naar een tastbare realisatie in vier wijken of straten.</p>	<p>voortuinen vergroend - collectieve voortuin aangelegd</p>	<p>afgerond</p>	<p>0,00 €</p>
<p>Het is de bedoeling om dit karakteristieke Mariadomein uit 1916 met Lourdesgrot, Sint-Rochuskapel, Kruisweg en Zeven Weeënweg open te trekken naar de buurt en geschikt te maken voor minder mobiele mensen (rolstoelen, rollators). Daarnaast is het de bedoeling om de religieuze symboliek in het landschap en de aanplanting terug naar voren te brengen. Aan het opengewerkte religieuze park/stiltegebied willen we een eigentijdse beleving geven met QR-codes en een didactisch bosleerpad in samenwerking met de lokale scholen. Het uitvoeren van dit project moet uitmonden in een beheersmodel met onderhoudsplan dat, samen met de bescherming van het gehele domein, garandeert dat het domein in optimale staat wordt gehouden. Zo kan dit project ook dienen als voorbeeld hoe om te gaan met soortgelijke domeinen.</p>	<p>officiële herinwijding mei 2018 - QR codes aan herstelde beelden en staties - website - verharde paden - stijging aantal bezoekers</p>	<p>afgerond</p>	<p>0,00 €</p>

P+ 2017

project	promotor	projectkost	subsidie	cofinancieringspercentage
Slapende Reus - Kempische heuvelrug tussen Lichtaart en Kasterlee	RLKGN vzw	291.120	189.228	60%
De kerk als nieuw dorpsknooppunt	Boerenbondvereniging voor innovatieve projecten	155.160	100.854	60%
Veerkrachtige dorpen samen sterk!	APB PSES	290.116	174.070	60%

korte samenvatting	inhoudelijk	technisch	financieel
<p>De Kempense Heuvelrug is gekend in de Kempen en daarbuiten als het grootste reliëf van de regio. Krachten van de natuur en eeuwenlang gebruik door mensen lieten hun sporen na: van een veelzijdig bodemgebruik is de heuvelrug geëvolueerd tot een aaneengesloten bosgebied, geflankeerd door de valleien van de Nete en Aa. De Kempense Heuvelrug heeft in Kasterlee een lange traditie in 'landschapstoerisme'. De luchtwortels van de dennen, mysterieuze eiken, duinen, oude akkers, duivelskuilen, ... heel wat aspecten spreken tot de verbeelding. Tegelijk is het een uitdaging om het toenemende toerisme in balans te houden met het landschap. Kabouterberg in Kasterlee heeft meer dan 10.000 geleide bezoektjes per jaar en is oververzadigd. Daarom werd met gemeente Kasterlee, Provincie Antwerpen, Toerisme Provincie Antwerpen en het Regionaal Landschap Kleine en Grote Nete een landschapsvisie en toeristisch ontwikkelingsplan uitgewerkt. Dit leverde een sterk verhaal dat nieuwe kansen creëert voor duurzaam toerisme en plattelandsbeleving. We vertrekken vanuit het landschap, bestaande tradities en de toeristische identiteit die de streek vandaag al heeft. Op basis van een Kastelse legende over kabouters werd de Kabouterberg reeds een sterk merk, de kabouters krijgen nu het gezelschap van de Slapende Reus. Met de aanvraag van dit Platteland Plus project willen de projectpartners verder uitvoering geven aan de beleving en versterking van het landschap.</p>	<p>kunstproject slapende reus in 2018 opgeleverd - banken geplaatst - landschappelijke integratie Goorseweg - samenwerking met 3Master voor beheerwerken - vermarkting Kempense Heuvelrug via visievorming en promofilm</p>	<p>lopende - uitstel tot half 2021</p>	<p>28.361,00 € declaratie juli nog niet verwerkt door VLM</p>
<p>Een participatietraject voor twee dorpen met focus op hun kerk: Het project 'Kerk als (nieuw) dorpsknooppunt' verbindt uitdagingen, noden en kansen in het dorp met inventieve en bottom-up ontwikkelde toekomststrategieën om de kerk opnieuw een centrale functie in het dorp te geven. De realisatie van een quickwin zet ideeën meteen om in de praktijk. Het resultaat is een innovatieve methodiek zodat ook andere dorpsgemeenschappen aan de toekomst van hun dorp en de invulling van karakteristieke en moeilijk te (her)gebruiken gebouwen kunnen werken. Want werken aan de toekomst van een dorp, doe je samen!</p>	<p>St-Jozef (100 deelnemers): participatiesessies afgewerkt + toonmoment: kerk wordt overdekt dorpsplein - Braken (125 deelnemers): verschillende werksessies: kapel als buurtplek - 30 contactmomenten met bewonersgroepen - 3e case erbij genomen in Poederlee (Lille) - digitaal slotmoment</p>	<p>lopend</p>	<p>31.060,00 € declaratie juli nog niet ingediend</p>
<p>Samen werken aan het versterken van de veerkracht van het dorp: Booischot, Heist-Goor, Schriek, Groot-Vorst en Essen gaan samen met Innovatiesteunpunt, RURANT en de Provincie Antwerpen de uitdaging aan! Dorpen krijgen te maken met allerlei veranderingen: winkels verdwijnen, vergrijzing, hoge verkeersdruk, lage bereikbaarheid, leegstand, ... Een veerkrachtig dorp kan goed omgaan met deze veranderingen, daarom werken we in dit project samen aan het vergroten van de veerkracht van het dorp. Eerst kijken we wat het dorp al in huis heeft: welke uitdagingen spelen er, wat zijn de sterktes, wie woont of werkt er in het dorp, wat is het lokale DNA? Vervolgens wordt er door burgers en gemeente samen nagedacht over een gedragen, integrale en gefundeerde ontwikkelingsvisie voor het dorp. Maar: het blijft niet bij een visie, als 'quickwin' worden een aantal burgerinitiatieven meteen werkelijkheid. Naast het lokale resultaat dat geboekt wordt, zorgt dit project voor een analysemethode en visuele participatiemethodiek die ook in andere dorpen toegepast kan worden. De kennis en ervaring die wordt opgebouwd wordt gedeeld met gemeenten, organisaties en andere geïnteresseerden, o.a. op een studiedag. Dit project is een opstap naar veerkrachtige dorpen in heel de provincie: de methodiekontwikkeling geeft ons de instrumenten, de lokale trajecten de praktijkervaring. Met die opgedane kennis kunnen we aan de slag in andere dorpen, want: samen maken we de dorpen sterk!</p>	<p>Booischot: afgerond - Schriek: toonmoment - Heist-Goor: afgerond - Essen: afgerond - Groot-Vorst: afgerond - studiedag 27/11</p>	<p>afgerond</p>	<p>0,00 €</p>

Foodsavers en de dorpskom	vzw Milieu en Werk	290.645	174.387	60%
Buurtplek de Korf	gemeente HodB	50.000	30.000	60%
Veerpont de Liereman-Ravelsbos	gemeente Oud-Turnhout	107.803	70.072	60%
Herbestemming Sint-Jozef arbeiderskerk tot vrije-tijdshuis	gemeente Vosse-laar	300.000	180000	60%

<p>Vzw Milieu en Werk (M&W, een tweeling-vzw van De Kringwinkel Zuiderkempen) gaat, samen met een aantal OCMW's en andere partners, sociaal aan de slag met voedsel in de Zuiderkempen. M&W wil bestaande voedselprojecten van sociale organisaties en van lokale besturen ondersteunen, en nieuwe projecten inspireren en stimuleren. M&W realiseert dit via de opstart van een kleinschalig voedseldistributieplatform, dat voedseloverschotten, food outlet (overproductie) en landbouwproducten uit eigen regio verzamelt, en ter beschikking stelt van de lokale projecten. Verder biedt M&W ook een franchising-systeem voor sociale kruideniers aan, met producten, software, knowhow en boekhouding. Tenslotte ook biedt M&W opstartondersteuning, kennisuitwisseling en samenwerking in de regio. De sociale verkoop en verwerking van voedsel is de kernactiviteit, waaraan ook tewerkstelling, dorpsheerwaardering, gemeenschapsofbouw, strijd tegen kasarmoede en duurzame ontwikkeling gekoppeld worden. De waaier aan sociale voedselprojecten noemen we 'De Dorpskom'. De regionale ondersteuning krijgt de naam 'Foodsavers Zuiderkempen'. Het subsidieproject voorziet een coördinator, en vijf proeftuinen die activiteiten uittesten en bij succes continueren. 1. Opstart kleinschalig voedseldistributiecentrum 2. Project De Dorpskom Heist-op-den-Berg 3. Verspreiden van het innovatieve concept Kringkruidenier 4. Sociale bistro's in de Kringwinkels 5. Groenteoverschotten verwerken voor scholen en kansengroepen.</p>	<p>voedseldistributiecentrum gerealiseerd - dorpskom HodB functioneel - kringkruidenier niet rendabel, getest in Vorselaar - sociale bistro's niet rendabel - groenteoverschotten: verwerking in soep</p>	<p>afgerond</p>	<p>190,00 €</p>
<p>De aanpak van een buurtspeelplek benaderen als motor voor buurtwerking en dorpsidentiteit. Waar is de tijd ... : gaan spelen oep de plek, waarbij de plek een term is die wordt gebruikt om samen ergens op een openbare plaats af te spreken. Ook de natuur heeft zulke plekken. Ruimtes waar dieren verzamelen om te werken, te eten en hun nest te bouwen. De Bijenkorf is het prototype van zo'n plek. Met dit project willen we buurtbewoners, school en jeugdbeweging laten samenwerken aan de invulling van hun korf. Hiermee willen we dan ook de uiteindelijke invulling van deze buurtplek als motor zien voor een duurzame buurtwerking die de identiteit van Heist-Station mee kan ondersteunen. Kort samengevat willen we iedereen motiveren om als ploeg de winnende korf te maken. Een te realiseren open ruimtegebied waar iedereen inspraak over krijgt en iedereen welkom is om samen te recreëren en bij te leren. Waar iedereen een plaats krijgt om te zijn en te worden!</p>	<p>t Werft realiseert: realisatie buurtplek in cocreatie - 4 inspraakmomenten gerealiseerd - 1050 kinderen betrokken in realisatie - buurtplek gerealiseerd</p>	<p>verlenging tot 30/6/21 voor opening</p>	<p>1.200,00 €</p>
<p>In het ARO-project werken Arendonk, Ravels en Oud-Turnhout samen met de provincie (Gebiedsgericht Beleid) aan de versterking van de open ruimte door deze multifunctioneler en beter toegankelijk te maken, door duurzaam toerisme te promoten en door projecten te ontwikkelen die natuur, landbouw, economie en toerisme op het platteland integreren. ARO kent een aantal sterke troeven zoals de zeer omvangrijke en aantrekkelijke groene ruimte, een hoogdynamische landbouw, gemotiveerde besturen, het kanaal als belangrijke fietsas ... Maar daarnaast staan zwakten, zoals de relatieve toeristische onbekendheid, het nijpend gebrek aan horeca, weinig landbouwverbreding en korte keten, weinig recreatieve belevenissen en niet in het minst het kanaal als barrière voor fietsers en wandelaars ... Het project "veerpont" valoriseert de troeven en keert de zwakten om. Door de publieke uitbating van een gemotoriseerd veerpont over het kanaal, nabij Burcht Hertog Jan, samen met de aanleg van een hoogwaardige fietsverbinding, wordt het kanaal voor recreanten ontsnipperd, ondergaat het fiets-en wandelknooppuntennetwerk een maasverkleining maar ontstaat bovenal een nieuwe recreatieve beleving. Deze beleving wordt versterkt door de bouw van een duurzame kiosk in het bos, met toeristische informatie, verkoop van lokale landbouwproducten (als onderdeel van ruimere aanpak daarover binnen ARO), fietsverhuur (als onderdeel van ruimer opzet binnen ARO) en een avontuurlijke zomercaféuitbating in het bos.</p>	<p>veerpont gerealiseerd en draaiende via sociale economie + jobstudenten - omgevingsaanleg</p>	<p>lopend</p>	<p>32.000,00 €</p>
<p>Gemeente Vosselaar wenst de voormalige Sint-Jozefkerk te herbestemmen tot vrijetijdshuis met ruimte voor ontmoeting en verenigingsleven en met de bibliotheek en vrijetijdsdiensten als kloppend hart. Architecturaal is het gebouw alvast meer dan de moeite waard. Het is een beschermd monument van architect Marc Dessauvage, wellicht de belangrijkste moderne kerkenbouwer in België. De kerk werd in de jaren '60 opgericht onder de bezieling van een hele parochie. Ze staat nu echter al tien jaar leeg. Het gebouw is intussen ontwijd en overgedragen aan de gemeente, in goedeverstandhouding met de kerkfabriek. De gemeente Vosselaar wil het voormalige kerkgebouw opnieuw een openbare functie geven, ten voordele van de gemeenschap. Een ontmoetings- of dienstencentrum bestond nog niet in Vosselaar. De huidige bib wil deze functie graag opnemen, maar heeft plaats tekort. De vrijetijdsdiensten zijn vragende partij naar een meer integrale werking. Het bestuur maakt op dit moment grondig werk van een actueel dienstverleningsconcept. Ook verschillende sociaal-culturele partners en verenigingen bieden zich aan om zich in te zetten voor het gemeenschapsleven in Vosselaar. Het idee groeide van een vrijetijdshuis. Een prachtig idee, waarvoor we intussen ook een zeer mooi ontwerp vonden.</p>	<p>eindfase werken</p>	<p>lopend met veel vertraging</p>	<p>30.000,00 €</p>

zorgbossen	Bosgroep Antwerpen Zuid	156.028	93616,8	60%
------------	-------------------------	---------	---------	-----

<p>'Zorgbossen' richt zich op kwetsbare groepen en jongeren uit de lokale gemeenschap en brengt hen in contact met bos en bosbeheer. Zo vullen we een belangrijke sociale functie in voor het bos en creëren we een meerwaarde voor de lokale gemeenschap. De vier Antwerpse Bosgroepen, met talrijke boseigenaar-leden en vrijwilligers, gaan samenwerking aan met (technische) scholen, platformorganisaties voornamelijk rond geestelijke gezondheidszorg en diverse lokale zorgvoorzieningen. Voor kwetsbare groepen mikken we op een zinvolle dagbesteding. Aansluiting kan bij enkele voor de hand liggende beheerwerken zoals het plantklaar maken en aanplanten van een nieuw (speel) bos of bosrand, exotenbestrijding, werken aan de toegankelijkheid van het bos door het opruimen en opknappen van verrommelde plekjes, ... Dit zijn laagdrempelige beheerwerken die echter direct tot een visueel resultaat leiden én naar verwachting een zekere appreciatie van omwonenden en recreanten. Dit geeft maximale voldoening aan alle betrokkenen. Voor de doelgroep scholen en jongeren worden 4 cases uitgewerkt, bij voorkeur in bossen op of nabij het schooldomein. Enkele mogelijke voorbeelden zijn het realiseren van een belevingspad of het maken van een zitbank of een speeltuig in een speelbos.</p>	<p>220 mensdag zinvolle dagbesteding met 9 verschillende zorgvoorzieningen - samenwerking met scholen gestart: PTS Boom</p>	<p>lopend - door covid verlenging tot einde november</p>	<p>27.000,00 €</p>
---	---	--	--------------------

P+ 2019

project	promotor	projectkost	subsidie	cofinancierings- percentage
Van godshuis tot gemeenschapshuis	vzw Dekanaat Zuiderkempen	242.133	157.386	65%
Toolbox dorpsarchitectuur	Artur vzw	154.000	100.100	65%
Kansenkavels en routes in plattelandsdorpen	RLVK	83.550	54.308	65%
Kempens Open Ruimte Platform	RURANT vzw	39.040	25.376	65%

korte samenvatting	inhoudelijk	technisch	financieel
<p>De neergang van de industrie heeft de leefbaarheid van Donk aangetast. Het gebrek aan nieuwe bouwkavels en het verdwijnen van de school deed de aantrekkingskracht voor jonge gezinnen inkrimpen. Het sociale weefsel verzwakte, maar er is een kentering met nieuwe industrieën en sociale woningbouw. Donk moet terug leefbaar worden. De kerk wordt omgebouwd tot een pluralistisch gemeenschapshuis van, voor en door alle bewoners ongeacht hun sociale of culturele achtergrond. De ombouw van dit erfgoed wil een hefboom en motor zijn voor een nieuwe dynamiek die sociale cohesie en gemeenschapsvorming bevordert.</p>	<p>aannemer gestart 18 juni 2019 - box in box geplaatst - gebouw officieel geopend september 20</p>	<p>afgerond</p>	<p>0,00 €</p>
<p>Het karakter van de dorpskernen in de Antwerpse Kempen wijzigt sluipenderwijs door ziellose appartementsgebouwen en verkavelingen. De lokale beleidsmakers staan vaak machteloos als het gaat over de concrete architectuurkwaliteit op het terrein. De TOOLBOX DORPSARCHITECTUUR is een handelingskader met een catalogus van inspirerende voorbeelden en een handleiding om de Kempense dorpskernen te versterken en te verdichten met passende architectuur en publieke ruimte en tegelijkertijd het dorpe karakter te bewaren. De TOOLBOX geeft tevens inzage in hoe je architectuurkwaliteit kan aanzwengelen door een in-situ realisatie in overleg met lokale bewoners en wordt verspreid via een reizende expo. Het project TOOLBOX DORPSARCHITECTUUR bestaat concreet uit volgende onderdelen: 0 Leertraject Kempenlab (NB: hiervoor vragen we geen subsidies aan in P+). 1; Catalogus in de vorm van een Beeld- & databank met goede voorbeelden van dorpsarchitectuur. 2. Handleiding in de vorm van een Intrumentarium 'Hoe te komen tot kwalitatieve Dorpsarchitectuur?' 3. Trigger in de vorm van een in situ realisatie op een specifieke locatie in een dorpskern. 4. Showcase in de vorm van een Reizende tentoonstelling die de Toolbox Dorpsarchitectuur met catalogus en handleiding verspreidt.</p>	<p>lezingenavond over dorpsarchitectuur - workshops met lokale besturen - oproep goede voorbeelden (135 inzendingen)</p>	<p>lopend</p>	<p>89.000,00 € declaratie juni nog niet verwerkt door VLM</p>
<p>Dit project stelt een integrale vernieuwde aanpak voor met concrete maatregelen, op korte en lange termijn rond het vrijwaren én invullen van open ruimte (verbindingen) in en rond de plattelandsdorpen ter bevordering van de leefbaarheid, streekidentiteit, klimaatadaptatie, trage weggebruiker, ... Er wordt gewerkt aan de open ruimte van morgen via kansenkavels - en routes, een methodiek die de regionale landschappen willen doorvertalen naar andere gemeenten in provincie Antwerpen en Vlaanderen.</p>	<p>open ruimte scans Wuustwezel, Willebroek en Geel afgerond - visievorming rond concrete plekken bezig</p>	<p>lopend</p>	<p>48.000,00 € declaratie juni nog niet ingediend</p>
<p>"Open ruimte is essentieel voor de welvaart en het welzijn in onze regio, maar deze open ruimte staat zwaar onder druk. Ondanks dat het behoud van de open ruimte al 20 jaar als een centrale doelstelling in het Vlaamse beleid staat verdwijnt er nog dagelijks open ruimte. Er is nood aan innovatieve en verweven oplossingen. Zelfs met het nieuwe kader dat in het vooruitzicht wordt gesteld met het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen (BRV) kunnen we daarvoor niet alleen naar de overheden kijken, ook bij bewoners, het bedrijfsleven en het maatschappelijk middenveld moet de manier van denken en werken veranderen. Daar willen we met het Kempens Open Ruimte Platform een bijdrage aan leveren door de organisatie van inspirerende activiteiten, telkens rond een specifiek open ruimte thema. We gaan voor jaarlijks 2 kwalitatief sterk uitgewerkte (zowel inhoudelijk als organisatorisch) activiteiten per jaar waarbij de aard van de activiteit kan variëren (lezing, studiedag, inspiratiereis, ...). Doelgroep zijn alle regionale actoren die aan de slag gaan in en met de open ruimte, waaronder de 29 gemeenten, belangenorganisaties, Vlaamse en Provinciale administraties, bovenlokale organisaties en kennisinstellingen. Uiteindelijke doel is om op deze manier Kempense actoren die actief of geïnteresseerd zijn in open ruimte te inspireren en nieuwe inzichten aan te reiken. Op deze manier vergroten we de kans dat er innovatieve en verweven oplossingen komen die bijdragen aan het behoud van onze open ruimte."</p>	<p>2 inspiratiemomenten doorgegaan - 3e moment is her vormd naar traject owv corona</p>	<p>lopend</p>	<p>23.000,00 €</p>

P+ 2020

project	promotor	projectkost	subsidie	cofinancieringspercentage
Bruisend Boischot	gemeente Heist-op-den-Berg	200.000	59.820	30%
Buurtstroom: voor overstromingsgebieden die bruisen van leven	RLRL	199.999	59.820	30%
Buurtwinkelen	DEIS	196.638	58.814	30%
Buitenzorg	UA	198.300	59.312	30%

korte samenvatting	inhoudelijk	technisch	financieel
<p>Binnen het project 'Bruisend Booischotwerken' de gemeente Heist-op-den-Berg, Kempens Landschap en het Innovatiesteunpunt gedurende 2 jaar samen met de inwoners van Booischot aan een bruisend dorp. De aankoop van Hof ter laken en de bevindingen uit een eerder participatietraject in Booischot geven aanleiding tot het op een co-creatieve manier realiseren van een samentuin- en educatief project in de moestuin/boomgaard en een speelbos in het park. Op deze manier wordt het domein een plaats voor ontmoeting, spel en verbinding. Verder gaat het dorp participatief aan de slag rond een ontwerp voor een groener dorpshart. Via de realisatie van een eerste quick win wordt de dorpskern groener en beter verbonden met de groene omgeving. Een nieuwe huisstijl voor Booischot ondersteunt ten slotte mee de identiteit van hun Bruisend Booischot.</p>	in opstart	in opstart	59.820,00 €
<p>Het project 'Buurtstroom' beoogt de provinciale overstromingsgebieden bekender te maken, beter te ontsluiten en, via inspraak van lokale partners en inrichtingswerken op maat van elk gebied, hun extra belevingspotentieel te verkennen en benutten. In zes geselecteerde overstromingsgebieden moeten welgekozen belevingselementen extra bezoekers lokken en nieuwe doelgroepen prikkelen om de overstromingsgebieden te bezoeken: van mascottes aan de hoofdtoegang, een educatieve steiger voor poelonderzoek door scholen, een groene 'outdoor gym' en waterfonteinje voor buitensporters, tot een avontuurlijk natuurspad voor kinderen uit de naastliggende wijk. Een laagdrempelig en origineel bekendmakingsevenement na realisatie, een gevatte communicatiecampagne en inspirerende Veleau-fietsbrochure moeten het geheel ondersteunen. Wat dacht je van een microavontuur na het werk voor fietspendelaars, of een soortenmarathon voor natuurliefhebbers? Met Buurtstroom hebben de regionale landschappen en de Provincie Antwerpen een waterdicht plan voor overstromingsgebieden die bruisen van leven!</p>	in opstart	in opstart	59.820,00 €
<p>Het project 'buurtwinkelen' zet in op het ontwikkelen van nieuwe concepten van basisaanbod in kernen van gemeenten waar vandaag het aanbod schraal of afwezig is. Daarnaast ligt de focus op een innovatieve aanpak van 'ambulante' handel, waarbij in relatie met lokale producenten naar interessante distributiemodellen wordt gezocht om de nabijheid van dagelijkse goederen naar de consument mogelijk te maken. Het gebrek aan voldoende aanbod staat haaks op de socio-demografische evoluties in vele rurale gemeenten waar vergrijzing toeneemt. Deze nood wordt ook gededecteerd vanuit onze trajecten 'veerkrachtige dorpen' bij de dienst landbouw- en plattelandsbeleid van de provincie Antwerpen. Met het project 'buurtwinkelen' zetten we ondernemers aan om in vernieuwde concepten te stappen waarbij kansengroepen toegang krijgen tot basisgoederen. In elk van de deelnemende gemeenten testen we een innovatie oplossing. De opgedane ervaring wordt aan het einde van het project provinciebreed gedeeld zodat dit ook andere dorpen hiermee aan de slag kunnen.</p>	in opstart	in opstart	58.814,00 €
<p>Het PDPO-project gaat over de vergroening op maat van zorginstellingen, omdat natuur een gunstig effect heeft op de gezondheid. In de eerste plaats voor de patiënten, maar ook voor het personeel, de bezoekers en de omwonenden. Het project is een samenwerking tussen Universiteit Antwerpen (UA: leerstoel Zorg en Natuurlijke Leefomgeving) en de Antwerpse Regionale Landschappen (RLen: de Voorkempen, Rivierenland, Kleine en Grote Nete, Schelde-Durme). Beide partners hebben heel wat kennis in huis. De UA zal instaan voor de geneeskundige kant van het verhaal met meetbare factoren en UA spreekt ook dezelfde taal als de zorginstellingen want het doel is om een deel van de werking van binnen naar buiten te brengen. Dit is waar de RLen verder aanpakken om zowel de natuur- en landschapswaarden als de beleving en gevoelsmatige aspecten verder te vertalen in de praktijk en effectieve vergroening. Deze werking wordt in een tool ontwikkeld. In totaal worden minstens 4 zorginstellingen betrokken gaande van effectieve (her)aanleg van de buitenruimte, planvorming van buitenruimte, relaties leggen tussen zorginstelling en groene/natuurlijke omgeving buiten de eigen grenzen, geslaagde projecten als inspiratie en referentie zowel in een stedelijke als een landschappelijke context. Omdat het project gelooft dat het via deze aanpak met o.a. bewijsvoering, proces, draagvlak nog meer zorginstellingen kan enthousiasmeren en overtuigen om het contact met de natuur of het landschap op te zoeken.</p>	in opstart	in opstart	59.312,00 €

Bibliografie

Afdeling Mobiliteit en Ruimtelijke Planning (AMRP), Onderzoek omschrijving platteland, 2011 (Pisman, A., Verbeek, T., Hanegreefs, G., Leus, W., Allaert, G.)

